

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَ اٰلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

مدیریت امور اقتصادی و اجتماعی خانواده (جلد اول)

پایه دوازدهم

دوره دوم متوسطه

شاخه کاردانش

زمینه خدمات

گروه تحصیلی سلامت و بهداشت

رشته مهارتی: مدیریت و برنامه ریزی امور خانواده

نام استاندارد مهارتی مبنا: برنامه ریز امور اقتصادی و اجتماعی خانواده

کد استاندارد متولی: ۱-۰۰۰-۰۰۱-۰۴۹-۲-۵۳۲۲

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب: مدیریت امور اقتصادی و اجتماعی خانواده (جلد اول) - ۳۱۲۲۴۹

پدیدآورنده:

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف:

دفتر تألیف کتاب‌های درسی و حرفه‌ای و کاردانش

شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف:

معصومه صادق، افشار بهمنی، حسن آقابابی، محمد کفاشان و حمیده پازانی (اعضای شورای برنامه‌ریزی)

سوسن ایران‌پور، حوا دهقان، فاطمه زارع، احسان کفاشان، مائده رعنائی‌فر، زهرا افشاری و فریبا زمانی

(اعضای گروه تألیف) - عزت‌الله خیرالله و محمد محمودی (ویراستار)

مدیریت آماده‌سازی هنری:

اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

شناسه افزوده آماده‌سازی:

جواد صفری (مدیر هنری) - مریم کیوان (طراح جلد) - مهلا مرتضوی (صفحه‌آرا)

نشانی سازمان:

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهیدموسوی)

تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کدپستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبسایت: www.chap.sch.ir

ناشر:

شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران: تهران-کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج-خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن: ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۹-۳۷۵۱۵

چاپخانه:

شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ:

چاپ چهارم ۱۴۰۴

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

ملت شریف ما اگر در این انقلاب بخواهد پیروز شود باید دست از آستین
برآرد و به کار بپردازد. از متن دانشگاه‌ها تا بازارها و کارخانه‌ها و مزارع و
باغستان‌ها تا آنجا که خودکفا شود و روی پای خود بایستد.
امام خمینی (قَدَسَ سِرُّه)

۱	شایستگی ۱: توسعه شناخت خانواده و نیازهای آن
۲۹	شایستگی ۲: مدیریت در خانواده
۸۱	شایستگی ۳: تنظیم بودجه در خانواده و مدیریت هزینه‌های آن
۱۴۹	شایستگی ۴: پرورش شخصیت خلاق و کارآفرین
۱۷۹	شایستگی ۵: راهبری طرح کسب‌وکار برای برنامه‌ریز امور خانواده

محتوای این کتاب در سال ۱۳۹۹ با توجه به مفاد استاندارد جدید سازمان متولی و پس از ارزیابی خبرگان با استفاده از محتوای کتاب‌های قبلی رشته مدیریت خانواده شاخه کاردانش تحت نظر کمیسیون تخصصی رشته متناسب‌سازی شده است.

خانواده، نخستین نهاد اجتماعی و رکن اصلی جامعه بشری است که پایه‌های تربیت و تعلیم، در آن بنیان‌گذاری می‌شود. هرگاه پایه‌های این رکن اساسی در جامعه متزلزل شود، آن جامعه در مسیر تباهی و نابودی قرار خواهد گرفت. بنابراین هر خانواده به‌عنوان یک سازمان کوچک، نیاز به مدیریت بر امور اقتصادی و اجتماعی خود دارد. مدیریت در خانواده را می‌توان یک مدل مشارکتی دانست، این بدان معناست که بعضی از تصمیماتی که برای هزینه‌ها و بسیاری از مسائل رفتاری - اجتماعی در خانواده اتخاذ می‌شود با همفکری بیشتر و سنجیده‌تر صورت می‌گیرد و تمام اعضای خانواده موظف‌اند از تدابیر و سیاست‌های خانواده در جهت پیشبرد اهداف آن تبعیت کنند. به‌همین جهت مباحث مربوط به مدیریت در خانواده از مهم‌ترین مواردی است که در کتاب حاضر به آن پرداخته شده است. کتاب حاضر برای هنرجویان پایه دوازدهم رشته مدیریت و برنامه‌ریزی امور خانواده در شاخه کاردانش در دو بخش مجزا به شرح زیر تهیه و تدوین شده است:

بخش اول: مدیریت امور اقتصادی خانواده

شایستگی اول: توسعه شناخت خانواده و نیازهای آن

این شایستگی در دو واحد یادگیری به بررسی و شناخت خانواده و نیازهای آن می‌پردازد. کسب این شایستگی، هنرجو را قادر می‌سازد، تا به فرهنگ و پاره‌فرهنگ‌ها، عرف و آداب و رسوم ایرانی احترام گذارده و در برقراری روابط سالم انسانی و اخلاقی در خانواده تلاش نماید.

شایستگی دوم: مدیریت در خانواده

شایستگی دوم، در پنج واحد یادگیری، به بررسی و شناخت اصول و مفاهیم مدیریت در خانواده شامل اصول برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، هدایت و رهبری، کنترل و نظارت و فرایند تصمیم‌گیری می‌پردازد. کسب این شایستگی، هنرجو را قادر می‌سازد تا بتواند اصول و مهارت‌های کسب‌شده در خانواده را به کار گیرد.

شایستگی سوم: تنظیم بودجه در خانواده و مدیریت هزینه‌های آن

این شایستگی در چهار واحد یادگیری به بررسی تنظیم بودجه در خانواده مدیریت هزینه‌های خانواده، مدیریت پس‌انداز در خانواده و اصطلاحات حسابداری می‌پردازد. هدف از این شایستگی این است که هنرجو بتواند توازن در دخل و خرج خانواده را رعایت کند، بودجه‌بندی و مدیریت هزینه‌ها را برعهده بگیرد و با شناخت مفاهیم پس‌انداز و جایگاه آن در اقتصاد خانواده، فرهنگ قناعت و صرفه‌جویی را نیز در خانواده به کار گیرد.

شایستگی چهارم: پرورش شخصیت خلاق و کارآفرین

این شایستگی به بررسی راه‌ها و روش‌های پرورش ویژگی‌های تفکر خلاق و شخصیت خلاق و کارآفرین می‌پردازد. برای کسب این شایستگی، هنرجو باید بتواند از طریق انجام تمرینات و فعالیت‌های مختلف، شخصیت خلاق و کارآفرین را بشناسد و تلاش نماید تا خلاقیت و ویژگی‌های کارآفرین شدن را در خود پرورش داده و توسعه دهد.

شایستگی پنجم: راهبری طرح کسب و کار برای برنامه ریز امور خانواده

هدف اصلی در شایستگی آخر، تهیه و ارائه یک نمونه طرح کسب و کار در زمینه امور اقتصادی و اجتماعی است. بر همین اساس، در این قسمت سعی شده است به بررسی راه‌ها و روش‌های راه‌اندازی کسب و کارهای کوچک فردی و خانوادگی به‌ویژه نحوه تشکیل شرکت‌های تعاونی پرداخته شود.

بخش دوم: مدیریت امور اجتماعی خانواده

شایستگی ششم: توسعه شناخت روابط سالم انسانی و اخلاقی در خانواده و جامعه

کسب این شایستگی، هنرجو را قادر می‌سازد، تا از طریق انجام تمرینات و فعالیت‌های مختلف، اصول روابط سالم انسانی و اخلاقی در خانواده و جامعه را شناخته و آنها را در زندگی خود به کار گیرد. بر همین اساس، این شایستگی در سه واحد یادگیری به شناخت مفاهیم و اصول برقراری ارتباط، شناخت عوامل مؤثر بر روابط سالم و اخلاقی در خانواده و جامعه و شناخت مشکلات و آسیب‌های ارتباطی و درمان آنها می‌پردازد.

شایستگی هفتم: به‌کارگیری اصول تعلیم و تربیت فرزند

در شایستگی هفتم، هنرجو باید بتواند از طریق انجام تمرینات و فعالیت‌های مختلف، اصول تعلیم و تربیت فرزند در خانواده را به کار گیرد. بر همین اساس، این شایستگی در چهار واحد یادگیری به بررسی روش‌های به‌کارگیری اصول تعلیم و تربیت در فرزندپروری، شناخت مراحل رشد اخلاقی در کودکان، به‌کارگیری شیوه‌های یادگیری کودکان و شناخت جایگاه و نقش بازی، قصه‌گویی و اوقات فراغت در تعلیم و تربیت کودکان و مشکلات و راهکارهای آن می‌پردازد.

شایستگی هشتم: توسعه همکاری خانواده با مدرسه و سایر مراکز آموزشی

این شایستگی، در سه محور اصلی به بررسی برقراری ارتباط با مدیر، معلم و سایر کارکنان مدرسه، مشارکت اولیا با مدرسه و همکاری خانواده با مدرسه و مراکز آموزشی می‌پردازد. برای کسب این شایستگی، هنرجو باید بتواند از طریق انجام تمرینات و فعالیت‌های مختلف، نحوه همکاری خانواده با مدرسه و دیگر مراکز آموزشی را شناخته و تلاش نماید تا آن را در زندگی خود به کار بگیرد و توسعه دهد.

شایستگی نهم: بهره‌گیری از حقوق قانونی خود و آگاه نمودن سایر اعضای خانواده نسبت به آن

این شایستگی، در سه واحد یادگیری به بررسی حقوق و انواع آن، حقوق خانواده و قوانین ارث مرتبط با قوانین خانواده و چالش‌های آن می‌پردازد. برای کسب این شایستگی، هنرجو باید بتواند از طریق انجام تمرینات و فعالیت‌های مختلف، ضمن بهره‌گیری از حقوق قانونی خود، سایر اعضای خانواده را نیز نسبت به حقوق خودآگاه نماید.

سخنی با همکاران گرامی و هنرجویان عزیز

- استفاده مطلوب از کتابی که در دست دارید، مستلزم حضور فعال و خلاق شما در موقعیت‌های یاددهی - یادگیری آن در بیرون و درون هنرستان و بهره‌بردن از دانسته‌ها و تجربه‌های ارزشمند تمام کسانی است که با آنها تعامل دارید. انتظار می‌رود هنرجویان تلاش کنند تا با راهنمایی هنرآموز خود، در فعالیت‌های گروهی شرکت کنند و سعی کنید خوب بشنوند، خوب بخوانند، خوب بگویند، خوب بپرسند و خوب انجام دهند.
- برای کسب شایستگی‌های موردنظر در هر واحد یادگیری فعالیت‌هایی طراحی شده و لازم است هنرجویان با نظارت هنرآموز خود به صورت فردی و در گروه‌های کلاسی آنها را انجام دهند تا بتوانند یافته‌های خود را در هر بخش تحکیم و تثبیت کنند و برداشت عمیق‌تری از موضوع یا مسئله مورد بررسی به دست آورند و بتوانند در زندگی و روابط خود به کار بندند و توانایی‌های خود را ارتقا ببخشند. تصاویر، جدول‌ها و نمودارها بخشی از محتوای درس هستند و شما هنرجویان برای رسیدن به اهداف درس، آنها را نقد و ارزیابی کنید.
- در صفحه پایانی هر واحد یادگیری سؤالات به صورت عملکردی طراحی شده است تا مطالب آموزش دیده را در موقعیت طرح شده بررسی و چالش‌های تعیین شده را تمرین کنید و با انجام تمرینات بتوانید مهارت‌های آموزش دیده را تکمیل و توانایی‌های خود را ارتقا بخشید.
- در ارتباط با شایستگی‌های غیرفنی از جمله شرکت در اجتماعات و فعالیت‌های فردی و گروهی، یادگیری، تفکر خلاق، تفکر انتقادی، اخلاق حرفه‌ای، حفاظت از محیط زیست و... همراه با شایستگی‌های فنی در کتاب فعالیت‌های یادگیری طراحی و ارائه شده است. شما هنرجویان عزیز کوشش نمایید، این شایستگی‌ها را در کنار شایستگی‌های فنی آموزش ببینید، تجربه کنید و آنها را در انجام فعالیت‌های یادگیری به کار گیرید.
- رعایت نکات ایمنی، بهداشتی و حفاظتی از اصول انجام کار است. لذا توصیه‌های هنرآموز محترمتان را درخصوص رعایت مواردی که در کتاب آمده است، در انجام کارها جدی بگیرید. امیدواریم با تلاش و کوشش شما هنرجویان عزیز و هدایت هنرآموزان گرامی، در جهت سربلندی و استقلال کشور و پیشرفت اجتماعی و اقتصادی و تربیت شایسته جوانان برومند میهن اسلامی، گام‌های مؤثری برداشته شود.

گروه مؤلفان

نظر سنجی کتاب درسی

شایستگی ۱

توسعه شناخت خانواده و نیازهای آن

«مَا بُنِيَ فِي الْإِسْلَامِ بِنَاءٌ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مِنَ التَّزْوِيجِ»

در اسلام هیچ بنایی محبوب‌تر از ازدواج نزد خداوند نیست. (وسائل الشیعه، ج ۱۴، ۳)

زمان: ۲۷ ساعت (نظری ۱۴ ساعت + عملی ۱۳ ساعت)

واحد یادگیری ۱: شناخت خانواده

استاندارد عملکرد

شناخت خانواده از طریق به کارگیری مفهوم خانواده، مفهوم ازدواج، مفهوم ارتباطات در خانواده، ساختار خانواده، مفهوم فرهنگ و آداب و سنن رایج در خانواده براساس منابع علمی - اسلامی و استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور

شایستگی‌های فنی مورد انتظار

- ۱ توسعه شناخت خانواده
- ۲ توسعه شناخت نیازهای خانواده
- ۳ توسعه شناخت فرهنگ، آداب و سنت‌های خانواده

شایستگی‌های غیر فنی مورد انتظار

- ۱ یادگیری
- ۲ شرکت در فعالیت‌ها و اجتماعات
- ۳ مسئولیت‌پذیری
- ۴ مهارت گوش دادن
- ۵ رعایت ایمنی و بهداشت
- ۶ مدیریت پسماند

هدف توانمندسازی ۱: هنرجو بتواند مفهوم خانواده را توضیح دهد.

شکل ۱

با دقت به تصویر مقابل نگاه کنید (شکل ۱). دیدن این تصویر چه حسی را به شما منتقل می‌کند؟ چه مفهومی از این تصویر برداشت می‌کنید؟ درباره آن گفت‌وگو کنید و نتایج را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱

مفهوم خانواده

شاید نخستین معنایی که از مفهوم خانواده به ذهن می‌رسد، واحدی متشکل از پدر و مادر و فرزندان است که پیوندهای عاطفی شدیدی با یکدیگر دارند. به‌طور کلی خانواده را می‌توان چنین تعریف کرد: خانواده گروهی متشکل از افرادی است که از طریق نسب (رابطه خونی) یا سبب (پیوند زناشویی) یا رضاع^۱ (رابطه‌ای خویشاوندی که بین دو نفر به سبب خوردن شیر یک مادر ایجاد می‌شود) با یکدیگر در مقام شوهر، زن، فرزند، مادر، پدر، برادر و خواهر در ارتباط متقابل‌اند، فرهنگ مشترکی پدید می‌آورند و در شکل‌دهی شخصیت و سلامت جسمی و روانی اعضای خود نقشی مهم دارند.

ارتقای همه‌جانبه خانواده

در معارف دینی، خانواده زیربنایی‌ترین محور جامعه است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی جایگاه خانواده در عرصه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی ارتقای چشمگیری داشته است؛ تحول در عرصه آموزش و پژوهش که باعث افزایش رشد میزان باسوادی و کاهش فاصله باسوادی زنان نسبت به مردان و زنان روستایی نسبت به زنان شهری، کاهش نرخ بازماندگی از تحصیل و... گردید؛ در عرصه بهداشت و سلامت، افزایش امید به زندگی و کاهش میزان مرگ و میر مادران و کودکان بسیار محسوس است؛ همچنین در حوزه اقتصاد و سیاست، افزایش نرخ مشارکت اقتصادی و سیاسی زنان و افزایش ضریب نفوذ بیمه در بین خانواده‌ها کاملاً ملموس می‌باشد.

۱. شیردادن، شیرخوردن

براساس گزارش معاونت رئیس جمهور در حوزه امور زنان و خانواده، میزان باسوادی زنان در ۴۰ سال اخیر با ۲/۴ برابری همراه بوده است؛ به طوری که میانگین نرخ باسوادی زنان قبل از پیروزی انقلاب اسلامی ۵۳ درصد و اکنون این میزان به ۹۵/۸ درصد رسیده است و از هر ۱۰ زن ایرانی ۱۸ ساله و بالاتر، ۱/۶ آنان دارای تحصیلات عالی هستند. آمار نشان می دهد میزان امید به زندگی در زنان ایرانی از ۵۶/۲ درصد در سال ۱۳۵۵، به ۷۵/۵ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است؛ میزان مرگ و میر مادران در هر یکصد هزار زایمان، کاهش چشمگیری داشته است؛ به طوری که این میزان از ۹۱ درصد در سال ۱۳۶۷ به ۱۸/۱ درصد تا سال ۱۳۹۵ تنزل پیدا کرده است؛ مقایسه نرخ مشارکت اقتصادی زنان قبل و بعد از انقلاب اسلامی، نسبت به رشد ضریب نفوذ بیمه تأمین اجتماعی در بین زنان شاغل از ۱۲/۵ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۷۷/۴ درصد در سال ۱۳۹۵ اشاره دارد؛ در حوزه خانواده نیز شاهد رشد ۳۹ درصدی ضریب نفوذ بیمه تأمین اجتماعی در بین زنان خانه دار و رشد ۵ درصدی این ضریب در بین زنان سرپرست خانوار هستیم.

شکل ۲- مقایسه وضعیت بهداشت، معیشت، تحصیل و رونق اقتصادی در جامعه قبل و بعد از انقلاب اسلامی

با جست و جو در منابع علمی - اسلامی در ارتباط با مفهوم خانواده گزارشی تهیه و در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۲

هدف توانمندسازی ۲: مفهوم ازدواج و تشکیل خانواده را بدانند و توضیح دهد.

فعالیت ۳

در گروه‌های کلاسی درباره ضرورت و اهمیت ازدواج گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

مفهوم ازدواج و تشکیل خانواده

نکاح عقد یا پیمانی است که بر اثر آن رابطه زن و مرد مشروع می‌شود و بچه‌هایی که زن به دنیا می‌آورد فرزندان مشروع والدین شناخته می‌شوند.

پیامبر اکرم ﷺ

ازدواج سنت من است؛ پس هر که از سنت من روی گرداند از من نیست.
(میزان الحکمة، جلد ۵، صفحه ۸۱)

در قرآن کریم درباره ازدواج و تشکیل خانواده و نحوه روابط زندگانی زن و شوهر با هم دستورهای داده شده است و نیز فلسفه ازدواج، نکات بسیار مهمی وجود دارد. از جمله در آیه ۲۱ سوره مبارکه روم چنین آمده است: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»

و از نشانه‌های او اینکه همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید و در میانتان مودت و رحمت قرار داد. قطعاً در این نشانه‌هایی است برای گروهی که تفکر می‌کنند. ازدواج و تشکیل خانواده از دیدگاه اهل بیت (علیهم‌السلام) و بزرگان دینی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و ازدواج نکردن باعث شقاوت می‌شود. در اسلام و در همه جوامع بشری، ازدواج و تشکیل خانواده اهمیت زیادی دارد و اهداف مهمی را دنبال می‌کند که در زیر به آنها اشاره می‌شود (جدول ۱).

۱ پاسخ به ندای فطرت

ازدواج و تشکیل خانواده در حقیقت پاسخی درست و شرعی به ندای غریزه و فطرت و رسیدن به آرامش و تداوم و بقای نسل بشر است.

جدول ۱- اهداف و علل شکل‌گیری خانواده

اهمیت و اهداف تشکیل خانواده		
کمال و پویایی	تولید نسل و تربیت	دستیابی به آرامش
تکمیل و تکامل	محبت و مودت	حفظ عفاف جامعه
صیانت نفس از خطر	پاسخ به ندای فطرت	پاسخ به دعوت سنت

۲ پاسخ به دعوت سنت

ازدواج در اسلام برای مسلمان وظیفه‌ای مقدس و از جمله سنت رسول خدا ﷺ است؛ چنان که فرموده‌اند: «مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أَحْرَزَ نِصْفَ دِينِهِ» «هر کس ازدواج کند پس حقیقتاً نصف دینش را حفظ کرده است».

۳ صیانت نفس از خطر

تشکیل خانواده عاملی برای حفظ سلامت جسم و روان است. بی‌اعتنایی به این نیاز درونی منشأ بسیاری از اختلالات جسمی و روانی مانند پرخاشگری، خشونت و... است.

۴ حفظ عفاف جامعه

خانواده محل جلوگیری از لغزش‌ها، انحرافات و عامل نجات از آلودگی‌ها و پلیدی‌هاست. همهٔ ادیان الهی بهره‌گیری از امیال جنسی را تنها در سایهٔ روابط خانوادگی مشروع می‌دانند. این امر مانع گسترش آلودگی و انحراف در جامعه می‌شود.

۵ دستیابی به آرامش و سکون

ازدواج و تشکیل خانواده موجب می‌شود که افراد به تعادل و آرامش دست یابند و اضطراب‌ها و افکار پراکندهٔ خود را مهار کنند. با بهره‌مندی از آرامش محیط خانواده است که اعضای خانواده می‌توانند با آسودگی خاطر به‌سوی اهداف و مقاصد متعالی خود پیش روند.

۶ محبت و مودت

انسان در هر سنی که باشد خواستار محبت است. این توقع بخشی از شخصیت آدمی است. خانواده این ویژگی را دارد که به این خواست انسان پاسخ مثبت دهد؛ زیرا دوستی و محبت زن و شوهر نسبت به هم بسیار خالص و بدون توقع است. آیهٔ ۲۱ سورهٔ مبارکهٔ روم به همین مطلب اشاره می‌کند: «وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةَ وَرَحْمَةً» «خدا بین زن و شوهر محبت و مودت که از رحمت‌های الهی است قرار داد».

۷ تکمیل و تکامل

ازدواج از جمله اموری است که آدمی را چه در بُعد مادی و چه در بُعد معنوی به سوی کمال سوق می‌دهد. زن و مرد در خانواده با استفاده از یاری‌ها، همدلی‌ها و بهره‌گیری از امکانات هم، به تکمیل و تکامل یکدیگر می‌پردازند.

۸ تولید نسل و تربیت آن

یکی از مقاصد اصلی تشکیل خانواده، به‌وجود آوردن و تربیت فرزندان صالح است. روایات زیادی درخصوص فرزند صالح وجود دارد و در قرآن کریم نیز از انبیا نقل شده است که آنان از خدا فرزند صالح طلب می‌کردند (شکل ۳).

۹ پیشبرد جامعه به‌سوی کمال و پویایی

خانواده در توسعهٔ جامعه‌ای مولد، فعال، رشد پاینده و گسترش‌دهندهٔ فرهنگ انسانی بسیار اهمیت دارد.

شکل ۳- تربیت فرزند

فعالیت ۴

در گروه‌های کلاسی در ارتباط با اهمیت ازدواج گزارشی تهیه کرده و در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۵

با جست‌وجو در منابع معتبر اسلامی، در مورد تربیت فرزند صالح احادیث و روایاتی تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

هدف توانمندسازی ۳: گزارشی در مورد کارکردهای خانواده ارائه دهد.

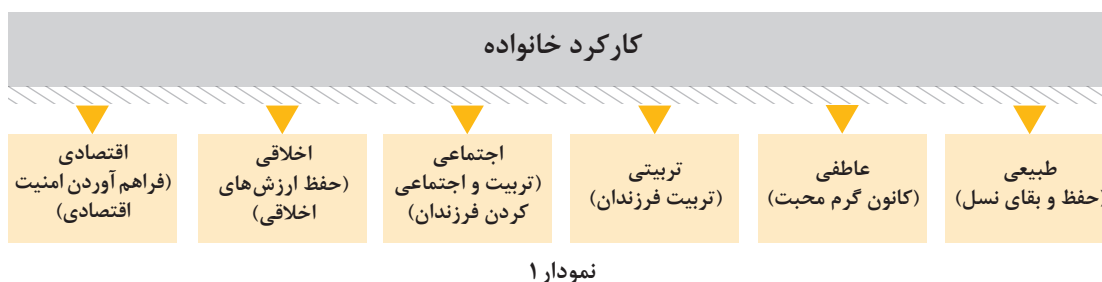
فعالیت ۶

در گروه‌های کلاسی در مورد وظایف خانواده گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

کارکرد خانواده (وظایف خانواده)

خانواده در مقام نهادی اجتماعی، معمولاً کارکردها و وظایف گوناگونی را برعهده دارد. ماهیت این کارکردها از جامعه‌ای به جامعه دیگر و از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است (نمودار ۱).

کارکرد طبیعی: خانواده نیازهای طبیعی و غریزی فرد را تأمین می‌کند. فرایند تولیدمثل و تداوم نسل از جمله مهم‌ترین وظایف نهاد خانواده است. این جریان که به دنبال ازدواج آغاز می‌شود، بقا و تداوم جامعه را در پی دارد.

کارکرد عاطفی: خانواده کانون گرم محبت است.

کارکرد تربیتی: روح و روان کودک با شخصیت او در خانواده شکل می‌گیرد.

کارکرد اجتماعی: زندگی خانوادگی، فرد را برای زندگی اجتماعی آماده می‌سازد و انتقال دهنده ارزش‌های جامعه به اوست. در سراسر تاریخ بشریت، خانواده همیشه عامل اصلی تربیت و اجتماعی کردن اولیه فرزندان

بوده است. پس از تولد کودک، خانواده برای دوره‌ای نسبتاً طولانی، تنها گروهی است که با کودک تماس گسترده دارد. به همین دلیل، خانواده نقش عمده‌ای در شکل‌دهی باورها و ارزش‌های کودک دارد. تربیت و اجتماعی کردن کودکان عمدتاً از طریق آموزش مستقیم و غیرمستقیم تحقق می‌یابد. به این ترتیب آنها درست زندگی کردن را در جامعه خود یاد می‌گیرند.

کارکرد اخلاقی: جامعه‌ای که در آن خانواده محترم است از نظر اخلاقی سالم‌تر است.

کارکرد اقتصادی: مسئولیت تأمین معاش همسر و مخارج خانه و فرزندان، فرد را به تلاش وامی‌دارد که این امر در بهبود وضع اقتصادی جامعه نیز تأثیر دارد. خانواده از نظر سنتی، علاوه بر مراقبت و نگهداری از کودکان و سالمندان، فرهنگ و ارزش‌های اجتماعی و تاریخی را از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌کند و مسئول برآوردن نیازهای اقتصادی اعضای خود نیز هست. در عصر حاضر، کارکرد خانواده در جوامع پیشرفته، اما غیرمذهبی، به دنبال تفکیک وظایف نهادها، بسیار کاهش یافته و اصالت خود را از دست داده است.

هدف توانمندسازی ۴: مفهوم ارتباط صحیح در خانواده را شرح دهد و گزارشی را به عنوان نمونه ارائه دهد.

ارتباط در خانواده

ارتباط در بین اعضای خانواده بیش از هر جای دیگر اهمیت دارد. در این میان، ارتباط زن و شوهر، به ویژه اهمیت خاصی دارد. زیرا رابطه زن و شوهر منحصر به یک ارتباط غیرخونی است که در خانواده وجود دارد. به عبارت دیگر، زن و شوهر تصمیم گرفته‌اند که با یکدیگر زندگی کنند. در حالی که در سایر روابط خانوادگی، نوعی رابطه خونی بین اعضای خانواده وجود دارد. به همین دلیل، شناخت و آگاهی از ویژگی‌های روابط نزدیک خانوادگی، به خصوص ارتباط زن و شوهر، بسیار کمک می‌کند تا کیفیت زندگی خانوادگی ارتقا یابد. برخورداری از بعضی توانایی‌ها و مهارت‌های ارتباطی، نه تنها هنگام ازدواج بلکه پس از ازدواج به انسان‌ها کمک می‌کند تا از زندگی خانوادگی بهتری بهره‌مند شوند و از باهم بودن لذت بیشتری ببرند؛ از جمله این مهارت‌ها می‌توان به مواردی همچون برقراری ارتباط صحیح و دوستانه با سایر اعضای خانواده همراه با حفظ حریم‌ها، اختصاص دادن اوقات مناسب برای خانواده، همکاری و همفکری در وظایف و مسئولیت‌های خانوادگی، پذیرفتن تفاوت‌های فردی در زندگی خانوادگی و توانایی حل و برطرف کردن اختلاف‌ها اشاره کرد. در این میان، توانایی برقراری ارتباط صحیح انسانی با همسر و فرزند اهمیت ویژه‌ای دارد.

همچنین، توانایی بیان احساسات مثبت، توانایی همدلی و درک طرف مقابل و فهم دیگری، شناخت احساسات خود و دیگران و نحوه مقابله صحیح با آنها نیز بسیار مهم‌اند. اشکالات و ضعف‌هایی که در برقراری ارتباط ایجاد می‌شود، معمولاً به روابط خانوادگی شدیداً صدمه وارد می‌کند. روابط خانوادگی دارای ابعاد خاصی، مانند دلبستگی، وفاداری، حفظ حریم شخصی افراد، کنش متقابل و... است. عواملی که تقویت این ابعاد نقش مهمی در بهبود و تقویت روابط خانوادگی دارد.

در گروه‌های کلاسی، هر گروه گزارشی درباره سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله یا امامان معصوم علیهم السلام در مورد همسررداری و فرزندداری تهیه کند و در کلاس ارائه دهد.

هدف توانمند سازی ۵: ساختار خانواده را شرح دهد.

شما در چه خانواده‌ای زندگی می‌کنید؟ آیا تاکنون درباره ساختار خانواده خود فکر کرده‌اید؟ درباره آن گفت‌وگو کنید.

ساختار خانواده

روابط درون خانواده، زمینه‌های ارزشی خانواده، تعداد افراد درون خانواده و... در مجموع ساختار خانواده را تشکیل می‌دهند.

تغییر و تحول سریع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بر ساختار خانواده اثر می‌گذارد به‌طوری که امروزه ترکیب و ساختار خانواده بسیار تغییر کرده است. ساختار خانواده در جوامع مختلف به‌صورت زیر است:

خانواده هسته‌ای^۱: خانواده هسته‌ای یا خانواده مستقل یک واحد خانوادگی شامل زن، شوهر و فرزندان است. به این نوع خانواده، خانواده «زن و شوهری» نیز می‌گویند. در خانواده هسته‌ای ارتباط خویشاوندی در کمترین حد آن صورت می‌گیرد. فرزندان به‌محض بزرگ شدن و پس از ازدواج و یا بر خورداری از امکانات اشتغال، خانواده جداگانه‌ای را تشکیل می‌دهند. امروزه عوامل متعددی مانند جداسدن از خانواده برای تحصیل و اشتغال در سازمان‌های اداری و صنعتی و آموزشی، همچنین خودگرایی^۲ و نوعی استقلال‌طلبی موجب رواج و گسترش خانواده‌های هسته‌ای شده است (شکل ۴).

شکل ۴- خانواده هسته‌ای

۱. family nuclear

۲. خودگرایان معتقدند که تنها خوبی‌ای که فرد باید در نهایت به دنبال آن باشد، خوبی خود اوست و هدف انسان باید صرفاً خیر خودش باشد که این مسئله با تعالیم تربیتی اسلام و سیره زندگی ایرانیان منافات دارد.

خانواده گسترده^۱: خانواده گسترده، یک واحد خانوادگی شامل چند نسل است که با یکدیگر و به‌طور مشترک

شکل ۵- خانواده با حضور پدربزرگ و مادربزرگ

در یک‌جا زندگی می‌کنند، از جمله والدین، فرزندان، پدربزرگ‌ها، مادربزرگ‌ها، عمه‌ها، خاله‌ها و... در این خانواده، نیازهای اقتصادی، اجتماعی و عاطفی اعضا را می‌توان با کمک گروه وسیعی از خویشاوندان برآورده ساخت. این واحد خانوادگی را خانواده «همخون^۲» نیز می‌گویند. در خانواده گسترده معمولاً پدر و مادر به یک اندازه اهمیت ندارند و به همین دلیل فرزندان گاهی به خانواده پدر و گاهی به خانواده مادر وابستگی دارند. خانواده گسترده، برحسب آنکه به زن یا شوهر وابسته باشد، بر دو نوع خانواده مادری و خانواده پدری تقسیم می‌شود (شکل ۵).

خانواده ستاکی^۳: این نوع خانواده نه خانواده گسترده است و نه خانواده هسته‌ای، بلکه خانواده‌ای میان خانواده گسترده و خانواده هسته‌ای است. این نوع خانواده بیشتر در میان قبایل دامپرور خاورمیانه و آسیای مرکزی مشاهده می‌شود. در خانواده ستاکی، پدر و یکی از پسران او در خانواده اصلی می‌مانند و بقیه فرزندان برای خود خانواده‌های مستقلی تشکیل می‌دهند، ولی هیچ‌یک از پسران رابطه خود را با خانواده اصلی قطع نمی‌کند. اگر فرزندی که با پدر زندگی می‌کند فوت کند، یکی دیگر از پسران دست از زندگی مستقل می‌کشد و به خانواده پدری می‌پیوندد. چنین خانواده‌هایی با مرگ پدر و مادر از هم گسیخته نمی‌شوند و برای آنها نمی‌توان شروع و پایانی مشخص کرد.

فعالیت ۹

ساختار خانواده خود را با ساختار خانواده دوستانان مقایسه کنید.

الف) گزارشی در مورد تفاوت‌ها و شباهت‌های آنها ارائه دهید.

ب) ساختار خانواده خود را از نظر سه شکل خانواده (هسته‌ای، گسترده و ستاکی) بررسی کرده و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

هدف توانمندسازی ۶: آداب و سنن رایج جامعه خود را بشناسد و گزارشی را به‌عنوان نمونه ارائه دهد.

فعالیت ۱۰

در ایران برای تشکیل خانواده و ورود به زندگی مشترک آداب و رسوم مانند خواستگاری رایج است. در گروه‌های کلاسی در مورد مراسم خواستگاری در نقاط مختلف کشورمان و تفاوت‌ها و شباهت‌های این مراسم گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

۱. Extended Family
۲. Family Consanguine
۳. Stem Family

مفهوم فرهنگ‌ها و آداب و سنن رایج در خانواده‌های ایرانی

در نگاه نخست شاید به نظر برسد که فرهنگ و جامعه مفهوم یکسانی دارند، اما این طور نیست. هنگامی که در مسافرت به شهر جدیدی وارد می‌شوید، افرادی را می‌بینید که با یکدیگر زندگی می‌کنند. اگر مدتی در آنجا بمانید و با آنها زندگی کنید، به تدریج با شیوه زندگی و نحوه ارتباطات آنها آشنا می‌شوید. آنچه در نخستین برخورد مشاهده می‌کنید، جامعه است و آنچه به تدریج از شیوه و نوع زندگی آنها فرامی‌گیرید، فرهنگ است. جامعه^۱ یعنی: مجموعه‌ای از افراد انسانی که با نظام‌ها، سنت‌ها، آداب و قوانین خاص به یکدیگر پیوند خورده و زندگی دسته جمعی دارند، جامعه را تشکیل می‌دهند. «جامعه» یعنی مردم و «فرهنگ» یعنی رفتار مردم. جامعه‌شناسی از نظر تاریخی خویشاوندی نزدیکی با مردم‌شناسی دارد. مردم‌شناسی پدیده‌ای فرهنگی را مطالعه می‌کند و جامعه‌شناسی به بررسی پدیده‌های اجتماعی می‌پردازد. جامعه‌شناسی مطالعه جامعه و مردم‌شناسی مطالعه فرهنگ آن جامعه است.

مفهوم فرهنگ

فرهنگ^۲ به شیوه‌ای از زندگی گفته می‌شود که اعضای یک جامعه آن را فرامی‌گیرند، به آن عمل می‌کنند و آن را از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌دهند. انسان با فرهنگ جامعه خود، موجودی اجتماعی بار می‌آید، با مردم اطراف خود هم‌رنگ و هماهنگ می‌شود و با مردم جوامع دیگر متفاوت می‌شود و تمایز می‌یابد. فرهنگ نظام مشترکی از باورها، ارزش‌ها، رسم‌ها، رفتارها و مصنوعات است که اعضای یک جامعه به کار می‌برند تا خود را با جهان‌شان تطبیق دهند و با یکدیگر ارتباط برقرار کنند و نیز از راه آموزش و پرورش، آنها را از نسلی به نسل دیگر انتقال دهند.

تعاریف دیگر فرهنگ عبارت‌اند از:

- مجموعه آداب و رسوم، سنت‌ها و ارزش‌های یک ملت؛
- مجموعه ویژگی‌های رفتار اکتسابی اعضای یک جامعه خاص؛
- شیوه زندگی اعضای یک جامعه، مانند نحوه لباس پوشیدن، نوع برگزاری مراسم مذهبی و مراسم ازدواج، سرگرمی‌های مربوط به اوقات فراغت و... که در واقع فرهنگ مردم^۳ گفته می‌شود.

بیشتر بدانید

آداب و سنن رایج در خانواده‌های ایرانی

آداب و رسوم شامل عقاید، عادات، تفکرات و خصوصیات هر ملت است که از طریق آن می‌توان روحیه خاص آن ملت را شناخت. رعایت نکردن آداب و سننی مانند آداب غذا خوردن، پذیرایی از مهمان، شیوه‌های گذران اوقات فراغت، لباس پوشیدن و... مجازاتی به دنبال ندارد اما فرد با زیر پا گذاشتن آن سرزنش و استهزا و گاهی طرد می‌شود.

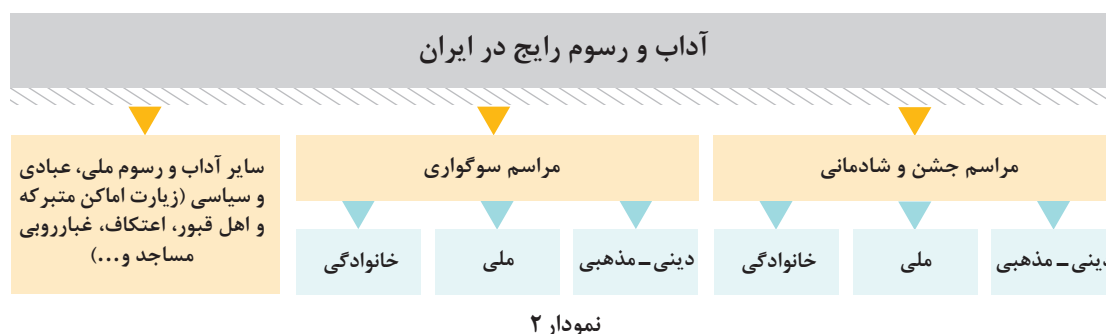
کشور عزیز ما ایران کشوری پهناور و دارای فرهنگی غنی است. مردم کشور ما هر یک بنا بر ذوق و سلیقه و

۱. Society

۲. Culture

۳. Folklore

طبیعت منطقه‌ای که در آن زندگی می‌کنند برای برگزاری سنت‌های کهن، آداب خاص خود را دارند. این آداب خاص شیوه زندگی گروهی در درون فرهنگ بزرگ‌تر است که از برخی جهات با آن همسان و از پاره‌ای جهات با آن متفاوت است، به این آداب خاص **پاره‌فرهنگ** یا **خرده‌فرهنگ** می‌گویند. به دلیل وسعت ایران و رواج پاره‌فرهنگ‌های گوناگون در این گستره پهناور، گاهی به آدابی برمی‌خوریم که ویژه منطقه‌ای خاص است. از دیرباز بسیاری از آداب و رسوم رایج در کشور ما به دلیل تسلط فرهنگ ایرانی - اسلامی میان اقوام مختلف جامعه مشترک بوده، اما نحوه برگزاری آنها در میان هر قوم با سایر اقوام تاحدی متفاوت است. همان‌گونه که فرهنگ و آداب و سنت‌های هر ملت نزد افراد آن جامعه از احترام برخوردار است، فرهنگ و آداب و رسوم هر قوم (پاره‌فرهنگ) نیز برای آن قوم قابل احترام است. آداب و رسوم رایج در کشور را می‌توان به سه دسته زیر تقسیم کرد (نمودار ۲):

الف) مراسم جشن و شادمانی

ملت ایران از جمله ملت‌هایی است که زندگی مردمان آن از دیرباز تاکنون با جشن و شادمانی پیوند فراوان داشته و به مناسبت‌های گوناگون جشن می‌گرفتند و با سرور و شادمانی روزگار را طی می‌کردند. از میان انبوه جشن‌های مرسوم که با عقاید دینی، وضعیت اقلیمی، فرهنگی و قومی پیوند داشته و تاکنون نیز باقی مانده‌اند می‌توان به جشن‌های دینی - مذهبی، ملی و خانوادگی اشاره کرد.

شکل ۶ - جشن عید قربان

■ **جشن‌های دینی - مذهبی:** این جشن‌ها مانند: مراسم برگزاری عید فطر، عیدمبعث، عید قربان، عید غدیرخیم، سالروز ولادت پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) و... از چندین قرن پیش تاکنون با جلال و شکوه بسیار برگزار می‌شوند (شکل ۶).

■ **جشن‌های ملی:** برگزاری برخی از مراسم، جشن‌ها و شادمانی‌ها از دیرباز تاکنون مرسوم بوده است مانند: جشن نوروز، چهارشنبه‌سوری و شب یلدا اما برخی دیگر مانند جشن‌های دهه مبارک فجر (۲۲-۱۳۹۲ بهمن‌ماه) و سالروز ملی شدن صنعت نفت (۲۹ اسفند) مربوط به دوره معاصرند (شکل ۷ و ۸).

شایستگی ۱: توسعه شناخت خانواده و نیازهای آن

شکل ۸- جشن دهه فجر

شکل ۷- جشن نوروز

شکل ۹- جشن عقد

■ جشن‌های خانوادگی: این جشن‌ها به مناسبت‌های مختلف مانند: جشن عقد و عروسی، مراسم پاگشایی، ولیمه تولد فرزند، ولیمه بازگشت از زیارت و... خانوادگی برگزار می‌شوند (شکل ۹).

گزارشی در مورد یکی از جشن‌هایی که در آن شرکت داشته‌اید، در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱۱

ب) مراسم سوگواری

به دلیل احترام فراوانی که همه اقوام کشور ما نسبت به شهدا و درگذشتگان خود، فامیل و کشور دارند، این گونه سوگواری‌ها و مراسم ملی، مذهبی و یا خانوادگی نیز در کشور ما دارای اهمیت است.

شکل ۱۰- مراسم پیاده‌روی اربعین حسینی

■ مراسم سوگواری دینی - مذهبی: این مراسم در ایام خاصی از سال بدون توجه به قومیت‌ها و پاره‌فرهنگ‌ها با شکوه هرچه تمام‌تر در سراسر ایران برگزار می‌شود، مانند مراسم عزاداری در ایام ماه محرم، تاسوعا، عاشورا شام غریبان، پیاده‌روی اربعین حسینی، عزاداری شهادت امام علی (ع) در ماه مبارک رمضان و... (شکل ۱۰).

شکل ۱۱- قیام خونین ۱۵ خرداد

■ **مراسم سوگواری ملی:** این مراسم به مناسبت شهادت یا درگذشت شخصیت‌های بزرگ تاریخی و ملی و یا جمع کثیری از مردم در جنگ‌ها، بلایا، حوادث ناگوار و قیام‌ها مانند قیام خونین ۱۵ خرداد (شکل ۱۱) در سراسر کشور برگزار می‌شود.

■ **مراسم سوگواری خانوادگی:** این مراسم را بازماندگان به‌عزت از دست دادن عضوی از خانواده و خویشان خود برگزار می‌کنند. نحوه برگزاری این نوع مراسم عزاداری با توجه به پاره‌فرهنگ‌ها تا حدودی متفاوت است، مانند مراسم خاکسپاری، مراسم سوم، هفتم، چهلم، سال و...

باتوجه به قومیت خود، سه مورد از مشاهدات یا خاطرات مراسم سوگواری منطقه خود را به‌صورت بروشور در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱۲

در گروه‌های کلاسی در مورد یکی از موضوعات زیر، روزنامه‌دیواری تهیه کنید:

- ۱ پیاده‌روی اربعین حسینی
- ۲ عزاداری در ماه محرم

فعالیت ۱۳

شکل ۱۲- اعتکاف ماه رجب

(ج) سایر آداب و رسوم ملی، عبادی یا سیاسی از جمله این آداب و رسوم می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- زیارت اماکن متبرکه و قرائت فاتحه برای اهل قبور؛
- غبارروبی مساجد، گلزار شهدا و قبور درگذشتگان در ایام مشخص؛
- اعتکاف ایام البیض ماه رجب (شکل ۱۲)؛
- برپایی موکب‌ها و تکیه‌ها در ماه محرم و صفر؛
- تجمع نوروز در حرم امام رضا (ع) و سخنرانی رهبری در تبیین شعار سال؛
- قرائت قرآن و دعاها و دیگر آداب ماه مبارک رمضان.

شایستگی ۱: توسعه شناخت خانواده و نیازهای آن ■

تصویری که از ماه مبارک رمضان در باورها و فرهنگ عامه مردم وجود دارد با پاره‌ای از آداب و رسوم یا باورها و پاره فرهنگ‌ها همراه شده و در هر استان و شهری ویژگی خاصی پیدا کرده است. برخی از آداب ماه رمضان عبارت‌اند از:

خوش آمد ماه رحمت: مردم بسیاری از نقاط کشورمان چنان به استقبال ماه رمضان می‌روند که گویی میهمان عزیزی را استقبال می‌کنند. برای مثال، در اغلب روستاها و شهرستان‌هایی که دیوار خانه‌ها کاه‌گلی یا گچی است دیوارها را برای ماه رمضان کاه‌گل تازه می‌مالند یا با گچ و خاک مخصوص (گل یزد) سفید می‌کنند.

شکل ۱۳- پیشواز ماه مبارک رمضان

پیشواز ماه مبارک رمضان: در بسیاری از مناطق کشور رسم بر این است که مردم دو تا سه روز قبل از فرارسیدن ماه مبارک رمضان روزه پیشواز می‌گیرند (شکل ۱۳).

مراسم آشتی کنان قبل از ماه رمضان: یکی از رسوم پسندیده، آشتی و ایجاد الفت میان افرادی است که به‌دلیلی از یکدیگر کدورتی در دل دارند. عقیده بر آن است که اگر کسی روزه بگیرد در حالی که از بستگان یا برادر و خواهر دینی خود کدورتی در دل داشته باشد ثواب کامل نخواهد برد.

با جست‌وجو در منابع علمی و دینی، در مورد موضوعات زیر در کشور عزیزمان و یکی دیگر از کشورهای مسلمان دو بروشور تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

۱ اعتکاف در ماه رجب

۲ آداب ماه رمضان

فعالیت ۱۴

در گروه‌های کلاسی، یکی از رسوم رایج در جامعه را انتخاب کنید و فلسفه پیدایش و نمادهای مربوط به آن رسم را در گزارشی پنج صفحه‌ای در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱۵

- ۱ اگر شما بخواهید ایده‌های جدید مثبت و سازنده‌ای برای برگزاری مراسم عروسی پیشنهاد بدهید که به موفقیت و پایداری ازدواج کمک کند، چه مواردی را بیان می‌کنید؟
- ۲ با جست‌وجو در منابع علمی در مورد عرفی بودن یا رسم بودن مراسم زیر تحقیق کنید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید.
 - نام‌گذاری فرزند و گرفتن شناسنامه
 - برگزاری خطبه عقد
 - پوشیدن لباس عزا در مراسم سوگواری
 - مراسم نوروز
- ۳ درباره یکی از رسوم رایج در منطقه خود که جنبه خرافی دارد، تحقیق کنید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید.
- ۴ در مورد آداب و رسوم ازدواج در نقاط مختلف کشور خودمان تحقیق و بررسی کنید و گزارش مختصری در کلاس ارائه دهید.
- ۵ درباره الگوی ساختار خانواده مطلوب از دیدگاه اسلام گزارشی تهیه کرده و در کلاس ارائه دهید.
- ۶ فرزندی به پدر و مادر خود می‌گوید بی‌انگیزه است و دیگر حوصله زندگی، درس و مدرسه را ندارد. پدر خشمگین می‌شود و در جواب می‌گوید: من و مادرت بهترین زندگی را برای تو فراهم کرده‌ایم. امکانات خوب، خانواده خوب و... چرا ناشکری می‌کنی؟ تو واقعاً قدرشناس نیستی! به نظر شما:
 - الف) این برخورد پدر چه تأثیری بر فرزند دارد؟ آیا انگیزه را به فرزند برمی‌گرداند و او را قانع می‌کند؟
 - ب) شما برای برخورد با این گونه موارد چه راهکاری پیشنهاد می‌دهید؟

واحد یادگیری ۲: شناخت نیازهای خانواده

استاندارد عملکرد

شناخت نیازهای خانواده از طریق به کارگیری شناخت نیازهای جسمی و روانی خانواده، شناخت نیازهای اقتصادی و اجتماعی خانواده، نحوه نیازسنجی در خانواده، مفهوم اولویت بندی نیازهای خانواده براساس استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور

شایستگی‌های فنی مورد انتظار

- ۱ شناخت نیازهای جسمی و روانی خانواده
- ۲ آشنایی با نیازهای اقتصادی و اجتماعی خانواده
- ۳ آگاهی از نحوه نیازسنجی در خانواده
- ۴ آشنایی با چگونگی اولویت بندی نیازهای خانواده

شایستگی‌های غیر فنی مورد انتظار

- ۱ رعایت اخلاق حرفه‌ای
- ۲ صرفه جویی در مصرف مواد و انرژی (برق، گاز و آب) و رعایت الگوی مصرف آب
- ۳ دقت در کار و نظارت بر کیفیت کار
- ۴ رعایت ایمنی و بهداشت
- ۵ مدیریت پسماند

هدف توانمندسازی ۷: هنرجو بتواند نیازهای خانواده را توضیح دهد.

فعالیت ۱۶

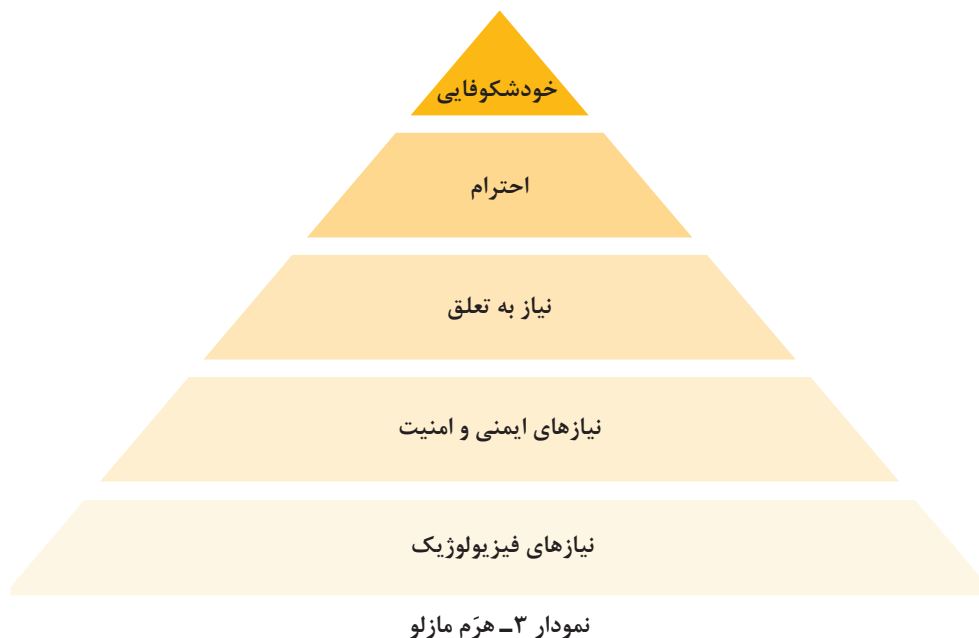

آیا تاکنون دربارهٔ نیازهای خود فکر کرده‌اید؟ شما چه نیازهایی دارید؟ کدام یک از این نیازها برای شما بیشتر اهمیت دارد؟ چرا؟ در گروه‌های کلاسی در مورد آن گفت‌وگو کنید.

نیازهای جسمی و روانی خانواده

نیاز یکی از عواملی است که باعث بروز رفتار خاص در انسان‌ها می‌شود. هرچند ممکن است رفتارها و فعالیت‌های افراد با یکدیگر متفاوت باشند، اما در همهٔ آنها عامل خاصی باعث شروع رفتار می‌شود. به چنین عواملی که باعث رفتاری خاص می‌شوند «نیاز» گفته می‌شود. آبراهام مازلو^۱ دانشمند و روان‌شناس معروف، نیازهای انسان را به صورت زیر رتبه‌بندی کرده است. براساس نظریهٔ او انسان‌ها پنج دسته نیاز فطری به شرح زیر دارند:

- ۱ نیازهای فیزیولوژیک؛
 - ۲ نیاز به ایمنی و امنیت؛
 - ۳ نیاز به تعلق، دوست داشتن و دوست داشته شدن؛
 - ۴ نیاز به احترام؛
 - ۵ نیاز به خودشکوفایی (نمودار ۳).
- مازلو معتقد است نیازهای اساسی انسان، مانند هرم زیر دارای سلسله مراتبی از پایین به بالا است.

یعنی تا زمانی که نیازهای فیزیولوژیک انسان مانند غذا، آب، هوا و... تأمین نشود، او نمی‌تواند به مسائل دیگر توجه کند، ولی هنگامی که این نیاز برطرف شد، نیازهای دیگر مانند نیاز به ایمنی و امنیت، تعلق، احترام و در بالاترین سطح، نیاز به خودشکوفایی طرح می‌شود که یکی از مهم‌ترین نیازهایی است که در خانواده تأمین می‌شود. یعنی خانواده باید محیطی را فراهم کند که هر یک از اعضای آن بتواند قابلیت‌ها، توانایی‌ها و استعدادهای خود را بروز دهد و به تحقق درآورد.

«خانواده» اولین نهادی است که وجودش برای تأمین نیازهای حیاتی، عاطفی و... اعضای خود و نیز بقای جامعه لازم و ضروری است و مهم‌ترین کانون تأمین‌کننده نیازهای جسمی و روانی افراد است.

الف) نیازهای جسمی یا فیزیولوژیک انسان شامل آب، هوا، نور، غذا، پوشاک و... است. تأمین سلامت جسمی انسان در گرو دسترسی به خدمات اساسی مانند آب آشامیدنی سالم، خدمات بهداشتی و درمانی، وسایل رفت‌وآمد، خدمات ایمنی در مقابل حوادث و خطرهای طبیعی (سیل، زلزله، حمله حیوانات و...) و اجتماعی (جنگ، قحطی، فقر و...) است.

بنابراین، آگاهی افراد خانواده به‌ویژه پدران و مادران در خصوص چگونگی تأمین نیازهای جسمی اعضای خود همانند تغذیه مناسب، ورزش، بهداشت و... اولویت دارد؛ زیرا خانواده مسئول تشخیص و تأمین نیازهای جسمی اعضای خود است.

ب) نیازهای روانی مانند نیازهای جسمی، در رفتار و زندگی انسان نقشی اساسی دارند. شناخت این نیازها و پاسخ مناسب به آنها نقش مهمی در سلامت و بهداشت روانی فرد ایفا می‌کند. خانواده پس از برآورده کردن نیازهای جسمی باید نیازهای روانی اعضای خود را برطرف کند. از مهم‌ترین نیازهای روانی انسان، نیاز به ایمنی و امنیت^۱ در محیط خانواده است. هر انسانی نیاز دارد در فضایی امن، آرام و سازنده که در آن احساس خطر نکند و ترسی نداشته باشد زندگی کند.

ج) نیاز به تعلق، دوست داشتن و دوست داشته شدن نیز یکی دیگر از نیازهای اجتماعی انسان سالم است. انسان سالم نیاز دارد به گروه خاصی از افراد تعلق داشته باشد. هم دوست بدارد و هم دوستش بدارند.

د) نیاز به احترام نیز از دیگر نیازهای روانی انسان است. هر انسانی نیاز دارد به خود و دیگران احترام بگذارد و او را محترم بشمارند. روابط دوستانه، وابستگی عاطفی و روابط خانوادگی به ارضای این نیازها کمک می‌کند. **ه) هرگاه** نیازهای فرد به ترتیبی که مازلو مشخص کرده است برطرف شوند، نیاز به خودشکوفایی یا رسیدن به کمال مطلوب در فرد شکل می‌گیرد. البته این خودشکوفایی به نسبت فراهم شدن بستر مناسب، به تدریج شکوفا شده و فرد به کمال مطلوب خود نزدیک‌تر می‌شود.

نیاز به حقیقت شامل نیاز به دانایی و آگاهی از بعضی رویدادها و چگونگی امور است و جزء نیازهای پیشرفته است. نیاز به زیبایی شامل نیاز انسان به نظم و ترتیب و هماهنگی با جلوه‌های زیبای زندگی و عشق به آنهاست. این نیاز به‌طور فطری در انسان وجود دارد ولی در خانواده رشد می‌کند و به آن پاسخ داده می‌شود.

فهرستی از نیازهای جسمی و روانی خانواده خود را بنویسید. خانواده شما چه اندازه در تأمین نیازهای روانی اعضای خانواده خود موفق بوده است؟

در گروه‌های کلاسی در مورد نیازهای اقتصادی و اجتماعی در خانواده، تفاوت‌های آنها و نقش خانواده در تأمین این دو نیاز گفت‌وگو کرده و بیان کنید که این دو چه تفاوتی با هم دارند؟ خانواده چگونه می‌تواند این نیازها را تأمین کند؟ درباره آن نیازها بحث کرده و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

نیازهای اقتصادی و اجتماعی خانواده

خانواده مهم‌ترین نهادی است که می‌تواند نیازهای اجتماعی را تأمین کند. اجتماعی کردن کودکان از جمله وظایف مهم خانواده‌هاست و پدران و مادران در یادگیری رفتارهای اجتماعی فرزندان نقش کلیدی دارند. مدرسه نیز دومین مکانی است که در اجتماعی کردن کودکان نقش دارد. مدرسه باعث می‌شود قوه تخیل و درک کودک افزایش یابد و بهتر بتواند با طبیعت و محیط ارتباط برقرار کند. با توجه به این واقعیت که یکی از نیازهای اساسی انسان، احتیاج به منزلت اجتماعی است، موجب می‌شود که راهکارهای تأمین آن نیز مورد بررسی قرار گیرد.

منزلت اجتماعی: منزلت اجتماعی، به پایگاه اجتماعی که فرد در میان یک گروه دارد یا به مرتبه اجتماعی یک گروه در مقایسه با گروه‌های دیگر گفته می‌شود. برای دستیابی به این هدف می‌تواند علاوه بر موفقیت‌های شخصی مانند تحصیل، مهارت و... از طریق مناسبات اجتماعی نیز اقدام کند. مواردی نظیر ازدواج، پیوستن به گروه‌های اجتماعی، تشکیل حلقه‌های ارتباطی دوستانه و... فرصت‌هایی برای تکوین و تقویت منزلت اجتماعی است. در کنار منزلت اجتماعی مسائل اقتصادی و رفاهی نیز طرح می‌گردد. این واقعیت را باید پذیرفت که تأمین خواسته‌های مادی و اقتصادی پاسخی به نیازهای حیاتی زیستی و اولیه است. رفاه، نخستین نیاز اقتصادی هر خانواده است و با توجه به اینکه رفاه هم امری عینی و هم امری ذهنی است، لذا لازم است مؤلفه‌های زیر برای رفاه خانواده تأمین شود:

۱ استقلال اقتصادی

۲ رضایت اقتصادی

۳ ایفای نقش مؤثر در اقتصاد جامعه (تولید بیشتر، مصرف کمتر).

بنابراین، انتظار می‌رود خانواده از زمان شکل‌گیری، توانایی لازم را برای تأمین معیشت اعضای خود داشته باشد. از این‌رو لازم است سرپرست خانواده شغلی مناسب برای تأمین معاش خانواده داشته باشد. سرپرست خانواده نیز برای دست یافتن به شغل مناسب نیاز به کسب مهارت و آموزش دارد. شاید بتوان گفت زوج‌های تحصیل کرده با توجه به مهارت‌هایی که آموخته‌اند راحت‌تر می‌توانند به مشاغل مناسب دست یابند و با مسائل و مشکلات زندگی مواجه شوند. باید توجه داشت نیازها، درآمدها و هزینه‌های خانواده در طول زمان تغییر می‌کنند. زوج‌های جوان ممکن است در دوره جوانی به دلیل تجربه کاری کم و اندوخته ناکافی، درآمد قابل توجهی نداشته باشند، اما در دوره میان سالی درآمد افراد بالاتر می‌رود زیرا دانش و تجربه لازم را در کار کسب کرده‌اند و امکان داشتن درآمد حاصل از دارایی (پس‌انداز و...) را هم دارند. البته، در دوره سالمندی،

شکل ۱۴- نیازهای اقتصادی

معمولاً درآمد افراد به دلیل کاهش توان جسمی و بازنشستگی کاهش می‌یابد. علاوه بر درآمد، نیازهای خانواده و به دنبال آن نیازهای اقتصادی خانواده‌ها نیز همواره در حال تغییر است. در خانواده جوان (منظور خانواده‌ای که افراد آن از نظر سنی جوان هستند) ممکن است سهم عمده درآمد صرف تأمین نیازهای آموزشی و تربیتی فرزندان، تهیه مسکن مناسب و پس انداز شود، اما در دوره سالمندی ممکن است سهم عمده درآمد خانواده صرف تأمین نیازهای درمانی و پر کردن اوقات فراغت شود (شکل ۱۴).

فهرستی از نیازهای اقتصادی و اجتماعی هر یک از اعضای خانواده خود تهیه کرده و ارائه دهید. شما چگونه می‌توانید در رفع این نیازها مشارکت داشته باشید؟ نقش فرد را در پاسخ به این نیازها گزارش کنید.

فعالیت ۱۹

خانواده و تحصیل فرزندان

در مورد رابطه تحصیلات فرد و کسب موفقیت اقتصادی - اجتماعی او در گروه گفت‌وگو کنید.

فعالیت ۲۰

حق تعلیم و تربیت یکی از مهم‌ترین حقوق اساسی هر انسانی است و فراهم آوردن امکانات آموزش و پرورش همگانی برای شکوفایی ابعاد معنوی و مادی انسان‌ها و تأمین حقوق همه انسان‌های یک جامعه ضروری است. علاوه بر این با امکانات آموزش و پرورش عمومی و مطلوب می‌توان منابع انسانی جامعه را توسعه و تکامل بخشید، سلامت و بهداشت افراد جامعه را تأمین نمود، فرهنگ جامعه را غنی ساخت، ثبات سیاسی و همبستگی اجتماعی را فراهم آورد و نیروی انسانی مورد نیاز رشد اقتصادی را پرورش داد. همچنین پژوهش‌های زیادی بر این نکته تأکید دارند که عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان ارتباطی بسیار قوی و نزدیک با ویژگی‌های خانوادگی آنها دارد. به عبارت کلی تر وضعیت اجتماعی - اقتصادی خانواده رابطه معکوسی با عملکرد تحصیلی دارد. دانش‌آموزانی که در خانواده‌هایی زندگی می‌کنند که از سطوح پایین وضعیت اجتماعی - اقتصادی برخوردارند، نسبت به دانش‌آموزانی که متعلق به خانواده‌هایی با وضعیت اجتماعی - اقتصادی بالا هستند، عملکرد تحصیلی بهتری را دارند. کسب دانش و مهارت بیشتر به فرد کمک می‌کند تا بهتر زندگی کند، زیرا در زندگی شخصی با درک و شناخت بیشتری با مسائل برخورد می‌کند، به برنامه‌ریزی می‌پردازد و در اجرای برنامه‌ها و نقش‌هایش موفق‌تر می‌شود. به علاوه برای چنین فردی فرصت‌های اجتماعی، شغلی و اقتصادی بهتری فراهم می‌شود.

برای کسب جایگاه اقتصادی - اجتماعی مناسب مسیر خود را به صورت گزارش در کلاس ارائه دهید.

بازنشستگی

بازنشستگی دوره‌ای نیست که ناگهان اتفاق بیفتد بلکه از قبل قابل پیش‌بینی است. جوانان شاغل می‌توانند با داشتن برنامه، دوران بازنشستگی و اوقات پیری خود را به موقعیتی دلپذیر تبدیل کنند. پس از سپری شدن اوقات جوانی با کار و فعالیت می‌توان در دوران پیری هم از زندگی مناسبی برخوردار بود. (شکل ۱۵). هرچه افراد شاغل از سنین پایین‌تر اقدام به پس‌انداز و سرمایه‌گذاری کنند، وضع مالی آنان در دوره بازنشستگی بهتر می‌شود. افراد شاغل معمولاً در طول دوره اشتغال، مقداری از درآمد خود را پس‌انداز و یا سرمایه‌گذاری می‌کنند. این پس‌انداز ممکن است به صورت حساب‌های بلندمدت بانکی، خرید بیمه‌های عمر، خرید ملک، سهام کارخانه‌ها یا سهام قرضه دولتی باشد. اگر فرد، قبل از بازنشستگی، کار خود را تغییر داد و پولی برای خرید خدمت دریافت کرد باید سعی کند با آن سرمایه‌گذاری کند و آن را به مصرف جاری نرساند. بهترین

شکل ۱۵- دوران بازنشستگی

راه برای تضمین آینده و بهبود کیفیت زندگی در دوران بازنشستگی به جریان انداختن این پس‌انداز در این دوران مهم زندگی است؛ به گونه‌ای که این پس‌انداز در دوران بازنشستگی شما سرمایه مولد باشد یعنی اصل پول کاسته نشود، بلکه برای شما درآمد حاصل کند و شما از آن درآمد هزینه کنید. به این ترتیب آرامش و روحیه‌ای بسیار مناسب را برای دوران بازنشستگی خودتان تأمین کرده‌اید و کیفیت زندگی را به بالاترین سطح روانی رسانده‌اید.

در گروه‌های کلاسی در مورد راه‌های سرمایه‌گذاری برای دوران بازنشستگی بحث و گفت‌وگو کنید و با نمودار آن را نشان دهید.

با رسم نمودار فعالیت قبل، فرض کنید الان بازنشسته شده‌اید. با بررسی نمودار مربوط: الف) گزارشی از وضعیت بازنشستگی خود و عوامل موفقیت یا موفق نبودنتان در این دوره ارائه دهید. ب) نمایش کوتاهی از دوران بازنشستگی خود اجرا کنید. ج) نمودار خود را با توجه به مورد الف و ب دوباره رسم کنید.

بیمه

فعالیت ۲۴

تا چه حد برای رفع آثار حوادث غیرمترقبه بر شرایط اقتصادی خانواده با استفاده از پوشش‌های بیمه‌ای آشنایی دارید؟ در این مورد در کلاس گفت‌وگو کنید.

شکل ۱۶- پوشش بیمه

برای هر فرد ممکن است روزهایی پیش آید که بیمار، از کار افتاده، بیکار یا باز نشسته شود. همچنین ممکن است در اثر حوادثی چون تصادف، آتش‌سوزی و... جان و مالش به خطر بیفتد. اگر فرد برای چنین روزهایی فکر نکرده باشد با مشکلات و خسارت‌های زیادی روبه‌رو می‌شود؛ شاید یک فرد بتواند خسارت‌های کوچک را جبران کند اما جبران خسارت‌های بزرگ نیازمند داشتن پوشش‌های بیمه‌ای است. بنابراین بیمه می‌تواند نوعی حمایت مالی در مقابل خطرها باشد (شکل ۱۶). به‌طور مثال بیمه آتش‌سوزی، سرقت، حوادث غیرمترقبه (زلزله، سیل، و...). بیمه یک قرارداد بین بیمه‌گر و بیمه‌شونده (بیمه‌گذار) است. مؤسسه بیمه‌گر، تعهد می‌کند در قبال دریافت حق بیمه از بیمه‌شونده، خسارت‌های ناشی از حوادث معینی را جبران کند.

فعالیت ۲۵

خانواده شما زیر پوشش کدام یک از انواع بیمه قرار دارد؟ آنها را فهرست کنید و در کلاس در مورد آن بحث کنید. در مورد دلایل استفاده خانواده از این بیمه با والدین خود گفت‌وگو کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

از کارافتادگی

فعالیت ۲۶

وقتی به دفتر خدمات دولت مراجعه می‌کنید. در قسمتی از آن دفتر، خانم مشاور بیمه در مورد بیمه از کارافتادگی برای مراجعه‌کننده‌ای توضیحاتی می‌دهد. به‌نظر شما فرد از کارافتاده به چه خدماتی نیاز دارد؟ در این مورد در کلاس گفت‌وگو کنید.

از کارافتادگی زمانی است که فردی به دلیل مشکل فیزیکی یا پسیکولوژیک^۱ قادر به انجام وظایف شغلی خود نیست. جوانی که از توان و سلامت لازم برخوردار است، به مرور که سن او بالا می‌رود توانایی بدنی و حواس او ضعیف می‌شود و به سال‌های پایانی اشتغال یا دوران بازنشستگی می‌رسد. یکی از دغدغه‌های اصلی برخی از اعضای این گروه (سالمندان به بالای ۸۵-۶۵)، تأمین مالی است. زوجین مسن اغلب نگران این موضوع‌اند که آیا پول کافی جهت رفع نیازهای خود در اختیار خواهند داشت یا خیر؟

۱. روان‌شناسی، بررسی کیفیات روحی، مطالعه کار ذهن

شکل ۱۷- از کارافتادگی

این نگرانی با فرارسیدن دوران بازنشستگی شدت می‌یابد. برنامه‌ریزی اقتصادی خانواده در شکوفایی آن نقش اساسی دارد. یکی از راهکارهایی که می‌تواند مشکلات اقتصادی را در زمان از کار افتادگی حل کند داشتن پس‌انداز است. معمولاً خانواده‌هایی که به طور نسبی از توان مادی بهره‌مند باشند، سعی می‌کنند با دوراندیشی گونه‌های مختلفی از پس‌انداز را (مثل ذخیره کردن اضافه درآمد در بانک یا خرید زمین و...) برای خود و فرزندان‌شان تأمین نمایند (شکل ۱۷).

فعالیت ۲۷

آیا می‌توانید راهکارهایی ارائه دهید که بتواند مشکلات اقتصادی را در زمان از کارافتادگی حل نماید؟

هدف توانمندسازی ۸: گزارشی از نیازهای مختلف اعضای خانواده را ارائه دهد.

نحوه نیازسنجی در خانواده

فعالیت ۲۸

در گروه‌های کلاسی در مورد سؤال زیر گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

- ۱ آیا نیازهای اعضای خانواده شما یکسان است؟
- ۲ اگر پاسخ شما خیر است، دلایل تفاوت‌ها و شباهت‌های این نیازها را ارائه دهید؟ درباره آن گفت‌وگو کنید و نتایج را در کلاس ارائه دهید.

اعضای هر خانواده در برخی موارد نیازهای مشترکی دارند مانند مسکن، غذا، آب و...، اما نوع و میزان نیاز آنان متناسب با عوامل و شرایط زیر با هم متفاوت است:

- جنسیت؛
- سن (نوزاد، کودک و...)
- جایگاه و شأن خانواده، (مادری، فرزندی و...)
- جایگاه و شأن بیرون از خانواده (کارمندی، محصل و...)
- تیپ شخصیتی^۱ (MBTI)

۱. MBTI مخفف عبارت Myers-Briggs Type Indicator است و یک مدل شخصیت‌شناسی است که به شما کمک می‌کند تیپ شخصیتی‌تان را بشناسید و متناسب با خصوصیات ذاتی خودتان مسیر زندگی‌تان را به سمت موفقیت طراحی کنید. MBTI به افراد کمک می‌کند مسیر شغلی مناسب خود را طراحی کنند، روابط مؤثر و هدفمندی با دیگران برقرار کنند و اهداف خود را به گونه‌ای شناسایی کنند که متناسب با نیازها و استعدادهای شخصی آنان باشد.

■ مزاج^۱ (دم، سودا، صفرا و بلغم)؛

■ دوره‌های مهم (بلوغ در نوجوان، بارداری و شیردهی در مادران).

فرزندان یک خانواده در هر دوره سنی نیاز خاصی دارند. در دوره نوزادی و خردسالی بیشتر به مراقبت‌های بهداشتی و تغذیه‌ای خاص مانند واکسیناسیون، تغذیه با شیر مادر و... نیاز دارند. در دوره کودکی و نوجوانی، آنها به آموزش رسمی در مدرسه و رسیدگی به وضعیت تحصیلی نیاز دارند. در دوره جوانی به یافتن شغل و آمادگی برای تشکیل خانواده نیاز دارند. نیازهای افراد در شرایط مختلف نیز متفاوت است. نیازهای زن در دوره بارداری، زایمان، شیردهی و سایر مراحل با یکدیگر فرق دارد. نیازهای اعضای خانواده در سنین مختلف (جوانی، میان‌سالی و سالمندی) نیز با هم تفاوت دارند. همچنین نوع تغذیه، پوشاک، خواب و بیداری، حالت‌های عصبی، روانی و... ارتباط مستقیمی با حالات طبیعی یا مزاجی هر فرد دارد. بنابراین، برای داشتن زندگی سالم و موفق، همه ما نیازمند شناخت مزاج یا طبیعت خود هستیم. مثلاً افراد با مزاج گرم و خشک باید در روز، سه وعده غذا با حجم متوسط مصرف کنند، یا بلغمی‌ها در تمام سال، خصوصاً در زمستان نیاز شدید به پوشیدن لباس گرم دارند. به علاوه، سلیقه‌های اعضای هر خانواده با هم متفاوت است. ممکن است فردی اوقات فراغت خود را به مطالعه و رفتن به مهمانی سپری کند، دیگری سفر کردن را ترجیح دهد. بنابراین، توجه به نیازهای همه افراد خانواده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و نباید تنها به فرد یا افرادی خاص توجه کرد. در این صورت، خانواده موظف است نیازهای همه اعضا را با همکاری و مشارکت یکدیگر برطرف کند.

فعالیت ۲۹

فهرستی از نیازهای هر یک از اعضای خانواده خود تهیه و مشخص کنید شما چگونه می‌توانید در رفع این نیازها مشارکت داشته باشید.

اعضای خانواده	سن	شغل	نیازها	نحوه برآورده کردن هر یک از این نیازها	نحوه مشارکت شما در برآورده کردن هر یک از این نیازها
پدر					
مادر					
خواهر					
برادر					
دیگران					

۱. سرشت، نهاد، طبیعت

به‌طور کلی طبع افراد براساس دو عامل ۱- گرمی و سردی ۲- تری و خشکی، به چهار نوع طبع گرم و خشک (صفرا)، گرم و تر (دم)، سرد و خشک (سودا)، سرد و مرطوب (بلغم) تقسیم می‌شود که هر کدام از این طبع‌ها دارای ویژگی‌های مهم و مختص خود است. به‌عنوان نمونه معمولاً انسان‌های صفراوی (گرم و خشک) لاغر اندام هستند با استخوان‌بندی معمولاً درشت و رنگ پوست و سفیدی چشم آنها اندکی به زردی می‌زند. این افراد به شدت گرمایی هستند و در تابستان دچار مشکل می‌شوند، همچنین در بسیاری از مواقع عطش زیاد و خشکی دهان دارند. انسان‌های دموی (گرم و تر) پوستی سرخ و سفید و بدنی درشت و عضلانی دارند. این افراد نه گرمایی هستند و نه سرمایی، ولی تحمل سرما برایشان راحت‌تر است.

برای تشخیص آنکه کدام نیاز در اولویت قرار دارد باید تفاوت میان نیاز، خواست و آرزو را بدانیم:

- **نیازهای اساسی^۱:** نیازهایی ضروری هستند، به طوری که اگر هر یک از آنها به موقع خود برآورده نشود، ادامه زندگی طبیعی را مختل می‌سازد، مانند غذا، بهداشت و
- **خواست‌ها^۲:** نیازهایی هستند که ضرورتشان کمتر است و چنانچه تأمین نشوند به ادامه زندگی طبیعی خللی وارد نمی‌شود اما دستیابی به آنها سطح زندگی را بهبود می‌بخشد، مانند ارتقای شغلی، کسب مدارج بالای تحصیلی و
- **آرزوها^۳:** نیازهایی هستند که برای ادامه زندگی ضروری نیستند اما نیاز آرمانی خانواده این است که آنها را تأمین کند. در برآورده ساختن آرزوها باید بسیار مراقب بود، زیرا بسیاری از آرزوها دست‌نیافتنی هستند یا تحت تأثیر تبلیغات یا چشم و هم‌چشمی‌ها شکل می‌گیرند، مانند آرزوی داشتن لوکس و تجملی زندگی و

کدام یک از موارد فهرست شده در فعالیت قبل نیاز اساسی و کدام یک خواست یا آرزو محسوب می‌شود؟ آنها را اولویت‌بندی کنید.

فعالیت ۳۰

بنابراین، مهم‌ترین وظیفه ما به عنوان عضوی از خانواده آن است که برای جلوگیری از تضییع حقوق دیگر افراد خانواده و زیر فشار قرار نگرفتن سرپرست خانواده، نیازهای ضروری خانواده را از خواست و آرزوها، تفکیک و سپس آنها را اولویت‌بندی کنیم. هرگاه نیازهای اساسی و ضروری خانواده مانند نیازهای درمانی، بهداشتی و غذایی سریع و به موقع تأمین گردند، پس از آن می‌توان خواست‌ها و آرزوهای خانواده را نیز برآورده ساخت.

هدف توانمندسازی ۹: نیازهای خانواده را به صورت روزانه، هفتگی، ماهانه و سالیانه اولویت‌بندی کند و گزارش آن را ارائه دهد.

مفهوم اولویت‌بندی نیازهای خانواده (روزانه، هفتگی، ماهانه و سالیانه)

- ۱ آیا تاکنون درباره مفهوم اولویت‌بندی فکر کرده‌اید؟
- ۲ آیا از نحوه اولویت‌بندی نیازهای خانواده چیزی می‌دانید؟
- ۳ در مورد اولویت‌بندی نیازهای خانواده، تجربیات خود را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۳۱

۱. Basic needs
۲. Wanted
۳. Desire

شکل ۱۸- اولویت‌بندی برنامه‌ها و وظایف

برای تأمین نیازها در آغاز باید خواسته‌ها و نیازهای خانواده را فهرست کرد. آن‌گاه پس از نیازسنجی با درنظر گرفتن اوضاع، امکانات، بودجه و زمان لازم برای رسیدن به آنها نیازهای خانواده را اولویت‌بندی کرد.

نیازهای اعضای خانواده همواره در حال تغییر است. تعدادی از نیازها در خانواده و به کمک افراد خانواده و برخی نیز به کمک سازمان‌های دولتی و غیردولتی حمایتی در جامعه برطرف می‌شوند. شناخت درست نیازها، اولویت‌بندی آنان و چگونگی رفع آنها در خانواده اهمیت زیادی دارد. منظور از تعیین اولویت‌ها این است

که برنامه‌ها و وظایف هر یک از اعضای خانواده با توجه به اهمیتی که دارند اولویت‌بندی شوند (شکل ۱۸). برای انجام این کار باید سعی شود فهرستی از تمام کارها و وظایف روزانه پیش‌بینی شود. شاید این کار به ظاهر غیرمنطقی به نظر برسد چون انسان از فردای خود و آنچه برایش اتفاق خواهد افتاد بی‌خبر است، اما بسیاری از کارها نیز قابل پیش‌بینی هستند و یا یک روال مشخص دارند. برای یک برنامه‌ریزی مناسب به منظور ساماندهی به کارها و وظایف، بهتر است ابتدا اولویت‌بندی به ترتیب زیر صورت گیرد:

اولویت اول: کارهایی که بسیار مهم هستند و حتماً باید در اولین فرصت یا در روز مشخصی انجام شوند؛ مثل انجام فرایض دینی، خواب، تغذیه، رفتن به مدرسه یا محل کار و مراجعه به پزشک در مورد بیماری پیش آمده. **اولویت دوم:** کارهایی که باید انجام شوند ولی مانند امور فوق، فوریت و اهمیت ندارند و قابلیت موکول نمودن به روز یا فرصت دیگر را دارند مثل خرید لباس و کفش، برگزاری مراسم میهمانی به منظور صلۀ رحم با اقوام. **اولویت سوم:** کارهایی که انجام دادنشان خوب است ولی اگر انجام نشود مشکلی ایجاد نخواهد کرد و حتی می‌توان آنها را به دیگری سپرد مثل تعویض سرویس مبلمان منزل یا شستن پرده منزل. با مشخص شدن اولویت‌ها می‌توانید از بین آنها ضروری‌ترین کارها را با لحاظ زمانی که برای هر یک در نظر دارید، برای یک روز انتخاب کنید.

فعالیت‌های یک روز، هفته و ماه خود را اولویت‌بندی کنید و در جدول نشان دهید.

فعالیت ۳۲

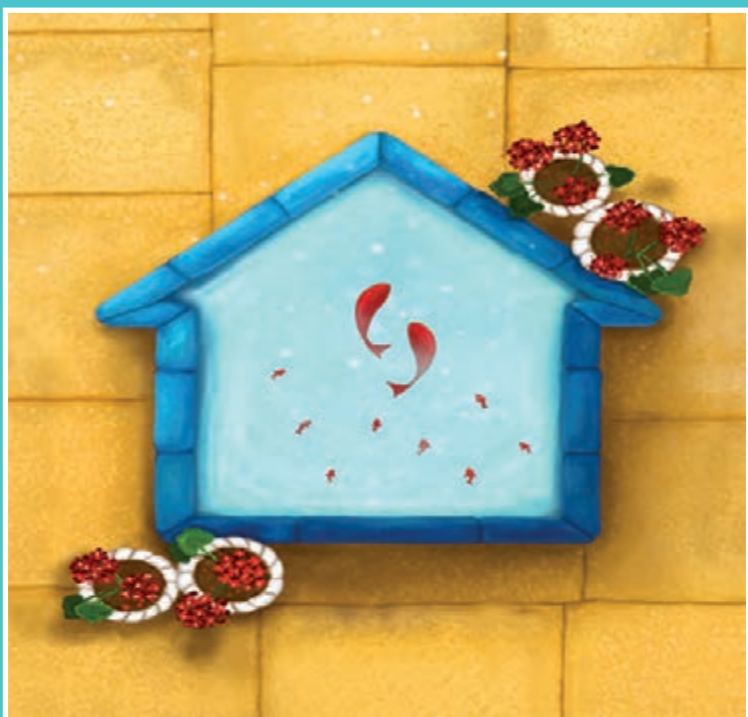

فعالیت‌های پایانی

- ۱ نیازهای اساسی خانواده خود را اولویت‌بندی کنید و راه‌های تأمین این نیازها را ارائه دهید.
- ۲ فهرستی از نیازهای خانواده خود تهیه و آن را برحسب نیاز و خواست و آرزو تقسیم‌بندی کنید.
- ۳ نیازهای اعضای خانواده در سنین مختلف (جوانی، میان‌سالی و سالمندی) را با هم مقایسه کنید و گزارش آن را تنظیم کنید.
- ۴ مریم در خانواده‌ای دارای مزاجی با طبع بلغمی است. شما چگونه مادر مریم را برای رفع نیازهای او راهنمایی می‌کنید؟
- ۵ نیازهای جسمی و روانی دوران کودکی را با نیازهای جسمی و روانی دوران نوجوانی مقایسه کنید و گزارش آن را تهیه کنید.

شایستگی ۲

مدیریت در خانواده

«مایه آرامش یکدیگر باشید.»

زن و شوهر باید برای هم مایه آرامش باشند. خانواده باید محیط امن و امان و راحتی برای شما دو نفر باشد و برای فرزندان هم باید این محیط امن و امان را فراهم کنید.»

رهبر انقلاب

زمان: ۵۲ ساعت (نظری ۳۶ ساعت + عملی ۱۶ ساعت)

واحد یادگیری ۱: به کارگیری مهارت یا مدیریت در خانواده

استاندارد عملکرد

توسعه مهارت‌های مدیریت در خانواده از طریق به کارگیری مفهوم مدیریت، وظایف و خصوصیات مدیر و نحوه مدیریت در شرایط خاص براساس منابع علمی - اسلامی و استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور

شایستگی‌های فنی مورد انتظار

- ۱ به کارگیری مهارت‌های مدیریت در خانواده
- ۲ به کارگیری اصول و مفاهیم برنامه‌ریزی در خانواده
- ۳ سازمان‌دهی و هدایت در خانواده
- ۴ کنترل و نظارت در خانواده
- ۵ تصمیم‌گیری در خانواده

شایستگی‌های غیرفنی مورد انتظار

- ۱ شرکت در فعالیت‌ها و اجتماعات
- ۲ داشتن درک درست از تیم سازمانی
- ۳ مسئولیت‌پذیری
- ۴ حل مسئله
- ۵ رعایت اخلاق حرفه‌ای
- ۶ رعایت ایمنی و بهداشت
- ۷ مدیریت پسماند

هدف توانمندسازی ۱: مفهوم مدیریت در خانواده را توضیح دهد.

در گروه‌های کلاسی خانواده بدون مدیریت و خانواده با مدیریت را با هم مقایسه نموده و درباره تفاوت‌های آنها گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱

هر مجموعه اگر دارای نظام سازمان‌دهی^۱ و مدیریت باشد بهتر می‌تواند به اهداف خود برسد و با صرف هزینه کمتر نتایج بهتری به دست آورد. با به کارگیری مهارت‌های مدیریت از هرج و مرج و هدر رفتن نیروها و سرمایه‌های هر مجموعه جلوگیری خواهد شد. مدیر در هر مجموعه با هماهنگ کردن اجزاء، برنامه‌ریزی هدایت و کارکرد صحیح مجموعه را تضمین می‌کند اما نبودن مدیر به ناهمگونی و هرج و مرج می‌انجامد و در نهایت از هم‌پاشیدگی مجموعه را در پی دارد.

ضرورت مدیریت در خانواده هم مانند ضرورت مدیریت در هر مجموعه هدف‌دار است که باید اعضای خانواده به آن پایبند باشند تا در رسیدن به اهداف تک‌تک اعضا و مجموعه خانواده و خدمت به اجتماع موفق گردند.

تعریف مدیریت در خانواده

شکل ۱- مدیریت خانواده

مدیریت عبارت است از علم و هنر برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، نظارت، کنترل، هماهنگی و رهبری فعالیت‌های دسته‌جمعی عده‌ای از افراد برای رسیدن به هدف‌های مشترک؛ پس مدیر یعنی گرداننده و مدیریت یعنی گرداندن یک سازمان، شهر، خانواده یا...، در جهت هدف خاص خودش.

مدیریت خانواده عبارت است از فراهم کردن زمینه‌ای که در آن تمام اعضای خانواده بتوانند در کنار یکدیگر ضمن بهره‌مندی از کرامت و آرامش، بهترین وضعیت را برای شکوفایی استعدادهای خود در مسیر رشد در اختیار داشته باشند. خانواده نیز مانند هر مجموعه دیگری نیاز به مدیر دارد تا بتواند حرکت خانواده به سمت کرامت و آرامش را مدیریت نماید (شکل ۱).

۱. سازمان‌دهی، فرایندی است برای دستیابی به اهداف معین، یعنی کار میان افراد و گروه‌های مختلف تقسیم می‌گردد.

در فرهنگ ایرانی - اسلامی، مدیریت یک امتیاز و برتری محسوب نمی‌شود بلکه بار مسئولیتی است که به واسطه برخی ویژگی‌ها بر دوش کسی گذاشته می‌شود.

در چنین صورتی براساس انتظاراتی که از آن مسئول وجود دارد به او اختیاراتی داده می‌شود تا بتواند از آنها در رساندن مجموعه [که در اینجا خانواده است] به اهداف خود استفاده کند.

براساس آنچه ذکر شد، پدر برای آنکه بتواند به وظیفه خود در قبال مدیریت خانواده عمل کند، اطاعت از وی بر اهل خانه واجب شده است و حق اطاعت که در بیان امیرالمؤمنین (علیه السلام) برای پدر مطرح می‌شود به همین منظور است. در ازای این حق اطاعت، خداوند بر پدر خانواده اتمام حجت می‌کند و به عنوان مدیر خانواده در قبال سرنوشت اهل خانه مورد بازخواست الهی قرار می‌گیرد.

در گذشته کم نبودند خانواده‌هایی که بزرگ خانواده پدر بود و هر چه او می‌گفت، باید اجرا می‌شد. در بعضی از اقوام هم مادر نقش اصلی را داشت و هر آنچه او تصمیم می‌گرفت، سایر اعضا بی‌چون و چرا آن را اجرا می‌کردند و در مقابل تصمیم‌گیری مادر، بقیه مخالفتی نداشتند.

مدیر خانه هر کس که باشد باید تلاش کند تا در خانه آرامش، احترام و سعادت برقرار شود و علاوه بر اینکه همه از تصمیم او پیروی کنند، حق مشارکت در تصمیم‌گیری را هم داشته باشند؛ یعنی بتوانند اظهار نظر کنند. در غیر این صورت اوضاع خانه آشفته می‌شود و هیچ‌کس از دیگری حرف‌شنوی نخواهد داشت و لذا نمی‌توان اسم این نهاد را خانواده نامید.

فعالیت ۲

مدیر خانه شما کیست؟ پدر یا مادر؟ به نظر شما کدام یک شایسته‌تر است؟ در مورد دلایل آن گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۳

فهرستی از فعالیت‌هایی که در خانواده شما با مدیریت پدر و نیز اموری که با مدیریت مادران صورت می‌گیرد تهیه کنید و در کلاس با فهرست هم‌کلاسی‌های خود مقایسه کنید.

فعالیت ۴

از هر یک از والدین خود بپرسید چه تفاوتی میان شیوه مدیریت والدینشان در زمان کودکی‌شان با شیوه مدیریت کنونی ایشان در خانواده شما احساس می‌کنند؟ در مورد علل این تفاوت در کلاس گفت‌وگو کنید.

امیرمؤمنان علی (علیه السلام) می‌فرماید:

حق پدر بر فرزند این است که فرزند در هر کاری [جز معصیت خداوند]، از پدر اطاعت کند.

هدف توانمندسازی ۲: وظایف مدیر خانواده را بدانند و گزارشی را به عنوان نمونه ارائه دهند.

وظایف مدیر در خانواده

فعالیت ۵

آیا فعالیت‌هایی در خانه هست که به مدیریت نیاز نداشته باشد؟ اگر امور منزل شما بدون مدیر و مدیریت باشد با چه مشکلاتی مواجه خواهید شد؟ در گروه‌های کلاسی در این مورد گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

مدیر هر خانواده به عنوان متولی رشد خانواده وظایفی برعهده دارد که همان حقوق اهل خانه است. امام سجاد علیه السلام در رساله حقوق که به بیان حق معلم، حق فرزند، حق همسایه و... می‌پردازد، در این مورد می‌فرماید: ایفا کردن حق همسر و حق فرزند از جمله وظایف اصلی مدیر خانواده است.

۱ وظیفه مدیر خانواده در قبال همسر

امام سجاد علیه السلام در این مورد می‌فرماید: حق زن آن است که بدانی خداوند او را مایه آرامش و آسایش و همدم و پرستار تو قرار داده است، همچنین بر هر یک از شما واجب است که خداوند را برای وجود دیگری ستایش کند و بداند که او نعمتی است که خداوند ارزانی داشته و واجب است که با نعمت خداوندی رفتار نیک داشته باشد و او را گرمی بدارد و با او سازگاری کند و هرچند حق تو بر زنت بیشتر است و او باید از تو فرمان‌پذیری داشته باشد [تا آنجا که گناه نباشد] اما با این حال او این حق را دارد که از تو مهربانی ببیند و از همدمی تو برخوردار شود و آرامش و آسایشش تأمین شود و این حقی بس بزرگ است.^۱

۲ وظیفه مدیر خانواده در قبال فرزندان

مردی به رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم عرض کرد:

حق این فرزند بر من چیست؟ پیامبر فرمودند: اسم خوب برایش انتخاب کنی، به خوبی او را تربیت نمایی و به کاری مناسب و پسندیده بگماری.^۲

امام سجاد علیه السلام نیز در این مورد می‌فرماید: حق فرزند تو آن است که بدانی او از توسل و در این جهان در نیک و بد خویش، به تو وابسته است و تو نسبت به پرورش دادن خوب و راهنمایی کردن او به راه پروردگارش و یاری رساندن به او در اطاعت خداوند همان طور که درباره خودت مسئولی، در حق او نیز مسئول هستی و براساس این مسئولیت پاداش می‌گیری و کیفر می‌بینی. پس در کار فرزند همچون کسی عمل کن که می‌خواهد پشت سر خویش را در این دنیای زودگذر آراسته کند تا به سبب سرپرستی خوبی که از او کرده‌ای و رابطه خوبی که میان خود و او برقرار کرده‌ای، نزد پروردگار خویش عذر داشته باشی.^۳

۱. تحف العقول، ص ۲۶۱

۲. وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۳۹۰

۳. تحف العقول، ص ۲۶۳

وظیفه مدیر خانواده در قبال همسر و فرزند را با هم مقایسه کنید و شباهت‌ها و تفاوت‌ها را مشخص کنید.

با مراجعه به رساله حقوق امام سجاد علیه السلام، وظایف فرزندان در قبال پدر و مادر را به صورت بروشور در کلاس ارائه دهید.

وظیفه مدیر بر اساس مدیریت سازمانی

به عقیده یکی از بزرگان علم مدیریت به نام فایول^۱، مدیریت فعالیتی است که با تمام مسئولیت‌هایی که انسان به عهده می‌گیرد ارتباط پیدا می‌کند. خواه این مسئولیت در اداره امور یک سازمان باشد و خواه در اداره امور خانواده. پس در کلیه امور درجاتی از برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، هدایت و رهبری، هماهنگی، نظارت و کنترل لازم است. او معتقد است همه فعالیت‌های مدیریت بر پایه پنج عنصر زیر تشکیل یافته است. منظور از پنج عنصر در مدیریت همان وظایف مدیران است که در نمودار اشاره شده است (نمودار ۱). از آنجا که یک مدیر خانواده باید دارای همه خصوصیات یک مدیر باشد به همین جهت در ادامه مطالب به خصوصیات و وظایف مدیران پرداخته می‌شود.

در گروه‌های کلاسی، نقش مدیر در هنرستان را بررسی کنید و در مورد وظایف مدیر گفت‌وگو کنید.

وظایف مدیر در خانواده

- ۱ **برنامه‌ریزی (Planning):** مدیر خانواده مانند مدیر یک سازمان یا هنرستان، با نگاه به آینده باید برنامه‌ای برای واکنش در برابر رویدادهای زندگی خانوادگی داشته باشد و به این منظور طرحی از اقدامات و فعالیت‌ها برای رسیدن به هدف پیش‌بینی کند و روش‌های دستیابی به آنها را روشن نماید.
- ۲ **سازمان‌دهی (organizing):** مدیر خانواده باید بتواند بین اعضای خانواده خود تقسیم کار کند و ارتباط و هماهنگی میان افراد را هماهنگ نماید تا بتوانند در جهت اهداف حرکت کنند. به عبارت دیگر، سازمان‌دهی

۱. Henri Fayol (۱۸۴۱-۱۹۲۵)

فرایندی است که طی آن تقسیم کار میان اعضای خانواده و هماهنگی میان آنان، به منظور کسب اهداف خانوادگی صورت می‌گیرد. سازمان‌دهی نشان می‌دهد که هر کاری را چه کسی باید اجرا کند؟ چه زمانی و چگونه انجام دهد؟ زیر نظر چه کسی باشد و چه اختیاراتی به وی واگذار شود؟

۳ رهبری و هدایت (commanding): رهبری یا فرماندهی خانواده یعنی هدایت و جهت‌دهی اعضای خانواده در انجام دادن وظایف خود. لازمه اعمال درست رهبری، با توجه به نوع کاری که باید انجام شود وجود ویژگی‌ها و توانایی‌هایی در مدیر خانواده است.

۴ هماهنگی (coordinating): وجود هماهنگی در هر یک از وظایف مدیر، مانند برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، رهبری، ارزشیابی، نظارت و... یک ضرورت است. مدیر خانواده وظیفه دارد اعضای خانواده را در جهت رسیدن به اهداف خانوادگی به صورت هدفمند هماهنگ کند و این هماهنگی باید در همه پنج عنصر برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی و... وجود داشته باشد.

ایجاد هماهنگی بین اعضای خانواده، به‌ویژه با بزرگ‌تر شدن فرزندان، کار دشواری است و به آموختن و تجربه کردن نیاز دارد.

۵ نظارت و کنترل (controlling): نظارت مدیر خانواده، به معنای روش یا وسیله‌ای است که درستی انجام امور را در مقایسه با طرح و برنامه و یا تصمیم گرفته شده در خانواده بررسی می‌کند (جدول ۱).

جدول ۱- وظایف مدیر در خانواده

مراحل	وظایف	مثال
۱	برنامه‌ریزی	تدارک مادر زهرا برای برگزاری جشن تولد او در هفته آینده تهیه و تدارک غذا، جلسه تیم جراحی برای عمل فردی با تشخیص آپاندیس
۲	سازمان‌دهی	تقسیم وظایف در تیم فوتبال، تقسیم وظایف در امور منزل
۳	رهبری و هدایت	ایجاد انگیزه در خانواده برای انجام امور مختلف در منزل
۴	هماهنگی	آماده کردن هنرجویان برای اجرای سرود دهه مبارک فجر توسط مربی پرورشی، برگزاری جشن فارغ‌التحصیلی دانشجویی
۵	نظارت و کنترل	رسیدگی به عملکرد آموزشی و پرورشی مدارس توسط وزارت آموزش و پرورش، برنامه رژیم غذایی توسط مدیر تغذیه در بیمارستان، رسیدگی به هزینه‌های منزل توسط پدر یا مادر

مراحل مدیریت را در یکی از فعالیت‌های روزانه خود بررسی کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۹

براساس مراحل مدیریت سازمان و بررسی مدیریت در خانواده خود، مصادیق آن را در مدیریت خانواده به صورت جدول ارائه دهید.

فعالیت ۱۰

خصوصیات مدیر خانواده

فعالیت ۱۱

آیا می‌دانید منظور از سرپرست خانواده کیست؟ آیا سرپرست خانواده همان مدیر خانواده است؟ در گروه‌های کلاسی در مورد خصوصیات و ویژگی‌های سرپرست خانواده گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

مدیر خانواده پیش از بر عهده گرفتن مدیریت که امری خودخواسته است، باید دانش و تجربه بسیاری کسب کند تا بتواند نخست به تشکیل خانواده و سپس به اداره موفقیت‌آمیز آن بپردازد. مدیران خانواده نخواهند توانست با هر نوع دید و نگرش به زندگی، خانواده را در جهت منافع همه اعضای آن و منافع ملی هدایت کنند (نمودار ۲). در اینجا به نگرش‌ها و خصوصیات که یک مدیر موفق می‌تواند در خانواده داشته باشد به‌طور مختصر اشاره می‌شود.

الف) خوش‌بینی: هر کسی می‌تواند دنیا را از زاویه‌ای منفی یا مثبت ببیند ولی پذیرش مدیریت خانواده به‌دلیل نوع آن که کاملاً خودخواسته است و زندگی مشترک با همسر و سپس پرورش فرزندان و ماهیت این روابط، نمی‌تواند با نگرش منفی نسبت به زندگی همراه باشد. خانواده با مهر تشکیل می‌شود و پاک‌ترین احساسات و بزرگ‌ترین فداکاری‌ها در آن، نخست از سوی مدیران و سپس از سوی فرزندان، انجام می‌گیرد. مدیریت خانواده لازم است به زندگی نگرش مثبت داشته باشد تا زندگی برای اعضای خانواده خالی از رنج و همراه با شادی باشد. از سویی، برای انگیزش اعضای خانواده که شرط لازم مدیریت بهینه خانواده است، مدیران بدون نگرش خوش‌بینانه، نمی‌توانند موفق شوند. مدیریت خانواده اگر رشد روانی خود را با بدبینی متوقف کند، نمی‌تواند موجب رشد روانی فرزندان شود و از این راه برای آنان انگیزه انجام درست همه امور زندگی از آموزش تا کار را ایجاد کند.

فعالیت ۱۲

در مورد اثرات خوش‌بینی مدیریت خانواده خودتان گزارشی در کلاس ارائه دهید.

ب) فداکاری: ماهیت خانواده و مدیریت آن در تمام مراحل، فداکاری و از خودگذشتگی اعضا را نسبت به هم می‌طلبد. تشکیل خانواده و مدیریت درست آن، با خودبینی و خودخواهی در تضاد است؛ زیرا هدف‌های مادی و معنوی آن از این راه تأمین نخواهد شد. در واقع در خانواده، مدیریت ایثار لازم است و هرچه مدیریت آن با چنین نگرش و رفتاری خانواده را اداره کند، موفق‌تر خواهد بود.

در مورد دلایل فداکاری برخی از اعضای خانواده و دوستان خود گفت‌وگو کنید و فهرستی از آنها در کلاس ارائه دهید.

(ج) **عدالت خواهی:** مدیران خانواده باید عدالت خواه باشند و دادگرانه در امور خانواده داور و تصمیم‌گیری کنند و گرنه خانواده جای آرامش و آسایش و پناهگاه امن نخواهد بود. دادگری مدیریت خانواده، دادگری در جامعه را نیز تأمین خواهد کرد.

(د) **نگرش‌ها:** مدیر خانواده باید به سهم خود به منافع ملی و تأمین آن باور داشته باشد و گرنه جامعه امکان توسعه و تداوم نخواهد داشت و بی‌ثباتی‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی بر امنیت جامعه تأثیر می‌گذارد و از این رهگذر، خانواده گاه دچار آسیب‌های جبران‌ناپذیر می‌شود. مدیر خانواده همچنین باید نسبت به سرنوشت جامعه احساس مسئولیت کرده و اجرای قوانین را وظیفه خود بداند. مدیر خانواده باید تأمین نیازهای زیستی خانواده را تا حدی مورد توجه قرار دهد تا به تأمین نشدن نیازهای روانی و یا نقصان آنها منجر نشود. در وضعیت اقتصادی و اجتماعی کنونی که هزینه‌ها بالا و درآمدها کم است و هر روز نیز کالایی با فریبندگی بیشتر و با تبلیغات بسیار عرضه می‌شود این خطر وجود دارد که خانواده همه نیرو و توان خود را برای تأمین نیازهای زیستی خانواده به کار اندازد. مدیر خانواده در این وضعیت، مدیریت اقتصادی و مدیریت هزینه‌های خانواده را باید به گونه‌ای انجام دهد که تأمین نیازمندی‌های انسانی و معنوی افراد خانواده نیز ممکن گردد. در واقع تأمین نیازهای زیستی باید وسیله‌ای برای رشد روانی افراد خانواده قرار گیرد و نه هدف آن.

از ویژگی‌های موفق مدیر خانواده خود (پدر) چند مورد را یادداشت کنید و در کلاس با دوستان خود به اشتراک بگذارید.

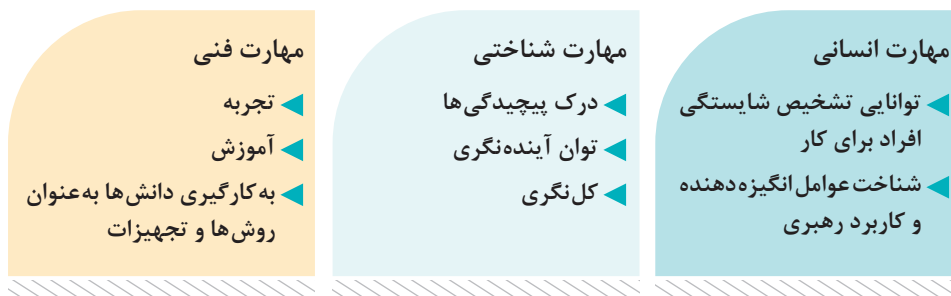
هدف توانمندسازی ۳: مهارت‌های مدیریت در خانواده را به کار بندد.

مهارت‌های ضروری برای مدیران

مدیران موفق دوران تحصیل خود را به یاد بیاورید. چه خصوصیات و مهارت‌هایی در آنها مشترک بوده است؟ در گروه‌های کلاسی در مورد آنها گفت‌وگو کنید.

برای مدیریت موفق در خانواده، لازم است مدیر خانواده مجموعه‌ای از مهارت‌های فنی، شناختی و انسانی را کسب نماید (نمودار ۳).

نمودار ۳- مهارت‌های ضروری برای مدیران

مهارت‌های فنی: این مهارت‌ها عبارت‌اند از تجربه، آموزش و کارآموزی در به کارگیری دانش‌ها، روش‌ها، فنون و ابزارها و تجهیزات برای انجام کار در زمینه‌ای معین و خاص.

گرچه آموزش‌های نظری و عملی، عامل اصلی به دست آوردن مهارت‌های فنی است؛ ولی تجربه کردن و پیشینه انجام کار، در چگونگی عمل انسان نقش اساسی دارد. از جمله مهارت‌های فنی در مدیریت خانواده می‌توان مواردی مانند نگهداری و پرورش فرزندان نوزاد، خرید مواد غذایی، پخت غذا و صرفه‌جویی را نام برد. به این ترتیب افراد هر آنچه به طور نظری و تئوری آموخته‌اند، به کمک استعداد و خلاقیت درونی در زمینه واقعی به کار گرفته می‌شود و به تجربه درمی‌آید.

مهارت‌های شناختی: این مهارت‌ها ناظر به قدرت درک پیچیدگی‌های مجموعه مورد نظر و جایگاه خود فرد است. به عبارت دیگر توان کل‌نگری، آینده‌نگری و دیدن همه جوانب امور است. مهارت‌های شناختی به فرد این امکان را می‌دهد تا به جای آنکه تنها براساس اهداف و نیازهای فردی اعضا وارد عمل شود، مطابق با اهداف کلی عمل کند. وجود این مهارت در مدیریت خانواده از این نظر اصولی و حائز اهمیت است که بدون آن برخی اوقات هدف از تشکیل خانواده فراموش می‌شود؛ مثلاً ممکن است کار کردن بیش از حد هر یک از همسران برای رفاه روزافزون خانواده، آن‌چنان بر روابط خانوادگی تأثیر مخرب بگذارد که مهربانی، آرامش و آسایش در خانواده و ارتقای آگاهی و مهارت‌های فردی اعضای خانواده و از جمله والدین فراموش شود یا آن‌چنان این اهداف اصلی خانواده رنگ ببازند که گویی وجود ندارند.

از جنبه مهارت‌های فنی نیز می‌توان به این مقوله نگاه کرد. به طور مثال، یکی از وظایف مدیران خانواده تلاش برای تهیه مواد غذایی سالم است زیرا بالاترین حد سلامت اعضا را تضمین می‌کند و تهیه آن پیچیدگی‌های خاص خود را دارد. با دقت در میزان مصرف هر یک از مواد غذایی، می‌توان غذاهای مضر پرچرب یا بسیار شیرین را محدود کرد، زیرا در بلندمدت سلامت کل افراد را تهدید خواهد کرد.

حال اگر مادری تنها به دلیل آنکه پسر خانواده به خوردن غذاهای چرب تمایل بیشتری نشان می‌دهد، به جای آنکه در پی راهی جایگزین باشد و بدون توجه به دفعات آن، در طی هفته خوراک‌های چرب تهیه کند، در مدیریت خویش به آینده‌نگری و کل‌نگری توجه نکرده است.

مهارت‌های انسانی: مهارت انسانی شامل توانایی تشخیص شایستگی افراد برای انجام کار، شناخت عوامل انگیزه‌دهنده و کاربرد رهبری در مدیریت است. این مهارت‌ها برای هرگونه روابط اجتماعی در دنیای کنونی از مهارت‌های پایه‌ای به‌شمار می‌رود. در مدیریت خانواده توانایی شناخت افراد خانواده و چگونگی ایجاد انگیزه در آنها برای تحقق هدف‌های گوناگون خانواده امری محوری است.

به نظر می‌رسد از سه مهارت فنی، شناختی و انسانی برای مدیریت خانواده، مهارت سوم اهمیت بیشتری دارد. البته به این معنا نیست که مدیریت خانواده به کل بی‌نی، دورنگری و مهارت‌های فنی اداره خانواده نیاز ندارد، بلکه هدف تنها بیان درجه اهمیت آنهاست؛ مثلاً اگر پدر و مادر ریشه و علت رفتارهای فرزندان یا رفتارهای یکدیگر را ندانند، در برقراری ارتباط با یکدیگر دچار مشکل می‌شوند. ضرورت ریشه‌یابی و شناخت علل رفتار و پیش‌بینی رفتار اعضای خانواده برای مدیریت بهینه بیانگر این نکته است که الگوبرداری تقلیدی از شیوه مدیریت خانواده دیگران و مقایسه فرزندان و یا همسر خود با دیگر خانواده‌ها هم به ناکارآمدی مدیریت خانواده می‌انجامد و هم در خانواده روابط پرتنش را که برخلاف اهداف والای خانواده است، پدید می‌آورد.

گزارشی در مورد مهارت‌های سه‌گانه مدیریت خانواده خود یا اطرافیان تهیه کنید و در آن مصادیقی برای هر مهارت ارائه دهید.

فعالیت ۱۵

با جست‌وجو در منابع علمی، سه مهارت مدیر خانواده را بررسی کنید و در مورد اهمیت مهارت‌ها گزارشی ارائه دهید.

فعالیت ۱۶

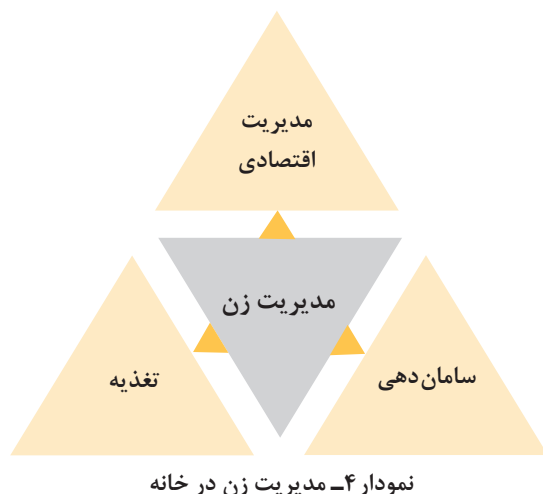
نحوه مدیریت امور منزل

در گروه‌های کلاسی در مورد نحوه مدیریت در امور منزل و آسانی یا سختی آن گفت‌وگو کنید.

فعالیت ۱۷

وقتی پیامبر ﷺ فرمود: کارهای درون خانه با فاطمه و کارهای بیرون خانه با علی باشد، حضرت زهرا علیها السلام با خوشحالی فرمود: جز خدا کسی نمی‌داند که از این تقسیم کار چقدر خوشحال شدم؛ زیرا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم مرا از انجام کارهایی که مربوط به مردان است و یا موجب رفت و آمد بین مردان است، باز داشت.^۱ از مسائل مهم در خانه‌داری، چگونگی اداره امور خانه است. اداره خانه از سخت‌ترین کارهاست و به دقت و ظرافت فراوانی نیاز دارد. کسی غیر از کدبانوی خانه نمی‌تواند به شایستگی از عهده این کار برآید. او با ظرافت‌های زنانه، برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، تقسیم کار و نظارت ویژه خود قادر است کانون خانوادگی را برای زندگی گرم نگه دارد. شوهرداری، خانه‌داری و مادری سه وظیفه اصلی زن در خانواده است. اگرچه اسلام مدیریت خانواده را به مرد واگذار کرده است، ولی نباید نقش مدیریتی زن را در ایفای وظایف یاد شده نادیده گرفت. از این‌رو، موفقیت مرد در

مدیریت خانواده نیز تا حد زیادی به معاونت و همکاری زن وابسته است. به عبارت دیگر هر کدام از مرد و زن در حوزه خانواده بهره‌ای از مدیریت دارند؛ مرد، قوام و سرپرست خانواده است و موظف است برای اداره زندگی طرح و برنامه بریزد، زن و فرزندان را از نظر مالی، فکری و... حمایت و حفاظت کند و هزینه زندگی آنان را تأمین نماید. زن نیز در این مسئولیت، معاون و همکار مرد است. علاوه بر اینکه خود در حوزه داخلی منزل، سه وظیفه اصلی دارد که مدیریت کردن، لازمه آن است. مدیریت زن در خانه‌داری شامل موارد زیر است (نمودار ۴).

۱ سامان‌دهی خانه

امام صادق علیه السلام به نقل از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:
هر زنی که در خانه شوهرش چیزی را برای سامان دادن وضع خانه جابه‌جا کند، خداوند نظر [رحمت] به او می‌کند و هر کس مورد نظر [رحمت] خدا قرار گیرد، از عذاب الهی در امان است.^۱

خانه را به چه شیوه‌ای باید سامان داد؟ اسباب و لوازم خانه را به چه صورتی باید مرتب کرد که دلپذیرتر باشد؟ نظافت و بهداشت آن چگونه و با چه فاصله‌ای در هفته و ماه صورت گیرد؟ کدبانوی خانه چگونه می‌تواند خانه را برای اعضای خانواده دلپذیرتر سازد؟ موارد یاد شده عرصه کار و مدیریت کدبانوی زیرک و هشیار است و ذوق و سلیقه او بر آنها حاکم است. او می‌تواند به گونه‌ای عمل کند که شوهر پس از پایان کار روزانه برای بازگشت به خانه لحظه شماری کند و در آنجا به آرامش و آسایش برسد.

۲ تغذیه

امام رضا علیه السلام فرمود:
سلامتی و پایداری بدن و همچنین بیماری آن به غذا و نوشیدنی است.
«فإنَّ صلاحَ البدنِ و قوامه یكونُ بالطَّعامِ و الشرابِ و فساده یكونُ بهما.»

کار کدبانوی خانه در پخت و پز و تهیه غذای لذیذ و خوشمزه خلاصه نمی‌شود. تغذیه اعضای خانواده نیاز به مدیریت قوی دارد. اگرچه شوهر موظف است مواد غذایی لازم را برای خانه فراهم کند، ولی کدبانوی خانه است که باید درست مدیریت کند و ببیند چه نوع غذایی آماده کند که در سلامت و رشد فرزندان مؤثرتر است.

۱. امالی، شیخ صدوق، ص ۴۱۱.

او در اینجا به منزله طیب عمل می‌کند، بر فرزندان و سلامت و بیماری آنان، ضعف و ناتوانی و توانایی و کمبود و رشد آنها با دقت نظارت می‌کند و می‌کوشد نیازهای غذایی آنها را به خوبی برآورد کند. همچنین ممکن است شوهرش بیمار شود و یا دارای رژیم غذایی مخصوص باشد و هر غذایی برای او مناسب نباشد. در چنین صورتی کدبانوی خانه با عنایت به وضعیت مزاجی و تأمین سلامت او غذایی مناسب برایش فراهم می‌سازد.

۳ مدیریت اقتصادی

پیامبر گرامی اسلام ﷺ به امیرالمؤمنین (علیه السلام) فرمودند:
ای علی، به خانواده خود خدمت نمی‌کند مگر صدیق یا شهید یا مردی که خداوند خیر دنیا و آخرت را برای او می‌خواهد.^۱

تأمین هزینه زندگی از نظر شرع و قانون بر عهده مدیر خانواده یعنی پدر است و او وظیفه دارد مخارج خانواده را تأمین کند، به حساب دخل و خرج زندگی برسد و با تدبیر نیازهای اقتصادی خانواده را برآورده سازد و او مدیر مالی و اقتصادی خانواده است، ولی بانوی خانه‌دار نیز در این زمینه بی‌مسئولیت نیست. او نیز باید در مدیریت اقتصادی خانواده با شوهرش مشارکت و همکاری نماید.

با مادر خود در مورد مهارت‌های مدیریتش در خانواده گفت‌وگو کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱۸

تهیه گزارش در زمینه بهینه‌سازی مدیریت امور خانواده

هر برنامه‌ای برای آنکه جنبه اجرایی پیدا کند و بتواند اهداف طراحی شده را محقق سازد باید ویژگی‌های زیر را داشته باشد:

- اهداف باید روشن، واضح و قابل فهم باشد؛
- به آسانی اجرا شود و کلیه جنبه‌های عملیاتی را در نظر بگیرد؛
- برنامه باید کاملاً متعادل و قابل انعطاف باشد؛
- دارای محدوده زمانی باشد؛
- با همکاری همه اعضای خانواده تهیه شود؛
- کلیه جنبه‌های انسانی، اخلاقی، تربیتی و مادی در نظر گرفته شود.

از نحوه مدیریت امور منزل، سامان‌دهی خانه، تغذیه و مدیریت اقتصادی خانواده خود در طول یک ماه گزارشی تهیه کنید و پیشنهادهای خود را در زمینه بهینه‌سازی مدیریت امور خانواده ارائه دهید.

فعالیت ۱۹

نحوه مدیریت خانواده در وضعیت‌های خاص (مرگ و میر، بیماری، طلاق، اعتیاد، بزهکاری)

فعالیت ۲۰

با هم گروه‌های کلاسی خود در مورد سؤالات زیر گفت‌وگو کنید:

۱ آیا تاکنون در خانواده خود با وضعیت بحرانی روبه‌رو شده‌اید؟

۲ چه تصمیمی در این شرایط گرفته‌اید؟

اجتناب از مواجهه با وضعیت غیرعادی همواره از اصول مدیریتی بوده است. با وجود این، همیشه از مدیران خواسته می‌شود خود را برای رویارویی با بحران‌ها در زمینه‌های متنوع نظیر اقتصادی، پزشکی، فرهنگی و خانوادگی آماده کنند.

بحران^۱ در خانواده عبارت است از موقعیتی غیرقابل تصور و غیرقابل پیش‌بینی که در زندگی خانواده اتفاق می‌افتد؛ مانند تشخیص یک بیماری لاعلاج برای یکی از اعضای خانواده، طلاق، اعتیاد، بزهکاری، تصادف ناگهانی، مرگ و میر و مانند آن.

نقش مسئولیت‌خواهی و مسئولیت‌پذیری در این مواقع دو چندان می‌شود و مدیر خانواده باید بتواند برای مهار یا هدایت بحران سریع‌ترین تصمیم‌ها را بگیرد. مشورت کردن، راهنمایی گرفتن، برنامه‌ریزی کردن، استفاده از روش حل مسئله، اولویت‌بندی مشکلات، زمان‌بندی فعالیت‌ها، ارزیابی و نقد موقعیت و... از این جمله‌اند. زنان به دلیل نقش چندگانه خود، انسان‌هایی مؤثر بر فرایند تحول و پویایی در مدیریت بحران هستند. زنان غالباً می‌توانند به عنوان هدایتگران پر قدرت در موقعیت‌های بحرانی عمل نمایند.

برای فراهم ساختن نقش هدایتگرانه زنان در مدیریت بحران، مشارکت آگاهانه آنان در این فرایند بسیار حائز اهمیت است. به هر حال زنان در مواقع بحرانی می‌توانند در حوزه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و... نقش‌آفرینی نمایند و مهم‌ترین حوزه‌ای که در مدیریت بحران تحت تأثیر کار زن قرار می‌گیرد، حوزه تعلیم و تربیت است.

پس از بحران‌های مالی، بحران‌های پزشکی و خانوادگی شایع‌ترین مواردی هستند که خانواده‌ها را درگیر خود می‌کنند.

ویژگی‌ها و پیامدهای ناشی از بحران در خانواده را می‌توان به ترتیب زیر برشمرد:

- برای اعضای خانواده وضعیت جدید و معمولاً دشواری به وجود می‌آورد.
 - وضعیتی را به وجود می‌آورد که کنترل اعضا و به‌ویژه سرپرست خانواده بر اوضاع و احوال خانوادگی و روند روزمره و همیشگی آن رو به نقصان می‌گذارد.
 - نگرانی‌ها افزایش می‌یابد و تصمیم‌گیری دشوار می‌شود.
 - روابط میان افراد (پدر، مادر، فرزندان) و رخداد‌های آتی سیری غیرقابل پیش‌بینی پیدا می‌کنند.
- بنابراین مدیر بحران باید بتواند به بهترین نحو ممکن، بحران را از خانواده خود دور کند تا کمترین خسارت متوجه خانواده شود. در این صورت لازم است او بحران را از قبل پیش‌بینی کند و یا به عنوان اتفاقی ناخواسته و خارج

از اراده مد نظر داشته باشد. در این صورت است که می‌تواند از گسترش بحران جلوگیری و آن را هدایت کند. بنابراین مدیران در مواجهه با بحران‌های خانوادگی دو وظیفه اصلی را پیش‌رو خواهند داشت:

۱ فعالیت‌های مربوط به قبل از ظهور و بروز بحران

۲ فعالیت‌های مربوط به بعد از وقوع بحران

زنان کارآمد و سرد و گرم چشیده می‌دانند که باید در زمان پیدایش بحران‌های خانوادگی خونسردی خود را حفظ کنند، دچار سردرگمی نشوند و با رفتارهای شتاب‌زده و نامطمئن مهار خود را بر اوضاع از دست ندهند. تصمیم‌گیری و اجرای سریع تصمیم‌ها در زمان بحران، اقدامی اساسی و اصولی است؛ با این حال تصمیم‌گیری‌ها باید همراه با برنامه‌ریزی باشد. برای تصمیم‌گیری، اجرای موارد زیر لازم و ضروری است:

۱ در آرامش، وضعیت بحرانی تجزیه و تحلیل شود، چرا که باید بدانیم واقعاً چه اتفاقی افتاده است؟

■ چرا این اتفاق رخ داده است؟

■ در صورت عدم اقدام، عواقب بعدی چه خواهد بود؟

■ چگونه باید دست به کار شد تا از زیان‌های بیشتر جلوگیری شود؟

■ غیر از ما، چه افراد دیگری می‌توانند اقدام کننده باشند؟

■ چه افرادی از اعضای خانواده و یا اطرافیان ممکن است یا تمایل دارند به تلاش‌های ما بپیوندند؟

■ چه منابعی (انسانی، مالی، عاطفی و...) را می‌توان از دیگران (اعضای خانواده، همسایه‌ها، آشنایان و...) به دست آورد؟

۲ می‌توان برنامه‌ها را به شرح زیر آماده ساخت:

■ زمان‌بندی برای اقدام‌های فعلی و اقدام در آینده؛

■ برنامه‌های کوتاه‌مدت برای آرام کردن؛

■ در نظر داشتن فوریت‌ها و آمادگی برای رویارویی با مسائل پیش‌بینی نشده هنگام بروز بحران‌های خانوادگی.

در هر حال بحران‌های خانوادگی می‌آیند و می‌روند؛ مهم این است که پیش‌بینی و پیشگیری‌ها به‌نحو درست و اصولی انجام شود و مهم‌تر اینکه مهار بحران‌های خانوادگی به‌خوبی انجام شود. تنها در این صورت است که ضرر و زیان‌های مادی و معنوی ناشی از بحران‌های خانوادگی به حداقل خواهد رسید.

کارکرد مطلوب خانواده در وضعیت بحران

تصور کنید خانواده با بحران مریضی خاص یکی از اعضا روبه‌رو شده است. به نظر شما روش‌های مطلوب برخورد با این بحران چه مواردی است؟ در این مورد با هم‌گروه‌های خود گفت‌وگو کنید.

فعالیت ۲۱

خانواده‌هایی که در موقعیت‌های استرس‌زا و بحرانی، از خود کارکرد مطلوبی نشان می‌دهند، در مقایسه با خانواده‌های بحران‌داری که کارکرد نامطلوبی دارند، ویژگی‌های خاصی دارند (نمودار ۵). این ویژگی‌ها عبارت‌اند از: پذیرش صریح عامل استرس‌زا؛ خانواده‌های کارآمد به سرعت می‌پذیرند که ناگزیر به مبارزه با یک موقعیت و یا مجموعه‌ای از حوادث استرس‌زا هستند. آنان ممکن است خود را موقتاً غرق در مجموعه‌ای از این حوادث ناخوشایند ببینند؛ ولی به سرعت بهبود می‌یابند و برای اقدامات عملی، شروع به تجدید انرژی و بهره‌برداری از منابع می‌کنند.

خانواده به عنوان کانون مرکزی رفع مشکل: خانواده‌های کارآمد به سرعت کانون مشکل و یا استرس را از فرد یا اعضای خانواده دور می‌کنند و آن را مشکل کل خانواده می‌بینند. برای مثال افسردگی مادر مشکل کل خانواده است؛ زیرا نتیجه مجموعه‌ای از عوامل استرس‌زاست که بر همگی اعضای خانواده اثر گذاشته است. در نتیجه، تلاش خانواده نیز باید در جهت زدودن تمام عوامل استرس‌زا به کار گرفته شود.

حل مسئله با تأکید بر درمان: خانواده‌های کارآمد بسیار کوتاه و سریع فردی را که در ارتباط با بحران باید مورد سرزنش قرار گیرد، شناسایی می‌کنند و به سرعت با بهره‌گیری از کلیه منابع خانواده در جهت اصلاح موقعیت می‌پردازند.

شکیبایی زیاد: اعضای خانواده کارآمد در زمان استرس و بحران به مراتب بیش از اوقات نسبتاً آرام و شاد، احساس شکیبایی می‌کنند. آنان به خوبی می‌دانند که در سایه شکیبایی و صبر می‌توانند بهتر بیندیشند و این هم‌اندیشی لازمه تعاون و کار گروهی است.

نمودار ۵- عملکرد مناسب خانواده در وضعیت بحران

بیان آشکار و صریح تعهد و محبت: خانواده‌های کارآمد دارای اعضای هستند که احساسات خود را نسبت به یکدیگر کاملاً آشکار و صریح ابراز می‌کنند. آنان بدون در نظر گرفتن اینکه موقعیت سهل یا دشوار است تعهدات خود را نسبت به یکدیگر به روشنی بیان می‌کنند. افزون بر آن خانواده‌های کارآمد در ابراز محبت کلامی و غیرکلامی و تمجید و ستایش یکدیگر بسیار سخاوتمند هستند.

استفاده از روابط باز و کارآمد: اعضای خانواده‌های کارآمد نه فقط محبت و تعهد خود را نسبت به یکدیگر روشن و واضح بیان می‌کنند، بلکه کمیت و کیفیت بحث‌های آنان با یکدیگر به مراتب مطلوب‌تر از خانواده‌های معمولی است. آنان ضمن حفظ حرمت یکدیگر می‌دانند چه چیز را در چه زمانی ادا کنند و از صحبت کردن با یکدیگر درباره موضوع‌های مختلف لذت می‌برند.

پیوند و همبستگی شدید خانوادگی: خانواده‌های کارآمد افرادی هستند که از مصاحبت با یکدیگر لذت می‌برند، از دوری هم رنج می‌برند. از اینکه جزئی از خانواده هستند احساس غرور می‌کنند و درباره یکدیگر با افتخار سخن می‌گویند. این همبستگی ارزشمند به‌ویژه هنگامی که خانواده با بحرانی مواجه است از اهمیت بیشتر برخوردار است؛ زیرا آنان در این لحظات بیش از هر زمان دیگر به کمک همه اعضای خانواده نیازمندند.

نقش‌های انعطاف‌پذیر خانوادگی: هر یک از اعضای خانواده، در درون خانواده نقش‌های زیاد و متنوعی را ایفا می‌کند؛ مانند کمک در کارهای خانه، کسب درآمد و مصرف آن، ارتباط با فامیل و دوستان و فعالیت‌های دیگر به نفع خانواده. در خانواده‌های کارآمد این نقش‌ها را اغلب بیش از یک نفر ایفا می‌کند؛ به خصوص هنگام بحران که گاه فرد یا افرادی از اعضای خانواده قادر به کارکرد مؤثر نیست.

استفاده از منابع کارآمد: خانواده‌های کارآمد قادرند از منابع درون خانوادگی (مانند منابع مادی و ارتباطی) و همچنین منابع خارجی و از شرایط (تخصصی یا غیرتخصصی) بدون کمترین مشکل و یا دستپاچگی استفاده کنند. در حقیقت آنها قادر هستند که در وضعیت معینی بر روی منابع خارج از خانه و درون خانه تکیه کنند. نبود خشونت: خانواده‌های کارآمد بدون توجه به میزان استرس و بحران سعی می‌کنند علیه خود یا خانواده اقدام به خشونت نکنند. بدیهی است ابراز هیجان‌های شدید مانند فریاد زدن و یا گریه کردن در هنگام مواجهه با بحران‌های شدید، طبیعی و قابل انتظار است.

خانواده‌ای از سلامت برخوردار است که پدر و مادر خانواده رفتاری متناسب داشته باشند. عدم حضور هر یک از والدین در محیط خانه باعث ایجاد مشکلات تربیتی و اختلالات عاطفی در کودک می‌شود که به نوبه خود می‌تواند منجر به مدیریتی جدید در وضعیت جدید شود.

نکته

هر یک از اعضای گروه، گزارشی در مورد نحوه مدیریت یک بحران خانوادگی تهیه کند و در کلاس ارائه دهد.

فعالیت ۲۲

با نتیجه‌گیری از فعالیت قبل، برای مدیریت مطلوب بحران مورد نظر، کارکردهای مطلوب خانواده را اولویت‌بندی کنید و دلایل مهم بودن هر کارکرد را در گزارش خود ارائه دهید.

فعالیت ۲۳

فعالیت‌های پایانی

- ویژگی‌های مدیریت در خانواده را با ویژگی‌های مدیریت در سایر محیط‌ها؛ مثلاً محیط علمی (مدرسه)، محیط اقتصادی (کارگاه) و مجموعه سیاسی (حزب) مقایسه کنید.
- مهارت فنی مدیران مهد کودک را با مهارت فنی مدیران مدارس مقایسه کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.
- گزارشی از نقش مهارت‌های سه‌گانه مدیریتی (مهارت‌های فنی، شناختی و انسانی) در خانواده، از نگاه قرآن کریم تهیه کنید.
- درباره نحوه مدیریت بحران خانواده در زمان بیماری گزارشی تهیه کرده و در کلاس ارائه دهید.
- سازمان‌دهی در یک سازمان کوچک (مانند اعضای یک خانواده) را با یک سازمان بزرگ مقایسه کنید و شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها را گزارش دهید.

واحد یادگیری ۲: به کارگیری شناخت اصول و مفاهیم برنامه ریزی در خانواده

استاندارد عملکرد

شناخت اصول و مفاهیم برنامه ریزی در خانواده از طریق به کارگیری مفهوم برنامه ریزی در خانواده، مفهوم زمان بندی فعالیت های خانواده و برنامه ریزی امور منزل برای مادران شاغل براساس استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور

شایستگی های فنی مورد انتظار

- ۱ مفهوم برنامه ریزی در مدیریت خانواده
- ۲ مفهوم زمان بندی فعالیت های خانواده
- ۳ نحوه برنامه ریزی امور منزل برای مادران به ویژه شاغلین

شایستگی های غیر فنی مورد انتظار

- ۱ رعایت اخلاق حرفه ای
- ۲ صرفه جویی در مصرف مواد و انرژی (برق، گاز و آب) و رعایت الگوی مصرف آب
- ۳ دقت در کار و بازیابی کیفیت کار
- ۴ رعایت ایمنی و بهداشت
- ۵ رعایت اصول ارگونومی
- ۶ مدیریت پسماند

هدف توانمندسازی ۴: نحوه برنامه‌ریزی در مدیریت خانواده را بداند و گزارشی را به عنوان نمونه ارائه دهد.

فعالیت ۲۴

به تصویر روبه‌رو نگاه کنید. هر یک از افراد خانواده مشغول چه کاری هستند؟ درباره آن گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

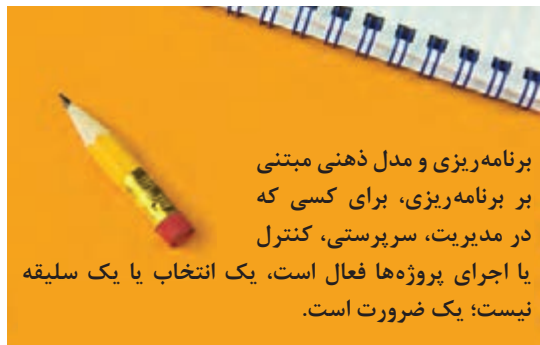
شکل ۲- برنامه‌ریزی در خانواده

هنگامی که آدمی در مسیر رشد عقلانی خود به ضرورت برنامه‌ریزی در زندگی خویش پی می‌برد، آن را چون ابزاری مطمئن در تک‌تک امور در خدمت مدیریت و رهبری، مورد توجه قرار می‌دهد. صاحب‌نظران، برنامه‌ریزی را تفکر قبل از عمل، پیش‌بینی و آینده‌نگری تعریف کرده‌اند. در دانش مدیریت، برنامه‌ریزی و داشتن طرح و برنامه از وظایف عمده هر مدیر است.

برنامه‌ریزی به مفهوم ساده آن یعنی نقشه کشیدن برای رسیدن به هدف‌های مطلوب مورد نظر. در واقع برنامه‌ریزی فرایندی است که هر یک از ما به‌نحوی با آن سروکار داریم. لازم است هر شخصی برنامه‌ای مدون و اولویت‌بندی شده برای خود طراحی کند. این برنامه‌ها شامل مجموعه اهداف ما برای آینده دور یا نزدیک است. منظور از برنامه‌ریزی این است که مدیر خانواده برای پیشبرد اهداف خانواده می‌بایست متناسب با منابع موجود در خانواده برنامه‌ریزی کند و نیازهایی را براساس سلسله مراتب و ترتیب تقدم هر کدام از نیازها اولویت‌بندی نماید. رعایت این اصل در مدیریت خانواده، بسیار مهم و ضروری است؛ زیرا در خانواده، امکانات و منابع محدود است و نیازها و خواسته‌ها فراوان. مدیر خانواده باید از طریق تدبیر و برنامه‌ریزی کاری کند که از بودجه و سایر امکانات خانواده به بهترین شیوه و به ترتیب اولویت به نیازها و درخواست‌های اعضای خانواده پاسخ دهد.

ضرورت برنامه‌ریزی

بنا به فرمودهٔ امام صادق (ع) اگر دو روز فردی شبیه یکدیگر باشد، ضرر کرده است و هر روز باید مطلبی یاد بگیرد و حداقل ذره‌ای پیشرفت داشته باشد. لازمهٔ این پیشرفت هدفمند و حساب‌شده، برنامه‌ریزی است.

شکل ۳- ضرورت برنامه‌ریزی

امام علی (ع) می‌فرماید: «آینده‌نگری قبل از شروع کار، تو را از پشیمانی ایمن می‌سازد».

برنامه‌ریزی ضرورتی است که باید آن را به‌صورت یک نگرش و راه زندگی نگاه کنیم و لازمهٔ آن تعهد به عمل بر مبنای اندیشه، تفکر و عزم راسخ به برنامه‌ریزی منظم و مداوم است. هر مجموعه‌ای برای رسیدن به اهداف خویش به برنامه‌ریزی نیاز دارد. بنابراین، ضرورت برنامه‌ریزی برای رسیدن به جزئی‌ترین اهداف، یک واقعیت انکارناپذیر است (شکل ۳).

شیوهٔ مدیریت خانواده در طی زمان، یکسان باقی نمی‌ماند و برحسب وضعیت‌های گوناگون متحول می‌شود. پویایی مدیریت خانواده تنها در زایش و پرورش فرزند یا فرزندان و تأمین نیازها و خواسته‌های متناسب با رشد آنان خلاصه نمی‌شود. تغییرات درآمد و هزینهٔ خانواده، بیماری یا حوادث غیرمنتظره و بسیاری عوامل دیگر نیز مدیریت خانواده را دگرگون می‌کند؛ زیرا خانواده با مسائل و رویدادهای تازه‌ای که پیش‌تر وجود نداشته‌اند، روبه‌رو می‌شود. مدیر خانواده باید از قبل، توان رویارویی با همه نوع مسائل را در خود پرورش دهد و در هر مرحله، با توجه به نوع مسئله تصمیم‌گیری‌های شایسته‌ای داشته باشد.

شعر، ضرب‌المثل، روایت یا حدیث و یا تجربیات شخصی خود را با جست‌وجو در منابع علمی اشعار، ضرب‌المثل‌ها یا روایت‌هایی در مورد اهمیت برنامه‌ریزی تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۲۵

برنامه‌ریزی در خانواده

اساسی‌ترین موضوع در تشکیل و بقای یک خانواده، داشتن هدف مشخص است. برای دست یافتن به هدف مورد نظر، باید قبل از اقدام به انجام هر کاری، تلاش ذهنی یا برنامه‌ریزی کافی صورت پذیرد. انسان با تجزیه و تحلیل رویدادهای گذشته، برای زمان حال برنامه می‌ریزد و آینده را رقم می‌زند. هدف‌های یک خانواده در درازمدت، ادامهٔ نسل و تعالی اعضا از لحاظ مادی و معنوی است. خانواده در راه رسیدن به این اهداف اصلی، هدف‌های مهم دیگری نظیر تربیت دینی و اخلاقی، آموزش، انتخاب همسر خوب و شغل مناسب برای فرزندان نیز دارد و سعی می‌کند آنها را عملیاتی کند. فعالیت‌های اقتصادی، به‌منظور کسب درآمد کافی برای گذران زندگی فعلی و داشتن پس‌انداز برای ایام پیری، از جمله هدف‌های مادی محسوب می‌شود. در فرایند دستیابی به این اهداف، خانواده باید از اصول خاصی که در جامعه دارای ارزش و احترام است، پیروی کند (شکل ۴).

شکل ۴- برنامه‌ریزی یعنی پیش‌بینی اهداف و جایگاه آینده

انواع برنامه‌ریزی در خانواده

هر خانواده باید بتواند امور مربوط به هزینه‌های خود را تحلیل کند و مصرف خود را بر پایه آن تعیین نماید. بازه زمانی انجام برنامه‌ها، عامل مهمی در مدیریت و تصمیم‌گیری است. برنامه‌ریزی شامل برنامه‌ریزی بلندمدت، میان‌مدت، کوتاه‌مدت و اضطراری است (نمودار ۶). مدت زمان اجرای برنامه‌ها هم بسته به شرایط گوناگون، متفاوت تعریف می‌شود:

نمودار ۶- اشکال مختلف برنامه‌ریزی در خانواده

الف) برنامه‌ریزی بلندمدت یا استراتژیک: در این نوع برنامه‌ریزی، خانواده با توجه به منابعی که در اختیار دارد، هدف‌های بلندمدت و کلان‌تر خود را تعیین می‌کند. از این‌رو، یک شبه نمی‌توان به هدف‌ها و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت در خانواده دست یافت و باید برای نتیجه بهتر، برنامه‌ریزی میان‌مدت و کوتاه‌مدت را نیز در نظر گرفت. مثلاً والدین در زمینه تحصیل و شغل آینده فرزندان‌شان برای درازمدت برنامه‌ریزی می‌کنند و براساس برنامه خود منابع مالی خاصی را به آن اختصاص می‌دهند.

ب) برنامه میان‌مدت خانواده: این برنامه باید در جهت برنامه‌ریزی بلندمدت تنظیم گردد. به عبارت دیگر، برای رسیدن به برنامه‌ریزی بلندمدت باید پله پله پیش رفت. در هر برنامه باید نیازها و امکانات خانواده، شناسایی شوند و بهترین انتخاب صورت پذیرد.

ج) برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت یا عملیاتی: برای دستیابی به اهداف و برنامه‌های میان‌مدت و بلندمدت، باید نخست هدف‌های کوتاه‌مدت، یعنی آنهایی که نسبت به بقیه هدف‌ها جزئی‌ترند و فوریت بیشتری دارند، شناسایی و برنامه‌ریزی شوند. در این باره می‌توان روی چند برنامه کوتاه‌مدت تمرکز کرد و نیازها و منابع، زمان و درآمد خانواده مشخص شود. برنامه‌ریزی به صورت ساعتی، روزانه، هفتگی یا ماهانه جزء برنامه‌های کوتاه‌مدت است. برنامه‌ریزی برای چگونگی گذران اوقات فراغت فرزندان در تابستان یا برنامه‌ریزی نحوه برگزاری یک مجلس مهمانی یا مسافرتی چند روزه، از این جمله‌اند. در پایان هر دوره برنامه کوتاه‌مدت، ضروری است افراد خانواده، اوضاع و شرایط را بررسی و کنترل کنند و بسنجند که آیا به هدف کوتاه‌مدت و بلندمدت دست یافته‌اند یا خیر؟ و اگر مشکلی در یک دوره ایجاد شود، باید در اصلاح آن بکوشند.

در گروه‌های کلاسی در مورد برنامه‌ریزی برای مسافرت در تعطیلات عید نوروز به همراه خانواده گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۲۶

برای یک مجلس مهمانی یک برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت ارائه دهید.

فعالیت ۲۷

برای رسیدن به کسب‌وکار مورد نظر خود:

الف) کدام برنامه‌ریزی را انجام می‌دهید؟

ب) دلایل خود را ارائه دهید.

ج) برنامه‌ریزی خود را به صورت نمودار نشان دهید.

فعالیت ۲۸

د) برنامه‌ریزی اضطراری: خانواده ممکن است در طول زندگی با مسائل خاص و غیرمترقبه مواجه شود. در صورت بروز این گونه مسائل، یک برنامه‌ریزی اضطراری نیاز است. به این منظور، ابتدا افراد خانواده باید متحد شوند و با گذشت و فداکاری لازم، خواسته‌های خود را به حداقل برسانند و تلاش کنند که به این مشکل به بهترین نحو ممکن پاسخ دهند. سپس وقتی اوضاع به وضع عادی برگشت، برنامه قبلی خود را در پیش بگیرند. در بعضی مواقع، مسائل غیرمترقبه در حدی است که خانواده باید در اهداف و برنامه‌های خود تجدیدنظر کند یا خود را با وضعیت جدید پیش آمده انطباق دهد.

هر خانواده باید بتواند امور مربوط به هزینه‌های خود را تحلیل کند و بر پایه آن مصرف خود را تعیین نماید. در یک مدیریت مناسب، مدیر همواره اهداف را شناسایی و جهت‌دهی به آنها برنامه‌ریزی می‌کند. تأمین احتیاجات زیستی خانواده نیز به برنامه‌ریزی هزینه‌ای نیاز دارد. **هزینه‌های کوتاه‌مدت** آنهایی هستند که در زمان اندک انجام می‌شوند و ویژگی آنها روزمره و تکراری بودن آنهاست (مانند هزینه‌های خوراک، رفت‌وآمد و غیر آنها). **هزینه‌های میان‌مدت** آنهایی هستند که دامنه مصرفشان خیلی زود پایان نمی‌یابد، ضمن اینکه زمان درازی را مانند هزینه‌های بلندمدت دربر نمی‌گیرند. هزینه‌های مربوط به پوشاک از جمله هزینه‌های میان‌مدت است. **هزینه‌های بلندمدت** هزینه‌هایی هستند که زمان مصرف طولانی‌تری دارند. از جمله این موارد می‌توان به هزینه خرید خانه، اتومبیل و وسایل بزرگ برقی خانگی اشاره کرد.

هدف توانمندسازی ۵: برای مدیریت خانواده برنامه‌ریزی کند.

مفهوم زمان‌بندی فعالیت‌های خانواده

آیا شما برای رسیدن به هدف یا اهدافتان کارهای خود را اولویت‌بندی کرده‌اید؟ چگونه از زمان خود استفاده می‌کنید؟ چه راهکارهایی برای مدیریت زمان و کارهای خود دارید؟

هدف‌ها در هر فاصله زمانی که با اعضای خانواده قرار داده شده باشند (کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت) با توجه به فوریت، ضرورت و اهمیت، از اولویت متفاوتی برخوردارند. اعضای خانواده نباید مرتباً هر چه توجهشان را به خود جلب کرد کنار هم قرار دهند.

مدیریت مؤثر زمان را می‌توان به سه مهارت زیر تقسیم کرد:

۱ تعیین اولویت‌ها؛

۲ برنامه‌ریزی؛

۳ اجرا.

شکل ۵- مفهوم زمان‌بندی

۱ تعیین اولویت‌ها

اگر مدیر در هر لحظه کار جدیدی به ذهنش برسد و آن را در فهرست فعالیت‌های اولویت‌دار قرار دهد، نشان‌دهنده بی‌کفایتی او خواهد بود. نداشتن برنامه‌ریزی و زمان‌بندی موجب می‌شود که بیشتر زمان خود را صرف کارهای مختلف کنیم و در نتیجه از فعالیت‌های با اهمیت و فوری باز بمانیم (شکل ۵).

با مشخص شدن اولویت‌ها، فرد می‌داند در چه زمانی چه کاری را باید انجام دهد و یا از میان کارهایی که به عهده دارد کدام یک را در اولویت انجام دادن قرار دهد.

برای مثال دختر خانواده هر سه‌شنبه ساعت ۱۶ تا ۱۸ کلاس خیاطی دارد و یکشنبه آینده مراسم عروسی دخترعمویش است و او باید در این مراسم شرکت کند و.... برای داشتن یک برنامه‌ریزی مناسب به منظور سامان‌دهی به کارها و وظایف، بهتر است ابتدا کارها را به شیوه زیر اولویت‌بندی کرد:

اولویت اول: کارها و مسئولیت‌هایی که باید انجام شود؛ مانند: خواب و تغذیه

اولویت دوم: کارهایی که بهتر است انجام شود؛ مانند: خرید لباس و کفش

اولویت سوم: کارهایی که انجام و عدم انجام آن یکسان است و فوریت ندارد؛ مانند: تعویض مبلمان

جدول ۲ می‌تواند به مدیران خانواده در برنامه‌ریزی و زمان‌بندی امور شخصی و امور خانوادگی کمک کند.

جدول ۲- اولویت‌بندی فعالیت‌ها

ایام هفته		
اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم
مسئولیت‌ها و کارهایی که باید انجام دهم.	کارهایی که بهتر است انجام شود.	کارهایی که انجام و عدم انجام آن یکسان است و فوریت ندارد.
۱-	۱-	۱-
۲-	۲-	۲-
۳-	۳-	۳-

در جدول زیر برنامه هفتگی خود را با توجه به زمان اولویت برنامه، یادداشت کنید. جدول برنامه هفتگی خود را با هم گروه‌های خود مقایسه کرده و گزارش آن را در کلاس ارائه کنید.

جدول ۳- برنامه هفتگی

ساعت	روز																		
	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰	۲۱	۲۲	۲۳	۲۴
صبح																			
عصر																			
شب																			
شنبه																			
یکشنبه																			
دوشنبه																			
سه‌شنبه																			
چهارشنبه																			
پنج‌شنبه																			
جمعه																			

به نظر شما چه سهمی از کارهایی که مادر (مادران از مدیران خانواده‌اند) در طی هفته انجام می‌دهد، با توجه به اولویت و اهمیت فعالیت‌ها است نه عادت‌های روزمره؟

۲ برنامه‌ریزی

برنامه‌ریزی فرصت‌ها: برای آنکه بتوان به مدیریت زمان مؤثر دست یافت، پس از پیش‌بینی کارها و اولویت‌بندی آنها، در گام بعد لازم است برنامه منظمی را تدوین نمود. برنامه نقشه راه است و مسیر را برای حرکت به سوی اهداف تعیین می‌کند. برای طراحی برنامه مناسب جهت استفاده از فرصت‌ها لازم است که هر فرد شبانه‌روز خود را به سه بخش تقسیم نماید:

■ بخش اول: صبح

■ بخش دوم: عصر

■ بخش سوم: شب

می‌توان در جدولی هر کدام از این بخش‌ها را به قسمت‌های دو ساعته یا یک ساعته تقسیم کرد. بهتر است فعالیت‌های علمی، اجرایی، شغلی و تفریحی خود را در قالب این زمان‌ها تعریف کنید تا از اتلاف وقت و یا اختصاص زمان بیشتر به کارهای کم‌اهمیت جلوگیری شود. افراد شاغل یا محصل ممکن است کل اوقات صبح

یا بعدازظهر و یا صبح و بخشی از اوقات بعدازظهر را به شغل و تحصیل خود اختصاص دهند. آنها روی وقت باقی مانده می توانند برنامه ریزی نمایند.

پس از آنکه برای هر یک از فعالیت های پیش بینی شده در هر روز، زمان لازم را تخمین زدید، می توانید آنها را با توجه به اولویت بندی، در جدول برنامه هفتگی بگنجانید. به این صورت که ابتدا زمان شروع و پایان فعالیت های اولویت اول را در هر یک از روزهای هفته مشخص کرده و سپس اولویت های بعدی را در میان آنها جا دهید. توجه داشته باشید که انعطاف در زمان بندی امری ضروری است؛ در غیر این صورت با استرس و اضطراب مواجه می شوید. جدول زیر بخشی از نمونه برنامه ریزی برای یک روز تعطیل است.

جدول ۴- نمونه تکمیل شده بخشی از برنامه ریزی یک روز تعطیل

ساعت	صبح						
	۱۲	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶
ایام هفته							
جمعه		نظافت شخصی و منزل	بازگشت به منزل	صبحانه در کوه و بازگشت به منزل	کوهنوردی با خانواده	حرکت به سمت کوه	استراحت و نماز

درباره سخن زیر از امام علی علیه السلام به گفت و گو بپردازید و سپس نتیجه را در کلاس ارائه دهید.
«فرصت، چون ابر می گذرد. پس، فرصت های کار خوب را غنیمت شمیرید.»

نهج البلاغه، حکمت ۲۱

فعالیت ۳۲

۳ اجرای برنامه

اجرای برنامه شامل اقدامات منظمی است که برای انجام هر یک از وظایفی که در برنامه در نظر گرفته شده است، صورت می گیرد. برای اجرای بهتر یک برنامه به نکات زیر توجه کنید:

- برای هر کار زمان پایانی در نظر بگیرید؛
- برنامه ها و طرح های بزرگ را به اجزای کوچک تر تقسیم کنید؛
- در هر مقطع زمانی تنها به انجام دادن یک کار بپردازید؛
- پایان انجام هر کاری را برای خود لذت بخش کنید، مثلاً به خود یک خوراکی جایزه دهید.

فعالیت ۳۳

در جدولی شامل ایام هفته و ساعات شبانه‌روز و با رعایت موارد زیر برای کارهای مهم و ضروری خود یک برنامه هفتگی تدوین کنید و در کلاس ارائه دهید.

- ۱ اختصاص ساعتی از شبانه‌روز برای عبادت؛
- ۲ اختصاص ۶ الی ۸ ساعت به زمان خواب؛
- ۳ اختصاص نیم‌ساعت به ورزش ترجیحاً در صبح؛
- ۴ اختصاص ۱۲ ساعت به کارهای ضروری، مهم و خلاق؛
- ۵ اختصاص ۲ ساعت به خوراک و فراغت؛
- ۶ اختصاص ۱/۵ ساعت به اقدامات پیش‌بینی نشده.

نکته

پس از اجرای برنامه در هر هفته، کارها و اقداماتی را که نتوانستید طبق جدول زمان‌بندی پیش ببرید؛ به زمان‌هایی که انرژی بیشتری دارید منتقل کنید.

تهیه و ارائه گزارش از فعالیت‌های ورزشی و آموزشی در خانواده: داشتن یک برنامه ورزشی یا یک برنامه مناسب برای غنی‌سازی اوقات فراغت، می‌تواند تأثیر زیادی بر اعضای خانواده داشته باشد. چنانچه به اوقات فراغت از جمله انجام فعالیت‌های ورزشی توجه گردد، بهبود و شکوفایی جسم و روان کودک و خانواده حاصل می‌شود.

پرداختن به ورزش، فعالیت‌های ضروری برای تأمین سلامت انسان است. این برنامه از نرمش دو دقیقه‌ای در روز تا شرکت در کلاس‌های ورزشی را در بر می‌گیرد.

آموزش و پرورش یکی از مهم‌ترین نیازهای انسان است. تمام جوامع آن را باور دارند و برای آن سرمایه‌گذاری می‌کنند، زیرا می‌دانند که رشد انسان و توسعه جامعه فقط از طریق یادگیری و آموزش امکان‌پذیر است. در ایران آموزش به دو صورت رسمی و غیررسمی اجرا می‌شود. مدارس ابتدایی، دبیرستان‌ها یا هنرستان‌ها و دانشگاه‌ها از نوع آموزش رسمی هستند.

خانواده، فضای آموزشی و پرورشی بسیار مناسب و مؤثری برای فرزندان و همه اعضای جامعه است، اما نیازها و انتظارات جامعه امروز، صرفاً با آموزش و پرورش فرزندان تأمین نمی‌شود. مدرسه، اجتماعی جدی و رسمی است که رسماً مطابق برنامه و ضوابطی مشخص به آموزش و پرورش فرزندان می‌پردازد و در مقابل ارائه خدمات به کودکان از آنها انتظارات جدی دارد.

معلم مطابق برنامه‌ای از پیش تعیین‌شده، متناسب با سن و مراحل رشد کودکان و نوجوانان آموزش‌های لازم را به آنها می‌دهد و از آنها انتظار یادگیری دارد. آموزش و پرورش در مدرسه آشکار و علنی است و با روش‌های مستقیم اجرا می‌شود.

فعالیت ۳۴

هر یک از هنرجویان گزارشی از فعالیت‌های ورزشی و آموزشی در خانواده خود را به شکل جدول در کلاس ارائه دهد؛ سپس داده‌های جدول خود را با هم‌گروه‌های خود مقایسه کند.

نحوه برنامه‌ریزی امور منزل برای مادران به‌ویژه شاغلین

فعالیت ۳۵

خانم‌هایی که شاغل هستند و فرزند نیز دارند چگونه می‌توانند هم به امور خانه و تربیت فرزند رسیدگی کنند و هم شغل خود را به نحو احسن انجام دهند. درباره آن گفت‌وگو کنید و راهکارهای پیشنهادی خود را در کلاس ارائه دهید.

خانه‌داری برای زنان از بایسته‌های زندگی و از ویژگی‌های زنان شایسته است؛ در اینکه خانه‌داری یکی از وظایف بسیار مهم هر زن متأهل است، تردیدی وجود ندارد. **خانه‌داری** عبارت است از: اداره خانه، سر و سامان دادن به امور داخلی خانه، کدبانویی و تبدیل خانه به کانون صفا و صمیمیت و محیطی بانشاط برای زندگی. زن که محور خانواده است می‌تواند با صرفه‌جویی و قناعت کردن و آموزش عملی آنها به فرزندان و همسر، تحول عظیمی را در جامعه ایجاد نماید. از نظر امامان معصوم علیهم‌السلام، مهم‌ترین امر برای زن، تربیت فرزندان و پرداختن به امور خانه و همسر داری است و برای انجام صحیح این وظیفه، اجر و ثواب زیادی نیز قائل شده‌اند. آنچه یک زن نمونه را در ایفای وظایف خود در خانه و خانواده موفق می‌کند، به کارگیری اصول و شیوه‌های مدیریت اسلامی در شوهرداری، خانه‌داری و تربیت فرزند است.

شکل ۶- زنان شاغل

فشار کاری، تلاش و زحمت زیاد و گرفتاری‌های مالی، می‌تواند نشاط، زیبایی و طراوت زن را تحت‌الشعاع قرار دهد. با وجود این، بسیاری از زنان هستند که برای اینکه بتوانند کمک کار اقتصادی شوهرشان باشند و یا به دلایل دیگر، تن به قبول زحمت اشتغال در بیرون از منزل می‌دهند، این در حالی است که چیزی از وظایف خانه‌داری آنها کم نشده است. در مقابل، زنان خانه‌دار عموماً کارشان محدود به داخل منزل است (شکل ۶).

بیشتر بدانید

درباره نقش اقتصادی زن در خانه باید توجه داشت که مهم‌تر از افزایش درآمد خانواده، «مدیریت هزینه» هاست. اگر زن، تدبیری برای کم کردن هزینه‌ها داشته باشد و بتواند این بخش را مدیریت کند، بدون اینکه چیزی از لطافتش را از دست بدهد، کمک شایسته‌تری به اقتصاد خانواده کرده است. در واقع مهم‌ترین نقش اقتصادی که زن می‌تواند در زندگی ایفا کند، زندگی همراه با قناعت است. زن مسلمان می‌تواند در عین خانه‌داری که بسیار شغل شریف و ارزشمندی است به کسب علم و دانش و معرفت و آموختن هنرها و مهارت‌ها بپردازد تا با مدیریت آگاهانه و ماهرانه نقش مهم همسری و مادری و تربیت فرزندان را همراه با حضور اجتماعی ایفا کند و از این رهگذر به سعادت دنیا و آخرت برسد. بدیهی است که زنان در عرصه‌های مختلف زندگی دارای نقش سازنده هستند و البته مسئولیت زنانی که علاوه بر وظایف خانه‌داری، دارای مشاغل اجتماعی نیز هستند، بیشتر است. علاوه بر این مهم‌ترین وظیفه یک مادر شاغل، همسر داری و تربیت فرزندان سالم و صالح است. زنان شاغل مسئولیتی سنگین‌تر از مردان را به دوش می‌کشند؛ چون وظیفه مدیریت خانه را نیز بر عهده دارند.

اگر شما در آینده جزء مادران شاغل هستید و به واسطه کار و یا برحسب ضرورت، کودک خود را به مربی یا مهد سپرده‌اید، در صورتی که کودک شما از نظر سنی در وضعیت مناسبی باشد و در انتخاب مهد و یا مربی نهایت دقت را کرده باشید، هیچ دلیلی ندارد فکر کنید به او آسیب رسانده‌اید. مهم‌ترین مسئله‌ای که در این میان وجود دارد این است که کودک در خارج از منزل با برخی عوامل بیماری‌زا مواجه می‌شود و ممکن است احتمال سرماخوردگی و برخی بیماری‌های جسمی و فصلی در او افزایش یابد؛ اما این کودکان غالباً از نظر روانی و احساسی رشد قابل قبولی دارند و معمولاً دچار مشکل خاصی نیستند.

با اینکه زنان شاغل به‌طور روزانه، چه در منزل به‌عنوان یک مادر و چه در محل کار به‌عنوان یک فرد شاغل، با وظایف مختلفی روبه‌رو هستند، آنها برای مدیریت خانه باید به‌گونه‌ای اولویت‌بندی کنند که بتوانند هر یک از این وظایف را با مدیریت زمان و با بهترین عملکرد ممکن پاسخ دهند.

گرچه مادران شاغل وقت کمتری برای رسیدگی به امور منزل دارند؛ اما با برنامه‌ریزی می‌توانند بیشترین استفاده را از زمان خود داشته باشند. اگر شما هم در آینده جزء مادران شاغل شدید، با بهره‌گیری از توصیه‌های زیر می‌توانید زمان‌بندی مناسبی برای انجام کارهای خود داشته باشید:

۱ ابتدا اهداف خود را روی کاغذ نوشته و آنها را اولویت‌بندی کنید. این کار باعث می‌شود تا شما زمان بیشتری را به اولویت اصلی‌تان اختصاص دهید.

۲ فهرستی از کارهای روزانه تهیه و آن را به دو قسمت وظایف فعلی و وظایف آتی تقسیم کنید و مشخص کنید چه کارهایی از اهمیت بیشتر و چه کارهایی از اهمیت کمتری برخوردارند. با این روش می‌توانید کارهای غیرضروری را مشخص و وقت خود را برای انجام کارهای مهم‌تر تنظیم کنید.

۳ کارهای روزانه خود را اولویت‌بندی کنید و مشخص نمایید چه کارهایی را باید به‌تنهایی انجام دهید و برای انجام چه کارهایی می‌توانید از دیگران کمک بگیرید.

۴ در انتهای هر روز برنامه روز بعد را مشخص کنید؛ برای این کار می‌توانید از دفتر روزشمار استفاده کرده و برنامه‌ریزی و کارهای خود را در تاریخ مشخص در آن ثبت کنید.

علاوه بر موارد یاد شده شما می‌توانید به هر روشی که ترجیح می‌دهید و با آن راحت هستید برای انجام امور خود برنامه‌ریزی کنید. زنان شاغل امروزه بیش از هر زمان دیگری در جامعه حضور دارند و در مقام‌های مدیریتی به‌خوبی درخشانده‌اند اما ممکن است در مدیریت خانه با چالش‌هایی روبه‌رو شوند.

آنها برای حل این چالش‌ها نیاز به انجام چند کار ساده دارند:

■ برنامه‌ریزی و مدیریت زمان و انرژی؛

■ سپری کردن بیشترین زمان ممکن در کنار خانواده؛

■ تقسیم کار در بین اعضای خانواده؛

■ تنظیم فعالیت‌های ویژه خانوادگی؛

■ انجام ندادن چند کار فیزیکی به‌طور هم‌زمان؛

■ مرزبندی بین کارهای خانه و اداره؛

■ حضور داشتن در کنار فرزندان حتی هنگامی که در منزل نیستند.

شما می‌توانید حتی زمانی که در کنار خانواده نیستید، با کودکان خود در ارتباط باشید؛ به‌عنوان مثال:

■ لالایی، شعر کودکانه یا یک کتاب قصه بخوانید و آن را ضبط کنید.

■ از خودتان عکس بگیرید تا کودکان بتواند صورت شما را ببینند.

■ در حین استراحت در محل کار، به کودک خود زنگ بزنید؛ شنیدن صدای او می‌تواند به شما در طول یک روز سخت کمک کند و او مطمئن می‌شود که شما نزدیک هستید.

اصول برنامه‌ریزی

هر برنامه‌ای برای آنکه جنبه اجرایی پیدا کند و بتواند اهداف طراحی شده را محقق سازد باید ویژگی‌های زیر را دارا باشد:

- اهداف برنامه باید روشن، مشخص و قابل فهم باشد.
- به آسانی اجرا شود و کلیه جنبه‌های عملیاتی را دربرداشته باشد.
- کاملاً متعادل و در عین حال قابل انعطاف باشد.
- دارای محدوده زمانی باشد.
- با همکاری همه اعضا تهیه شود.
- در برنامه‌ریزی، کلیه جنبه‌های انسانی، اخلاقی، تربیتی و مادی در نظر گرفته شده باشد.

فعالیت ۳۶

با یک خانم شاغل و خانه‌دار که حداقل یک فرزند دارند گفت‌وگو کنید:
الف) گزارشی از برنامه هفتگی آنها با داشتن حداقل یک فرزند و یک خانم غیرشاغل با همان ویژگی را تهیه کنید.
ب) نتایج مقایسه برنامه هفتگی فعالیت هر دو را از لحاظ نحوه بهره‌گیری از فرصت‌ها بررسی کنید.
ج) اصول برنامه‌ریزی هر دوی آنها را فهرست کنید.

فعالیت‌های پایانی

- ۱ درباره اهمیت برنامه‌ریزی در زندگی گزارشی تهیه کنید.
- ۲ با توجه به اهداف خود در آینده، یک نمونه هدف بلندمدت، میان‌مدت و کوتاه‌مدت برای خود ارائه دهید.
- ۳ درخصوص یک برنامه هفتگی و ماهانه جهت مدیریت امور منزل برای افراد خانواده خود گزارشی ارائه دهید.
- ۴ درباره مفهوم زمان‌بندی در خانواده از دیدگاه اسلامی گزارشی تهیه کنید.
- ۵ برای نحوه برنامه‌ریزی امور منزل مخصوص مادران شاغل، چند راهکار ارائه دهید.

واحد یادگیری ۳: سازمان دهی و هدایت و رهبری در خانواده

استاندارد عملکرد

سازمان دهی، هدایت و رهبری در خانواده از طریق به کارگیری نحوه تقسیم کار بین اعضای خانواده و همچنین نحوه هدایت و رهبری امور منزل براساس استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور

شایستگی‌های فنی مورد انتظار

۱ نحوه تقسیم کار بین اعضای خانواده

۲ نحوه هدایت و رهبری امور منزل

شایستگی‌های غیر فنی مورد انتظار

۱ رعایت اخلاق حرفه‌ای

۲ صرفه جویی در مصرف مواد و انرژی (برق، گاز و آب) و رعایت الگوی مصرف آب

۳ دقت در کار و بازبینی کیفیت کار

۴ رعایت ایمنی و بهداشت

۵ رعایت اصول ارگونومی

۶ مدیریت پسماند

هدف توانمندسازی ۶: مفهوم سازمان‌دهی در خانواده را توضیح دهد.

سازمان‌دهی در خانواده

فعالیت ۳۷

خانه‌ای را تصور کنید که در آن هر کس به طرز خودخواهانه‌ای در اتاق خودش نشسته و هیچ کاری نمی‌کند و در این میان مادر خانواده از صبح زود سخت کوشانه در حال انجام کارهای خانواده از جمله آماده کردن صبحانه، تمیز کردن خانه، شستن ظرف‌ها، مرتب کردن لباس‌ها، آماده کردن بچه‌ها برای رفتن به مدرسه و بعد از آن نیز کمک کردن به آنها برای انجام تکلیف مدرسه و بازی و هزار کار دیگر است. به نظر شما آیا چنین وضعیتی بیانگر همکاری در یک خانواده است؟ درباره آن گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

سازمان‌دهی، فرایندی است برای دستیابی به اهداف معین که در آن، کار میان افراد و گروه‌های مختلف تقسیم می‌گردد. به عبارت دیگر کارگروهی و تقسیم کارها موجب سازمان‌دهی و تفکیک امور می‌شود. تقسیم کار میان اعضای خانواده و مشارکت، یکی از برنامه‌های مدیریتی است که اجرای آن با توجه به تغییرات نقش اعضا در جامعه مدرن امروزی برای دستیابی و تحقق آرمان‌های اعضای یک خانواده موفق لازم است. اصل تقسیم کار بیان می‌کند که کارها را باید به وظایف کوچک تقسیم کرد و هر بخش را به یک فرد یا گروهی از افراد واگذار نمود. وظیفه اصلی والدین تأمین معیشت خانواده و تربیت فرزندان است. بخش مهمی از این تربیت آماده کردن بچه‌ها برای قبول مسئولیت‌های بزرگ در آینده است. سازمان‌دهی یک فرایند دوره‌ای است نه روزانه. بنابراین، مدیر خانواده بهتر است همه مسئولیت‌ها و کارهای موجود در خانه را روی کاغذ بنویسد و با مشورت اعضا به تقسیم کار بپردازد. البته پیش از تقسیم کار، مدیر باید مطمئن شود که هر عضو خانواده به خوبی از عهده کارهایی که به او محول شده است برمی‌آید و گرنه باید زیر نظر مستقیم والدین آموزش علمی ببیند. با گذشت زمان به تدریج می‌توان به مسئولیت‌های فرزندان اضافه کرد و کارهای مهم‌تر و نسبتاً جدی‌تر بر عهده آنها گذاشت.^۱ تقسیم کار در خانه موجب می‌شود تا همه اعضای خانه، در کارها مشارکت کنند و شخص خاصی به تنهایی حجم کار زیادی را متحمل نشود.

برای مثال اگر مادر خانواده کارهای مربوط به آشپزی را انجام می‌دهد، دختر هم می‌تواند به مادرش کمک کند و در مقابل اگر پدر خانواده قسمت حیاط و باغچه را مرتب می‌کند، این کار را همراه با پسرشان انجام دهد و از او نیز بخواهد تا در انجام این کار به او کمک کند و یا همه اعضای خانواده به کارها همانند تفریحی خانوادگی نگاه کنند، گاهی با هم غذا بپزند، با هم خانه را مرتب کنند و با هم استراحت کنند. علاوه بر این، فرزندان باید از سنین پایین یاد بگیرند که مسئولیت کارهای خود را قبول کنند و اگر قسمتی از خانه را با اسباب بازی‌هایشان نامرتب کردند، خودشان آن را جمع کنند و یا تا جایی که توانایی آن را دارند، اتاقشان را مرتب کنند و اجازه ندهند هر چیزی در جایی از خانه بیفتد.

۱. عبدالحمید سرورش، اسفند ۱۳۷۷ و فروردین ۱۳۷۸؛ صص ۵۲ و ۵۳

این مشارکت‌ها هم در امور خانه به خانواده‌ها کمک می‌کند و هم فرزندان مسئولیت‌پذیر به بار می‌آورد که توانایی انجام بسیاری از کارهای کوچک و بزرگ را از سنین پایین دارند و هم ارتباط بهتر و عمیق‌تری بین اعضای خانواده و همسران با هم ایجاد می‌شود و انسجام و محبت بیشتری نیز در این میان شکل می‌گیرد. اگر هر کس در خانه براساس برنامه‌ای که برای او مشخص شده است، به دنبال وظیفه‌ای برود، هم کارها سریع‌تر انجام می‌شود و هم، همه در کنار یکدیگر از همکاری‌ای که دارند لذت می‌برند؛ برای مثال زمانی که مادر خانواده غذا می‌پزد، پدر سالاد درست می‌کند و فرزندان هم میز را برای خوردن غذا آماده می‌کنند، معنای واقعی همکاری و همپاری کردن و مسئولیت‌پذیری را در خانواده کوچک خودشان یاد می‌گیرند (جدول ۵).

جدول ۵- نحوه تقسیم کار در بین اعضای خانواده

اعضای خانواده	شرح وظایف
پدر	رفتن به اداره، خرید هفتگی منزل، پرداخت قبوض خدماتی، نظافت راه‌پله، کمک و همکاری با مادر در پرورش و تربیت فرزندان و هدایت تحصیلی و...
مادر	تربیت و پرورش و نگهداری فرزندان، توجه به مسائل عاطفی خانواده، توجه و کنترل مسائل تحصیلی فرزندان، تهیه غذا و آشپزی، انجام کارهای هنری، نظافت منزل و...
پسر	رفتن به مدرسه و درس خواندن، رفتن به باشگاه ورزشی، تهیه نان روزانه، شستن ماشین، جارو کردن حیاط، جمع کردن سفره و...
دختر	رفتن به مدرسه و درس خواندن، آموزش یک فعالیت هنری، کمک به مادر در آشپزی، شستن ظرف‌ها، پرورش گل در خانه

پیشنهاد: توجه به جدول زمان و فعالیت‌ها و انجام هر کار در ساعت تعیین شده مخصوصاً کارها با اولویت اول، عدم تأخیر در فعالیت‌ها و مسئولیت‌های محول شده و کنترل و نظارت در مراحل انجام کارها.

جدولی مانند جدول شماره ۶ تهیه کنید:

الف) برای هر یک از والدین و سایر اعضای خانواده وظایف آنها را ارائه دهید.

ب) ویژگی‌های هر یک از اعضای خانواده را که موجب شده است این وظایف به آنها اختصاص یابد در جدول مشخص کنید.

جدول ۶- وظایف و ویژگی‌های هر عضو خانواده

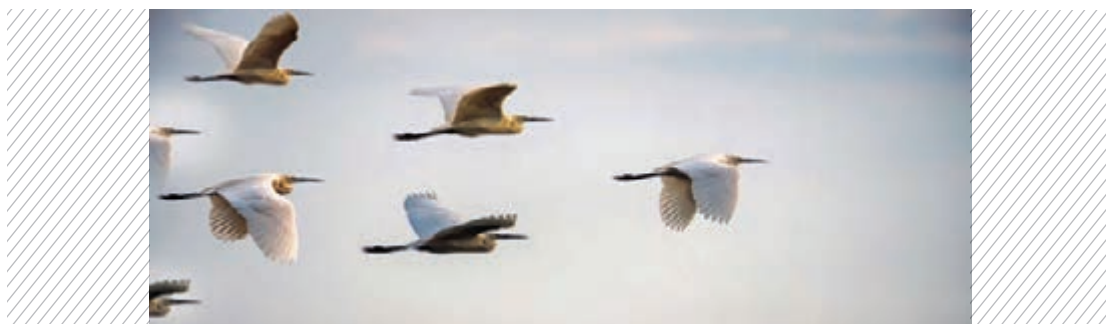
اعضای خانواده	وظایف	ویژگی‌های هر عضو خانواده

در جدولی که در فعالیت قبل تهیه نموده‌اید نظر خود را در خصوص نحوه عملکرد موفق یا ناموفق اعضا در مورد هر یک از وظایف محول شده در خانواده ارائه دهید، مثلاً اگر وظیفه توجه به نظافت هفتگی اتومبیل بر عهده برادر بزرگ‌تر شماست، آیا وی به خوبی از عهده این مسئولیت برمی‌آید؟ اگر جواب مثبت است آیا دلیل این موفقیت علاقه وی به رانندگی یا مواردی نظیر آن است؟ اگر خیر، به نظر شما چه دلایلی (به جز تنبلی یا فراموشی) ممکن است عامل این بی‌توجهی باشد؟

هدف توانمندسازی ۷: گزارشی در مورد رهبری و هدایت در خانواده ارائه دهد.

نحوه هدایت و رهبری امور منزل

شکل ۷

در گروه‌های کلاسی در مورد تصویر بالا گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

رهبری، اصلی تفکیک‌ناپذیر از مدیریت است. رهبری یا فرماندهی یعنی هدایت و جهت‌دهی افراد در انجام دادن کارها. نقش رهبر، به آموزگار یا معلم نزدیک است. راهنمایی اعضای هر سازمان بزرگ و کوچکی موجب افزایش مهارت‌های آنان می‌شود. در خانواده، والدین نقش معلم آموزنده‌ای را به عهده می‌گیرند و نسبت به فرزندان خود توجه نشان می‌دهند، وقت خود را صرف رسیدگی به امور آنان می‌کنند و به هدایت آنها می‌پردازند. در یک خانواده چون فرزندان نقش یادگیرنده را به عهده دارند، بنابراین نیازمند هدایت و رهبری هستند. فرزندان خانواده نیازمند یادگیری در زمینه چگونگی به‌کارگیری قدرت خود برای دانستن، عشق ورزیدن، احساس کردن و انتخاب کردن هستند.

لازمه اعمال درست رهبری، وجود ویژگی‌ها و توانایی‌های لازم (با توجه به نوع کاری که باید انجام شود) در شخص رهبر است.

امام علی علیه السلام می‌فرمایند: «ای مردم همانا سزاوارترین مردم به امر خلافت و رهبری امت، تواناترین آنها بر اداره آن

و داناترین آنها به فرمان خداوند است.^۱ و نیز می‌فرمایند: «آن کس که از عهدهٔ امور به‌درستی برآید، شایستگی ولایت و رهبری را دارد.»^۲

رهبری و مدیریت خانواده تا زمانی که فرزندان به حدّی برسند که دخالت مفید آنها در تصمیم‌گیری‌های خانواده امکان‌پذیر شود، تنها برعهدهٔ خود والدین است تا برنامه‌های مشخص شده برای کل خانواده و نیز برای تک‌تک اعضا را با تصمیم‌گیری مناسب تحقق بخشند.^۳

مدیر خانواده برای تهیهٔ یک نمونه طرح اولیه از فعالیت‌های مهم خانواده در جهت هدایت امور خانه و رهبری آن باید به نکات زیر توجه کند:

- تعداد اعضای خانواده را مشخص کند.
- سن، جنس و توانایی اعضا را تعیین کند.
- وظایف هر یک از اعضای خانواده را فهرست کند.
- بتواند با هدایت و رهبری مشارکت اعضای خانواده را جلب کند.
- اعضای خانواده را متقاعد کند که با همکاری همه اعضا کارها بهتر پیش می‌رود.
- اهداف و برنامه‌های خود را برای اعضای خانواده تشریح کند.

در گروه‌های کلاسی با جست‌وجو در منابع علمی در مورد تفاوت مدیریت و رهبری تحقیق کنید و نتیجه را به شکل بروشور در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۴۱

با توجه به موارد هدایت و رهبری امور منزل خودتان فعالیت‌های مهم خانواده را مشخص کنید.

فعالیت ۴۲

سازمان‌دهی و مدیریت در خانوادهٔ خود را بررسی کنید.
الف) نقاط قوت و ضعف را مشخص کنید.
ب) پیشنهادات خود را برای سازمان‌دهی در خانواده ارائه دهید.

فعالیت ۴۳

فعالیت‌های پایانی

- ۱ در خصوص نحوهٔ تقسیم کار در بین اعضای خانوادهٔ خود گزارشی تهیه کنید و راهکارهای خود را در زمینهٔ بهینه‌سازی فعالیت‌های اعضای خانواده ارائه دهید.
- ۲ با جست‌وجو در منابع اسلامی و قرآن کریم، گزارشی از نقش هدایت و رهبری در خانواده ارائه دهید.
- ۳ با جست‌وجو در منابع علمی، گزارشی در خصوص ویژگی‌های رهبری در خانواده، ارائه دهید.

۱. «إِيَّاهُمُ النَّاسُ إِنَّ أَحَقَّ النَّاسِ بِهَذَا الْأَمْرِ أَقْوَامُهُ عَلَيْهِ وَأَعْلَمُهُمْ بِأَمْرِ اللَّهِ فِيهِ» نهج البلاغه، خطبه ۱۷۲، ص ۵۵۸.

۲. «مَنْ أَحْسَنَ الْكِفَايَةِ اسْتَحَقَّ الْوَلَايَةَ» شرح غررالحکم و دررالکلم، خوانساری، ج ۵، ص ۳۴۹، ح ۸۶۹۲.

۳. ابراهیم رزاقی، ۱۳۸۹، ص ۴۴ و ۴۵، با تصرف و تلخیص.

واحد یادگیری ۴: بازبینی و نظارت در خانواده

استاندارد عملکرد

بازبینی و نظارت در خانواده از طریق به کارگیری نحوه بازبینی و نظارت بر امور منزل، مفهوم ارزشیابی امور منزل، نحوه بهره‌برداری از رسانه‌های ارتباط جمعی براساس استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور

شایستگی‌های فنی مورد انتظار

- ۱ نحوه بازبینی و نظارت بر امور منزل
- ۲ مفهوم ارزشیابی امور منزل
- ۳ نحوه بهره‌برداری از رسانه‌های ارتباط جمعی

شایستگی‌های غیر فنی مورد انتظار

- ۱ رعایت اخلاق حرفه‌ای
- ۲ صرفه‌جویی در مصرف مواد و انرژی (برق، گاز و آب) و رعایت الگوی مصرف آب
- ۳ دقت در کار و بازبینی کیفیت کار
- ۴ رعایت ایمنی و بهداشت
- ۵ رعایت اصول ارگونومی
- ۶ مدیریت پسماند

هدف توانمندسازی ۸: اهمیت و نحوه کنترل و نظارت در خانواده را توضیح دهد.

کنترل و نظارت بر امور منزل

فعالیت ۴۴

در گروه‌های کلاسی درمورد هر یک از سؤالات زیر گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید:

- ۱ آیا والدین شما بر امور منزل نظارت دارند؟
- ۲ آیا والدین شما سختی‌های کار یکدیگر را می‌شناسند؟
- ۳ آیا آنها در انجام مسئولیت‌ها نیاز به راهنمایی دارند؟
- ۴ آیا شما در انجام مسئولیت‌های خود موفق عمل کرده‌اید؟ دلایل خود را ارائه دهید.

نظم و مقررات یکی از پایه‌های اساسی هر نهاد و سازمان است و نظارت و کنترل نیز از ارکان و عناصر حیاتی مدیریت در همه سیستم‌ها به‌شمار می‌رود. آنچه باعث شده تا جوامع انسانی و نظام‌های اجتماعی در روند تکامل خود به کنترل و روش‌های گوناگون نظارت روی آورند، ضرورت پیشگیری و ممانعت از انحراف از هدف و حصول اطمینان از صحت حرکت همه عوامل جامعه یا سازمان به سمت اهداف تعیین شده است.

نظارت به معنای روش یا وسیله‌ای است که درستی انجام امور را در مقایسه با طرح، برنامه و یا تصمیم گرفته شده بررسی می‌کند. به بیانی دیگر، نظارت عبارت است از توجه به نتایج کار و مقایسه و تطبیق بین آنچه هست و آنچه که باید باشد. مدیر برای نظارت خویش در هر مرحله از فعالیت به دریافت اطلاعات و آگاهی از چگونگی انجام کار نیازمند است.

او با دریافت نشانه‌ها، اطلاعات و تحلیل و مقایسه آنها با هدف، درستی انجام کار را در هر گام بررسی می‌کند. اگر کار انجام شده در راستای هدف باشد، این خود دلیلی بر لزوم ادامه به کارگیری همان راهکارها و شیوه‌های قبلی با همان عضو خانواده یا هر مجموعه هدف‌دار دیگری است. اگر چنین نباشد مدیر باید در مرحله نخست علت را بیابد و در مرحله بعد چاره‌ای بیندیشد.

مدیر، بسته به علل گوناگون ناهمخوانی نتایج با اهداف، با مشورت سایر اعضا تدابیری را اتخاذ می‌کند. ممکن است علت، نداشتن مهارت کافی یا ناآشنایی قبلی با فعالیت مورد نظر باشد. در چنین وضعیتی مدیر خانواده باید به فکر راهی برای فراهم آوردن زمینه آموزش و آموختن باشد. ممکن است نداشتن صلاحیت سنی یا جنسی فردی که وظیفه به او واگذار شده است دلیل دیگری بر نتایج دور از انتظار باشد. در این صورت نیز مدیر باید سریع‌تر به اصلاح تقسیم وظایف بپردازد. همچنین ممکن است علت، بی‌مسئولیتی یا بی‌توجهی و فراموشی افراد بوده که باید با آن برخورد قاطع اما اصولی شود.

مسئله است که بنیاد هر نهاد و نظامی، به چگونگی انتظام و قرار گرفتن اجزا در جای مشخص خود و ترتیب و توالی حرکت‌ها و کنش‌ها بستگی دارد.

نظام خانواده نیز برای دستیابی به سلامت، صحت، توانمندی و کارایی، به رعایت چنین مسائلی نیازمند است. وجود برنامه‌های مشخص روزانه، هفتگی، ماهانه و سالانه برای تک‌تک اعضای خانواده به‌صورت فردی و برای جمع آنها،

به صورت اجتماعی و تصویب و اجرای قوانین و مقررات فردی و اجتماعی در یک خانواده امری کاملاً لازم و ضروری به نظر می‌رسد؛ هر چند در این امر، والدین و بزرگ‌ترهای خانواده، نقش همکار و همفکر برای یکدیگر و نقش راهنما و الگوی اعضای کوچک‌تر هستند و استفاده از تشویق و تنبیه درست و بجا نیز می‌تواند در تقویت و تکمیل

شکل ۸- نظم و انضباط در خانواده

چنین وضعیتی مفید و چاره‌ساز باشد. اولویت‌بندی امور، تنظیم اوقات و مدیریت زمان، برنامه‌ریزی، مداومت و استمرار، تعیین مسئولیت و وظایف تک‌تک اعضای خانواده، تعهد نسبت به سلسله مراتب اقتدار در خانواده و... از مواردی هستند که وجود نظم و انضباط و مقررات در خانواده و رعایت آنها را تضمین می‌کنند. در یک خانواده نیز پیشگیری و ممانعت از انحراف از هدف و حصول اطمینان از صحت حرکت همه اعضای خانواده به سمت اهداف تعیین‌شده فردی و اجتماعی، ضرورت وجود نوعی کنترل در مدیریت خانواده را برای ما بیش از پیش روشن می‌نماید (شکل ۸).

شکل ۹- تشویق از سوی والدین

بنابراین، در این زمینه، نوع رفتار مدیر در خانواده باید با گونه‌ای عمل تربیتی همراه باشد تا ضمن حفظ پیوندهای عاطفی میان اعضای خانواده، انحرافی از حرکت به سوی اهداف فردی و اجتماعی اتفاق نیفتد و در صورت بروز چنین امری به سرعت رفع گردد. پرورش ایمان اعضای خانواده، آموزش ارزش‌ها و قوانین و تذکر مناسب بر رعایت آنها، فرصت دادن به یکدیگر برای جبران خطاها و اصلاح خود، استفاده بجا از تشویق‌ها و تنبیه‌های مناسب، انجام رفتار و عملکرد شایسته از سوی والدین، الگو ساختن خود برای فرزندان و... از مواردی است که نظارت و کنترل بر خانواده را تقویت می‌کند (شکل ۹).

با توجه به توضیحات ذکر شده، برای نظارت مؤثر سه شرط لازم است:

(الف) نظارت با سرعت توأم باشد؛ بهترین زمان برای کنترل امور، هم‌زمان با انجام فعالیت است. به تعویق انداختن نظارت، گاهی آن را به فراموشی می‌سپارد و یا کارکرد آن را کم‌رنگ می‌سازد.

(ب) نتایج نظارت، مورد بررسی، پیگیری و ریشه‌یابی قرار گیرد.

(ج) نظارت با تدابیری همراه باشد که از تکرار ضعف و نارسایی جلوگیری کند.

البته نباید فراموش کرد که اگر کنترل و نظارت، اصولی و همراه با عطف و مهربانی نباشد، مشکل‌ساز می‌شود. روحیه لطیف‌تر دختران، بازیگوشی بیشتر پسران، مشغله‌های زیاده‌تر هر یک از والدین، اتفاقات غیرمنتظره و غیر آنها، همگی باید در کنترل و ارزشیابی مورد توجه قرار گیرند. حتی در بسیاری از مواقع مدیر باید از خطاها

و لغزش‌های افراد زیرمجموعه، به‌خصوص همسرش، چشم‌پوشی کند و بالاتر از آن خود را به متوجه نشدن بزند. روایت است که «بهترین عمل شخص کریم این است که خود را از آنچه می‌داند غافل نشان دهد.»^۱

فعالیت ۴۵

ابتدا جدولی از وظایف اعضای خانواده خود در طول یک هفته تهیه کنید و سپس مشخص کنید که آیا وظایف محول شده در خانواده توسط اعضا به‌درستی انجام گرفته است؟ در هر صورت، دلایل را ذکر کنید.

فعالیت ۴۶

در گروه‌های کلاسی در مورد تفاوت بین کنترل و نظارت گفت‌وگو کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

هدف توانمندسازی ۹: هنرجو بتواند در مورد ارزشیابی امور منزل گزارشی ارائه دهد.

ارزشیابی امور منزل

فعالیت ۴۷

آیا تاکنون فعالیت‌ها و امور مربوط به خود و یا اعضای خانواده‌تان را ارزیابی کرده‌اید؟ درباره تجربه خود گفت‌وگو کنید.

مدیر خانواده همواره باید فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده را بررسی و ارزشیابی کند. برخی اوقات هدف از نظارت بر امور منزل، ارزیابی و کنترل عملکرد هر یک از اعضای خانواده است. از آنجا که از اهداف تشکیل خانواده، تعالی همه جانبه اعضاست، مدیر باید هر چند وقت یک‌بار مسئولیت‌پذیری و توان اجرایی اعضای خانواده را بررسی کند تا با نقاط ضعف و قدرت هر عضو آشنا شود و در صدد بهبود آنها برآید.

ارزشیابی امور منزل پس از اجرا

پس از اجرای هر برنامه‌ای مدیر باید به ارزیابی عملکرد و نحوه اجرای امور بپردازد. همان‌طور که اشاره شد، این امر دو هدف را دنبال می‌کند: نظارت بر صحت انجام کار و بهبود عملکردها. فرض کنید برنامه مهمانی شما به کمک خانواده‌تان برگزار شده است و شما اکنون در پی بررسی نقاط قوت و ضعف برنامه هستید. فرم صفحه بعد نمونه‌ای از فهرست واری ارزشیابی است که به شما کمک می‌کند با دقت و ریزبینی، به برنامه نگاهی دوباره بیندازید و ریشه‌یابی کنید تا نقاط مثبت را تقویت و نقاط منفی را برای برنامه‌های آتی برطرف کنید.

۱. «مِنْ أَشْرَفِ أَعْمَالِ الْكَرِيمِ غَفْلَتُهُ عَمَّا يَعْلَمُ» میزان الحکمه، ج ۳، ص ۲۲۸۷، به نقل از احمد حیدری، ۱۳۸۴

جدول ۷- نمونه فهرست واریسی (شماره ۱) ارزشیابی امور منزل پیش از اجرا

برنامه مورد نظر: میزبانی ده نفر از دوستان به صرف ناهار روز چهارشنبه				
ترتیب	گزاره‌ها	توضیحات	تأیید	عدم تأیید
۱	ضرورت و مناسبت برنامه	به مناسبت اتمام درس و دریافت مدرک دیپلم کاردانش	✓	
۲	تاریخ	اواخر این هفته، روز قبل از مهمانی خانوادگی مادرم؛ تا هم منزل را برای هر دو مهمانی مرتب کنیم و هم از میوه‌های اضافه آمده در برنامه روز بعد استفاده شود.	✓	
۳	فضای مورد نیاز برای تعداد	سر میز ناهارخوری که جا نمی‌شویم، اما اگر سفره را وسط اتاق پذیرایی پهن کنیم جا می‌شود.	✓	
۴	انتخاب وعده (ناهار یا شام)	چون مهمانی دخترانه است، وعده ناهار را ترجیح می‌دهم تا دوستانم موقع بازگشت، به تازگی شب بر نخورند.	✓	
۵	حضور اعضای خانواده	دوست دارم خواهرم حضور داشته باشد، اما سرکار است.	✓	
۶	وضعیت نظافت منزل	اوضاع پرده‌ها خوب نیست، اما برای نظافت پنجره‌ها و شستن پرده‌ها فرصت نداریم.	✓	
۷	هزینه مورد نیاز برای غذا و پذیرایی میان‌وعده	ناهار: چلو + قرمه‌سبزی + سالاد الویه «مرغ» (حدوداً A تومان) میان‌وعده: میوه (۳ نوع، از هر کدام ۱ عدد) + چای و کیک خانگی (حدوداً B تومان)	✓	
۸	نحوه دعوت از مهمانان	به صورت تلفنی، ۴ روز فرصت دارم.	✓	
	جمع‌بندی	ظاهراً به مشکل عمده‌ای بر نخواهم خورد.	✓	

جدول ۸- نمونه فهرست واریسی (شماره ۲) ارزشیابی امور منزل پس از اجرا

برنامه مورد نظر: میزبانی ده نفر از دوستان به صرف ناهار روز چهارشنبه					
ردیف	امور مربوط به برنامه	توضیحات	وضعیت اجرا		
			ضعیف	متوسط	خوب
۱	زمان برگزاری	خوب بود، اما برای مهمانی خانوادگی روز بعد کمی خسته‌ایم.		✓	
۲	فضای مورد نیاز	جا شدیم، اما به سختی.		✓	
۳	وعده غذای انتخابی	به جز زهرا و مهدیه که کلاس داشتند، بقیه راضی بودند. چون از روز قبل مواد اولیه خورش را تهیه کرده بودم، برای آماده کردن غذا هم وقت کم نیاوردیم.		✓	
۴	دعوت از مهمانان	دیر اقدام کردم.		✓	
۵	کیفیت میوه‌های خریداری شده	چون برادرم صبح زود برای خرید به بازار روز رفته بود، همه میوه‌ها تازه بودند.		✓	
۶	تناسب حجم مواد خریداری شده با تعداد مهمان‌ها	زیاد بود. لزومی نداشت از هر قلم به تعداد مهمان‌ها بخریم تا جلوی هر مهمان یک بشقاب از تمام میوه‌ها بگذاریم. پذیرایی دیس میوه هم می‌توانست کافی باشد.		✓	
۷	کیفیت غذا	چقدر خوب شد که از مشاوره مستقیم مادرم استفاده کردم.		✓	
۸	و...				

فهرست وارسی صفحه قبل، علاوه بر آنکه کیفیت اجرای برنامه را به طور کلی نشان می‌دهد، تجربه‌های حاصل از برنامه را در ذهن مدیر حک می‌کند. مثلاً متوجه می‌شود در صورت انتخاب شیوه پذیرایی «سفره روی زمین»، تعداد مهمان‌ها نباید از ده نفر بیشتر باشد و در غیر این صورت باید شیوه دیگری اتخاذ کند؛ نظیر پذیرایی سلف سرویس و نیز تجربه این مراسم به او می‌آموزد که اگر تعداد اعضای کمکی خانواده کافی باشد، برگزاری دو مراسم پشت سر هم به دلیل صرفه‌جویی اقتصادی و نیروی انسانی بالا، مناسب است.

از نتایج فهرست وارسی صفحه قبل گزارشی ارائه دهید.

فعالیت ۴۸

فعالیت ۴۹

فرض کنید خانواده شما در تعطیلات نوروز قصد برنامه‌ریزی برای مسافرتی سه روزه به یکی از شهرهای ایران دارد. فهرست وارسی تهیه کرده و تمام اموری را که درحین این مسافرت خیالی با آن مواجه شده و تصمیم‌گیری کرده‌اید، در کاربرگی مشابه صفحه قبل وارد کنید.

مثال زیر نشان می‌دهد چگونه می‌توان عملکرد اعضای خانواده را در برگزاری مهمانی روز جمعه ارزشیابی کرد. همان‌طور که مشاهده می‌شود می‌توان به موارد الف، ب و ج از ۱ تا ۳ نمره داد. به این صورت که ۱=ضعیف، ۲=متوسط، ۳=خوب باشد. سپس با جمع افقی نمرات هر ردیف، نمره کل اختصاص یافته به آن فعالیت مشخص می‌شود.

جدول ۹- نمونه فهرست وارسی ارزشیابی وضعیت عملکرد اعضای خانواده

برنامه مورد نظر: مهمانی خانوادگی شب جمعه								
ردیف	امور منزل	مسئول	تناسب واگذاری امور به افراد	صحت انجام کار	مسئولیت‌پذیری	نمره کل	ضعیف (۳ و کمتر)	متوسط (بیشتر از ۳ و کمتر یا مساوی ۶) (بیشتر از ۶) خوب
۱	دعوت از مهمان‌ها	مادر	۳	۳	۳	۹		✓
۲	کیفیت میوه‌های خریداری‌شده	پدر	۳	۲	۳	۸		✓
۳	کیفیت غذای طبخ شده	دختر	۲	۲	۳	۷		✓
۴	گردگیری و جاروی اتاق‌ها	دختر	۲	۲	۲	۶		✓
۵	نظافت درب کابینت‌ها	پسر	۲	۲	۲	۶		✓
۶	پذیرایی میوه از مهمان‌ها	پسر	۳	۱	۱	۵		✓
۷	تزیین و چیدمان سفره	مادر	۳	۳	۳	۹		✓
۸	شستن ظروف	دختر به کمک مهمان‌ها	۳	۳	۳	۹		✓

مدیر خانواده نمونه فهرست واریسی مذکور را در هر برنامه‌ای یا طی هر بازه زمانی می‌تواند تهیه و از نتایج آن استفاده کند؛ به‌طور مثال، با وجود انتظار مادر از دختر خانواده، نمره اکتسابی او در طبخ غذا برای مهمانی، ۷ شده است و این به معنی آمادگی او در پذیرفتن مسئولیت‌های بیشتر در این زمینه است و مدیران خانواده باید از این پس اعتماد به نفس بیشتری به او بدهند. اما پسر خانواده در پذیرایی خوب عمل نکرده است و باید بررسی شود که علت چیست؟ مثلاً آیا او از این کار خوشش نمی‌آید یا اینکه خجالت می‌کشد. پدر باز هم در خرید میوه دقت کافی نداشته و اندازه میوه‌ها بزرگ اما تعدادشان کم بوده است.

فعالیت ۵۰

طی هفته گذشته در خانواده شما فعالیت‌های متعددی صورت گرفته است. فهرستی از این فعالیت‌ها تهیه کنید و در آن، وضعیت عملکرد هر عضو خانواده را در حداقل پنج وظیفه محول شده به آنها بررسی کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

نحوه بهره‌برداری از رسانه‌های ارتباط جمعی

در گروه‌های کلاسی درباره نحوه استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی و شبکه‌های اجتماعی گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۵۱

امروزه تلویزیون، شبکه‌های ماهواره‌ای، اینترنت، تلفن همراه و بازی‌های رایانه‌ای در کنار دیگر مؤلفه‌های فرهنگ مثل پوشاک، آشپزی، آداب و رسوم و... به اجزای جدایی‌ناپذیر زندگی ما تبدیل شده و سبک زندگی ما را به شدت تحت تأثیر خود قرار داده‌اند. والدین ما هرگز به‌طور یقین پیش‌بینی نمی‌کردند که به‌طور مثال تلویزیون با چه سرعتی پیش خواهد رفت و گسترش پیدا خواهد کرد و دنیای ارتباطات با چه سرعتی همه جا را

شکل ۱۰- رسانه ارتباط جمعی

فرا خواهد گرفت تا آنجا که از کنترل خانواده، مدرسه و جامعه خارج شود. امروزه روشن است که دنیای ارتباطات از اختیار ما خارج و در دست گروه‌هایی است که به دلایل تجاری و فرهنگی ذی‌نفع هستند. وسایل ارتباط جمعی هر روز اطلاعات بسیاری را به محیط وارد می‌کنند و اعضای خانواده را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند. حداقل یکی از موارد: روزنامه‌ها، مجلات، رادیو، تلویزیون یا اینترنت به نوعی عضو مؤثر تمام خانواده‌های امروزی شده است (شکل ۱۰).

متفکران علم مدیریت معتقدند مجموعه‌ای امکان ادامه حیات در چنین محیط پویا و در حال تحولی را دارد که در هر مقطعی بتواند خود را با محیط تطبیق دهد و نیازهای اعضا را با توجه به تغییرات محیط، شناسایی کند. در خانواده، مدیران باید در برابر متن و محتوای صوتی و تصویری رسانه‌های گروهی و نیز در برابر کسانی که

به مطالعه آنها می‌پردازند، به آنها نگاه می‌کنند، پیگیر آنها هستند و آنها را می‌شنوند و از آنها لذت می‌برند، درک عمیقی داشته باشند؛ زیرا می‌توان با شناخت بیشتر آثار و نفوذ آنها، بهره بیشتری را دریافت کرد. بسیاری از والدین مدعی‌اند که به‌منظور درک بیشتر محیط پیرامون، خود را در معرض انواع رسانه‌ها با هر نوع گرایشی قرار می‌دهند تا با آگاهی از نظرات گوناگون بر عمق نگاهشان به مسائل افزوده شود. این ایده درحوزه علم و دانش پسندیده است، آن هم در صورت رعایت شرط احتیاط. کمترین مشکل تعمیم چنین نگرشی به استفاده بدون مرز از رسانه در خانواده این است که اعضای خانواده به شناخت ناقص خود توجه ندارند و ذهن خود را درگیر هرگونه اطلاعاتی می‌کنند که از صحیح یا غلط بودن آن تا حدود زیادی عاجزند.

با چند کودک دبستانی در مورد ابزارهای ارتباط جمعی گفت‌وگو کنید و در مورد شناخت آنها از این ابزارها، گزارشی در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۵۲

اگر خواهر یا برادر کوچک‌تر دارید و یا در خانواده‌های نزدیکان چنین کودکانی هست، از ابزارهای نوینی که امروزه در اختیار آنهاست ولی شما در اختیار نداشتید، فهرستی تهیه کنید و در مورد دلایل استفاده آنها از این ابزار گزارشی در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۵۳

به نظر شما، دانش‌آموزان دوره دبیرستان، چه میزان از وقت خود را در فضای مجازی (تلفن همراه، اینترنت و...) سپری می‌کنند؟ این حضور، چه تأثیری بر فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی کاربران دارد؟ چه تأثیری بر مناسبات فرد با خانواده و دوستانش بر جای می‌گذارد؟ حضور در فضای مجازی را تجزیه و تحلیل کرده و فرصت‌ها و تهدیدهای آن را به صورت یک گزارش در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۵۴

فعالیت‌های پایانی

- ۱ با جست‌وجو در منابع اسلامی گزارشی از نظارت و کنترل از دیدگاه اسلام تهیه کنید.
- ۲ به کمک آیات قرآن و روایات امامان معصوم علیهم‌السلام در مورد نقش نظارت در انجام کارهای گروهی، گزارشی تهیه کرده و در کلاس ارائه دهید.
- ۳ در مورد رسانه‌های ارتباط جمعی و تأثیر آنها در جامعه امروزی و اعضای خانواده، گزارشی تهیه کنید.
- ۴ درباره تأثیر رسانه‌های امروزی بر سبک زندگی اعضای خانواده تحقیق کنید و در این مورد یک گزارش تهیه کنید.

واحد یادگیری ۵: تصمیم‌گیری در خانواده

استاندارد عملکرد

تصمیم‌گیری در خانواده از طریق به‌کارگیری فرایند تصمیم‌گیری در مدیریت خانواده، نحوه مدیریت بحث و تبادل نظر در امور خانواده براساس استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور

شایستگی‌های فنی مورد انتظار

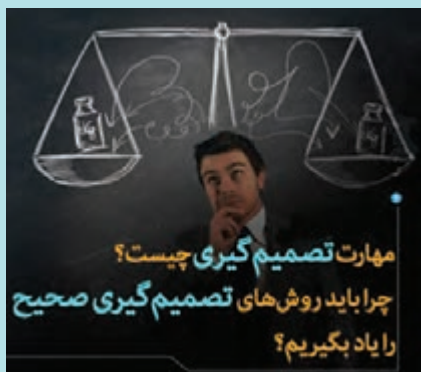
- ۱ آگاهی از فرایند تصمیم‌گیری در مدیریت خانواده
- ۲ آشنایی با نحوه مدیریت بحث و تبادل نظر در امور خانواده

شایستگی‌های غیرفنی مورد انتظار

- ۱ رعایت اخلاق حرفه‌ای
- ۲ صرفه‌جویی در مصرف مواد و انرژی (برق، گاز و آب) و رعایت الگوی مصرف آب
- ۳ دقت در کار و بازبینی کیفیت کار
- ۴ رعایت ایمنی و بهداشت
- ۵ مدیریت پسماند

هدف توانمندسازی ۱۰: فرایند تصمیم‌گیری در مدیریت خانواده را بیان کند و آن را به کار بندد.

تصمیم‌گیری در مدیریت خانواده

شکل ۱۱- تصمیم‌گیری

با توجه به شکل ۱۱، در مورد موارد زیر گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

الف) آیا تاکنون به نتیجه تصمیم‌گیری‌های خود توجه کرده‌اید؟

ب) آیا نتایج تصمیمات خود را ارزیابی می‌کنید؟ درباره آن گفت‌وگو کنید و نتایج را در کلاس ارائه دهید.

ج) آیا داشتن مهارت تصمیم‌گیری برای اعضای خانواده ضرورت دارد؟ دلایل خود را ارائه دهید.

فعالیت ۵۵

شما به همراه مادرتان برای خرید مانتو به یک فروشگاه بزرگ می‌روید. وقتی طرح‌های گوناگون را در رنگ‌های متنوع می‌بینید، در انتخاب، دچار مشکل می‌شوید. در مثالی دیگر، مریم به ادامه تحصیل در رشته مدیریت و برنامه‌ریزی امور خانواده علاقه‌مند است. از طرفی تمایل دارد هم‌زمان با ادامه تحصیل، یک دوره آموزشی قالیبافی را نیز طی کند. کارورزی در دوره قالیبافی تمام وقت است و در نتیجه مریم فقط باید یکی از دو موضوع دوست‌داشتنی خود را انتخاب کند، وی تردید دارد کدام یک را برگزیند و... در زندگی روزمره با صدها مورد از این نوع دو یا چندراهی‌های انتخاب مواجه هستیم که باید تصمیم بگیریم و انتخاب کنیم. اینکه چه و چقدر مصرف کنیم؟ چه کسی کار کند؟ چند ساعت کار کند؟ در کجای شهر زندگی کنیم؟ آپارتمان داشته باشیم یا چند اتاق؟ و... پرسش‌هایی است که هر روز در خانواده‌ها مطرح است. پاسخ به همه پرسش‌های بالا مستلزم تصمیم‌گیری و انتخاب است و به همین دلیل، انتخاب، قلب اقتصاد خانواده است. یکی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین ارکان مدیریت که می‌تواند رمز شکست یا موفقیت مدیر باشد، «تصمیم‌گیری» است. تصمیم‌گیری، اصل و اساس وظایف مدیر را تشکیل می‌دهد. حرکت به سوی اهداف سازمانی، جز با تصمیم‌گیری صحیح و خردمندانه امکان‌پذیر نیست.

تصمیم‌های صحیح و عاقلانه، امور مختلف گروه را نظام می‌دهد و حرکت و ارتقا به سوی اهداف را رقم می‌زند. چه بسا «تصمیم‌گیری دقیق» موجب کامل شدن سعادت انسان گردد. حضرت علی (ع) در این باره می‌فرماید: «هنگامی که تصمیم با دقت همراه شود، سعادت کامل می‌شود».^۱ تصمیم‌گیری فرایندی مسئله‌محور است.

بیشتر بدانید

۱. «إِذَا اقْتَرَنَ الْعَزْمُ بِالْخَزْمِ كَمَلَتِ السَّعَادَةُ» غررالحکم و دررالکلم، ص ۴۷۴

در شرایط مختلف، مدیران تصمیمات متفاوتی می‌گیرند که با «مسئله‌یابی» ارتباط مستقیم دارد. تا یک مدیر مسئله‌یابی نکند و مسائل را نشناسد، نمی‌تواند آن‌را حل کند، لذا در تعریف تصمیم‌گیری باید بگوییم: «تصمیم‌گیری فرایندی را تشریح می‌کند که از طریق آن راه‌حل مسئله معینی انتخاب می‌گردد». همه ما به‌طور دائم در زندگی خود ناچاریم که تصمیم‌گیری کنیم؛ یعنی باید از بین دو، یا چند چیز یا راه‌حل، یکی را انتخاب کنیم. برای مثال، یک لباس را انتخاب کنیم؛ یک رشته تحصیلی را برگزینیم، غذای خاصی را برای ناهار یا شام انتخاب کنیم؛ کتابی را برای مطالعه و سرگرمی انتخاب کنیم؛ کار ویژه‌ای را انجام دهیم؛ ورزش ویژه‌ای را انتخاب کنیم؛ شغل خاصی را انتخاب کنیم؛ همسر مناسبی را برای خود انتخاب کنیم و... برخی از تصمیم‌های ما اهمیت کمتری دارند برای مثال، اینکه در چه ساعتی از خواب بلند شویم یا بخوابیم؛ اما برخی از تصمیم‌های ما بسیار مهم‌اند و پیامد آنها ممکن است که زندگی ما را تا مدت‌ها تحت تأثیر قرار دهد.

مراحل تصمیم‌گیری

تصمیم‌گیری درست و اصولی نیاز به مراحل زیر دارد:

- ۱ تشخیص و تعیین مسائل اساسی؛
 - ۲ اولویت‌بندی مسائل مطرح شده؛
 - ۳ یافتن راه‌حل ممکن برای مسئله شناسایی شده (براساس اطلاعات موجود، تمامی راه‌حل‌هایی را که به ذهن می‌رسد، چه خوب و چه بد، یادداشت می‌کنیم و سپس به ارزش‌گذاری هریک می‌پردازیم)؛
 - ۴ مقایسه راه‌حل‌ها با هم و بررسی نتایج هر راه‌حل (با استفاده از فکر و تجربه خود و سایر اعضا، به بررسی و پیش‌بینی انتخاب‌های خود و دیگران می‌پردازیم)؛
 - ۵ انتخاب یک راه‌حل مناسب از بین همه راه‌حل‌ها (بهترین راه‌حل از میان سایر راه‌حل‌ها را به مرحله اجرا می‌گذاریم و تصمیم خود را عملی می‌کنیم).
- مثال: فهرستی از خواسته‌های افراد خانواده تهیه کنید. انتخاب‌های ممکن را بنویسید. انتخاب‌ها را آن‌قدر با هم عوض کنید که با توجه به درآمدها به بهترین انتخاب دست یابید.

جدول ۱۰- مراحل تصمیم‌گیری

مراحل	اقدام مورد نیاز	مثال توضیحی
۱	تشخیص و تعیین مسائل اساسی	انتخاب رشته تحصیلی
۲	اولویت‌بندی مسائل مطرح شده	انتخاب رشته تحصیلی دوره دوم متوسطه از بین چهار انتخاب
۳	یافتن راه‌حل ممکن برای مسئله شناسایی شده	بررسی دروس هر رشته و...
۴	مقایسه راه‌حل‌ها با هم و بررسی نتایج هر راه‌حل	امنیت شغلی و علایق تحصیلی
۵	انتخاب یک راه‌حل مناسب از بین همه راه‌حل‌ها	انتخاب رشته مدیریت و برنامه‌ریزی امور خانواده

تصور کنید عید نوروز در پیش است و خانواده در حال بررسی گزینه‌های متفاوتی برای گذراندن بهتر تعطیلات است. دو گزینه پیش روی خانواده است:

۱ مسافرت چندروزه به مقصدی دیگر

۲ ماندن در شهر یا روستای خود و گشت و گذار در داخل و اطراف آن

با توجه به مراحل تصمیم‌گیری، فرایندی را که طی می‌شود تا به یکی از دو گزینه فوق منجر شود، به صورت یک جدول ارائه دهید.

هنگامی که به دنبال راه‌حل‌های مختلف هستیم بهتر است ابتدا به سراغ راه‌حل‌های منفی برویم و آنها را از فهرست خود حذف کنیم، زیرا همواره تشخیص دادن اینکه راه‌حلی به موفقیت نخواهد رسید آسان‌تر است از اینکه بخواهیم به دنبال راه‌حلی بگردیم که به موفقیت منجر می‌شود.

اصول تصمیم‌گیری

برای دستیابی به یک تصمیم درست و مفید، اصولی را باید رعایت کرد که عبارت‌اند از:

نمودار ۷- اصول تصمیم‌گیری

۱ هدف‌گذاری در زندگی: مقدمه تصمیم‌گیری، تعیین هدف است. به عبارت دیگر، افرادی که اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت خود را در کلیه شئون زندگی مشخص کرده باشند، راحت‌تر تصمیم می‌گیرند و در تصمیم‌گیری کمتر دچار شک و تردید می‌شوند.

با مراجعه به منابع اسلامی و قرآن کریم، آیات و روایاتی که ما را به تدبّر و تفکر دعوت کرده‌اند، پیدا کنید و در کلاس ارائه دهید.

۲ عاقبت‌اندیشی و دوراندیشی: هنگام تصمیم‌گیری باید به عواقب و جوانب امر بیندیشیم و نتایج آینده آن را لحاظ کنیم. رعایت این اصل در واقع نتیجه تدبّر و تفکر در امور است و به خاطر آثار و برکات این اصل، خداوند متعال و امامان معصوم علیهم‌السلام مکرراً ما را به رعایت این اصل دعوت کرده‌اند.

۳ ابهام زدایی: یکی از وظایف مدیر جهت ایجاد هماهنگی این است که از هرگونه رفتاری که به این هماهنگی لطمه‌ای وارد کند، قاطعانه بپرهیزد. مدیر موفق کسی است که از هرگونه رفتار و اعمال مبهم و شبهه‌انگیز در محیط ممانعت و پیشگیری کند و اجازه ندهد رفتار و گفتار مشکوک و چندپهلوی مجموعه موفق او را به انحطاط بکشد و ذهن اعضا را مغشوش سازد. ابهامات و شبهات ایجاد شده قطعاً در تصمیم‌های مدیر، مؤثر واقع خواهد شد.

۴ قاطعیت: قاطعیت به معنی فیصله دادن به امور و حل مشکلات است و البته این امر با انعطاف‌ناپذیری، سختگیری یا پافشاری بیش از حد و لجبازی و یک‌دندگی تفاوت دارد. قاطعیت مانند هر مهارت دیگر نیاز به تمرین و تکرار دارد. پس بهتر است تصمیم‌های ساده‌ای را که حتی ممکن است نتایج اندک و ساده‌ای نیز به دنبال داشته باشند را انتخاب کنید و آن قدر این کار را تکرار کنید تا بتوانید در کمترین زمان ممکن، بهترین تصمیم را بگیرید.

تصمیم‌های کوچک و ساده‌ای از قبیل امشب شام چه بخورم؟
آخر هفته برای تفریح به پارک بروم یا سینما؟
در جشن تولد دوستم شرکت کنم یا نه؟

حتی در صورت اشتباه بودن، هیچ مشکلی برای شما و اطرافیان‌تان ایجاد نخواهند کرد. پس با خیال راحت می‌توانید قاطعیت و تصمیم‌گیری را تمرین کنید.

۵ مشورت: «مشورت» از ماده «شور» به معنای استخراج رأی و نظر صحیح است. مزایای مشورت بسیار زیاد است: از جمله بهره‌بردن از درایت و تجربه دیگران، احترام به شخصیت دیگران، کاهش خطر، ترغیب افراد برای همکاری، ایجاد هماهنگی صمیمانه و بهره‌مند شدن از عقل و خرد دیگران و به‌دست آوردن رأی و تصمیم صحیح. اهمیت این اصل به قدری است که خداوند متعال حتی به پیامبر گرامی اسلام ﷺ دستور داده است در اموری که مربوط به مردم است با آنان مشورت کند^۱ و در جای دیگر مشورت کردن را از صفات مؤمنین شمرده است.^۲

محفوظ بودن حق تصمیم برای سرپرستان و شیوه مشورت از جمله اموری است که لازم است به آنها توجه شود. مشاور باید عاقل، دلسوز و باتجربه باشد. انسان‌های بخیل، حریص و ترسو نباید طرف مشورت قرار گیرند.

۶ مشارکت دادن سایر افراد: هر چه مشارکت افراد خانواده در کارها و تصمیم‌گیری‌ها بیشتر باشد، تصمیم‌های مناسب‌تری گرفته می‌شود و کارها زودتر و بهتر به سرانجام می‌رسند. اصولاً مشارکت والدین و فرزندان در فعالیت‌ها با میزان رضایت‌مندی و خشنودی آنها رابطه مستقیمی دارد.

یکی از تصمیم‌هایی را که برای زندگی خود گرفته‌اید (انتخاب رشته و...) با توجه به اصول تصمیم‌گیری بررسی کنید و گزارشی در مورد رعایت این اصول در تصمیم‌گیری خود ارائه دهید.

فعالیت ۵۸

۱. سوره آل عمران، آیه ۳

۲. سوره شوری، آیه ۳۸

آموختن از تجربیات

تصمیم‌گیری‌ها باید بر مبنای فرایندی صورت گیرد که هم شناسایی و هم به دست آوردن آنها اثربخش باشد. چنین شیوه‌ای سبب می‌شود که تصمیم‌گیری منشأ تجارب، دانش‌ها، اعتقادات و خواسته‌های جدید شود. در اینجا ذکر این نکته مهم است که خواسته‌ها منشأ تصمیم‌گیری باشند، نه آنکه نتیجه به دست آمده از تصمیم‌گیری، مخالف تمایل اولیه شما باشد. بدیهی است هر چه تجربه بیشتری کسب کنیم، تفکر درباره اهدافمان ساده‌تر و نتایج آن لزوماً بهتر خواهد شد.

مدیر همواره باید سعی کند در زندگی و تصمیم‌های خود این سه نکته را رعایت کند:

۱ شناخت و شناسایی فرصت‌های تصمیم: آیا بهترین زمان تصمیم‌گیری در مورد موضوع موردنظر زمان کنونی است؟ آیا تاکنون اتفاق افتاده است که پس از تصمیم‌گیری در مورد موضوعی به این نتیجه رسیده باشید که لزومی نداشت هم‌اکنون آن تصمیم را می‌گرفتید؟ فرض کنید مشغول مشاجره‌ای لفظی با همسران هستید و او ناگهان پیشنهاد جدایی می‌دهد و شما بلافاصله و قبل از اندیشیدن، با پیشنهاد او موافقت می‌کنید در حالی که خودتان هم می‌دانید تصمیم عجولانه و بدون تأمل می‌تواند آسیب‌های جبران‌ناپذیری به جای بگذارد. بنابراین، قبل از هر تصمیم‌گیری، زمانی را به فکر کردن درباره تمام جنبه‌های آن اختصاص دهید. وضعیت را با دقت و بدون حساسیت‌های منفی بسنجید. به این ترتیب به خودتان کمک می‌کنید تا یک عمر از پشیمانی ناشی از یک تصمیم عجولانه در امان بمانید.

۲ ابداع گزینه‌های بهتر برای موضوع موردنظر: آیا ملزم هستیم که همیشه یک جور فکر کنیم یا می‌توانیم ذهنمان را باز بگذاریم و با نگاهی جزئی‌تر، به راه‌حل‌های متنوع‌تری دست یابیم؟ قطعاً گزینه دوم به خیر و صلاح ما و خانواده ما نزدیک‌تر است.

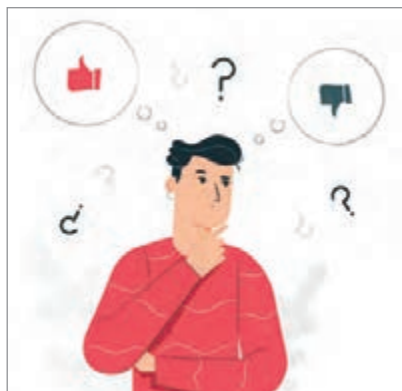
۳ تدوین مجموعه‌ای پایدار از اصول راهنما برای زندگی: به این منظور می‌توانیم دفتر خاطرات مربوط به تجربیات خود را تهیه کنیم. فکر کنید اگر مادران تصمیم‌گیری‌ها و تجربه‌های زندگی خود را در وضعیت‌های مختلف مکتوب می‌کرد و اکنون شما آن را مطالعه می‌کردید چه گنجینه عظیمی در اختیار داشتید.

بسیاری از ما از دوران کودکی تاکنون آرزوهای متنوعی درباره شغل آینده‌مان داشته‌ایم که در هر مقطعی تغییر کرده است. دلایل این موضوع را ارائه دهید.

فعالیت ۵۹

هدف توانمندسازی ۱۱: هنرجو بتواند امور منزل را قبل از اجرا، ارزشیابی کند و گزارش دهد.

شکل ۱۲- توانایی تصمیم‌گیری

ارزشیابی امور منزل قبل از اجرا (مرحله تصمیم‌گیری)
ارزشیابی: به یک فرایند نظام‌دار برای جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر اطلاعات گفته می‌شود تا معلوم شود که آیا هدف‌های مورد نظر تحقق یافته‌اند یا در حال تحقق یافتن هستند و به چه میزانی؟
بعد از تعیین هدف و پیش از آنکه مدیران خانواده تصمیم نهایی را بگیرند، بهتر است با نگاهی موشکافانه و جزئی، جنبه‌ها و آثار مختلف تصمیم‌گیری بررسی شود و در صورتی که فاقد آثار و جوانب و پیامدهای منفی باشد و مراحل انجام آن تصمیم بدون نارسایی و بدون ابهام دانسته شود، آنگاه می‌توان نسبت به اتخاذ تصمیم نهایی اقدام نمود.

فرض کنید که قصد دارید آخر هفته در منزل، میزبان ده نفر از دوستانتان باشید. به عنوان مدیر این برنامه، اولین قدمی که برمی دارید چیست؟ قطعاً پیش از آنکه چنین تصمیمی بگیرید اموری نظیر ضرورت این مراسم، رضایت سایر اعضای خانواده، هزینه میزبانی و سایر موارد را خوب بررسی می‌نمایید و سپس تصمیم‌گیری می‌کنید. برای تصمیم‌گیری در امور مختلف این مهمانی با توجه به جدول شماره ۷ گزارشی تهیه کنید و ارائه نمایید (به جدول شماره ۷، صفحه ۶۸ ارجاع دهید).

فعالیت ۶۰

هدف توانمندسازی ۱۲: نحوه مدیریت بحث و تبادل نظر در امور خانواده را بداند و گزارشی را به عنوان نمونه ارائه دهد.

مدیریت بحث و تبادل نظر در امور خانواده

با توجه به متن زیر، در گروه‌های کلاسی درباره این سؤالات گفت‌وگو کنید و نتیجه را ارائه دهید.
(الف) چه نکته مهمی از عبارت برداشت می‌کنید؟
(ب) به نظر شما اعضای خانواده در هنگام بحث و گفت‌وگو چگونه باید رفتار کنند؟
(ج) آیا می‌دانید نحوه بحث و تبادل نظر در خانواده چگونه باید باشد؟

فعالیت ۶۱

زمینه ارتباطی هر فرد همانند عینکی است که از پشت آن به همه رویدادهای زندگی می‌نگرد. اگر زن و شوهر بدانند از چه عینک‌هایی استفاده می‌کنند، به راحتی می‌توانند واقعیت‌ها را تشخیص دهند و برداشت خود از آنها را برای دیگران توضیح دهند.

مشارکت و تعامل بین اعضای خانواده در افکار، احساسات، نگرش‌ها، ارزش‌ها و اعتقادات به معنای ارتباط آنها با یکدیگر است و مهم‌ترین عامل در توفیق زندگی خانوادگی، ارتباط صمیمی میان اعضای خانواده است. ارتباط و گفت‌وگو، دنیای مشترک اعضای خانواده را تشکیل می‌دهد. زمانی که گفت‌وگوی اعضای خانواده رضایت‌بخش و محبت‌آمیز است، به طرفین احساس امنیت می‌دهد و بین آنها ارتباطی سالم برقرار می‌شود و برعکس هرگاه گفت‌وگوی خانوادگی در جهت سلطه‌گری، ایجاد تنش، بی‌حرمتی یا ضربه‌زدن به دیگری باشد، احساس ناامنی به وجود آمده و ارتباط ناسالمی بین اعضای خانواده برقرار می‌شود. بنابراین می‌توان چگونگی ادای کلمات و صحبت کردن اعضای خانواده با یکدیگر را بهترین شاخص برای سلامت رابطه بین آنها دانست. دوران کودکی، بهترین زمان برای آموزش گفت‌وگو و افزایش قدرت گوش کردن و حرف زدن درباره مسائل و مشکلات است. اگر عادت به گفت‌وگو و بحث و تبادل نظر (گفتن نظر خود و شنیدن نظر دیگران) از دوران کودکی در خانواده به وجود آید و کودک در فضایی رشد کند که شاهد گفت‌وگوی پدر و مادر با یکدیگر و با او و سایر اعضای خانواده باشد، هر چند اوایل سخن آنها را به درستی درک نمی‌کند، اما به تدریج خواهد آموخت از این روش برای توضیح رفتار خود و برقراری ارتباط استفاده کند.

اگر خانواده چنین نباشد فرزندان به ناچار از احساسات و برخورد عملی برای ابراز خود و برقراری ارتباط با دیگران استفاده خواهند کرد که معمولاً باعث رنجش و خشم افراد نسبت به هم می‌شوند. ایجاد فضای بحث و تبادل نظر در خانواده تا حد زیادی به والدین اطمینان می‌دهد رفتارهای نادرستی مانند دروغ‌گویی، به زبان آوردن کلمات زشت، دزدی، بی‌ادبی و... از کودکان و فرزندان آنها سر نزنند.

والدینی که خود اهل گفت‌وگو و تبادل نظر در خانواده نیستند، در ایجاد چنین عادتی در فرزندان خود موفق نخواهند بود. زن و شوهر در دو خانواده و دو فرهنگ جداگانه پرورش یافته‌اند، پس اندیشه‌ها، سلیقه‌ها، و برداشت‌های متفاوتی دارند. بدین ترتیب، در هر مسئله‌ای می‌تواند اختلاف نظرهایی وجود داشته باشد. در این اختلاف نظر هست که هر یک شیوه‌ای را برمی‌گزینند و چون به توافق نمی‌رسند، می‌گویند «همسرم مرا درک نمی‌کند» و این باور سبب پیدایش انفجاری در زندگی خانوادگی است. در صورتی که اگر بکوشند یکدیگر را بشناسند و از علاقه‌ها و اندیشه‌های هم آگاه شوند، بی‌گمان به موفقیت‌ها و توافقی‌هایی دست می‌یابند. آنان در راه درک یکدیگر و رسیدن به تفاهم، باید به این اطمینان برسند که محبوب یکدیگرند و در میانشان پیوندی حقیقی وجود دارد. در محیط خانوادگی، گاه زن و مرد یکدیگر را درک نمی‌کنند و بدون در نظر گرفتن توان یکدیگر، هر یک از دیگری انتظاری دارند که خارج از توان اوست و بر همین اساس همواره میان آن دو، جنگ و جدال وجود دارد؛ در حالی که اگر هر دو همدیگر را درک کرده بودند به جای درگیری، سازش و سازگاری میان آن دو پدید می‌آمد. مهم‌ترین شیوه برای جلوگیری از پیدایش درگیری‌ها میان زن و شوهر تحکیم روابط آنان است. در روابط سالم و صحیح طرفین در مبادله اطلاعات و احساسات، در فضای مناسب مشارکت می‌کنند، با یکدیگر هماهنگی دارند و در این ارتباط هر دو ارزش بالایی برای خود در نظر می‌گیرند.

فعالیت ۶۲

در گروه‌های کلاسی چند مورد از موضوعاتی را که در طول روز، هفته یا ماه در محیط و فضای خانواده درباره آنها صحبت می‌شود به ترتیب اهمیت یادداشت کنید و در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۶۳

در گروه‌های کلاسی:
الف) در مورد ویژگی‌های روابط سالم و سازنده همسران گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.
ب) پیشنهادهای خود را برای تبادل نظر مفید و سازنده بین اعضای خانواده ارائه دهید.

فعالیت‌های پایانی

- ۱ شما در زندگی چه تصمیم‌هایی گرفته‌اید که نسبت به پیامدهای آن آگاهی کافی نداشته‌اید؟ فهرستی از تصمیم‌گیری‌های بزرگ را که می‌تواند زندگی شما را تحت تأثیر قرار دهد، در کلاس ارائه دهید.
- ۲ زهرا دانشجویست. او به ادامه تحصیل علاقه دارد، با این حال اخیراً خواستگاری دارد که از وضعیت مناسبی برخوردار است. زهرا درباره ادامه تحصیل یا ازدواج در حال تصمیم‌گیری است. لطفاً او را راهنمایی کنید.
- ۳ فاطمه در دانشگاه در رشته مورد علاقه خود پذیرفته شده است. از طرفی، یک موقعیت خوب کاری در یک شرکت حسابداری برای او پیدا شده است. شرکت حسابداری به کارمند تمام‌وقت احتیاج دارد و فاطمه نمی‌داند بین این دو گزینه، کدام مورد را باید انتخاب کند. به نظر شما او باید چه تصمیمی بگیرد؟ اگر شما به جای او بودید، چه تصمیمی می‌گرفتید؟
- ۴ چه راهکارهایی برای روابط مؤثر و مفید در خانواده پیشنهاد می‌دهید؟
- ۵ با جست‌وجو در منابع اسلامی، بروشوری از ضرورت و اهمیت احترام متقابل میان زن و شوهر تهیه کنید.
- ۶ در مورد نقش فرهنگ دینی در توسعه و تحکیم روابط سالم و سازنده میان اعضای خانواده تحقیق کنید.

شایستگی ۳

تنظیم بودجه در خانواده و مدیریت هزینه‌های آن

امام رضا علیه السلام می‌فرماید:

عَلَيْكُمْ بِالْقَصْدِ فِي الْغِنَى وَالْفَقْرِ وَالْبِرِّ مِنَ الْقَلِيلِ وَالكَثِيرِ، فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَعْظُمُ شَقَّهُ التَّمَرَّةَ حَتَّى يَأْتِيَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ كَجَبَلٍ أَحَدٍ.

بر شما باد به میانه‌روی در فقر و ثروت و نیکی کردن چه کم و چه زیاد؛ زیرا خداوند متعال در روز قیامت یک نصفه خرما را چنان بزرگ نماید که مانند کوه احد باشد.

بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۳۴۶

زمان: ۵۵ ساعت (نظری ۳۰ ساعت + عملی ۲۵ ساعت)

واحد یادگیری ۱: تنظیم بودجه در خانواده

استاندارد عملکرد

تنظیم بودجه در خانواده از طریق به کارگیری مفاهیم اولیه بودجه و بودجه بندی، انواع بودجه بندی، منابع تأمین مالی، ارتباط منابع انسانی و مالی، اولویت بندی، روش های بودجه بندی، نحوه بودجه بندی و دخل و خرج، فعالیت های گوناگون (آموزشی، ورزشی، اشتغال، ازدواج، مرگومیر و هدایا) براساس استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور

شایستگی های فنی مورد انتظار

- ۱ تعریف بودجه و بودجه بندی در خانواده
- ۲ انواع بودجه بندی در خانواده
- ۳ منابع تأمین مالی و تأمین بودجه در خانواده
- ۴ ارتباط منابع انسانی و مالی
- ۵ مفهوم اولویت بندی و اختصاص بودجه به نیازهای خانواده
- ۶ روش های بودجه بندی در خانواده
- ۷ نحوه بودجه بندی در محدودیت های مالی (مدیریت بحران مالی و بدهی ها)
- ۸ مفهوم انطباق (ضروری و غیرضروری) دخل و خرج در خانواده
- ۹ نحوه مدیریت بودجه فعالیت های گوناگون (آموزشی، ورزشی و اشتغال، ازدواج، مرگومیر، هدایا)

شایستگی های غیر فنی مورد انتظار

- ۱ رعایت اخلاق حرفه ای
- ۲ صرفه جویی در مصرف مواد و انرژی (برق، گاز و آب) و رعایت الگوی مصرف
- ۳ دقت در کار و نظارت بر کیفیت کار
- ۴ رعایت ایمنی و بهداشت
- ۵ مدیریت پسماند

هدف توانمندسازی ۱: تنظیم بودجه در خانواده را توضیح دهد.

در گروه‌های کلاسی در مورد مفهوم بودجه گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱

بودجه‌بندی در خانواده

خانواده یک سازمان کوچک اجتماعی است که برای رسیدن به هدف‌هایی خاص تشکیل شده است و بقای نسل و تربیت نیروی انسانی آینده جامعه را برعهده دارد. خانواده برای دستیابی به این هدف‌های مهم (تهیه غذا، مسکن، لباس، آموزش، بهداشت و ...) به کسب درآمد نیاز دارد. همه خانواده‌ها دوست دارند بهترین نوع غذا را مصرف کنند، زیباترین لباس‌ها را بپوشند، بهترین وسایل و امکانات را در اختیار اعضای خود بگذارند، بهترین خدمات آموزشی را برای فرزندان خود فراهم کنند و... ولی آیا همه قادرند به تمامی این خواسته‌ها دست یابند؟ تنها درصد کمی از خانواده‌ها قادر به تأمین همه این خواسته‌ها هستند. درآمد یک خانواده متوسط فقط می‌تواند تعداد محدودی از این خواسته‌ها را برآورده کند. از این رو خانواده باید از میان خواسته‌های خود بعضی را انتخاب کند. در این صورت در همه مراحل زندگی به انتخاب نیاز دارد. انتخاب موجب تعیین اولویت در نیازها و تخصیص بودجه به نیازهای خانواده می‌شود. با توجه به محدودیت‌ها و امکانات خانواده، چگونگی انتخاب‌ها و تخصیص بودجه در خانواده اهمیت دارد. هر یک از اعضای خانواده، خواسته‌های گوناگونی دارد، ولی درآمد یک خانواده تنها می‌تواند بخشی از این خواسته‌ها را تأمین کند. بنابراین اعضای هر خانواده باید بعضی از خواسته‌های خود را انتخاب کنند تا خانواده دچار مشکل مالی نشود. تنظیم یک بودجه مالی برای خانواده مسئله بسیار مهمی است که همه افراد جامعه باید در نظر داشته باشند. هرچه خانواده‌ها سازمان یافته‌تر و مخارجی که انجام می‌دهند مهار شده‌تر باشد، بدون شک نتایج مالی بهتری برای آنان به دنبال خواهد داشت.

هدف توانمندسازی ۲: مفهوم بودجه و نحوه بودجه‌بندی در خانواده را بداند و گزارشی را به‌عنوان نمونه ارائه دهد.

آیا با کلمه بودجه آشنایی دارید؟ به نظر شما چگونه می‌توان بودجه را مدیریت کرد؟ آیا خانواده‌ای را می‌شناسید که به مدیریت بودجه نیاز نداشته باشد؟ اگر یک خانواده، سازمان یا یک کشور بودجه نداشته باشد، با چه مشکلاتی مواجه خواهد شد؟ درباره آن گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۲

شکل ۱- بودجه

اگرچه ممکن است با این واژه چندان آشنا نباشید اما به طور ساده هرگاه تخمین بزنید که در یک ماه فعالیت چه مقدار وجه نقد پس از پرداخت هزینه‌ها برایتان باقی می‌ماند، بودجه^۱ را تعیین نموده‌اید. اغلب مردم تصور می‌کنند بودجه همان درآمد آنها یا میزان پولی است که با کار کردن به دست می‌آورند؛ اما جالب است بدانید بودجه، پول و درآمد نیست، بلکه نوعی برنامه است (شکل ۱). برنامه‌ای که دخل و خرج خانواده‌ها یا

افراد را مدیریت می‌کند. به مفهوم ساده‌تر، بودجه خانواده برنامه‌ای است که در آن کلیه درآمدها برآورد می‌شود و متناسب با نیازهای مختلف برای خرج کردن آنها اهدافی تعیین می‌شود. این برنامه در یک بازه زمانی مشخص طرح‌ریزی می‌شود. برای مثال، پدر شما می‌داند که آخر ماه دو میلیون تومان درآمد خواهد داشت و از این مبلغ ۷۰۰ هزار تومان اجاره خانه را خواهد داد، ۵۰ هزار تومان هزینه شارژ ماهانه است، شاید تصمیم گرفته باشد ۵۰۰ هزار تومان برای خرید خواربار ماهانه هزینه کند، هزینه حمل و نقل، لباس و غیره سایر هزینه‌هایی هستند که او لحاظ خواهد کرد.

توجه کنید در این برنامه، پدر شما برای هر بخشی از پول خود مخارجی در نظر گرفته است؛ یعنی کل درآمد او متناسب با هزینه‌های شما به اجزای مختلفی تقسیم شده است.

بودجه و بودجه‌بندی

بودجه، خلاصه‌ای از دخل و خرج یا به بیان علمی‌تر خلاصه‌ای از درآمدها و هزینه‌های خانواده را در طول دوره‌های معین نشان می‌دهد.

به زبان ساده، تعریف بودجه عبارت است از «تخمینی از درآمد و هزینه در طول یک بازه زمانی معین در آینده به منظور نیل به اهداف تعیین شده».

بودجه نشان می‌دهد که چه مقدار وجه نقد باید خرج کنید؟ هزینه‌های شما شامل چه اقلامی می‌شود و از نتیجه عملیات چه مقدار باید عاید شما شود؟ با برنامه‌ریزی بر روی کاغذ شما ریسک کسب و کارتان را به حداقل می‌رسانید. یک بودجه‌بندی خوب به طور منطقی به شما در سازماندهی، هدایت و ترغیب افراد در دستیابی به اهداف مالی خانواده کمک می‌نماید. بودجه به شما اجازه می‌دهد، قبل از وقوع مشکلات، آنها را پیش‌بینی کنید و تدابیر لازم را برای رویارویی با آنها اتخاذ نمایید.

بودجه‌بندی مجموعه‌ای از دستورهای است. اگر در زمینه بودجه‌بندی تازه کار هستید، مهم است که بدانید بودجه‌بندی به چه معناست و چگونه به شما کمک می‌کند تخمین بزنید چقدر دریافتی دارید و چگونه خرج‌های شما می‌کنند؟ بودجه‌بندی به یک برنامه‌ریزی مالی می‌گویند که دخل و خرج در آن محاسبه می‌شود و تخمین می‌زند در یک بازه زمانی مشخص یک فرد چقدر پول در می‌آورد و چقدر هزینه می‌کند.

همان طوری که نمی‌توان بدون راهنما هواپیمایی را به پرواز درآورد، بدون راهنما هم نمی‌توان بودجه خانواده

شایستگی ۳: تنظیم بودجه در خانواده و مدیریت هزینه‌های آن

را کنترل کنید. تنظیم بودجه به خانواده کمک می‌کند که صورت حساب‌ها، قبض‌ها و... را به موقع پرداخت کرده و بدون مشکل، خرید کند. یک طرح ساده بودجه این است که بدانیم چه مقدار درآمد خواهیم داشت، چه مقدار خرج خواهیم کرد و چه مقدار (اگر چیزی بماند) برایمان باقی خواهد ماند. اگر به کیف یا به حساب بانکی خود نگاه کنید می‌توانید مقدار پولی را که برایتان باقی مانده است تعیین کنید، ولی پول داخل کیف یا در حساب بانکی، مقدار پول باقی‌مانده را در مقطعی از زمان نشان می‌دهد.

نکته

بودجه‌بندی در واقع نوعی برنامه‌ریزی مالی محسوب می‌شود. بزرگ‌ترین نهاد اجتماعی که دولت است تا کوچک‌ترین که خانواده می‌باشد، بودجه‌بندی را به‌عنوان یکی از وظایف خود انجام می‌دهند. بودجه‌بندی را می‌توان برنامه‌ریزی هزینه‌ها و درآمدها تعریف کرد.

فعالیت ۳

در گفت‌وگو با مادر خود، هزینه‌های یک روز خانواده را یادداشت کنید و با توجه به بودجه خانواده، در مورد نحوه پرداخت این هزینه‌ها گزارشی تهیه کنید.

مدیریت بودجه خانواده

شکل ۲- مدیریت بودجه

مدیریت بودجه یعنی پیگیری هزینه‌های خانواده به‌طوری که بتوان در دوره‌ای معین بدون مشکل مالی نیازهای خانواده خود را تأمین کرد. هر خانواده، یک سازمان و بنگاه اقتصادی کوچکی است که نیاز به مدیریت بر منابع خود دارد. برای درک بهتر مدیریت بودجه، دفتری تهیه کنید و در آن کلیه هزینه‌های یک روزتان را بنویسید. در پایان روز می‌توانید بفهمید پول شما صرف خرید چه کالاهایی شده است. این کار را

روزانه انجام دهید و هزینه‌های هفتگی را به‌دست آورید. برای چهار هفته متوالی این کار را تکرار کنید. در پایان ماه می‌توانید دریابید پول شما صرف خرید چه کالاهایی شده است. بعضی اوقات در پایان ماه متوجه می‌شوید پول زیادی صرف خرید کالاهای کمتر ضروری کرده‌اید و هزینه‌های اصلی شما باقی مانده است. در این صورت می‌توانید با بررسی هزینه‌ها بفهمید کدام یک از هزینه‌ها را باید حذف کنید یا کاهش دهید تا بتوانید هزینه‌های اصلی خود را بپردازید. این کار را مدیریت بودجه خانواده می‌گویند (شکل ۲).

فعالیت ۴

هزینه‌هایی را که در طول یک هفته به‌طور روزانه پرداخته‌اید، در دفترچه‌ای یادداشت کنید.
الف) آیا درآمد شما برای پرداخت این هزینه‌ها کافی بوده است؟
ب) اگر نبوده است هزینه‌های اضافی شما کدام‌اند؟
ج) آنها را یادداشت کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

دوره تنظیم بودجه خانواده

همان طور که مقدار درآمد خانواده‌های مختلف با هم متفاوت است، فواصل به دست آوردن آن هم با هم تفاوت دارد. برای مثال در کشور ما کارمندان ماهانه حقوق می‌گیرند، بنابراین لازم است فهرست دخل و خرج (بودجه) یک ماهه‌ای را برای خود تنظیم کنند تا در بین ماه دچار مشکل نشوند. کشاورزان درآمد خود را سالانه یا فصلی به دست می‌آورند. بنابراین، به تنظیم بودجه در دوره‌ای متفاوت نیاز دارند. به علاوه، خانواده ممکن است از منابع مختلف مانند اجاره‌بها، سود بانکی، سود سهام و غیر آنها نیز کسب درآمد کند و در زمان‌های مختلف به این منابع دست یابد. اگر درآمد شما ماه به ماه تغییر می‌کند، بودجه‌بندی ماهانه مناسب است ولی اگر درآمدها در هر ماه تقریباً ثابت است، بودجه‌بندی سالانه مناسب‌تر است. بنابراین، دوره تنظیم بودجه باید با فواصل دریافت‌های شما منطبق باشد. از مجموع انواع مختلف درآمدهای خانواده، درآمد کل خانواده در دوره‌ای معین (ماهانه - سالانه) به دست می‌آید. این درآمد می‌تواند منبع مالی مخارج خانواده را فراهم سازد.

فعالیت ۵

- الف) فهرستی از منابع درآمدهای خانواده خود و زمان دریافت آن را تهیه کنید.
- ب) دوره تنظیم بودجه خانواده شما (ماهانه یا سالانه و یا به گونه‌ای دیگر) را تعیین کنید.
- ج) فهرست منابع درآمدهای خانواده خود را با دوستان مقایسه کنید و در آن مشخص کنید آیا دوره تنظیم بودجه شما با دوستان یکسان است؟
- د) گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

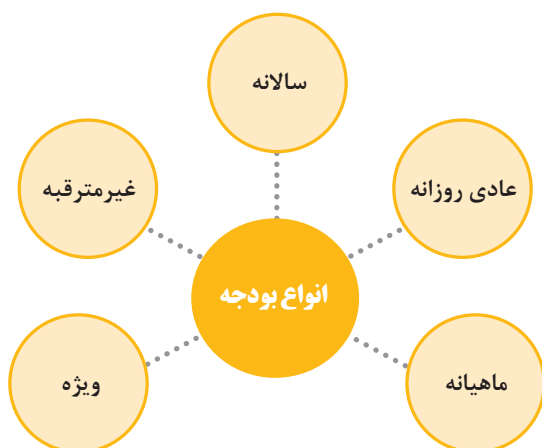
انواع بودجه‌بندی در خانواده

فعالیت ۶

- در گروه‌های کلاسی در مورد سؤالات زیر گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید:
- الف) آیا تا به حال از خود پرسیده‌اید که پول‌هایتان کجا می‌روند و خرج چه چیزهایی می‌شوند؟
- ب) بودجه‌بندی خرج و مخارج زندگی چه مزیت‌هایی دارد؟

بسیاری از مشکلات مالی شایع در خانواده‌ها به سوءمدیریت مالی مربوط می‌شود. خانواده برای جلوگیری از بروز مشکلات مالی یا حتی پایان دادن به این گونه معضلات، باید برنامه‌ریزی مالی مدونی را آغاز کند. نحوه بودجه‌بندی درآمد ماهانه یا سالانه می‌تواند در مدیریت درآمد و هزینه‌ها برای رسیدن به اهداف مالی‌ای که دارید، به شما کمک کند. بودجه‌بندی باعث می‌شود مدیریت اقتصادی، مدیریت زندگی، مدیریت زمان و مدیریت برنامه شخصی‌تان را به دست داشته باشید و کارهایتان را طبق برنامه پیش ببرید. همه ما در زندگی مان برنامه‌ها و ایده‌هایی داریم که برای رسیدن به آنها باید میزان معینی پول داشته باشیم؛ همین مسئله، اهمیت نحوه بودجه‌بندی را بالا می‌برد.

نمودار ۱- انواع بودجه‌بندی

بودجه یا برنامه مالی یک خانواده انواع مختلفی دارد که در زیر به شرح مختصری درباره آنها می‌پردازیم (نمودار ۱).

الف) بودجه‌بندی عادی روزانه: برنامه مالی‌ای است که صرفاً برای هزینه‌های روزمره و مورد نیاز یک خانواده تنظیم شده است مانند خوراک و مواد غذایی روزانه، ایاب و ذهاب و

ب) بودجه‌بندی ماهانه: برنامه مالی‌ای است که برای هزینه‌های عادی در سراسر یک ماه باید انجام شود؛ مانند کرایه مسکن، شهریه مهدکودک، اقساط ماهیانه، هزینه آب، برق و تلفن و ... برای تأمین منابع مالی

بودجه‌بندی عادی و ماهیانه، اساس کار بر منابع درآمدهای مستمر و عادی مانند حقوق ماهیانه، درآمد اجاره املاک نظیر مغازه، آپارتمان و یا سود سپرده‌های بانکی و یا بهره اوراق مشارکت است که خانواده هر ماه کسب می‌کند.

ج) بودجه‌بندی سالانه: برنامه مالی‌ای است برای هزینه‌هایی که در سراسر یک سال باید انجام شود. بودجه سالانه شامل پیش‌بینی از درآمد سالانه و هزینه‌های ثابت و متغیر می‌شود. هزینه‌های ثابت شامل قسط مسکن، اجاره خانه، اقساط وام، قبوض تلفن، گاز و برق و آب، بیمه اتومبیل، قسط بیمه عمر، هزینه سرویس فرزندان و ...، هزینه‌های متغیر شامل: هزینه مسافرت‌های زیارتی و گردشگری، کالاهای مصرفی و سایر خدمات.

د) بودجه‌بندی ویژه: این نوع بودجه‌بندی مخصوص برنامه‌هایی است که برای آینده در نظر گرفته می‌شود؛ مانند تعمیرات اساسی ساختمان، تهیه وسایل ضروری زندگی نظیر اجاق گاز، یخچال و ...، تهیه ملک، مغازه و برای تأمین منابع مالی در بودجه‌بندی ویژه باید به کسب درآمد بیشتر نظیر افزایش ساعات کار، گرفتن شغل دوم و یا استفاده از نیروی کار سایر افراد خانواده و یا درآمدهای غیرمنتظره نظیر (ارث و ...) اقدام کرد؛ در این مورد باید توجه داشت که این اضافه درآمد صرف هزینه‌های عادی نگردد.

ه) بودجه‌بندی غیرمترقبه: این بودجه‌بندی برای مخارج و هزینه‌هایی است که ممکن است به‌طور ناگهانی برای یک خانواده پیش آید؛ مانند هزینه‌های مربوط به بیماری‌های اورژانسی که نیاز به جراحی و یا بستری شدن در بیمارستان را دارد و یا هزینه برای تعمیرات غیرمنتظره ساختمان و یا اتومبیل. منابع مالی در بودجه‌بندی غیرمترقبه باید از اندوخته‌ها و سپرده‌های بانکی و یا منابع ارزشمندی که یک خانوار دارد، مانند طلا، فروش املاک و یا اخذ وام تأمین گردد.

گزارشی از انواع بودجه خانواده خود را برای یک ماه تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۷

در گروه‌های کلاسی دربارهٔ راه‌های کسب درآمد خانواده‌ها گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

بودجهٔ خانواده از دو قسمت درآمد^۱ و هزینه^۲ تشکیل شده است.

درآمد

درآمد خانواده به‌عنوان منبع مالی کل مخارج خانواده از دو راه کسب می‌شود؛ درآمد حاصل از کار و درآمد حاصل از سرمایه.

الف) درآمد حاصل از کار: افراد در تمام جوامع برای کسب درآمد به کار اشتغال دارند و در ازای کار، دستمزدی به آنها تعلق می‌گیرد. برخی از افراد جامعه در بخش خدمات (آموزش و پرورش، دانشگاه، شهرداری، بانک، بیمارستان و...)، برخی در بخش صنایع و برخی دیگر در بخش کشاورزی به کار مشغول‌اند و در برابر ارائهٔ کار به صورت ماهانه یا روزانه دستمزد می‌گیرند.

معمولاً در همهٔ جوامع به‌طور سنتی مردان مسئول امرار معاش خانواده‌اند و تقریباً تمامی مردان برای کسب درآمد به کار اشتغال دارند. ولی اشتغال زنان تحت تأثیر عواملی متعدد است. از این‌رو در برخی جوامع، بخشی از زنان وارد بازار کار نمی‌شوند.

ب) درآمد حاصل از سرمایه: سرمایهٔ افراد خانواده از دو قسمت تشکیل شده است:

۱ سرمایه‌های ثابت (فیزیکی)، مانند کارخانه، مغازه، زمین، ساختمان و...؛

۲ سرمایه‌های در گردش مالی، مانند اوراق سهام، اوراق مشارکت و... .

خانواده‌ها از سرمایه‌های خود درآمدهایی مانند سود، اجاره‌بها، سود سهام، سود سپرده و... دریافت می‌کنند.

الف) گزارشی از منابع درآمدهای خانوادهٔ خود را برای یک ماه تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.
ب) گزارش خود را با گزارش گروه کلاسی مقایسه کنید و نقاط مشترک و متفاوت را مشخص کنید.

ارتباط منابع انسانی و مالی

خانواده با بازارهای زیر در ارتباط است:

- ۱ **بازار کار:** مانند ادارات، فروشگاه‌ها، کارخانه‌ها، مغازه‌ها، کارگاه‌های تولیدی خانگی و... . اعضای خانواده یا در بازار کار اشتغال دارند و دستمزد می‌گیرند یا کارخانه، مغازه و... دارند و درآمد خود را از راه کسب سود به‌دست می‌آورند. درآمد به‌دست آمده از این دو منبع (کار و سرمایه)، درآمد خانواده را تشکیل می‌دهد.
- ۲ **بازار کالاهای مصرفی و خدمات:** خانواده با مراجعه به این بازار بخشی از درآمد خود را برای خرید کالاها (گوشت، پوشاک و...) و بخشی را برای استفاده از خدمات (آموزش، بهداشت، درمان و...) هزینه می‌کند.

۱. Income

۲. Cost

شایستگی ۳: تنظیم بودجه در خانواده و مدیریت هزینه‌های آن

۳ بازار مالی: خانواده مانده درآمد (پس انداز) خود را از طریق سرمایه‌گذاری فیزیکی (خرید خانه و...) و یا سرمایه‌گذاری مالی (خرید سهام، اوراق مشارکت و...) در بازار مالی نگهداری می‌کند.

در مورد ارتباط خود با انواع بازار گزارشی در کلاس ارائه دهید.

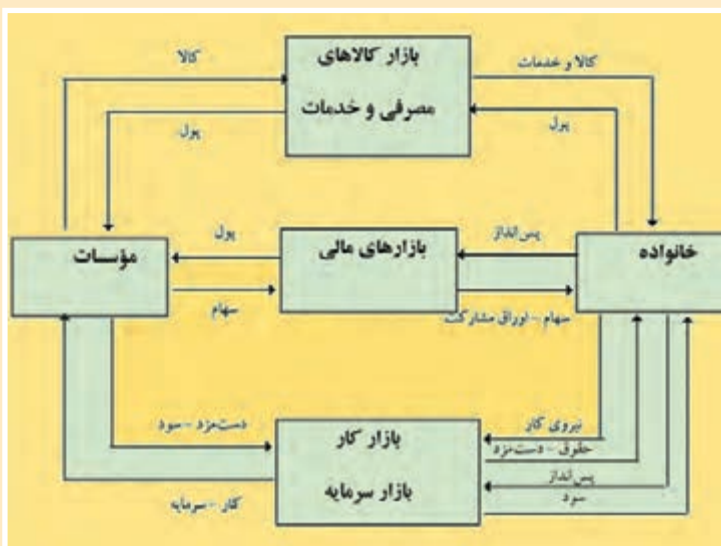
فعالیت ۱۰

بیشتر بدانید

نمودار زیر رابطه بین منابع مالی و انسانی را نشان می‌دهد:

نمودار ۲- ارتباط منابع مالی و انسانی

در منطقه‌ای که شما زندگی می‌کنید، یک خانواده با چه میزان درآمد می‌تواند نیازهای اساسی خود را برطرف کند؟ در این باره تحقیق کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱۱

حالت‌های مختلف بودجه‌بندی (اصول اولیه بودجه‌بندی)

نمودار ۳

۱ بودجه تعادل

۲ بودجه کسری

۳ بودجه مازاد

از اصول اولیه تنظیم بودجه در خانواده این است که بین مخارج (خرج) و درآمد (دخل) خانواده تعادل

برقرار باشد. اگر بودجه‌بندی به طریقی باشد که مخارج و درآمد خانواده در طول دوره بودجه‌بندی شده (مثلاً ماهانه) با هم برابر باشد، اصطلاحاً گفته می‌شود بودجه خانواده در حالت تعادل است.

اگر مخارج خانواده از درآمد آن در طول دوره بودجه‌بندی شده کمتر باشد، گفته می‌شود بودجه خانواده در آن دوره با مازاد مواجه است که این مازاد می‌تواند پس‌انداز شود. اگر مخارج خانواده از درآمد آن در طول دوره بودجه‌بندی شده، بیشتر باشد، بودجه خانواده در حالت کسری است، در این صورت خانواده باید با تعدیل بودجه، یعنی کم کردن مخارج کمتر ضروری به تعادل دست یابد. در غیر این صورت یا دچار بدهی می‌شود یا نمی‌تواند نیازهای اصلی خود را برآورده کند (نمودار ۳).

بنابراین:

جدول ۱- انواع بودجه‌بندی

تعداد	هزینه‌ها و درآمدها برابرند.
کسری بودجه	هزینه‌ها بیشتر از درآمد می‌باشد.
مازاد (پس‌انداز)	هزینه‌ها کمتر از درآمد می‌باشد.

هدف توانمندسازی ۳: بودجه خانواده را تنظیم کند و هزینه‌های آن را مدیریت کند.

تنظیم بودجه فردی

پدر شما به‌طور هفتگی به شما پول جیبی می‌دهد. این مبلغ را با توجه به نیازهای خود تنظیم کنید و بگویید تنظیم بودجه چه مزایایی برای شما دارد؟ در این مورد در گروه‌های کلاسی گفت‌وگو کنید.

فعالیت ۱۲

معمولاً هر خانواده با توجه به درآمد و نیازهای هر یک از افراد خانواده خود، در طول دوره بودجه‌بندی شده که معمولاً ماهانه است، مبلغی را به هزینه هر یک از اعضای خانواده اختصاص می‌دهد. برای آنکه بودجه‌بندی خانواده دچار مشکل نشود، هر یک از اعضای خانواده باید مراقب هزینه‌های خود باشند؛ ولی گاهی یک یا چند عضو خانواده بودجه‌بندی خانواده را دچار مشکل می‌کنند به‌طوری که خانواده یا نمی‌تواند به نیازهای اساسی خود دست یابد یا مجبور می‌شود قرض بگیرد. از این رو هر عضو خانواده نیز باید حساب هزینه‌های خود را داشته باشد.

مزایای بودجه‌بندی در خانواده

- ۱ می‌توانید برخی از هزینه (خرج)ها را که با مقدار تعیین شده شما متفاوت است شناسایی کنید.
- ۲ می‌توانید خرج‌های غیر ضروری را شناسایی، تعدیل یا حذف کنید.
- ۳ می‌توانید خانواده را، بی‌آنکه دچار مشکل مالی شوید، به هدف‌های اصلی خود برسانید.
- ۴ بودجه‌بندی باعث افزایش رفاه خانواده، عزت نفس و سلامت روح و روان افراد خانواده می‌شود.

فهرستی از آنچه در طول ماه گذشته خرج کرده‌اید تهیه کنید و سپس پاسخ سؤالات زیر را به‌صورت گزارش در کلاس ارائه دهید.

- ۱ آیا در برقراری تعادل میان دخل و خرج خود موفق بوده‌اید؟
- ۲ اگر نتوانسته‌اید چگونه کمبود درآمد خود را جبران کرده‌اید؟

فعالیت ۱۳

اولویت‌بندی و اختصاص بودجه برای نیازهای خانواده

فعالیت ۱۴

آیا شما با نیازهای خانواده آشنایی دارید؟ با توجه به نیازهای خانواده، آیا می‌توانید بودجه را اولویت‌بندی کنید؟ در گروه‌های کلاسی در این مورد گفت‌وگو کنید.

پولی که شما از یک شخص یا بانک دریافت می‌کنید و باید آن را بعداً پس دهید، بدهی می‌گویند. به عبارت دیگر، تعهد شما نسبت به پول یا کالایی که دریافت کردید و در زمان آینده آن پول یا پول کالا را باید بپردازید، بدهی گفته می‌شود. برای هر خانواده، به‌ویژه خانواده‌هایی که دچار کسری بودجه^۱ (بدهی) شده‌اند، بسیار مهم است که از خرید کالاهای غیرضروری خودداری کنند. به این منظور باید فهرست هزینه‌های ماه گذشته خود را بازنگری کنند و مشخص نمایند کدام هزینه‌ها ضروری و کدام کمتر ضروری و کدام غیرضروری‌اند. سپس، باید تلاش کنند هزینه‌های غیرضروری را حذف یا کاهش دهند. اولین قدم در راه تنظیم الگوی صحیح مصرف آن است که نیازهای مصرفی خانواده را بر حسب اولویت برآورد کنند. بدیهی است غذا، پوشاک، مسکن، آموزش و بهداشت در اولویت اقلام مصرفی هر خانواده‌اند، ولی با توجه به تفاوت خانواده‌ها به لحاظ ترجیحات، درآمد، سن و تعداد اعضا، سهم هر یک از این اقلام در هزینه‌های هر خانواده با دیگری متفاوت است.

منابع و امکانات محدود، قادر به رفع نیازهای نامحدود انسان نیستند. بدین ترتیب، انسان بر سر دوراهی قرار می‌گیرد و ناگزیر است که یکی را انتخاب کند. در واقع او نمی‌تواند همه خواسته‌هایش را با استفاده از امکانات موجود برآورده کند؛ بنابراین، باید ابتدا آن گروه از نیازهای خود را که اولویت بیشتری دارند برطرف سازد. با ایجاد یک برنامه برای خرج کردن و تنظیم نحوه بودجه‌بندی درآمد ماهانه (یا سالانه) می‌توان موارد مالی موجود در زندگی خود را اولویت‌بندی کرد و فهمید کدام دسته از هزینه‌هایی که پیش‌بینی می‌شود جزء نیازهای ضروری تر خانواده شماس و کدام دسته صرفاً خواسته‌های روزمره خانواده شما را تشکیل می‌دهند.

کالاهای مصرفی

هر خانواده باید با توجه به درآمد، نیازها و ترجیحات خود، کالاهای مصرفی خود را اولویت‌بندی کند. به‌طور کلی کالاهای مصرفی هر خانواده را می‌توان به دو گروه عمده زیر تقسیم کرد:

الف) کالاهای مصرفی بی‌دوام: به کالاهایی که به‌طور معمول یک‌بار مصرف می‌شوند، کالاهای بی‌دوام گفته می‌شود؛ مانند انواع نان، مواد غذایی و لوازم مصرفی.

ب) کالاهای مصرفی با دوام: برخی کالاها خودشان مصرف نمی‌شوند بلکه در طول زمان، خدمات آنها مورد مصرف قرار می‌گیرد و با یک بار مصرف، عمر آنها تمام نمی‌شوند و در مدت زمان طولانی مورد استفاده قرار می‌گیرند مثل اتومبیل، یخچال و ...؛ به این کالاها، کالاهای بادوام می‌گویند.

فعالیت ۱۵

چند نمونه از کالاها و خدماتی را که در طول یک ماه مورد استفاده خانواده شما قرار می‌گیرد، فهرست کنید و در کلاس ارائه دهید.

روش‌های بودجه‌بندی در خانواده

در خانواده شما با چه روش‌هایی بودجه‌بندی انجام می‌شود؟ در گروه‌های کلاسی در مورد آن گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

شاید شما هم شنیده باشید که کشتی‌های بزرگ با سوراخ‌های کوچک غرق می‌شوند. اگر یک خانواده دچار مشکل مالی بشود به دلیل هزینه‌های گزاف نیست، بلکه به دلیل هزینه‌های اندکی است که در ابتدا

شکل ۳- بودجه‌بندی در خانواده

به چشم نمی‌آیند. راهکارش هم این است که افراد باید هزینه‌های روزانه‌شان را کنترل کنند، یعنی با اعضای خانواده مشورت کنند تا مشخص شود که کدام هزینه اضافه است و باید از آن صرف‌نظر کرد. اما این بودجه‌بندی از چه مسیری قابل اجراست؟ با تنظیم بودجه شما می‌آموزید چگونه مخارج و پس‌اندازهای خود را مهار کنید تا به هدف‌های خود و خانواده خود دست یابید بی‌آنکه دچار مشکل‌های مالی شوید (شکل ۳).

مرحله ۱	تعیین هدف‌ها
مرحله ۲	تنظیم بودجه جدید براساس هزینه‌ها و درآمدهای گذشته
مرحله ۳	پیگیری و به‌روزکردن هزینه‌ها
مرحله ۴	زندگی براساس بودجه جدید

نمودار ۴- مراحل تنظیم بودجه خانواده

مراحل تنظیم بودجه شامل موارد زیر است (نمودار ۴):

- ۱ تعیین هدف‌ها؛
- ۲ تنظیم بودجه جدید بر اساس هزینه‌ها و درآمدهای گذشته؛
- ۳ پیگیری و به‌روزکردن هزینه‌ها؛
- ۴ زندگی بر اساس بودجه جدید.

مرحله اول تنظیم بودجه

هدف‌های خانواده

اولین قدم در راه تنظیم بودجه خانواده تعیین هدف‌های خانواده است. در کشور ما میلیون‌ها خانواده زندگی می‌کنند که از جهات مختلف، از جمله درآمد، تعداد اعضای خانواده، ترکیب سنی اعضای خانواده و سلیقه‌ها با هم متفاوت‌اند.

از این رو اهداف خانواده‌های مختلف با هم تفاوت دارند. در تعیین هدف‌ها باید از چشم و هم‌چشمی و تقلید از خانواده‌های دیگر جداً خودداری کرد و تنها نیازهای خانواده خود را در نظر گرفت.

یکی از مشکل‌ترین مراحل تنظیم بودجه برای هر خانواده با ویژگی‌های مشخص، تعیین هدف‌هاست و یکی از اصلی‌ترین هدف‌های تنظیم بودجه برای هر خانواده این است که بتواند در طول زندگی، مصرف با ثبات و یکنواختی داشته باشد به گونه‌ای که نوسانات درآمدی و حوادث غیرمترقبه کمترین تأثیر را بر زندگی مالی آنها داشته باشد.

خانواده علاوه بر این هدف اصلی، هدف‌های دیگری نیز می‌تواند داشته باشد:

- می‌خواهد یک خودروی نو بخرد؛
- می‌خواهد محل سکونت خود را تغییر دهد؛
- می‌خواهد فرزندان خود را به دانشگاه بفرستد؛
- می‌خواهد برای دورهٔ سالمندی اندوخته‌ای داشته باشد و مواردی از این قبیل.

تبدیل هدف‌های خانواده به هدف‌های مالی

قدم بعدی در تنظیم بودجه، تبدیل هدف‌های خانواده به هدف‌های مالی است. خانواده باید محاسبه کند که برای رسیدن به هر یک از هدف‌های خود (هدف‌هایی که در بالا آمده است) چه مقدار هزینه نیاز دارد و برای این منظور چقدر از درآمد خود را باید پس‌انداز کند.

تقسیم هدف‌ها به هدف‌های فرعی

همان‌طور که گفته شد تعیین هدف‌ها اولین قدم در راه تنظیم بودجهٔ خانواده است. آیا می‌دانید تفاوت بین اهداف خانواده در مثال بالا چیست؟ خانواده برای خرید خودرو نسبت به خرید خانه به منابع مالی کمتری احتیاج دارد، یعنی نیاز به پس‌انداز کمتری دارد. پس خرید خودرو در زمان کوتاه‌تری میسر است. اما فرستادن فرزندان به دانشگاه یا اندوخته کردن برای دورهٔ بازنشستگی ممکن است برای آینده‌ای نزدیک نباشد. از این‌رو هدف‌های هر خانواده را می‌توان به سه گروه بلندمدت، میان‌مدت و کوتاه‌مدت تقسیم کرد.

خرید وسیله‌ای کوچک به پول کمتری نیاز دارد و دست یافتن به آن آسان‌تر است، زیرا با برنامه‌ریزی‌ای ساده در زمانی کوتاه می‌توان بدان دست یافت، ولی رسیدن به هدف‌های بزرگ‌تر مانند خرید خانه و ... به آسانی امکان‌پذیر نیست. برخی از هدف‌ها در حد یک آرزو به نظر می‌رسد. به نظر شما برای اینکه هدف‌ها از آرزو به واقعیت تبدیل شوند چه باید کرد؟

برای درک بهتر به مثال زیر توجه کنید:

فرض کنید شما قصد دارید از تهران به مشهد سفر کنید. مسیرهای متعددی برای این سفر هست. کدام یک را انتخاب می‌کنید؟ روشن است با استفاده از نقشه، کوتاه‌ترین و کم‌خطرترین را انتخاب می‌کنید. بعد از انتخاب مسیر، زمان حرکت، نقاط توقف، مدت توقف و... را هم تعیین می‌کنید. هرچه برنامه‌ریزی دقیق‌تری داشته باشید آسان‌تر و زودتر به مقصد می‌رسید.

مثالی دیگر:

فرض کنید زوجی جوان قصد خرید خانه دارند. خرید یک خانه به این معناست که آنها باید به اندازهٔ کافی پول پس‌انداز کنند تا بتوانند به هدف خود دست یابند. پس آنها تصمیم می‌گیرند برای کوتاه‌تر کردن زمان رسیدن به هدف، وام بگیرند. اگر در حال حاضر، کمترین پس‌اندازی که لازم است تا آنها بتوانند با استفاده از وام بانکی خانهٔ دلخواه را بخرند دویست میلیون تومان باشد، به ناچار باید برای پس‌انداز کردن برنامه‌ریزی

کنند. راه‌های متعددی برای تهیه این مبلغ پس‌انداز هست. راه اول این است که از همین ماه پس‌انداز کنند تا به مبلغ مورد نیاز دست یابند. البته برای خانواده‌ای که فرضاً چهار میلیون تومان در ماه درآمد دارد، دسترسی به این هدف در کوتاه‌مدت امکان‌پذیر نیست.

بنابراین، درست مانند مثال سفر تهران به مشهد باید مسیر حرکت به‌طور جزئی‌تر مشخص شود. مسیر دوم آن است که این زوج برخی از اقلام باارزش خود مانند خودرو، طلا و ... را بفروشند و این مبلغ را فراهم کنند. در این صورت اگر برای مثال، یکصد میلیون تومان هم از بانک وام بگیرند، باید ماهانه دومیلیون تومان قسط بپردازند. پس باید از خود سؤال کنند؛ آیا به‌طور ماهانه توانایی پرداخت این مقدار وام را دارند؟

اگر هزینه‌های آنها برای پرداخت این مقدار قسط در ماه کافی نیست، راه دیگری هم هست و آن به تعویق انداختن خرید خانه تا زمانی است که بتوانند یکصد میلیون تومان دیگر هم پس‌انداز کنند. در این صورت آنها می‌توانند وام کمتری بگیرند و قسط کمتری بپردازند. راه آخر هم این است که فکر خرید خانه را از سر به در کنند. پس راه‌های مختلف خرید خانه برای این زوج را می‌توان به‌صورت زیر خلاصه کرد:

۱ صبر کنند تا دویست میلیون تومان پس‌انداز کنند، سپس وام بانکی بگیرند. در این صورت خرید خانه در زمانی طولانی‌تر میسر است.

۲ بخشی از وسایل خود را بفروشند تا دویست میلیون تومان را فراهم کنند و یکصد میلیون تومان هم وام بگیرند. در این صورت باید برای مثال دو میلیون تومان در ماه بابت پرداخت قسط به هزینه‌های خود اضافه کنند.

۳ می‌توانند پنجاه میلیون تومان دیگر هم پس‌انداز کنند تا با گرفتن وام کمتر، ماهانه، قسطی در حد توانایی خود بپردازند. در این صورت دیرتر از مسیر دو به هدف خواهند رسید.

۴ چون نمی‌توانند زود به هدفشان دست یابند، فکر خرید خانه را به‌طور کلی کنار بگذارند. متأسفانه برخی از افراد، به‌دلیل در دسترس نبودن هدف‌ها در کوتاه‌مدت، از پس‌انداز کردن چشم می‌پوشند. اگر شما هم تاکنون پس‌انداز نکرده‌اید ناامید نباشید. در این واحد یادگیری، راه‌هایی ارائه خواهد شد تا سریع‌تر به هدف‌ها دست یابید. خرید خانه‌ای سیصد میلیون تومانی برای زوجی جوان ممکن است دور از دسترس به‌نظر برسد، ولی هرگز این فکر را نکنید. با تنظیم بودجه می‌توان صاحب‌خانه شد. هدف از تنظیم بودجه، ارائه نقشه‌ای است تا به کمک آن با حرکت در مسیر زندگی به هدف خود دست یابید. در مسافرت از تهران به مشهد نیز بدون نقشه نمی‌توان حرکت کرد. نقشه به ما مسیر عبور، محل توقف و ... را نشان می‌دهد. تعیین هدف‌های واقع بینانه، نقشه (بودجه)، هدف‌های میان‌مدت و هدف‌های جزئی (کوتاه‌مدت) کلید اصلی موفقیت در راه رسیدن به هدف‌ها به‌خصوص هدف‌های بلندمدت است.

در تنظیم هدف‌ها به نکته‌های زیر توجه کنید:

■ هدف هر خانواده مخصوص خود اوست و با هدف دیگران متفاوت است.

■ هدف باید براساس نیازها و امکانات خانواده تنظیم شود.

■ هدف خانواده باید بر مبنای واقعیات، یعنی با توجه به امکانات مالی خانواده باشد، نه آنچه خانواده آرزو دارد.

■ خانواده با تعیین هدف‌های میان‌مدت و تقسیم آن به هدف‌های جزئی‌تر (کوتاه‌مدت) می‌تواند به هدف‌های بزرگ (بلندمدت) دست یابد.

■ هدف قابل اجرا باشد.

هدف‌های بلندمدت هدف‌هایی است که خانواده امیدوار است در مدتی فراتر از یک سال به آن دست یابد و معمولاً نیاز به منابع مالی بسیار دارد. هدف‌های کوتاه مدت هدف‌هایی است که خانواده تمایل دارد در همان سال به آن دست یابد.

اولین قدم در راه تعیین هدف و رسیدن به آن، این است که هدفی اجرا شدنی برای خواسته‌های خود داشته باشید؛ برای مثال اگر می‌خواهید صاحب خانه شوید، باید با خرید آپارتمانی کوچک آغاز کنید. برای این منظور باید این هدف را به هدف‌های جزئی‌تر تقسیم کنید. هنگامی که از تمامی این هدف‌های جزئی عبور کردید می‌توانید به هدف اصلی دست یابید.

توجه کنید برای سفر از تهران به مشهد گفته نمی‌شود به سمت شمال شرق بروید تا به مشهد برسید، بلکه می‌گوییم اول از قائم‌شهر، بعد ساری، بعد گرگان و... عبور کنید تا به مشهد برسید. این مسیرها را هدف‌های میان‌مدت می‌گویند. وقتی به گرگان رسیدید، می‌گوییم نصف مسیر طی شده است. برای طی این مسیر طولانی باید برنامه ساعت به ساعت سفر (هدف‌های جزئی یا کوتاه‌مدت) مشخص و مسیرهای بالا طی شود. بنابراین، تنظیم هدف‌های میان‌مدت و جزئی و دستیابی به آنها تنها راه مطمئن برای رسیدن به هدف اصلی است. به بیان علمی باید هدف بلندمدت (هدف اصلی مانند خرید خانه) را به هدف‌های میان‌مدت و کوتاه‌مدت تقسیم کرد. به عبارت دیگر باید برای هر ماه و روز خود برنامه‌ای داشت تا به هدف خود دست یافت.

هدف‌های خانواده خود در تنظیم بودجه را فهرست کنید. کدام یک از هدف‌ها غیر واقع‌بینانه به نظر می‌رسد؟ هدف‌های واقع‌بینانه را جدا کنید. راه‌های مختلف رسیدن به هدف‌ها را تعیین کنید. به نظر شما کدام راه بهترین است؟ چرا؟

تعیین نقشه رسیدن به هدف

اگر می‌خواهید از تهران به مشهد بروید (هدف اصلی) باید این سفر را برنامه‌ریزی و از میان تمام مسیرها یکی را انتخاب کنید. برای این منظور باید نقشه‌ای تهیه کنید که نشان دهد چند کیلومتر راه بروید، کجا برای استراحت، ناهار، نماز و بنزین توقف کنید و بعد از طی هر مسیر چقدر راه تا رسیدن به مشهد باقی می‌ماند. ممکن است شما مسیری را انتخاب کنید که از ۱۶ شهر می‌گذرد. هر شهر یک هدف میان‌مدت را نشان می‌دهد. از هر شهری که عبور کنید $\frac{1}{16}$ مسیر را طی می‌کنید. حال این هدف را به هدف پولی تبدیل کنید. اگر کل مسیر را ۱۶ میلیون تومان در نظر بگیرید، از هر شهر که عبور می‌کنید یک میلیون تومان پس‌انداز کرده‌اید. مثلاً وقتی پنج میلیون تومان پس‌انداز کردید، این مطابق با رسیدن به قائم‌شهر است. هنگامی که به شهر هشتم (گرگان) رسیدید، مثل این است که هشت میلیون تومان (نصف مقدار هدف) پس‌انداز کرده‌اید. وقتی به مشهد رسیدید جشن بگیرید، چون به هدف خود رسیده‌اید. این یک مثال است. شما واقعاً سفر نمی‌کنید. شما به سمت هدف‌های پس‌انداز سفر می‌کنید. همان‌طور که خودرو برای حرکت به بنزین نیاز دارد، حساب پس‌انداز شما نیز به پول نیاز دارد تا رشد کند و خانواده را به هدف‌های خود برساند. برای رسیدن به هدف‌های مالی نیز احتیاج به نقشه‌ای دارید که پیشرفت شما را اندازه‌گیری کند و قدم‌های طی شده تا رسیدن به هدف را نشان دهد.

برای این منظور می‌توانید از جدول ۲ استفاده کنید. هر موقع پس‌انداز شما افزایش یافت، ستون را رنگ کنید تا بتوانید راه طی شده و باقی‌مانده را ببینید. فضای رنگ شده مسیر طی شده به سمت هدف و فضای رنگ نشده، مسیر باقی‌مانده تا هدف را نشان می‌دهد.

جدول ۲- پیشرفت به سمت هدف

تاریخ	مشهد	۱۶ میلیون
تاریخ	گرگان	۸ میلیون
تاریخ	ساری	
تاریخ	قائم‌شهر	۵ میلیون
تاریخ	فیروزکوه	
تاریخ	تهران	شروع پس‌انداز

چگونگی تعیین هدف مشترک در خانواده

حال وقت آن رسیده است که به دنبال هدف‌های واقعی برویم. از خود سؤال کنید:

۱ خانواده در یک، دو، سه و... پنج سال آینده چه کارهایی می‌خواهد انجام دهد؟

۲ خانواده چه نیازهایی در راه انجام کارهای بالا خواهد داشت؟

۳ چه عواملی خانواده ما را از رسیدن به این خواسته‌ها باز می‌دارد؟

برای پاسخ به سؤالات بالا ابتدا جلسه خانوادگی تشکیل دهید:

همه افراد خانواده دورهم جمع شوند یا جلسه خانوادگی تشکیل دهند و یک نفر مسئول جلسه باشد و صورت جلسه را تنظیم کند. نظر تمامی افراد خانواده درباره پرسش‌های فوق خواسته شود.

پدر خانواده: «خودروی ما قدیمی شده است و هزینه زیادی دارد. ما برای انجام کارهای روزمره به خودرویی جدید نیاز داریم»

پسر خانواده: «من موافقم، چه نوع خودرویی؟»

مادر: «بله. ولی برای خرید خودرو چقدر می‌خواهیم هزینه کنیم؟»

دختر: «چه خوب، چقدر هزینه بیمه‌اش می‌شود؟»

مادر: «آیا می‌توانیم برای خرید خودرو وام بگیریم؟»

پدر: «چقدر می‌توان وام گرفت؟»

مادر: «بازپرداخت وام و نحوه گرفتن وام چگونه است؟»

وقتی با توافق همه اعضای خانواده، هدف مشخصی برای خانواده تعیین شد (هدف اصلی)، آن را به هدف‌های جزئی تقسیم کنید.

پدر: «ما نیاز داریم ماهانه سه میلیون تومان پس‌انداز کنیم تا بتوانیم در سال آینده خودروی دلخواه خود را بخریم.»

پسر: «نمی‌شود تا شش‌ماه دیگر آن را بخریم؟ در این صورت باید ماهانه شش میلیون تومان پس‌انداز کنیم.»

دختر: «چقدر می‌توانیم وام بگیریم؟»

پدر: «من فردا سؤال خواهیم کرد که چه مقدار می‌توانم وام بگیرم، هزینه گرفتن وام چقدر است و پرداخت اقساط ماهانه چگونه است.»

در این مثال، هدف اصلی از لحاظ مالی به‌دست آوردن پول لازم برای خرید خودرو و هدف میان‌مدت، پس‌انداز ماهانه است.

نکته

بنابراین، شرط موفقیت در تنظیم بودجه، تنظیم هدف‌ها با کمک همه اعضای خانواده است. به این منظور، تشکیل جلسات خانوادگی برای توافق درباره تعیین هدف مشترک، لازم است.

تعیین حد مطلوب پس‌انداز

خانواده هدف را بر مبنای آنچه می‌تواند به آن برسد طراحی می‌کند. تنظیم هدف‌ها هنر است نه علم. به بیان دیگر، نه آن‌قدر هدف را بلندپروازانه در نظر بگیرید که دلسرد شوید و نه آن‌قدر سهل و دست‌یافتنی که خیلی آسان و بدون هیچ زحمتی به آن دست یابید. بنابراین، هدف را در حدی بگیرید که بتوانید به آن برسید. شاید در حال حاضر بدون اینکه زحمتی بکشید بتوانید ماهانه یک درصد از درآمد خانواده را پس‌انداز کنید، ولی اگر یک درصد خیلی کم است و مدت زمان رسیدن به هدف‌ها را خیلی طولانی می‌کند، می‌توانید با پنج یا ده درصد نیز امتحان کنید و به مرور این درصد را تعدیل کنید تا به درصدی مطلوب دست یابید. ممکن است ده درصد، مقدار مطلوب پس‌انداز باشد و بتواند در کوتاه‌ترین زمان ممکن شما را به هدف برساند. بنابراین، سطح زندگی‌ای که خانواده درباره آن به توافق می‌رسد، نقش مهمی در مقدار پس‌انداز خانواده دارد. بعضی از خانواده‌ها ترجیح می‌دهند امروز سخت‌تر و در آینده بهتر زندگی کنند و بعضی دیگر حاضر نیستند سختی زیادی را در حال حاضر تحمل کنند.

نکته

سومین قدم برای رسیدن به هدف‌های اصلی، تنظیم درصد مطلوب پس‌انداز از درآمد است. آن‌قدر این درصد را جابه‌جا کنید تا به درصد مطلوب برسید.

فعالیت ۱۸

- ۱ با توجه به هدف‌های تنظیم بودجه خانواده، چه مقدار پول برای رسیدن به هر یک از هدف‌ها لازم است؟
- ۲ مقدار پس‌انداز ماهانه را در حالت‌های مختلف، ۲ درصد، ۱۰ درصد، ۳۰ درصد، ۵۰ درصد از درآمد ماهانه، در نظر بگیرید.
- ۳ در هریک از این حالت‌ها تعیین کنید چه مدت زمان برای رسیدن به هدف لازم است.

فعالیت ۱۹

- ۱ در فعالیت قبل با تغییر در درصد پس‌انداز، درصد مطلوب را برای خانواده معین کنید.
- ۲ چه مدت طول می‌کشد تا به هدف خود برسید؟

راه‌های ترغیب خانواده به پس‌انداز

فعالیت ۲۰

- در گروه‌های کلاسی در مورد سؤالات زیر گفت‌وگو کنید:
- ۱ آیا افراد خانواده شما درباره یک هدف مانند خرید خودرو توافق دارند؟
 - ۲ آیا همه به دنبال یک هدف هستند؟
 - ۳ آیا می‌توانید همه را متقاعد کنید که به این هدف فکر کنند؟
 - ۴ چه راه‌هایی برای دستیابی به یک هدف مشترک پیشنهاد می‌دهید؟

یکی از مشکل‌ترین بخش‌های تنظیم هدف، حرکت منطبق با بودجه تعیین شده است. از آنجا که دستیابی به هدف اصلی (خرید خودروی جدید) با توافق همه افراد خانواده است، همه اعضای خانواده باید آماده فداکاری در راه رسیدن به هدف باشند. از این‌رو هر یک از افراد خانواده را باید متقاعد کرد که ضروری است ماهانه بخشی از درآمد خود را پس‌انداز کنند.

ولی بعضی از اوقات اتفاق می‌افتد که زن یا شوهر یا یکی از اعضای خانواده تمایلی به پس‌انداز کردن ندارند. بنابراین، خانواده برای رسیدن به هدف خود، از امکانات لازم برخوردار است ولی از این امکانات صحیح استفاده نمی‌شود. ممکن است یکی از فرزندان یا همسر بگویند که ما در حال حاضر همه چیز داریم، چرا باید به خودمان سختی بدهیم و پس‌انداز کنیم. در جواب باید گفت مشکلاتی که خانواده در آینده با آن مواجه است، قابل پیش‌بینی نیست. مقابله با مشکلاتی مثل از دست دادن کار و بیماری و چگونگی مقابله با آنها بستگی به این دارد که امروز چه مقدار پس‌انداز می‌کنید. یعنی هر چه پس‌انداز بیشتری داشته باشید، مشکلات مالی کمتری در آینده شما را آزار می‌دهد و هر چه کمتر پس‌انداز کنید، مشکلات پیش‌بینی نشده شما را بیشتر آزار می‌دهد. بنابراین در خانواده، همسر و فرزندان باید متقاعد شوند این استدلال که اکنون همه چیز داریم و نیازی به پس‌انداز کردن نیست، استدلال غلطی است و برای رفاه بلندمدت خانواده بسیار مضر است. هیچ‌گاه تسلیم این‌گونه افکار مضر نشوید.

نکته

کاهش هزینه‌ها در زمان حال به منظور داشتن پس‌انداز به این مفهوم نیست که خانواده شما باید سختی را بپذیرد و کمتر مصرف کند، بلکه به این معناست که خانواده شما برای دستیابی به رفاه بیشتر، امروز هزینه‌های غیرضروری و اضافی را حذف می‌کند تا در آینده در رفاه بیشتری زندگی کند.

با جست‌وجو در منابع علمی معتبر، گزارشی در مورد راه‌های ترغیب خانواده‌ها به پس‌انداز تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

مرحله دوم تنظیم بودجه

به اتاق‌های خانه، آشپزخانه، انباری و... در خانه خود سر بزنید. چند کالا پیدا کنید که هرگز از آن استفاده نشده است. فهرستی از این اقلام مانند اسباب بازی، وسایل آشپزخانه، وسایل اتاق پذیرایی، لباس و... تهیه کنید. از چیزهایی که در طول یک سال گذشته از آنها استفاده نکرده‌اید نیز فهرستی تهیه کنید و ارزش ریالی آنها را به‌طور تقریبی محاسبه کنید. به نظر شما تهیه این گزارش چه کمکی به تنظیم بودجه خانواده می‌کند؟

تنظیم بودجه جدید بر اساس هزینه‌ها و درآمدهای گذشته

در مرحله قبل آموختید که برای تنظیم بودجه باید هدف مشترک خانواده را تعیین و آن را به هدف مالی تبدیل کنید. در این مرحله توضیح داده می‌شود که به منظور تعیین پس‌انداز مورد نیاز خانواده برای رسیدن به هدف، باید بودجه جدیدی را برای خانواده تنظیم کنید. برای تهیه بودجه جدید باید هزینه‌ها و درآمدهای احتمالی خود را پیش‌بینی کنید. یکی از بهترین روش‌ها برای پیش‌بینی هزینه‌ها و درآمدهای آینده، توجه به هزینه‌ها و درآمدهای گذشته است. بنابراین، قبل از تنظیم بودجه جدید باید بودجه گذشته را مرور کنید.

روش محاسبه درآمد (دخل) ماهانه

اولین قدم برای تنظیم بودجه جدید، داشتن تصویر واقعی از درآمد خالص خانواده است. برای این منظور باید همه درآمدهای عادی و دوره‌ای را که خانواده دریافت می‌کند به‌دست آورید. انجام این کار با تهیه جدول درآمد ماهانه (جدول ۳) به آسانی امکان‌پذیر است. برای تهیه این جدول باید مراحل زیر را به ترتیب انجام دهید:

مرحله ۱- محاسبه درآمد ناخالص خانواده: فهرستی از درآمد ماهانه خانواده را تهیه کنید. این فهرست باید شامل موارد زیر باشد:

■ درآمدهایی که از کار تمام‌وقت، نیمه‌وقت و اضافه کار به‌دست می‌آیند. در صورتی که خانواده درآمد روزانه دارد، آن را در ۳۰ و اگر درآمد هفتگی دارد، آن را در ۴/۳۰ (چهار و سی صدم) ضرب کنید تا مقدار این درآمدها در ماه مشخص شود.

■ درآمدهای ماهانه دیگری که خانواده از منابع مختلف، مثل اجاره‌بها، سود سپرده، سود سهام و... به دست می‌آورد.

■ درآمدهای دیگری که هر یک از افراد خانواده می‌توانند به درآمد خانواده اضافه کنند.

مجموع این درآمدها، درآمد ناخالص شما در یک ماه است.

درآمد ناخالص، جمع تمامی درآمدهای ماهانه خانواده است.

جدول ۳- درآمد ماهیانه

تاریخ: فروردین ماه ۱۳۹۹

الف) درآمد ناخالص	زن	مرد	دیگر اعضا	جمع
دستمزد - حقوق				
کار نیمه وقت				
پاداش				
درآمد از اضافه کار				
سود اوراق مشارکت				
سود سهام				
سود سپرده های بانکی				
دیگر درآمدها				
کل درآمد ناخالص ماهانه				

ب) کسری های ماهانه	زن	مرد	دیگر اعضا	جمع
بیمه عمر				
صندوق بازنشستگی				
مالیات				
وام بانک				
بدهی صندوق				
بیمه درمان				

ج) جمع درآمد خالص ماهانه	زن	مرد	دیگر اعضا	جمع
کل درآمد ناخالص ماهانه				
کل کسری ماهانه				
درآمد خالص ماهانه				

مرحله ۲- محاسبه مقادیر کسر شده: تمامی مبالغی را که از منابع درآمدی کسر می شود، مانند مالیات، بیمه، بازنشستگی و...، در ستون کسری ها وارد کنید. کم کردن درآمد ناخالص خانواده (بخش الف جدول) از کسری ها (بخش ب جدول).

درآمد خالص ماهانه = کل کسری های ماهانه - کل درآمد ناخالص ماهانه

نکته

توجه: به دلیل راحتی بیشتر در محاسبات از اعداد کوچک استفاده شده است.

روش محاسبه هزینه‌های (خرج) ماهانه

به خاطر داشتن هزینه‌های ماه‌های گذشته خیلی آسان نیست، ولی راهی ساده برای برآورد هزینه‌های یک یا شش ماه گذشته، آن است که به حساب پس‌انداز، کیف یا هر محلی که پس‌انداز خود را نگه می‌دارید مراجعه کنید. چنانچه حساب‌های شما نشان دهد که مثلاً در شش ماه گذشته ۱۲/۰۰۰/۰۰۰ تومان پس‌انداز کرده‌اید، با در نظر گرفتن درآمد ۱۲/۰۰۰/۰۰۰ تومان در ماه، هزینه‌های کل شش ماهه شما برابر ۶۰/۰۰۰/۰۰۰ تومان است. یعنی کل درآمدهای شش ماه گذشته منهای پس‌انداز شش ماه گذشته.

$$\text{درآمد شش ماه گذشته} = ۱۲/۰۰۰/۰۰۰ \times ۶ = ۷۲/۰۰۰/۰۰۰$$

$$\text{هزینه ۶ ماه گذشته} = ۷۲/۰۰۰/۰۰۰ - ۱۲/۰۰۰/۰۰۰ = ۶۰/۰۰۰/۰۰۰$$

$$\text{متوسط هزینه هر ماه} = ۶۰/۰۰۰/۰۰۰ \div ۶ = ۱۰/۰۰۰/۰۰۰$$

$$\text{پس‌انداز هر ماه} = ۱۲/۰۰۰/۰۰۰ \div ۶ = ۲/۰۰۰/۰۰۰$$

$$\frac{\text{پس‌انداز هر ماه}}{\text{درآمد هر ماه}} = \frac{۲/۰۰۰/۰۰۰}{۱۲/۰۰۰/۰۰۰} = \frac{۱}{۶}$$

به بیان دیگر شما به‌طور متوسط هر ماه ۱۰/۰۰۰/۰۰۰ تومان هزینه و ۲/۰۰۰/۰۰۰ تومان پس‌انداز کرده‌اید و در واقع یک‌ششم درآمد خود را پس‌انداز کرده‌اید (جدول ۴).

جدول ۴- تهیه هزینه‌ها و درآمدهای ماه گذشته

تومان	هزینه‌های ماهانه	تومان	درآمد خالص ماهانه	تومان	کسری‌های ماهانه	تومان	درآمدهای ناخالص ماهانه
	۱- اجاره خانه				۱- مالیات		۱- درآمد شوهر
	۲- تسهیلات (آب، برق و تلفن)				۲- بیمه درمانی		۲- درآمد زن
	۳- بیمه (اتومبیل)						۳- سود حساب سپرده
	۴- غذا						۴- سود اوراق مشارکت
	۵- لباس						۵- درآمد حاصل از اجاره‌بها
	۶- هزینه‌های اتومبیل						۶- ارزش کمک‌های غیرنقدی
	۷- پرداخت بدهی‌ها						۷- دیگر درآمدها
	۸- هزینه‌های آموزش، شهریه و...						
	۹- هدایا (عروسی و...)						
	۱۰- پذیرایی						
	۱۱- پول توجیبی						
	۱۲- درمانی						
	۱۳- تفریحات						
	۱۴- دیگر هزینه‌ها						
	کل		کل		کل		کل

اگر حساب شما نشان دهد که هیچ پس اندازی نداشته‌اید، یعنی تمام درآمد شش ماه گذشته خود را هزینه و به‌طور متوسط $12/000/000$ تومان در ماه خرج کرده‌اید، پس انداز متوسط ماهانه شما صفر خواهد بود. چنانچه حساب شما نشان دهد که نه تنها پس انداز نکرده‌اید، بلکه هنوز صورت حساب‌های پرداخت نشده مانند آب، برق، قسط خانه و... مانده است، شما با بدهی مواجه شده‌اید. اگر مجموع حساب‌های پرداخت نشده شما در طول شش ماه گذشته $4/800/000$ تومان باشد، در این صورت هزینه‌های شما در طول این مدت $4/800/000$ تومان بیش از درآمد شما خواهد بود؛ یعنی هر ماه $800/000$ تومان اضافه خرج کرده‌اید.

$$4/800/000 \div 6 = 800/000 \text{ تومان}$$

پس شما نه تنها در طول این مدت پس اندازی نداشته‌اید، بلکه با بدهی مواجه بوده‌اید. در چنین وضعیتی باید در هزینه کردن بسیار محتاط باشید تا به بدهی شما اضافه نشود. در این صورت تنظیم بودجه برای خانواده شما حیاتی است. بنابراین، شما تاکنون:

۱ می‌دانید درآمد شش ماه گذشته شما چه مقدار بوده است.

۲ می‌دانید در این شش ماه پس اندازی داشته‌اید یا خیر.

پس می‌توانید کل هزینه‌های خود را در این مدت برآورد کنید. سپس جدولی مطابق جدول ۴ تنظیم کنید. در یک طرف جدول، درآمدها و در طرف دیگر، متوسط هزینه‌های ماهانه خود را بنویسید. وقتی این کار را انجام دادید، می‌توانید ۶ ماه دیگر به عقب برگردید و هزینه‌ها و درآمدهای خود را تعیین کنید. در این صورت متوسط هزینه‌های شما دقیق‌تر به دست خواهد آمد و اطلاعات بهتری برای بودجه‌بندی جدید خواهید داشت.

برای پیش‌بینی برنامه‌های آینده باید هزینه‌های گذشته خود را تعیین کنید. هرچه طول مدت دوره بیشتر باشد، برآورد هزینه‌های آینده بهتر خواهد شد.

نکته

فعالیت ۲۳

۱ کل درآمد خالص خانواده شما در ماه گذشته چقدر بوده است؟

۲ درآمد خالص شش ماه گذشته خانواده شما چقدر بوده است؟

۳ خانواده شما در شش ماه گذشته چه مقدار پس انداز کرده است؟

۴ کل هزینه‌های شش ماه گذشته خانواده شما چقدر بوده است؟

۵ خانواده شما به‌طور متوسط، ماهانه چقدر هزینه و چقدر پس انداز کرده است؟

۶ چند درصد درآمد خانواده پس انداز شده است؟

۷ اگر خانواده شما پس اندازی نداشته است، مقدار بدهی خانواده خود را مطابق جدول ۴ تعیین کنید.

ریز کردن هزینه‌های گذشته: حال وقت آن رسیده است که هزینه‌های خانواده خود را به‌صورت جزئی‌تر به‌خاطر آورید. دانستن جزئیات هزینه، به‌خصوص اگر خانواده پس اندازی ندارد یا بدهکار است، کمک می‌کند که هزینه‌های غیرضروری یا کمتر ضروری را بتوان حذف یا کم کرد تا خانواده بدهی خود را پرداخت کند یا بتواند پس انداز داشته باشد. برای ثبت هزینه‌های ماهانه خانواده ابتدا اقلام مشخص را مطابق جدول ۴ یادداشت کنید. هزینه‌های ماهانه خانواده ممکن است به‌صورت محاسبه صفحه بعد باشد:

اجاره خانه	۳/۲۰۰/۰۰۰ تومان
آب، برق، تلفن و گاز	۲/۶۰۰/۰۰۰ تومان
دیگر هزینه‌ها	۲/۴۰۰/۰۰۰ تومان
غذا	۳/۰۰۰/۰۰۰ تومان
پول توجیبی بچه‌ها	۸۰۰/۰۰۰ تومان
جمع	۱۲/۰۰۰/۰۰۰ تومان

در اینجا تمام درآمد خانواده مصرف شده است. حتی ممکن است برخی از افراد خانواده خریدهای اقساطی و اعتباری هم انجام داده باشند که در جدول منظور نشده باشد. در این صورت باید هزینه‌ها را دقیق‌تر تجزیه و تحلیل کرد. گاهی اوقات مشخص می‌شود که بخش عمده درآمد خانواده جهت خرید کالاهای کمتر ضروری صرف شده است، در حالی که مخارج ضروری باقی مانده است. پس بسیار مهم است بدانید چه کسی و در چه موقع هزینه کرده است. در این وضعیت توصیه می‌شود اعضای خانواده به جای عصبانی شدن، جلسه‌ای خانوادگی تشکیل دهند و به‌طور جدی با یکدیگر گفت‌وگو کنند.

فعالیت ۲۴

- ۱ فهرستی از هزینه‌های ماه گذشته خانواده خود تهیه کنید.
- ۲ هزینه‌ها را به دو گروه ضروری و غیرضروری تقسیم کنید.
- ۳ تعیین کنید سهم هر یک از دو گروه هزینه‌ها چقدر بوده است.
- ۴ کدام یک از هزینه‌های خانواده خود را می‌توانید کم یا حذف کنید؟

برگزاری جلسه خانوادگی برای تنظیم هزینه‌ها: اعضای خانواده باید در زمانی مناسب برای مرور هزینه‌های خود دور هم جمع شوند. در این جلسه هر یک از اعضای خانواده باید سعی کند بدون داشتن حالت تدافعی با دقت هزینه‌های خود و دیگران را بررسی کند. بسیار مهم است که هر عضو برای تأمین هزینه‌های مالی خانواده خود و رهایی از بدهی کمک کند.

در آغاز، مسئول جلسه باید رونوشتی از هزینه‌ها و متوسط درآمد ماهانه خانواده را تهیه و میان اعضا توزیع کند. سپس اعضای خانواده باید درباره موضوعات زیر توافق کنند:

- ۱ هدف‌های اصلی خانواده؛
 - ۲ مقدار منابع مالی مورد نیاز برای رسیدن به هدف (هدف‌های مالی بلندمدت)؛
 - ۳ مبلغی که باید ماهانه پس‌انداز شود (هدف‌های مالی کوتاه‌مدت)؛
 - ۴ لزوم فداکاری هر یک از اعضای خانواده برای کمک به تأمین منابع مالی، حتی به مقدار بسیار اندک.
- برگزاری این نوع جلسات به فرزندان می‌آموزد:
- بدانند دخل و خرج خانواده مهم است.
 - ارزش پول را بفهمند و در خرج کردن آن محتاط باشند.
 - در تصمیم‌گیری خانواده سهیم شوند.
 - برای رفاه حال و آینده خانواده به‌طور صحیح هزینه کنند.

توصیه می‌شود فرزندان از کودکی در چنین جلساتی شرکت کنند. ضمن اینکه در این جلسات نباید کودکان را برای هزینه‌هایی که کرده‌اند سرزنش کرد، بلکه باید به آنها آموخت چگونه می‌توانند به تأمین مالی خانواده کمک کنند.

پس از توافق بر سر موضوعات یاد شده، از هر عضو سؤال کنید چگونه می‌تواند پس‌انداز بیشتری برای رسیدن به هدف‌ها داشته باشد. اگر همه اعضای خانواده به پس‌انداز کردن متعهد شوند، خانواده زودتر به هدف‌های خود می‌رسد. چنین تلاشی کلید دسترسی به هدف‌هاست. همه اعضای خانواده باید درک کنند برای داشتن پس‌انداز بیشتر لازم است با یکدیگر همکاری و مشارکت فعال داشته باشند. در پایان جلسه از هر عضو خانواده بخواهید که بنویسد چگونه باید خرج کند تا پس‌انداز بیشتری داشته باشد. راه‌های پیشنهادی را در جلسه بعدی خانواده در بودجه‌بندی جدید در نظر بگیرید.

دستیابی به هدف‌های خانواده، مستلزم تلاش و فداکاری جمعی است. هر عضو خانواده باید برای کمک به پس‌انداز خانواده متعهد شود.

جلسه‌ای خانوادگی تشکیل دهید و هزینه‌های خانواده را تجزیه و تحلیل کنید. اعضای خانواده را متقاعد کنید هزینه‌های غیرضروری خود را که در فعالیت ۲۴ تعیین کرده‌اید، کم یا حذف کنند تا خانواده در آینده زندگی بهتری داشته باشد. گزارش جلسه را در کلاس ارائه دهید.

مرحله سوم تنظیم بودجه

پیگیری و به‌روز کردن هزینه‌ها

در این مرحله با چگونگی پیگیری هزینه‌ها و به‌روز کردن هزینه‌های جدید برای رسیدن به هدف‌ها آشنا می‌شوید. چگونگی پیگیری هزینه‌ها: پیگیری هزینه‌ها معمولاً کاری سخت به نظر می‌رسد، به خصوص اگر در خانواده افرادی که بخواهند هزینه کنند، بیش از یک نفر باشند. بنابراین لازم است یک نفر از اعضای خانواده برای

پیگیری هزینه‌ها تعیین شود. این فرد را مدیر خرج می‌نامیم. اعضای خانواده باید دست‌کم هفته‌ای یک بار گزارش هزینه‌های صرف شده خود را به اطلاع مدیر خرج برسانند.

البته منظور آن نیست که هر فرد مجبور است ریزترین قلم خرید را گزارش کند، بلکه فقط لازم است مثلاً بگویند ۲۰۰۰ تومان لوازم التحریر خریده‌ام (جدول ۵).

جدول ۵- پیگیری روزانه هزینه‌ها

نام هزینه‌کننده	نوع هزینه	مبلغ
		کل

زمان وارد کردن هزینه‌ها

دنبال کردن هزینه‌ها در طول روز کاری وقت‌گیر است؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود وقتی از شب را برای انجام این کار انتخاب کنید. اگر یکی از اعضای خانواده فراموش کرد هزینه‌های خود را وارد کند، ناراحت نشوید. نکته مهم این است که به هرفرد اجازه دهید به اهمیت انطباق مخارج خود با بودجه تنظیم شده پی‌ببرد. مراقبت از هزینه‌های روزانه هریک از ما نمایانگر تعهد کامل به بودجه و هدف‌های خانواده است. بنابراین، هریک از اعضای خانواده باید مراقب هزینه‌های روزانه خود باشد.

وظایف مدیر خرج

۱ جمع‌آوری تمام رسیدها و کنار گذاشتن صورت‌حساب‌هایی مانند آب، برق، تلفن، گاز و... به ترتیب تاریخ پرداخت، تا کلیه پرداخت‌ها به موقع انجام گیرند.

۲ جمع‌آوری صورت تمام هزینه‌های انجام شده در هفته از همه افرادی که هزینه کرده‌اند.

۳ طبقه‌بندی مخارج بر حسب انواع آن.

۴ **ثبت مخارج:** برای این کار پیشنهاد می‌شود مدیر خرج دفترچه‌ای تهیه کند. این دفترچه می‌تواند شبیه تقویم دیواری، بزرگ باشد تا جای کافی برای ثبت هر مقوله را در تاریخ معین داشته باشد یا می‌تواند یک سررسید تاریخ‌دار باشد که به هر روز آن صفحه‌ای بزرگ اختصاص داده شده است. شاید استفاده از سررسید تاریخ‌دار بهتر باشد، زیرا جای کافی برای وارد کردن تمام اطلاعات هزینه را دارد و می‌توان رسیدهای هر روز و نیز قبضه‌هایی مانند آب، برق، تلفن و... را با سنجاق به آن صفحه پیوست کرد. در این صورت تک تک اعضای خانواده می‌توانند بدون مراجعه به مدیر خرج، مخارج خود را وارد و رسید را پیوست کنند. این دفترچه باید در جایی از خانه و در دسترس تمام اعضای خانواده باشد.

۵ **نظارت بر ثبت مخارج:** مدیر خرج هر روز باید نظارت کند که کسی ثبت هزینه‌ها را فراموش نکرده باشد. این نظارت، خصوصاً برای ماه‌های اول که خانواده هنوز به بودجه جدید عادت نکرده، بسیار مهم است و تدریجاً به اعضای خانواده کمک می‌کند تا به پیگیری روزانه مخارج، کمتر خرج کردن و در نتیجه بیشتر پس‌انداز کردن عادت کنند.

جدول ۶- پیگیری هفتگی هزینه‌ها

روزها - تاریخ	مبلغ
شنبه	
یکشنبه	
دوشنبه	
سه‌شنبه	
چهارشنبه	
پنج‌شنبه	
جمعه	
کل	

۶ **ثبت مخارج ماهانه:** مدیر خرج در هفته‌های بعد هم

باید این کار را انجام دهد و در پایان ماه با جمع‌زدن مخارج هفتگی طبقه‌بندی شده، به مخارج ماهانه دست یابد. سپس باید مخارج ماهانه را در جدول مربوط وارد کند (جدول ۶).

جدول ۷- پیگیری ماهانه هزینه‌ها و درآمدها

مبلغ هزینه شده	مبلغ درآمد	درآمد منهای هزینه
هفته اول		
هفته دوم		
هفته سوم		
هفته چهارم		
بقیه روزهای ماه		
کل		

۷ ثبت مخارج سالانه: مدیر خرج باید در ماه‌های بعد هم همین کار را تکرار کند تا در پایان سال با جمع کردن مخارج ماهانه به مخارج سالانه دست یابد و آن را در جدول ۸ وارد کند.

جدول ۸- پیگیری هزینه‌های سالانه خانواده

ماه	هزینه‌ها	درآمدها	درآمد - هزینه
فروردین			
اردیبهشت			
خرداد			
تیر			
مرداد			
شهریور			
مهر			
آبان			
آذر			
دی			
بهمن			
اسفند			
کل			

اگر تعداد اعضای خانواده زیاد باشند، نگهداری صورت هزینه‌ها مشکل خواهد بود. پس پیشنهاد می‌شود این وظیفه هر سه ماه یک بار به عضوی دیگر از خانواده که توانایی انجام این کار را دارد، سپرده شود. البته باید اطمینان حاصل کنید که فرد جدید برای این کار مناسب است. در عین حال او را آموزش دهید تا مطمئن شوید که می‌تواند این کار را به خوبی انجام دهد.

فعالیت ۲۶

- ۱ با استفاده از سررسید تاریخ‌دار، مخارج روزانه همه اعضای خانواده را در یک هفته پیگیری و ثبت نمایید و پس از طبقه‌بندی، در جدول شماره ۶ وارد کنید.
- ۲ این کار را به مدت یک‌ماه ادامه دهید و با استفاده از جدول‌های هفتگی به‌دست آمده، بودجه ماهانه خانواده خود را تهیه و در جدولی مانند جدول ۷ وارد کنید.
- ۳ گزارش فعالیت را در کلاس ارائه دهید.

به‌روز کردن بودجه: مدیر خرج باید هر هفته نظارت کند که آیا عملکرد بودجه مطابق هدف بوده است یا خیر. این کار را **به‌روز کردن بودجه** می‌گویند. ورقه هزینه‌های ماهانه را کنار هزینه‌های ماهانه هدف بررسی و با هم مقایسه کنید و تفاوت آنها را در طول هر ماه و هر سال ثبت نمایید. این مقایسه هفتگی، ماهانه و سالانه نسبت به مخارج انجام شده و مخارج هدف به شما امکان می‌دهد تا بتوانید بودجه خانواده را تعدیل^۱ کنید. برای مثال اگر در اواسط ماه متوجه شدید صورت‌حساب‌هایی را قبل از پایان ماه باید بپردازید، می‌توانید محاسبه کنید به چه مقدار پول نیاز دارید. اگر پول به اندازه کافی باقی مانده باشد، مشکلی نیست، ولی اگر با کمبود پول مواجه‌اید باید برگردید و هزینه‌های خود را تعدیل کنید. در اینجا ضرورت دارد وضعیت بودجه خانواده خود را در پایان هفته، ماه و سال به اعضای خانواده گزارش دهید تا اگر مطابق بودجه عمل کرده‌اند، در جریان موفقیت خود قرار گیرند و از اینکه به خوبی از عهده مراقبت از هزینه‌های خود برآمده‌اند، احساس غرور کنند. این تعدیل بودجه انعکاس مثبت دارد و به موفقیت بیشتری منجر می‌شود.

ولی اگر خانواده از بودجه تجاوز کرده و دچار کسری شده است، باید همه اعضای خانواده بدانند کجا اشتباه کرده‌اند تا با یکدیگر بتوانند مطابق بودجه حرکت کنند. البته اگر خانواده در برخی از ماه‌ها نتوانست مطابق بودجه عمل کند، نگران نباشید؛ این کاملاً طبیعی است. بنابراین، سعی کنید با مشارکت اعضای خانواده آن را اصلاح کنید. برعکس اگر خانواده در برخی ماه‌ها موفقیت داشت، خیلی مغرور نشوید، زیرا این موفقیت دائمی نیست باید مواظب باشید و بودجه خانواده را به‌طور مرتب ارزیابی و به‌روز کنید و از خرج کردن بی‌مورد بپرهیزید.

منظور از به‌روز کردن بودجه تغییر دادن آن نیست، بلکه منظور آن است که بررسی کنید نسبت به انتظارتان چه تغییری در بودجه ایجاد شده است. اگر متوجه شدید خطای بزرگی صورت گرفته است، بودجه را دست کم برای چند ماه اول تغییر ندهید، بلکه اعضای خانواده باید سعی کنند تا آن را مطابق بودجه اولیه بسازند. اما اگر با وجود تلاش اعضای خانواده مشاهده کردید برای سه ماه متوالی دچار کسری بودجه شده‌اید، لازم است مجدداً بودجه خانواده را ارزیابی و تعدیل کنید. باید توجه داشته باشید هر تعدیلی پس‌انداز شما را کم می‌کند.

۱. برابر کردن، مساوی کردن، تقسیم کردن از روی عدالت

هزینه‌های هر ماه خانواده خود را در برابر هزینه‌های تعیین شده در بودجه خانواده بگذارید و با هم مقایسه کنید. راهکارهایی برای نیازها ارائه دهید.

نظارت بر حساب پس انداز: به جدول هدف (جدول ۲- جدول پیشرفت به سمت هدف) برگردید و مقدار پس انداز شده را در مسیر حرکت به سمت هدف پررنگ کنید و ببینید چه مقدار از مسیر را طی کرده‌اید؟ با پرکردن نمودار، هم شما و هم اعضای خانواده احساس بهتری خواهید داشت. سپس بررسی کنید پول پس انداز شده در هر ماه چه وضعی دارد.

حساب پس انداز نشان دهنده مقدار پس انداز است. اگر نتوانستید به پس انداز تعیین شده برسید به هزینه‌های خود برگردید. جدولی مطابق جدول ۹ تنظیم کنید و ببینید چه جاهایی بیشتر از مقدار هدف هزینه کرده‌اید. البته این پایان کار نیست و باید عواملی را که باعث شده‌اند پس انداز شما متوقف شود، حذف یا تعدیل کنید. شاید هم لازم باشد برای تعیین میزان پس انداز قابل اجرا در خانواده، دوباره بودجه‌بندی کنید.

جدول ۹- هزینه‌های خانواده به تفکیک نوع هزینه

نوع هزینه	هفته اول	هفته دوم	هفته سوم	هفته چهارم	بقیه روزهای هفته	کل	درصد به کل هزینه‌ها
اجاره‌بهای خانه							
گوشت							
برنج							
میوه و سبزی							
لبنیات							
نوشیدنی‌ها							
رفت و آمدها							
تسهیلات (آب، برق، گاز و تلفن)							
لباس							
مواد شوینده							
خدمات بهداشتی و درمانی							
خدمات آرایشی							
پست							
لوازم التحریر							
دیگر هزینه‌ها							
کل							

فعالیت ۲۶ را برای شش ماه متوالی تکرار کنید و هزینه‌های خانواده را به دست آورید. در ضمن با توجه به درآمدهای خانواده در شش ماه متوالی پس‌انداز خانواده را نیز به دست آورید. آیا مقدار پس‌انداز خانواده با مقدار پس‌اندازی که جدول‌های شما نشان می‌دهد مطابقت دارد؟ چنانچه مقدار پس‌انداز، کمتر از مقدار جدول است، عوامل متوقف‌کننده یا کاهش‌دهنده پس‌انداز را پیدا کنید.

ارزیابی بودجه: پس از گذشت چند ماه، که خانواده بر اساس بودجه جدید زندگی کرد، آن را مطابق با پرسش‌های زیر تجزیه و تحلیل و بررسی کنید.

- ۱ آیا همه اعضای خانواده مطابق با برنامه و بودجه تعیین شده عمل کرده‌اند؟
 - ۲ آیا شکایت‌های اعضای خانواده کمتر یا بیشتر شده است؟
 - ۳ آیا همه اعضا از بودجه جدید، در مقایسه با بودجه قبلی، رضایت بیشتری دارند؟ اگر رضایت آنها افزایش نیافته است، علت چیست؟
 - ۴ آیا ستون رنگی‌ای که در جدول ۲ برای پیشبرد هدف‌ها طراحی کرده‌اید، به سمت هدف پیشرفت کرده است؟
 - ۵ اگر خانواده نتوانسته است به اندازه کافی برای رسیدن به هدف پس‌انداز کند، علت چیست؟
 - ۶ آیا در بودجه، تجدید نظر لازم است؟ توصیه می‌شود جلسه دیگری تشکیل دهید تا اعضای خانواده برای تطبیق هزینه‌های خود با بودجه متعهد شوند و به توافق برسند.
- نمی‌توان انتظار داشت خانواده با بودجه جدید به راحتی و بدون هیچ مشکلی پیشرفت کند، به خصوص در ماه‌های اول که احتمال بروز مشکل، اختلاف، نبود احساس مسئولیت، نبود تعهد و... هست. اگر بعد از به کارگیری بودجه جدید مشاهده شد این برنامه باعث شکل‌گیری رفتارهای خانواده شده است، اجرای آن را متوقف کنید و جلوتر نروید. دقت داشته باشید پول باید در خدمت رفاه و تعالی افراد خانواده باشد. به بیان دیگر پول وسیله است نه هدف.

مرحله چهارم تنظیم بودجه

زندگی بر اساس بودجه جدید

هنگامی که همه اعضای خانواده به بودجه تنظیم شده رضایت دادند باید آن را اجرا کرد. اختصاص دادن وقت بسیار برای تنظیم بودجه بدون آنکه کسی متعهد به رعایت آن باشد کاری بیهوده است. با پیگیری و به روز کردن بودجه می‌توانید به انحراف آن از مسیر برنامه‌ریزی شده پی ببرید. اگر اعضای خانواده شما مطابق بودجه برنامه‌ریزی شده هزینه کرده‌اند، آنها را تشویق کنید این روند را ادامه دهند. ولی معمولاً در ماه‌های اول، که هنوز خانواده به بودجه تنظیم شده جدید عادت نکرده، بسیار بعید است بتواند به این موفقیت دست یابد و به احتمال زیاد بیش از مقدار برنامه‌ریزی شده هزینه خواهد کرد. بنابراین، ممکن است نتواند پس‌انداز لازم را فراهم کند و حتی احتمال دارد بیش از درآمد خانواده هزینه کند و بدهکار شود. در حالت اول، یعنی وقتی پس‌انداز کمتر از مقدار تعیین شده باشد، شاید بتوان آن را با تغییرات جزئی در ماه‌های بعد، تعدیل و جبران کرد ولی اگر خانواده دچار بدهی شود، یعنی هزینه‌هایی بیش از درآمد داشته باشد، دیگر جای گذشت باقی نمی‌ماند و لازم است هزینه‌ها به طور کامل بازنگری شوند.

- ۱ فهرستی از کالاهای درخواستی ماهانه خانواده خود را تهیه کنید.
- ۲ خانواده شما در ماه چند بار به خرید می‌رود؟
- ۳ چه مقدار هزینه ایاب و ذهاب می‌پردازد؟
- ۴ چه راه‌هایی برای کاهش هزینه‌های خانواده پیشنهاد می‌کنید؟
- ۵ فهرستی از آنها را برای گزارش در کلاس تهیه کنید.

نحوه بودجه‌بندی هنگام محدودیت‌های مالی (مدیریت بدهی و بحران مالی در خانواده)

در گروه‌های کلاسی در مورد جمله زیر گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

«قناعت مالی است که تمام نمی‌شود» حضرت علی (ع)

شکل ۴- کسری بودجه

بارها دیده شده است که خانواده‌ها در بودجه‌بندی مالی زندگی خود به مشکل برخورد کرده‌اند یا به عبارت ساده‌تر بین دخل و خرج خود نتوانسته‌اند تعادل برقرار نمایند (شکل ۴). یعنی میزان درآمدشان نمی‌تواند هزینه‌های زندگی آنها را پوشش دهد. در اینجاست که لزوم افزایش درآمد برای خانواده‌ها مطرح می‌شود. روش‌های افزایش درآمد برای جبران کسر بودجه خانواده و متعادل کردن آن شامل موارد زیر است:

- ۱ افزایش درآمدهای جدید از طریق کار بیشتر مانند انجام اضافه کاری یا اقدام برای انجام شغل دوم؛
 - ۲ افزایش درآمد از طریق گرفتن وام از بانک‌ها؛
 - ۳ افزایش درآمد از طریق فروش طلا، اوراق سهام و
- اما جهت میزان نمودن هزینه‌های زندگی و بالا بردن درآمد خانواده، راه معقول و بهتری نیز وجود دارد و آن کاهش هزینه‌هاست.

با توجه به هزینه‌های خانواده، برای افزایش درآمد و جبران کسری بودجه در خانواده چه راهکارهایی را می‌توان در خانواده شما اجرا کرد؟ گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

راه‌های کاهش هزینه‌ها در خانواده: برای کاهش هزینه‌ها در خانواده می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱ جایگزین کردن کالاهای ارزان قیمت به جای اجناس گران؛ مثلاً جایگزین کردن حبوبات و غلات در رژیم غذایی خانواده و کاهش هزینه خرید گوشت؛
- ۲ خرید از مراکز ارزان قیمت کالاها مانند فروشگاه‌های تعاونی، بازار فروش مواد غذایی و ... ؛
- ۳ صرف نظر کردن از مخارج غیرضروری در زندگی؛

شایستگی ۳: تنظیم بودجه در خانواده و مدیریت هزینه‌های آن ■

- ۴ صرفه‌جویی در مصرف آب، برق، تلفن، بنزین و...؛
- ۵ نگهداری بهتر از کالاها و استفاده صحیح از آنها تا نیاز به خرید مجدد و یا انجام هزینه برای تعمیر آنها نباشد؛
- ۶ تهیه بعضی از مواد غذایی و اجناس در منزل با هزینه کمتر (مانند پخت رب در فصل تابستان یا دوخت لباس توسط خانم خانه یا تهیه مرباجات و ترشیجات در منزل و...).

فعالیت ۳۲

با توجه به فهرست درآمدها و هزینه‌های ماهانه خانواده خود:

الف) وضعیت بودجه خانواده را تعیین کنید.

ب) چنانچه با کسری بودجه مواجه شوید، کدام یک از خرج‌های خود را می‌توانید کم کنید؟

ج) چه راه‌هایی برای کاهش هزینه‌ها در خانواده خود پیشنهاد می‌دهید؟

د) گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

مفهوم و نشانه‌های بحران مالی: زمانی بحران مالی در خانواده به وجود می‌آید که با سررسیدهایی مانند اجاره خانه، قسط بانک، شهریه مدرسه و دانشگاه، قبض‌های آب و برق و... مواجه شوید بی‌آنکه در دوره معین بودجه قادر به پرداخت آن باشید. در این مرحله، سلامت بودجه شما به خطر افتاده و ممکن است علاوه بر سلامت مالی، سلامت جسمی و روحی شما را نیز تهدید کند. بحران مالی در خانواده نشانه‌هایی دارد که می‌توان با شناخت آنها وقوع بحران یا نزدیک شدن به آن را تشخیص داد. برخی از این نشانه‌ها عبارت‌اند از:

■ پرداخت نشدن اجاره‌بهای خانه؛

■ ناتوانی در بازپرداخت قسط‌ها؛

■ استفاده از پس‌انداز برای پرداخت هزینه‌های جاری؛

■ صدور چک تاریخ‌دار، بدون داشتن پول در حساب بانکی (چک بی‌محل)؛

■ برگشت خوردن چک؛

■ اخطار بانک؛

■ تطبیق مرتب هزینه‌ها و درآمدها؛

■ داشتن قبض‌های پرداخت نشده.

مطابق قاعده‌ای ساده اگر قسط‌ها بدون در نظر گرفتن اجاره‌بهای خانه به ۲۰ درصد درآمد خالص ماهانه رسید، یا اگر قسط‌ها و اجاره خانه به بیش از ۴۰ درصد درآمد خالص ماهانه رسید، هرگونه خرید اقساطی را باید سریعاً متوقف کرد. مواجه شدن با چنین وضعیتی طبعاً برایتان بسیار نگران‌کننده خواهد بود، ولی نگرانی فایده‌ای ندارد، باید به فکر چاره بود. مطالب آتی بخشی از این چاره‌جویی است.

فعالیت ۳۳

گزارشی از یک بحران مالی را که خانواده شما احتمالاً با آن مواجه شده است در قالب داستان در کلاس ارائه دهید و در آن، موارد زیر را مشخص کنید:

۱ نشانه‌های بحران مالی؛

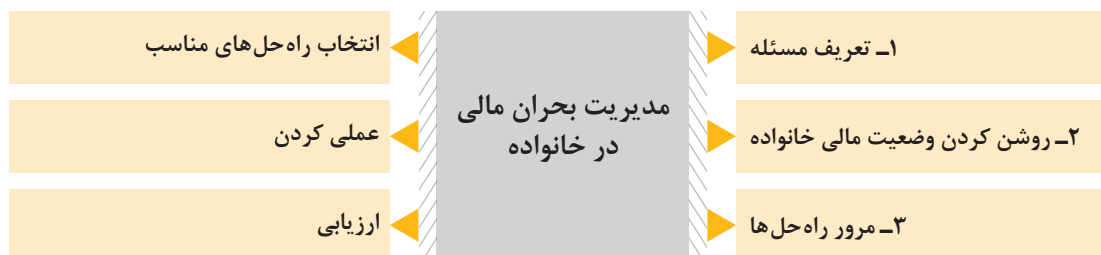
۲ عکس‌العمل اعضای خانواده در این شرایط؛

۳ مشارکت خانواده در حل بحرانی مالی؛

۴ راه‌های حل بحران مالی.

مدیریت بحران مالی در خانواده

اگر با بحران مالی مواجه شدید، مراحل زیر را قدم به قدم طی کنید (نمودار ۵).

نمودار ۵- مراحل حل مدیریت بحران مالی در خانواده

۱ تعریف مسئله: بلندترین قدم در فرایند حل مشکل بدهی، تعریف مسئله است. شما نمی توانید بدهی خود را مدیریت کنید بدون اینکه دقیقاً بدانید مشکل چیست. بسیاری از مردم این کار را انجام نمی دهند. وقتی

شکل ۵- مدیریت مالی صحیح در خانواده

از آنها بپرسید مشکل چیست؛ می گویند مشکل من نیاز بیشتر به پول است. آنها می خواهند مشکل را به سرعت حل کنند بدون آنکه به طور روشن آن را تعریف کرده باشند.

۲ روشن کردن وضعیت مالی خانواده: برای اینکه وضعیت مالی خانواده خود را روشن کنید، باید اطلاعاتی درباره واقعیت های مالی خانواده جمع آوری کنید. برای این منظور مدیر خرج باید کارهای زیر را انجام دهد (شکل ۵).

الف) تعیین ارزش دارایی ها

۱ پول نقد که به صورت های زیر می تواند باشد:

■ تراز حساب جاری، حساب پس انداز و...

■ ارزش جاری سهام، اوراق مشارکت و...

■ طلب هایی که باید وصول شود.

۲ دارایی هایی که فوراً به پول تبدیل می شوند؛ مانند خانه، زمین و...

۳ دارایی های شخصی مانند اتومبیل، طلا و جواهر.

ب) تعیین ارزش بدهی ها

برای مثال وام خانه، وام خودرو، چک ها، قسط های خرید، شهریه مدرسه و دانشگاه فرزندان و خریدهای انجام شده با کارت اعتباری.

ج) محاسبه خالص دارایی ها

پس از آنکه مدیر خرج، فهرست بدهی ها و دارایی ها را تهیه کرد باید مانده آن را به دست آورد.

ارزش خالص = بدهی ها - دارایی ها

اگر ارزش خالص دارایی خانواده شما منفی یا مثبت ولی خیلی کوچک است ناامید نشوید. پس از تکمیل ارزش خالص دارایی‌ها، تاریخ بگذارید و هر چند ماه یک بار این کار را انجام دهید و ببینید آیا (طبق جدول ۱۰) پیشرفتی انجام شده است یا خیر؟

جدول ۱۰- تعیین ارزش خالص دارایی
تاریخ

دارایی‌ها	مبلغ	بدهی‌ها	مبلغ	ارزش خالص دارایی‌ها
■ خانه		■ اجاره‌بهای خانه		
■ خودرو		■ قسط خودرو		
■ طلا و جواهر		■ قسط شهریه مدرسه و		
■ فرش		دانشگاه		
■ اوراق مشارکت		■ قبض آب		
■ اوراق سهام		■ قبض برق		
■ طلب بابت ...		■ قبض تلفن		
■ طلب بابت ...		■ قبض گاز		
■ تلویزیون		■ بدهکاری به ...		
■ دیگر دارایی‌ها		■ بدهکاری به ...		
کل		کل		

۳ مرور راه‌حل‌ها: مدیر خرج باید با تشکیل جلسه خانوادگی پیشنهادهای اعضای خانواده را درباره چگونگی تأمین مالی بدهی یادداشت کند، اما نباید درباره اظهاراتشان زود قضاوت کند. این کار مانع تفکر خلاق اعضای خانواده می‌شود. فرض کنید شما با مقایسه درآمدها و هزینه‌های خانواده متوجه می‌شوید ۴۰۰ هزار تومان کسری دارید. باید اجازه دهید هر کس هر فکری برای تأمین مالی این بدهی در ذهن دارد بیان کند. برای مثال:

فرزند: علی ۵۰ هزار تومان به ما بدهکار است.

پدر: فرش اضافی را می‌فروشیم.

مادر: از فردا روزی چند ساعت بیشتر کار می‌کنیم.

پدر: از فردا هنگام برگشت از اداره در مسیر خانه چند مسافر سوار می‌کنم.

۴ انتخاب راه‌حل‌های مناسب: اکنون مدیر خرج باید فهرست تهیه شده را بررسی کند و آنگاه روی راه‌حلی که عملی نیستند، خط بکشد و آنهایی را که مناسب‌ترند، را انتخاب کند. در این صورت، به شرطی که مخالف یکدیگر نباشند، می‌توان به چند راه‌حل مناسب رسید.

برای مثال ممکن است تمام راه‌حل‌های یاد شده بالا به جز فروش فرش انتخاب شوند. پس لازم است:

■ خانواده به دنبال قرضی که به علی داده بود برود.

■ مادر یک شیفت اضافی در محل کار بماند.

■ پدر هنگام برگشت از محل کار چند مسافر را در مسیر خانه سوار کند.

■ مادر به جای اینکه بچه‌ها را برای غذا خوردن به رستوران ببرد، غذا را در خانه تهیه کند و به جای

گوشت قرمز که گران است، گوشت سفید که ارزان‌تر است بخرد.

۵ عملی کردن راه حل های ممکن: خانواده در این مرحله باید راه حل های انتخابی را عملی کند. اگر مدیر خرج متوجه شد به کار بردن همه راه حل های بالا امکان پذیر نیست، باید به فهرست خود برگردد و راه حل ها را اولویت بندی کند، زیرا در بسیاری از موارد اجرای تمام راه حل ها کارایی خانواده را کم می کند. بنابراین در مثال بالا، مدیر خرج باید کارها را تقسیم بندی و تاریخ گذاری کند تا بتواند به طور متوالی به آنها دست یابد.

۶ ارزیابی: قدم آخر آن است که مدیر خرج بررسی کند آیا مشکل حل شده است یا خیر؟ اگر مشکل حل شده بود، خانواده می تواند موفقیت خود را جشن بگیرد و این تجربه را برای حل دیگر مشکلات زندگی به کار برد. اگر مشکل حل نشده بود، علتش آن است که مدیر خرج نتوانسته مسئله را به طور دقیق شناسایی کند. به خاطر داشته باشید شناسایی مسئله؛ بلندترین قدم در راه مدیریت بدهی است.

- ۱ فهرستی از کلیه دارایی های نقدی و غیرنقدی و... تهیه کنید.
- ۲ فهرستی از کلیه بدهی ها شامل قسط ها، قبض ها و... تهیه کنید.
- ۳ با تفريق این دو از هم، ارزش خالص دارایی خود را به دست آورید.
- ۴ هرچند ماه یک بار این کار را انجام دهید و پیشرفت خود را اندازه بگیرید.

تسویه بدهی

فهرستی از بدهی های خانواده خود را روی کاغذ بیاورید. در این فهرست بنویسید خانواده شما چه مقدار و به چه کسانی بدهی دارد. بدهی، علاوه بر اینکه به سلامت بودجه لطمه وارد می کند، سلامت روحی و جسمی خانواده را نیز به خطر می اندازد. از این رو خانواده باید از قرض گرفتن بیشتر خودداری کند، زیرا اگر روال گذشته را ادامه دهد تمام عمر مقروض خواهد بود.

تسویه بدهی به دو روش زیر انجام می شود:

الف) روش تدریجی: در این روش برای تسویه بدهی ها از راه حلی منظم و تدریجی استفاده می شود؛ یعنی رساندن بازپرداخت بدهی در هر ماه به بیشترین مقدار. بنابراین، خانواده سعی کند تا آنجا که ممکن است مقدار بیشتری از بدهی های خود را در هر ماه بپردازد. برای انجام این کار خانواده باید، بعد از مشخص شدن فهرست بدهی ها برحسب مقدار بدهی، تقدم و تاریخ آنها، هر ماه بخشی از بدهی خود را بپردازد و سپس اولویت بندی در پرداخت بدهی را در نظر بگیرد. این کار ممکن است چند سال طول بکشد.

ب) فروش دارایی ها: ممکن است برخی از خانواده ها بپرسند آیا برای پرداخت بدهی باید دارایی های خود را بفروشند یا خیر؟ این یکی از راه حل های ممکن است، ولی تنها وقتی راه حل درستی است که افراد خانواده عادت به خرج کردن های سابق خود را اصلاح کرده باشند وگرنه با فروش دارایی ها تنها عارضه (معلول) برطرف خواهد شد نه مشکل (علت). فرض کنید خانواده ای مقروض، خانه خود را می فروشد تا بتواند قرض خود را پرداخت کند. این خانواده اگر دوباره به عادات سابق خود مانند خریدهای اقساطی و... ادامه دهد، دوباره دچار مشکل بدهی خواهد شد، فقط با این تفاوت که این بار خانه هم ندارد. پس خانواده بدون برنامه مالی منظم دوباره به همان دام می افتد. از این رو، قبل از فروش دارایی ها، ابتدا باید عادات های غلط خرج کردن را که علت به وجود آمدن بدهی است، اصلاح کنید. مثلاً اگر تاکنون با چک خرید می کرده اید آن را کنار بگذارید و فقط مطابق درآمد خود هزینه کنید.

فعالیت ۳۵

ضمن مصاحبه با یک خانواده مقروض، موارد زیر را بررسی کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید:
(الف) برای رهایی از مشکل بدهی چه قدم‌هایی برداشته‌اند؟
(ب) با استفاده از شش مرحله مدیریت بدهی، سعی کنید راه‌حلی برای رهایی از مشکل بدهی این خانواده پیدا کنید.

راه‌های پیشگیری از بحران مالی

فعالیت ۳۶

در گروه‌های کلاسی در مورد راه‌های مقابله با بدهکار شدن گفت‌وگو کنید.

- ۱ با انجام اقدامات زیر می‌توان از بروز بحران مالی در خانواده پیشگیری کرد:
قانون ۲۰ درصد را رعایت کنید. منظور آن است که کل خرید اقساطی ماهانه بدون اجاره‌بها نباید بیشتر از ۲۰ درصد درآمد خالص شما شود؛ یا کل خرید اقساطی ماهانه با اجاره‌بها نباید از ۴۰ درصد درآمد خالص شما تجاوز کند.
- ۲ عادت‌های مالی نامناسب خود را تغییر دهید. به همین منظور برای مدیریت هزینه‌ها باید راه جدیدی پیدا کنید. بودجه‌بندی ماهانه و به کارگیری روش پاکت می‌تواند راه کارگشا باشد. وقتی متوجه شدید پولتان را چگونه هزینه کرده‌اید، می‌توانید عادت‌های مالی نامناسب خود را تغییر دهید. شما با تغییری اندک مانند حذف غذای رستوران و خرید اقلام شخصی، جایگزین کردن کالاهای ارزان قیمت با کالاهای گران قیمت و... می‌توانید بدون اینکه به خانواده فشار زیادی تحمیل شود، بدهی‌های خود را پرداخت کنید.
- ۳ در خرید با کارت‌های اعتباری و صدور چک‌های مدت‌دار بسیار محتاط باشید. امروزه استفاده از کارت‌های اعتباری در تمام دنیا رایج شده و بسیاری از مردم در سراسر جهان با در دست داشتن این کارت‌ها به خرید می‌پردازند. یکی از ویژگی‌های استفاده از کارت اعتباری آن است که فرد مجبور نیست بلافاصله هزینه‌ها را بپردازد بلکه صورت آنها بعد از مدتی ارسال می‌شود.
اگرچه کارت‌های اعتباری وسیله بسیار مناسبی برای پرداخت است، اما بسیاری از افراد دچار وسوسه‌های آنی خرید می‌شوند و بدون توجه به مخارج و نیازهای واقعی خود خرید می‌کنند. این مسئله باعث می‌شود آنها دچار بدهی شوند. از این رو وقتی بدهی دارید، خرید با کارت اعتباری و صدور چک‌های مدت‌دار را قطع کنید تا بتوانید کنترل بیشتر و بهتری بر هزینه‌های خود داشته باشید.

مفهوم انطباق (ضروری، غیرضروری) دخل و خرج در خانواده

فعالیت ۳۷

آیا شما می‌توانید بین درآمد و هزینه‌های خود تعادل ایجاد کنید؟ چگونه و با چه روش‌هایی می‌توان این کار را انجام داد؟ درباره آن گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

در دنیای پیچیده امروز، پول و کسب درآمد بسیار پیچیده و دشوار است. اما مهم‌تر از آن مدیریت دخل و خرج خانواده‌هاست. بسیاری از این مشکلات زمانی آغاز می‌شوند که مدیریت دخل و خرج وجود ندارد. بهترین روش دخل و خرج، مدیریت و برنامه‌ریزی است. هر خانواده‌ای مطابق با درآمد، هزینه‌ها را به چند بخش تقسیم می‌کند. **هزینه‌های ضروری و غیرضروری**، که این هزینه‌ها حتماً باید مطابق با درآمد و از طرفی در نظر گرفتن پس‌اندازها باشد.

همه ما در زندگی به بعضی از محصولات بیشتر و به برخی به‌طور دائم نیاز داریم. اما مهم‌ترین موضوع، انتخاب توزیع مناسب درآمد بین این کالاهاست. اگر یک کالا هزینه بیشتری از درآمد شما را به خود اختصاص دهد، مطمئناً برای کالاهای مصرفی دیگر سهم کمتری می‌ماند. شما باید اولویت‌های خود را بررسی کنید و سعی کنید با توجه به درآمد خود بهترین گزینه را انتخاب کنید.

خانواده مانند یک کشور کوچک است که اگر برای هزینه و درآمد خود برنامه‌ریزی صحیح نداشته باشد دچار ورشکستگی و رکود می‌شود. سبک زندگی روش‌های صحیح دخل و خرج را نیز شامل می‌شود و در این زمینه باید عادات غلط گذشته را کنار گذاشت و با روش‌های برگرفته از قرآن و سیره امامان معصوم علیهم‌السلام سبکی نوین را ارائه کرد.

دخل و خرج همان درآمد و هزینه است که در الگوهای بودجه‌ریزی به‌عنوان دو رکن اساسی شناخته می‌شوند و در آن، فهرستی از مخارج یا هزینه‌ها و درآمدها را مشخص می‌کنند و بهترین الگوی برنامه‌ریزی آن است که هزینه‌ها با درآمدها تناسب معقول داشته باشند. معمولاً هزینه‌ها و نیازها بیشتر از درآمدهاست و لذا باید تدبیری اندیشیده شود که موازنه بین درآمد و هزینه و یا دخل و خرج برقرار باشد.

در خانواده هم مانند یک کشور باید این توازن برقرار باشد و گرنه خانواده همواره با بدهی و قرض روزگار سپری می‌کند و اندیشه پرداخت به موقع بدهی‌ها آرامش روانی سرپرست و اعضای خانواده را بر هم می‌زند. الگوی مصرف هر خانواده با خانواده دیگر تفاوت دارد. اوضاع خانوادگی، میزان درآمد، جایگاه اجتماعی، محیط زندگی و سبب مصرفی مورد نیاز، بودجه‌بندی خانواده‌ها را از یکدیگر متمایز می‌سازد.

آنچه امروز در خانواده‌ها به عنوان کالاهای قسطی و پرداخت پیوسته وام وجود دارد، لزوماً هماهنگ با هزینه‌های مورد نیاز نیست، بلکه بخشی از آنها معلول خریدهای غیرضروری هستند که از روی چشم و هم‌چشمی تهیه شده و دخل و خرج خانواده‌ها را برهم زده‌اند. برای برقراری این موازنه باید بایسته‌ها و نایسته‌های مصرف مشخص شوند.

یک نگاه ساده به بسیاری از خانواده‌ها نشان می‌دهد که خانه‌ها تبدیل به انباری برای کالاهای غیرضروری شده‌اند. بسیاری از لوازمی که خریداری می‌شوند، ضروری نیستند و یا مورد استفاده آنها اندک است. به جای خرید این کالاها باید کالاهایی را خرید که هم ضروری هستند و هم دائماً مصرف می‌شوند. در اقتصاد، خرید کالاهای بادوام سفارش شده است، اما کالاهایی که مورد مصرف مستقیم خانواده‌ها و یا عاملی برای کسب درآمد باشند و گرنه، کالاهای بادوام بی‌مصرف فقط موجب افزایش هزینه‌ها می‌شود. امروزه الگوی نامناسب مصرف خانواده‌ها هم عاملی برای تبدیل خانه‌ها به انبار کالاهای غیرضروری شده است. فرقی نمی‌کند که جزء خانواده‌های کم درآمد هستید یا پردرآمد. اگر حساب دخل و خرج را نداشته باشید نمی‌توانید پس‌انداز کنید. با برنامه‌ریزی می‌توانید درست مدیریت کنید و پس‌انداز داشته باشید و با پس‌انداز به خواسته‌هایتان برسید.

در وضعیت سخت اقتصادی، بهتر است سهم هزینه‌های غیرضروری را که معمولاً از گروه خدمات هستند از هزینه‌های اصلی بکاهید. مثلاً، کمتر سفارش غذا دهید یا به رستوران بروید، به جای این کار، با اندکی زحمت، مواد

لازم برای تهیه یک غذای خانگی مثل ساندویچ خانگی را فراهم کنید و در خانه، غذای خود را آماده کنید، با حذف هزینه‌های غیرضروری این چینی نه تنها صرفه‌جویی کرده‌اید، بلکه پول زیادی را نیز بابت آنها نپرداخته‌اید.

نکته

از اصول اولیه تنظیم بودجه در خانواده این است که بین مخارج (خرج) و درآمد (دخل) خانواده تعادل برقرار باشد. اگر بودجه‌بندی به طریقی باشد که مخارج و درآمد خانواده در طول دوره بودجه‌بندی شده (مثلاً ماهانه) با هم برابر باشد، اصطلاحاً گفته می‌شود بودجه خانواده در حالت تعادل است. اگر در طول دوره بودجه‌بندی شده مخارج خانواده از درآمد آن کمتر باشد، گفته می‌شود بودجه خانواده در آن دوره با مازاد مواجه است. این مازاد می‌تواند پس‌انداز شود. اگر در طول دوره بودجه‌بندی شده مخارج خانواده از درآمد آن، بیشتر باشد، بودجه خانواده در حالت کسری است. در این صورت خانواده باید با تعدیل بودجه، یعنی کم کردن مخارج کمتر ضروری، به تعادل دست یابد. در غیر این صورت یا دچار بدهی می‌شود یا نمی‌تواند نیازهای اصلی خود را برآورده کند.

فعالیت ۳۸

۱ فهرستی از آنچه در طول ماه گذشته خرج کرده‌اید تهیه کنید.
۲ آیا در برقراری تعادل میان دخل و خرج خود موفق بوده‌اید؟ اگر نتوانسته‌اید، کمبود درآمد خود را چگونه جبران خواهید کرد؟

نحوه مدیریت بودجه در فعالیتهای گوناگون (آموزشی، ورزشی، اشتغال، ازدواج، مرگ و میر، هدایا)

فعالیت ۳۹

چگونه می‌توانیم برای تأمین هزینه فعالیتهای گوناگون از جمله آموزشی، ورزشی و... یک بودجه‌بندی مطلوب داشته باشیم؟ درباره راه‌ها و روش‌های آن گفت‌وگو کنید.

مدیریت بهینه هزینه‌های خانواده از همان آغاز تشکیل خانواده اهمیت سرنوشت‌سازی از نظر منافع خانواده دارد. برخلاف این تصور که اقتصاد خانواده را درآمدها تعیین می‌کند، در واقع این هزینه‌ها هستند که سرنوشت سازند. گذشته از این نکته که به حداقلی از درآمد برای گذران زندگی نیازمندیم، باور و نگاه ما به الگوی مصرف و در نتیجه ضرورت هزینه کردن برای تأمین نیازهای واقعی می‌تواند به گونه‌ای باشد که با هر میزان درآمد، بتوانیم نیازهای خود را برطرف سازیم.

افزایش هزینه‌ها بالاتر از افزایش درآمدها سبب می‌شود که فرد با کار و تلاش بیشتر، درآمد خود را افزایش دهد، ولی این امر به دلیل محدود بودن ساعت‌هایی که انسان می‌تواند در شبانه‌روز کار کند دارای حد معینی است. افزایش ساعت‌های کار فراتر از طاقت و ظرفیت انسان سبب می‌شود که کار به پدیده‌ای ناخوشایند و طاقت‌فرسا تبدیل شود. مدیریت بهینه هزینه‌ها به آدمی امکان می‌دهد تا با گزینش الگوی مناسب برای زندگی خویش، تأمین مالی یا کسب درآمد را وسیله زندگی قرار دهد و نه هدف و در نتیجه امکان برخورداری از زندگی معنوی و لذت‌بخشی را پیدا کند.

هزینه‌های مربوط به دید و بازدیدها، هزینه مسافرت‌ها، هزینه پوشاک، اجاره خانه و سپس هزینه‌های آموزش

فرزندان، گویای سیر افزایش هزینه‌های خانواده و افزوده شدن موارد جدید هزینه‌هاست و این روند تا هنگامی که فرزندان سرکار بروند و کمک هزینه خانواده شوند، ادامه می‌یابد. اصلاح مدیریت کنونی و اعمال مدیریت بهینه هزینه‌های فردی و خانوادگی ضرورتی است که نه تنها امکان زندگی بهتر فردی و خانوادگی را فراهم می‌سازد، بلکه در اصلاح ساختار اقتصادی کشور و مدیریت آن می‌تواند کارساز باشد. مدیریت بخردانه هزینه‌های خانواده، افزون بر برنامه‌ریزی و پیش‌نگری و هماهنگی خواسته‌ها با امکانات (مادی و غیرمادی)، پس از انجام هزینه‌های مصرفی، تجربه‌آموزی از آن را نیز با استفاده از بازخورد مورد توجه قرار می‌دهد. از این نظر نوشتن روزانه هزینه‌ها و جمع هزینه‌های روزانه، هفتگی، ماهانه و سالانه، افزون بر مشخص کردن میزان هزینه‌های انجام شده، امکان تحلیل و بررسی خردمندانه آنها را فراهم می‌سازد. برای نمونه با یادداشت هزینه‌ها و ارزیابی هفتگی، ماهانه و سالانه آنها آشکار می‌شود که مثلاً خانواده در ماه یا سال چه اندازه پول بابت حمل و نقل، آموزش، هدایا و... پرداخته است. در پاسخ به این پرسش که آیا نمی‌توان کیفیت و کمیت لازم را از راه‌های کم‌هزینه‌تر برای رفع نیازمندی‌های مزبور تأمین کرد یا اینکه آیا نمی‌شود مثلاً با کاهش هزینه دید و بازدید، هزینه‌های خوراک را بهبود بخشید یا با بهبود بهداشت و انجام ورزش و نرمش هزینه‌های درمان را کاهش داد.

یکی از هزینه‌هایی که با وجود تکرار نشدنش، بر همه زندگی خانوادگی اثر می‌گذارد، گزینش همسر و هزینه‌های ازدواج است. اگر هزینه‌های مراسم ازدواج متناسب با پس‌انداز قبلی و آن هم کاملاً پیش‌بینی شده برای این مورد نباشد، رسم زیبا و خاطره‌انگیز جشن ازدواج، می‌تواند مدت‌ها خانواده را از نظر مالی فلج سازد. در این مورد باید برنامه‌ای سنجیده و متناسب با امکانات خانواده داشت. همچنین اثر برگزاری مراسم سوگواری تأثیر تعیین‌کننده‌ای در کاهش درد و رنج از دست دادن عزیزان دارد، ولی رعایت نکردن برخی نکات ممکن است این مراسم را به صورت یکی از مشکلات خانواده مبدل سازد. مدیریت خردمندانه هزینه‌ها، پیش‌بینی هزینه‌های سوگواری و نظارت بر آن را می‌طلبد. سپردن امور برگزاری مراسم سوگواری به فردی که بتواند در چهارچوب تعیین شده و متناسب با درآمد خانواده و به دور از هیجان‌هایی که در این زمان‌ها پیش می‌آید از عهده انجام هزینه‌های آن برآید، به نظر می‌رسد یکی از راه‌های پرهیز از زیاده‌روی است. هزینه دید و بازدیدهای خانوادگی نیز با توجه به سنت‌های زیبای ما، در صورتی که به سادگی برگزار نشود و بدتر از آن اگر اجرای این سنت‌ها خود به فضای پر از رقابت تبدیل شود، از هزینه‌های برهم‌زننده تعادل در اقتصاد خانواده است. مهمانی دادن، دیدوبازدید با خویشان، نزدیکان، دوستان و همسایه‌ها، یکی از شیوه‌های دلنشین روابط انسانی است که معنی زندگی و بودن می‌تواند از آن برخیزد و دایره تعامل را از محدوده خانواده کوچک (پدر، مادر و فرزندان) به میدان‌های گسترده‌تری انتقال دهد؛ ولی همین رسم زیبا و دلنشین می‌تواند به میدان رقابت و چشم و هم‌چشمی‌ها، وقت‌گذرانی به بدترین شیوه آن، بدآموزی و اهرم فشار خردکننده‌ای بر مدیریت بخردانه هزینه‌های خانواده بدل شود.

با توجه به اینکه هدف از دید و بازدیدها، توسعه روابط انسانی به‌ویژه با خویشاوندان نزدیک است، اجتناب از خودنمایی و به رخ کشیدن امکانات خانواده، در راستای کاهش هزینه‌ها، امری ضروری است.

مطالب زیر به عنوان نمونه یکی از راه‌های پیشنهادی برای مدیریت بودجه این گونه فعالیت‌ها در خانواده است. فرض کنید شما در هر ماه درآمد ثابتی دارید. یک راه ساده برای بودجه‌بندی ماهانه آن به شرح زیر است:

- ۱ تعدادی پاکت بخرید و روی هر یک از آنها برچسب بزنید.
- ۲ فهرستی از هزینه‌هایی را که باید در طول ماه پردازید، تهیه کنید. این فهرست شامل هزینه اجاره‌بها، آب، برق، تلفن، غذا، بنزین و... است.
- ۳ بر روی برچسب پاکت‌ها نوع هزینه و مقداری را که باید در هر ماه پردازید، با تاریخ پرداخت آنها بنویسید.

- ۴ پول لازم برای پرداخت هر هزینه را درون پاکت خودش بگذارد.
- ۵ وقتی پول تمام هزینه‌ها را در پاکت گذاشتید، می‌توانید تعیین کنید چه مقدار پول برایتان باقی می‌ماند. با استفاده از این روش می‌توانید مقدار پول لازم برای هر هزینه را از پاکت مخصوص به خود بردارید. در پایان ماه می‌توانید هر پولی را که در هر پاکت باقی می‌ماند با درآمد ماه بعد جمع کنید یا پول باقی‌مانده را برای خریدهای بودجه‌بندی نشده خرج کنید.
- حُسن این روش این است که هر انحرافی از مقدار بودجه‌بندی شده به سرعت دیده می‌شود و می‌توان آن را اصلاح کرد.
- این روش، یک بودجه‌بندی ساده است اما ممکن است برای بیشتر خانواده‌ها عملی نباشد، می‌دانید چرا؟
- اولاً همه پرداخت‌های ما به صورت نقدی انجام نمی‌گیرد؛ برای مثال ممکن است کرایه خانه به صورت چک به صاحب خانه داده شود.
- ثانیاً درآمد برخی خانواده‌ها از منابع متعدد به دست می‌آید. ممکن است اجاره‌بها بگیرند، سود اوراق سهام یا سود سپرده‌های مدت‌دار و اوراق مشارکت دریافت کنند یا ممکن است روزمزد باشند. در این صورت روش ساده بالا کارساز نیست و باید شیوه دیگری برگزید.

فهرستی از فعالیت‌های گوناگون خانواده خود را بیان کنید و راه‌هایی برای مدیریت آنها پیشنهاد دهید.

فعالیت ۴۰

فعالیت‌های پایانی

- ۱ با پنج خانواده از دوستان و آشنایان خود در مورد سؤالات زیر گفت‌وگو کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.
- الف) در سال آینده چه هدف‌هایی دارند؟
- ب) آیا اعضای خانواده با این هدف‌ها موافق‌اند؟
- ج) خانواده از چه طریقی منابع مالی رسیدن به هدف‌ها را تأمین می‌کند؟
- د) پس‌انداز آنها چه درصدی از درآمد آنهاست؟
- ه) خانواده‌ها را از لحاظ هدف‌ها، پس‌انداز و... مقایسه کنید.
- ۲ گزارشی از دخل و خرج هفتگی، ماهانه و سالیانه خانواده خود تهیه کنید.
- ۳ فهرستی از کالاهای مصرفی خانواده را تهیه کرده و درصد آن را نسبت به کل مخارج خانواده تعیین کنید.
- ۴ ضمن مصاحبه با یک خانواده بدهکار، تعیین کنید کدامیک از علامت‌های بحران مالی را دارد. سپس با استفاده از مراحل شش‌گانه مدیریت بحران مالی، مشکل این خانواده را تحلیل کنید و برای پرداخت بدهی آنها راه‌حل پیشنهاد کنید.
- ۵ گزارشی از نحوه مدیریت بودجه در فعالیت‌های ورزشی تهیه کنید.

واحد یادگیری ۲: مدیریت هزینه‌های خانواده

استاندارد عملکرد

مدیریت هزینه‌های خانواده از طریق به کارگیری مفهوم مدیریت هزینه‌های خانواده و انواع هزینه‌ها براساس استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور

شایستگی‌های فنی مورد انتظار

۱ مفهوم مدیریت هزینه‌های خانواده

۲ انواع هزینه‌ها

شایستگی‌های غیرفنی مورد انتظار

۱ رعایت اخلاق حرفه‌ای

۲ صرفه‌جویی در مصرف مواد و انرژی (برق، گاز و آب) و رعایت الگوی مصرف

۳ دقت در کار و بازبینی کیفیت کار

۴ رعایت ایمنی و بهداشت

۵ مدیریت پسماند

هدف توانمندسازی ۴: مفهوم مدیریت هزینه‌های خانواده را توضیح دهد.

مدیریت هزینه‌های خانواده

فعالیت ۴۱

در گروه‌های کلاسی درباره سؤال زیر گفت‌وگو کنید.
چگونه باید هزینه‌ها را مدیریت کرد تا دچار بدهی یا کسری بودجه نشویم؟

شکل ۶- مدیریت هزینه‌ها در خانواده

اداره درست هزینه‌های خانواده گرچه برای همه خانواده‌ها امری لازم است، ولی برای خانواده‌های کم‌درآمد و فقیر لازم‌تر از دیگر خانواده‌هاست. زیرا اگر خانواده‌های پردرآمد بر اثر مدیریت نادرست هزینه‌های خانواده، مجبور به اختصاص دادن حجم زیادی از درآمد به هزینه‌ها می‌شوند و در نتیجه، کار بیشتر را بر نان‌آور خانواده تحمیل می‌کنند، ولی در مورد خانواده‌های کم‌درآمد و فقیر، مدیریت نادرست هزینه‌ها، گاه زندگی خانوادگی آنان را از هم می‌پاشد. اشتباه یک

خانواده پول‌دار در هزینه‌های تجملی، ممکن است به آسانی قابل جبران باشد و شاید هیچ فشار مالی بر خانواده وارد نسازد، اما این امر برای یک خانواده فقیر شاید جبران‌ناپذیر و یا با تحمل سختی زیاد همراه باشد. برای نمونه خرید یک اتومبیل خارجی به بهای یک میلیارد تومان برای یک خانواده پول‌دار با توجه به میزان پس‌انداز و دارایی و درآمد خانواده، شاید هیچ‌گونه فشاری وارد نسازد، ولی برای یک خانواده فقیر خرید اتومبیلی به قیمت یکصد میلیون تومان نیز ممکن است هزینه بسیار بالایی به‌شمار آید. در مدیریت هزینه‌های خانواده مطالبی بررسی می‌شود که امکان تصمیم‌گیری بهتر را درباره هزینه‌ها برای همه خانواده فراهم می‌سازد، ولی برای خانواده‌ای که از درآمد کمتری برخوردار است، استفاده از اصولی که مدیریت خردمندانه هزینه‌ها را ممکن می‌سازد، اهمیت بیشتری دارد. با توجه به پیچیدگی و فراوانی هزینه‌های خانواده و اهمیت یافتن این یا آن هزینه در شرایط مختلف از سوی خانواده‌های متفاوت، داشتن شناخت عمومی از هزینه‌ها، تصمیم‌گیری درباره آنها را عقلانی‌تر می‌سازد (شکل ۶).

هزینه و انواع آن

فعالیت ۴۲

در گروه‌های کلاسی درباره انواع هزینه‌های خانواده‌ها گفت‌وگو کنید و فهرستی از آنها را تهیه کرده و در کلاس ارائه دهید.

هزینه‌های خانواده مخارجی است که خانواده صرف خرید کالاهای مختلف (غذا، پوشاک و...) و خدمات گوناگون (آموزش، بهداشت و...) می‌کند.

شکل ۷- هزینه‌های ثابت

انواع هزینه‌ها

هزینه‌های ثابت: هزینه‌هایی هستند که تقریباً مقدار آنها از یک ماه به ماه دیگر، خیلی تغییر نمی‌کند؛ مانند هزینه اجاره خانه، شهریه مدرسه و دانشگاه فرزندان، اقساط وام‌های بانکی و مواردی از این قبیل (شکل ۷).

هزینه‌های جاری ضروری: هزینه‌هایی است که مقدار آنها از یک ماه تا ماه دیگر نوسان دارد؛ مانند هزینه‌های آب، برق، تلفن، مواد غذایی، بنزین و هزینه پارک خودرو، هزینه حمل و نقل و سفرهای شهری مثل مترو و تاکسی، کالاهای مصرفی و سایر خدمات.

هزینه‌های دوره‌ای: هزینه‌هایی است که به صورت سالانه، شش ماهه و یا فصلی انجام می‌شود؛ مانند هزینه‌های تعمیر خودرو، بیمه، تعویض عینک طبی، تعمیر وسایل خانه، هزینه دندان پزشکی و درمان، هدایا و

فعالیت ۴۳

در خانواده شما بیشترین و کمترین سهم هزینه مربوط به کدام گروه از هزینه‌هاست؟ گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

هزینه‌های خانواده را می‌توان به انواع دیگری نیز تقسیم کرد (نمودار ۶):

نمودار ۶

۱ هزینه‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت

هزینه‌های کوتاه‌مدت: هزینه‌هایی هستند که در زمان اندک انجام می‌گیرد و دارای ویژگی‌های جاری روزمره و تکراری بودن نیز هستند؛ مانند هزینه‌های خوراک، رفت و آمد و

هزینه‌های میان‌مدت: هزینه‌هایی هستند که دامنه مصرفشان خیلی زود پایان نمی‌یابد، ضمن اینکه زمان درازی را مانند هزینه‌های بلندمدت در بر نمی‌گیرند. هزینه‌های مربوط به پوشاک از جمله هزینه‌های میان‌مدت هستند.

هزینه‌های بلندمدت: هزینه‌هایی هستند که زمان مصرف درازی دارند و روزمره و تکرار شونده به معنای هر روز آن نیستند، از جمله این هزینه‌ها می‌توان هزینه خرید خانه، اتومبیل و وسایل برقی خانگی و... را نام برد.

۲ هزینه‌های ضروری و غیرضروری

هزینه‌های ضروری: هزینه‌هایی هستند که از مصرف آنها نمی‌توان خودداری کرد و گرنه خانواده با کمبودهای گوناگون روبه‌رو می‌شود. از جمله هزینه‌های ضروری می‌توان هزینه‌های خوراک، پوشاک، آموزش، مسکن، درمان، بهداشت و... را نام برد.

هزینه‌های غیرضروری: هزینه‌هایی که قابل صرف نظر کردن هستند مانند مصرف بیش از حد خوراک^۱، پوشاک و... یا تجملی بودن کالاها و خدمات مصرفی.

۳ هزینه‌های پیش‌بینی‌پذیر و پیش‌بینی‌ناپذیر

هزینه‌های پیش‌بینی‌پذیر هزینه‌هایی هستند که با توجه به روال هزینه‌های خانواده، رویدادشان را می‌توان پیش‌بینی کرد، درحالی که هزینه‌های پیش‌بینی‌ناپذیر را یا به هیچ‌وجه نمی‌توان پیش‌بینی کرد و یا دامنه و شدت آنها را از پیش نمی‌توان تصور کرد. هزینه‌هایی مانند آسیب‌های زلزله، آتش‌سوزی، بیکاری و غیره را نمی‌توان پیش‌بینی کرد، ولی به دلیل احتمال رویداد آنها می‌باید مدیریت هزینه‌ها به گونه‌ای انجام شود که در صورت واقع شدن، بتوان این هزینه‌ها را پرداخت کرد. به عنوان مثال استفاده از انواع بیمه‌ها، ساخت منازل مقاوم‌تر در قبال زلزله و حوادث و... برای رویارویی با این گونه هزینه‌ها، از شیوه‌های مدیریت خردمندانه این گونه هزینه‌ها به شمار می‌آیند.

از هزینه‌های ضروری و غیرضروری یک ماهه خانواده خود فهرستی تهیه کنید.

فعالیت ۴۴

۴ هزینه‌های مصرفی (جاری) و سرمایه‌ای

هزینه‌های مصرفی: هزینه‌هایی هستند که در جریان مصرف از بین می‌روند. درحالی که هزینه‌های سرمایه‌ای تداوم یافته و گاه بر آنها افزوده می‌شود. هزینه‌های خوراک، پوشاک، مسکن و... جزء هزینه‌های مصرفی به حساب می‌آیند، درحالی که پس‌انداز در شکل‌هایی از قرض‌الحسنه، سپرده سرمایه‌گذاری‌های کوتاه و بلندمدت، اوراق مشارکت و سهام و سرمایه‌گذاری‌های مستقیم مانند خرید ماشین‌آلات و وسایل کار جزء هزینه‌های سرمایه‌ای به شمار می‌آیند.

۵ هزینه‌های مادی و غیرمادی

هزینه‌های مادی: این هزینه‌ها را می‌توان هزینه‌هایی دانست که عینی است و با پرداخت پول و یا انجام کار صورت می‌گیرند، درحالی که هزینه‌های غیرمادی در بسیاری از موارد نامحسوس هستند؛ مثلاً پولی که در برابر خرید کالا و خدمت می‌پردازیم و یا کاری که در برابر دریافت کالا و خدمات انجام می‌دهیم، نمونه‌هایی

۱. در مصرف مواد غذایی با رعایت حفظ منابع و محیط زیست و کاهش هزینه‌ها می‌توان الگوی صحیح مصرف را آموزش داد.

از هزینه‌های مادی هستند، در حالی که از نمونه‌های هزینه‌های غیرمادی می‌توان به اتلاف وقت، تحقیر شدن، دروغ گفتن، برخلاف وجدان، دین و قانون عمل کردن و... اشاره کرد.

۶ هزینه‌های خرید و هزینه‌های نگهداری

هزینه‌های خرید: هزینه‌هایی هستند که برای دستیابی به یک کالا و یا خدمت پرداخت می‌شوند.
هزینه‌های نگهداری: هزینه‌هایی هستند که برای امکان‌پذیر کردن تداوم مصرف آن کالا و یا خدمت پرداخت می‌شوند. برای نمونه پولی را که برای خرید یک اتومبیل می‌پردازیم هزینه خرید به‌شمار می‌آید، در حالی که هزینه‌های مربوط به تعمیر، تصادف، مصرف بنزین و ... هزینه‌های نگهداری هستند.

۷ هزینه‌های وابستگی‌زا و استقلال‌آور

هزینه‌های وابستگی‌زا: هزینه‌هایی هستند که در اثر آن واردات افزایش می‌یابد و کشور ناگزیر است برای پرداخت هزینه ارزی آن، نفت خام و مواد اولیه بیشتری بفروشد و یا از خارج وام دریافت کند.
هزینه‌های استقلال‌آور: هزینه‌هایی هستند که در اثر آن تولید داخلی رشد می‌کند و ضمن افزایش سرمایه کشور، اشتغال افزایش و بیکاری کاهش می‌یابد. در کشوری که خانواده‌ها به هردلیل کالاهای خارجی می‌خرند، نمی‌توان صنایع و کشاورزی شکوفا و بالنده‌ای داشت و استقلال اقتصادی و خوداتکایی دست نیافتنی خواهد بود و این امر، گرانی، بیکاری و فقر را در جامعه گسترش می‌دهد که خودبه‌خود بر خانواده‌ها تأثیر می‌گذارد.

۸ هزینه‌های اسمی و واقعی

هزینه‌های اسمی: هزینه‌هایی هستند که برای دستیابی به کالا و خدمتی معین و لازم، ظاهراً پرداخت می‌شوند، نمونه هزینه‌های اسمی هزینه‌ای است که مثلاً برای خرید یک جفت کفش پرداخت می‌کنیم.
هزینه‌های واقعی: هزینه‌هایی هستند که واقعاً پرداخت می‌شوند، در حالی که با کمی تدبیر و دوراندیشی می‌شود آن را پرداخت نکرد؛ مثلاً کفشی که خریده‌ایم اگر کیفیت و تناسب آن با شکل پا و کاری که از آن انتظار داریم در نظر گرفته نشده باشد و مجبور به خرید چند جفت کفش شویم تا نیازمان به کفش برآورده شود، اینها هزینه‌های واقعی خرید ما را تشکیل می‌دهند. نمونه دیگر خرید مواد غذایی با کیفیت پایین است که میزان دورریز آن و بیماری‌های جانبی ناشی از آن، هزینه واقعی خانوار را بالا خواهد برد و این کار توجیه اقتصادی ندارد.

۹ هزینه‌های دوسویه و یک‌سویه

هزینه‌های دوسویه: هزینه‌هایی هستند که در برابر آنها پول، کالا و یا خدمتی دریافت می‌شود. این گونه هزینه‌ها جبران‌کننده پرداخت‌های ما هستند.
هزینه‌های یک‌سویه: در این هزینه‌ها هیچ‌گونه پول، کالا و یا خدمتی در برابر آن دریافت نمی‌شود. بخشش‌ها، نذر و نیازها و کمک‌ها چند نمونه از هزینه‌های یک‌سویه هستند.

۱۰ هزینه‌های خوراکی و غیرخوراکی

هزینه‌های خوراکی: هزینه‌هایی هستند که صرف خرید و یا تهیه کالاهای مواد خوراکی می‌شوند.
هزینه‌های غیرخوراکی: همه هزینه‌های خرید و تهیه کالاهای خدمات دیگر را دربرمی‌گیرند.

برای انواع هزینه‌ها جدولی تهیه کنید و انواع هزینه‌های یک دوره مالی خانواده خود را در آن قرار دهید.

خانواده خود را در نظر بگیرید. اگر مقدار سرمایه مالی شما تا آخر ماه محدود باشد، اولویت صرف این سرمایه محدود با کدام هزینه است؟ در گروه‌های کلاسی در این مورد گفت‌وگو کنید.

هدف توانمندسازی ۵: هزینه‌های خانواده را مدیریت کند.

اولویت‌های مهم هزینه‌های خانواده

هزینه‌های خانواده را می‌توان با در نظر گرفتن اولویت‌های خانواده به شکلی خردمندانه مدیریت کرد. **مواد غذایی:** با توجه به نقش مهم تغذیه در سلامت خانواده باید در برنامه غذایی خانواده پنج گروه عمده غذایی شامل نان و غلات، سبزی‌ها، میوه‌ها، گوشت، حبوبات، مغزها، شیر و فراورده‌های آن گنجانده شود. بدیهی است برنامه غذایی خانواده باید با توجه به سن، وضعیت‌های مختلف در دوره‌های زندگی (بارداری و...) وضعیت سلامت و سلیقه اعضای خانواده تنظیم شود. از آنجا که تغذیه مناسب باعث صرفه‌جویی در هزینه‌های درمان می‌شود، این نوع مخارج باید در رأس هزینه‌های خانواده جای بگیرد. در هزینه کردن برای مواد غذایی به نکته‌های زیر توجه کنید:

۱ نیازهای تغذیه‌ای خانواده را با توجه به سن، وضعیت سلامت و سلیقه اعضا در نظر بگیرید.

۲ باتوجه به درآمد خانواده و مقایسه قیمت کالاهای مختلف، در صورتی که قادر به تهیه آنها نباشید، از مواد غذایی جانشین با خواص مشابه اما ارزان‌تر استفاده کنید.

۳ خرید مواد غذایی و تهیه غذا به اندازه لازم باشد تا دچار اسراف و دورریز مواد غذایی نشوید و نعمت خدا و دسترنج خود و دیگران را هدر ندهید (شکل ۸).^۱

شکل ۸ - آثار مخرب اسراف

پوشاک: یکی از هزینه‌های مهم زندگی بعد از تغذیه، که نقش اقتصادی و فرهنگی زیادی دارد هزینه پوشاک است. نعمت لباس که زینت بدن و حافظ آن از سرما و گرما می‌باشد، اولویت بعدی مصرف خانواده است. هرچند که در بخش خوراک به دلیل مصرف دائمی، درآمد پی‌درپی به مواد غذایی تبدیل می‌شود ولی این

۱. اسراف نکنید که خداوند اسراف‌کاران را دوست ندارد (سوره انعام، آیه ۱۴۱).

سرعت در مورد تهیه لباس این گونه نیست. هر چند که اسراف در پوشاک مثل اسراف در هر امر دیگری صحیح نیست، ولی باید دقت نمود که داشتن چند دست لباس برای مصارف مختلف در زندگی، اسراف نیست. لذا لباس متعدد داشتن، خود نوعی رعایت اقتصاد است، زیرا اگر یک لباس مدام پوشیده شود زود کهنه می شود و اگر چند لباس باشد و به نوبت پوشیده شود برای زمان بیشتری دوام می آورد. شخصیت اجتماعی افراد معمولاً به نوع لباس آنها ارتباط دارد. افراد جامعه باید به این مسئله توجه داشته باشند و لباسی که مایه آبرو و حیثیت اجتماعی است، در هر جا نپوشند و آن را درست نگهداری کنند تا دوام بیشتری داشته باشد و دوباره نیاز به خریدن چنین لباسی پیدا نشود. انتخاب پوشاک مناسب و هماهنگ با فرهنگ ملی و دینی کشور و نیز صرفه جویی در مصرف آن نقش مهمی در کاهش هزینه های زندگی و ارتقای شخصیت افراد خانواده دارد.

■ بهداشت و درمان: حفظ تندرستی افراد خانواده از مهم ترین وظایف خانواده است. از این رو بخشی از درآمد خانواده باید با توجه به سن و وضعیت سلامت اعضای خانواده به این مهم اختصاص یابد. بدیهی است هزینه های بهداشت به مراتب کمتر از درمان است. مثلاً هزینه خرید مسواک و نخ دندان با هزینه های دندانپزشکی قابل مقایسه نیست. پس تأمین هزینه های بهداشتی (واکسیناسیون و ...) از هزینه کردن های بعدی جلوگیری می کند.

برای درمان نیز دو نوع خدمات خصوصی و دولتی وجود دارد که خانواده با توجه به درآمد خود می تواند از هر یک از این مراکز استفاده کند. برای کاهش هزینه های درمان و نیز حفظ امنیت خانواده، تمامی اعضای خانواده باید از بیمه های درمانی استفاده کنند. خانواده های شاغل و حقوق بگیر معمولاً زیر پوشش بیمه های درمانی اجباری هستند. دیگر خانواده ها نیز می توانند با مراجعه به سازمان های مربوط از دیگر بیمه های درمانی استفاده کنند. بیمه های تکمیلی نیز هزینه های درمان را تا سقف بالاتری پوشش می دهند.

■ آموزش: با توجه به تغییرات قابل توجهی که در قرن حاضر در علم و فناوری صورت گرفته است، حتی اشتغال در مشاغل ساده نیز به آموزش در سطح ابتدایی و متوسطه نیاز دارد. از این رو آموزش ابتدایی در همه کشورها و آموزش متوسطه در کشورهای پیشرفته اجباری است.

در کشور ما آموزش از دو طریق دولتی و خصوصی در همه سطوح ابتدایی، متوسطه و عالی انجام می گیرد. امکان دسترسی به آموزش ابتدایی و متوسطه از طریق دولتی برای تمامی افراد جامعه میسر است، ولی ورود به مراکز آموزش عالی دولتی به علت کمبود تعداد این مراکز تنها از طریق کنکور میسر است. از این رو، آموزش رایگان درصد کمی از افراد جامعه را پوشش می دهد و بقیه برای ادامه تحصیل باید هزینه های آن را پرداخت کنند. پس خانواده باید با توجه به درآمد و توانایی خود یکی از این دو نوع آموزش را انتخاب کند.

همچنین، افراد با توجه به تحولات علمی و فنی در جهان به منظور اشتغال یا حتی حفظ شغل و کسب درآمد، لازم است علاوه بر آموزش های رسمی بلندمدت به آموزش های کوتاه مدت نیز بپردازند. برای این منظور خانواده باید با پرداخت هزینه های آن، امکان یافتن شغل را برای اعضای خود فراهم آورد.

■ رفت و آمد: برای رفت و آمد می توان از وسایل نقلیه عمومی (تاکسی، اتوبوس و مترو) یا از وسایل نقلیه شخصی استفاده کرد. وسایل نقلیه عمومی با هزینه های مختلف در دسترس اند. اتوبوس کم هزینه تر ولی وقت گیرتر است، در حالی که تاکسی پرهزینه است ولی برای خانواده رفاه بیشتری فراهم می کند. همچنین خانواده های پردرآمد می توانند از وسایل نقلیه شخصی استفاده کنند. خودروهای متفاوت با قیمت های مختلف در بازار موجود است. خانواده ها باید با توجه به نیاز، درآمد، هزینه نگهداری، نوع خودروی دلخواه خود را انتخاب کنند.

درباره نوع وسیله نقلیه باید با توجه به دوری مسافت، زمان مسافرت، سن و درآمد اعضای خانواده تصمیم گرفت. یکی از دغدغه‌های مهم شهرهای بزرگ حجم بالای ترافیک است، نیمی از این حجم بالای ترافیک را می‌توان با استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی کاهش داد، مخصوصاً افرادی که شاغل هستند و دائماً رفت و آمد روزانه دارند، می‌توانند با استفاده از حمل و نقل عمومی هم به اقتصاد خود و هم به اقتصاد جامعه کمک کنند. قطعاً استفاده از حمل و نقل عمومی به اقتصاد خانواده کمک می‌کند و باعث صرفه‌جویی در هزینه‌های روزمره می‌شود. چون سفر کردن در سطح شهر با استفاده از این وسایل به جای خودروی شخصی ارزان‌تر خواهد بود؛ حتی در مسافرت‌های بین شهری‌ای که انجام می‌دهیم، اگر به جای استفاده از خودروی شخصی از قطار، هواپیما و اتوبوس استفاده کنیم. هزینه کمتری برای رفت و آمد می‌پردازیم. مهم‌ترین صرفه‌جویی که در این زمینه انجام می‌شود، صرفه‌جویی در مصرف سوخت و کاهش هزینه‌های تعمیر و نگهداری وسیله نقلیه است و این دو یکی از هزینه‌های مهم در زندگی محسوب می‌شوند. پس با استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی می‌توانیم در مصرف سوخت و بخش مهمی از هزینه‌های زندگی صرفه‌جویی کنیم. کمک به سلامتی همه افراد جامعه اهمیت بالایی دارد و چون روزانه در حال رفت و آمد هستیم، وسایل حمل و نقل عمومی می‌توانند جای حجم زیادی از خودروهای شخصی را بگیرند و با کاهش میزان ترافیک به کاهش میزان آلاینده‌ها و آلودگی هوا کمک کنند. آلودگی هوا مخصوصاً در شهرهای بزرگ باعث بروز مشکلاتی در سلامتی افراد می‌شود و ما با استفاده از وسایل نقلیه عمومی می‌توانیم به کاهش میزان آلودگی و آلاینده‌ها کمک کنیم، پس ما با کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی به کاهش میزان فرسودگی که در اثر مواد شیمیایی مضر ناشی از سوخت به وجود می‌آید، کمک می‌کنیم.

شکل ۹- بازی و نشاط

■ **تفریح، ورزش، مسافرت و میهمانی:** هر خانواده با توجه به درآمد، سلیقه و اوقات فراغت اعضای خود می‌تواند بخشی از درآمد و وقت خود را صرف تفریح کند. ورزش، تفریح و نشاط از عوامل مهم در افزایش کارایی، سلامت و رفاه اعضای خانواده است. بنابراین خانواده باید با توجه به درآمد خود از این خدمات نیز استفاده کند (شکل ۹).

■ **تسهیلات (آب، برق، گاز و...):** استفاده صحیح و بجا از این خدمات می‌تواند نقش قابل توجهی در کاهش هزینه‌های خانواده داشته باشد.

■ **مسکن:** مسکن یکی از مهم‌ترین اولویت‌های مصرف خانواده است. اما سرمایه‌گذاری در آن باید در حد نیاز و متناسب با درآمد خانواده باشد. خانواده‌ها مسکن خود را باید با توجه به درآمد، تعداد اعضا، سهولت دسترسی به محل کار، برخورداری از ویژگی‌های بهداشتی (نور مناسب، استحکام، تهویه و...) و اصول معماری درست انتخاب و در تهیه آن از چشم و هم‌چشمی و تقلید از دیگران پرهیز کنند.

■ **لوازم و وسایل خانه:** خانواده باید در خرید لوازم خانه به نیاز اعضا توجه کند. خرید وسایل غیرضروری، علاوه بر آنکه مقداری از فضای خانه و بودجه خانواده را به خود اختصاص می‌دهد، خانواده را از تهیه کالاهای ضروری باز می‌دارد.

فهرستی از اولویتهای مالی خانواده خود را تهیه نمایید و در کلاس گزارش آن را ارائه دهید.

فعالیت‌های پایانی

۱. مریم در اواسط ماه متوجه شد که تا پایان ماه نمی‌تواند مطابق با هزینه‌های برنامه‌ریزی شده پیش رود. چه پیشنهادی به او می‌دهید؟
۲. گزارشی از هزینه‌های هفتگی، ماهانه و سالانه خانواده خود تهیه کنید.
۳. هزینه‌های یک خانواده شهری را با هزینه‌های یک خانواده روستایی مقایسه کنید.

واحد یادگیری ۳: مدیریت پس‌انداز در خانواده

استاندارد عملکرد

مدیریت پس‌انداز در خانواده از طریق به کارگیری مفهوم پس‌انداز و جایگاه آن در اقتصاد خانواده، روش‌های پس‌انداز و صرفه‌جویی، نحوه بازکردن حساب پس‌انداز براساس استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور

شایستگی‌های فنی مورد انتظار

- ۱ مفهوم پس‌انداز و جایگاه آن در اقتصاد خانواده
- ۲ صرفه‌جویی و روش‌های آن در خانواده
- ۳ روش‌های رسمی و غیررسمی پس‌انداز در خانواده
- ۴ نحوه بازکردن حساب پس‌انداز

شایستگی‌های غیرفنی مورد انتظار

- ۱ رعایت اخلاق حرفه‌ای
- ۲ صرفه‌جویی در مصرف مواد و انرژی (برق، گاز و آب) و رعایت الگوی مصرف
- ۳ دقت در کار و نظارت بر کیفیت کار
- ۴ رعایت ایمنی و بهداشت
- ۵ مدیریت پسماند

هدف توانمندسازی ۶: مفهوم پس‌انداز و جایگاه آن را در اقتصاد خانواده توضیح دهد.

بیوش و بنوش و ببخش و بده
مبادا که در دهر دیر ایستی
برای دگر روز چیزی بنه
مصیبت بود پیری و نیستی
فردوسی

در گروه‌های کلاسی در مورد شعر بالا گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

پس‌انداز^۱ و جایگاه آن در اقتصاد خانواده

شکل ۱۰- پس‌انداز، زمینه‌ساز رفاه در خانواده

پس‌انداز، باقی‌ماندهٔ مصرف از درآمد است. همهٔ افراد خانواده باید متقاعد شوند که برای بهبود زندگی مالی خانواده و دستیابی به هدف‌های مالی پس‌انداز کنند. پس‌انداز برای تمامی خانواده‌ها با هر سطحی از درآمد ضروری است، زیرا:

- توان خانواده را درمقابل آسیب‌های زندگی مانند بیماری‌ها، تصادفات، از کارافتادگی، اخراج و... افزایش می‌دهد.
- باعث یکنواخت شدن روند مصرف در زندگی می‌شود.
- منبع تشکیل ثروت خانواده است.

■ خرید کالاهایی را که در کوتاه‌مدت برای خانواده میسر نیست (مانند مسکن، خودرو و...) در بلندمدت و میان‌مدت امکان‌پذیر می‌سازد (شکل ۱۰).

■ مدیریت صحیح پس‌انداز در افزایش دارایی و امکان رسیدن به هدف‌های خانواده در کوتاه‌ترین زمان ممکن نقش مهمی دارد و موجب امنیت خاطر اعضای خانواده می‌شود.

برای این منظور باید درآمد و هزینهٔ خانواده را به‌دست آورید و از تفریق این دو مقدار پس‌انداز خانواده را تعیین کنید.

فرض کنید خانواده، با توجه به درآمد، تصمیم گرفته است ۱۰ درصد از درآمد ماهانهٔ خود را پس‌انداز کند. اگر کل درآمد خانواده ۳۰۰ هزار تومان باشد دراین صورت:

$$\text{پس‌انداز} = ۳۰۰۰۰ = ۱۰۰ \div ۱۰ \times ۳۰۰۰۰۰$$

یعنی شما ۲۷۰ هزار تومان برای مخارج و ۳۰ هزار تومان برای پس‌انداز اختصاص داده‌اید. پس باید هزینه‌ها را طوری تنظیم کنید که بیشتر از ۲۷۰ هزار تومان نشود.

برای پیش‌بینی صحیح مقدار پس‌انداز به نکته‌های زیر توجه کنید:

- ۱ اگر درآمد خانواده شما ثابت است، تنها به یک جدول نیاز دارید ولی اگر درآمد خانواده متغیر است در این صورت دو جدول تهیه کنید: یکی برای زمانی که درآمد زیاد است و دیگر برای زمانی که درآمد کم است. از این‌رو می‌توانید کمترین و بیشترین مقدار پس‌انداز را تعیین کنید.
 - ۲ اگر درآمد خانواده در چند ماه گذشته ثابت بوده است، می‌توانید فرض کنید که درآمد ماه آینده نیز مانند ماه گذشته خواهد بود.
 - ۳ چنانچه اطلاعاتی که در اختیار دارید نشان می‌دهد درآمد خانواده در ماه آینده با درآمد ماه‌های قبل تفاوت خواهد داشت، حتماً آن را وارد کنید. ولی دقت کنید این اطلاعات صحیح و واقعی باشند نه براساس حدس و گمان.
 - ۴ هیچ‌وقت پیش‌بینی احتمال افزایش حقوق، ارتقا یا ارث را به حساب رسیدن به هدف‌های خانواده خود نگذارید. اگر خانواده با آنچه دارد زندگی کند، اضافه حقوق، ارث یا هرگونه مبلغ اضافی دیگر موفقیت خانواده را بیشتر می‌کند.
 - ۵ در بعضی خانواده‌ها مخارج براساس درآمد شوهر تنظیم می‌شود و درآمد زن صرف خرید خودرو، خانه یا پس‌انداز خانواده می‌شود تا اگر درآمد خانواده به‌علت بیماری، بیکاری، بارداری و... کاهش یافت، خانواده با مشکل مواجه نشود. پس لازم است درآمد زن نیز محاسبه شود. هرچند ممکن است خانواده درباره آنچه در آینده به‌دست می‌آورد اطلاعات و اختیار زیادی نداشته باشد، ولی می‌تواند هزینه‌ها را کاملاً برآورد کند و با یادداشت کردن آنها همواره هدف‌های خانواده را در نظر بگیرد.
- پس‌انداز خانواده را می‌توان با کم کردن جمع ستون هزینه‌های پیش‌بینی شده از جمع ستون درآمدها به‌دست آورد (مطابق جدول ۱۱).

جدول ۱۱- بودجه ماهانه و پس‌انداز

ماه:

درآمد ماهانه	ریال	هزینه‌های ماهانه	ریال	پس‌انداز ماهانه
درآمد شوهر		اجاره		
درآمد زن		تسهیلات (آب، برق، تلفن و گاز)		
درآمد از سود سپرده		خوراک		
درآمد از اوراق مشارکت		پوشاک		
درآمد از سهام		اتومبیل (بنزین، تعمیرات، پارکینگ، جریمه و...)		
دیگر درآمدها		اقساط ماهانه		
		مهد کودک		
		بهداشت (دارو، درمان و...)		
		مالیات		
		کادو		
		پذیرایی		
		مسافرت		
		شهریه مدرسه و دانشگاه		
کل درآمد		کل هزینه		

پس‌انداز یکی از ارکان مهم مدیریت بودجه در خانواده و وسیله‌ای است برای موارد زیر:

- مدیریت تعهدات مالی عادی؛
 - رسیدن به هدف‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت؛
 - آمادگی ورود به دورهٔ بازنشستگی.
- از این‌رو سعی کنید عادت به پس‌انداز کردن را در خانوادهٔ خود ایجاد کنید.

فعالیت ۴۹

برای پیش‌بینی پس‌انداز (پس‌انداز ماه آینده) جدولی مانند جدول صفحهٔ قبل تهیه کنید.

هدف توانمندسازی ۷: هنرجو بتواند پس‌انداز خانواده را مدیریت کند.

قناعت و صرفه‌جویی و روش‌های مؤثر آن در خانواده

در گروه‌های کلاسی با توجه به شکل زیر درمورد روش‌های قناعت و صرفه‌جویی در مخارج و هزینه‌های زندگی گفت‌وگو کنید.

فعالیت ۵۰

احتمالاً این ضرب‌المثل را شنیده‌اید که «قطره قطره جمع گردد وانگهی دریا شود» (شکل ۱۱). شاید این یکی از بهترین تعاریفی است که می‌توان برای قناعت و صرفه‌جویی ارائه کرد. صرفه‌جویی و یا به عبارتی

شکل ۱۱- صرفه‌جویی

توانایی مهار هزینه‌ها، یک مهارت است. قناعت به معنی راضی شدن به سهم خود است و صرفه‌جویی به معنای درست و مناسب مصرف کردن است. این مسئله برای ایجاد تعادل میان درآمد و هزینه بسیار مهم و اساسی است و در حوزه اقتصاد خانواده نیز می‌تواند تأثیرگذار و سرنوشت‌ساز باشد. نقش کودکان و فرزندان به‌عنوان یکی از مصرف‌کنندگان عمده در خانواده‌ها از یک‌سو و همچنین جایگاه آنان در آیندهٔ اقتصاد خانواده‌ها از سوی دیگر لزوم توجه به آموزش صحیح و هدایت آنان را ایجاب می‌کند. با رهبری صحیح و بجا در اقتصاد خانواده، صداقت، دلسوزی، صرفه‌جویی،

مسئولیت‌پذیری و دیگر خصوصیات مثبت رشد و پرورش می‌یابد. هدایت فرزندان در مسیر شناخت مسائل، مشکلات، کمبودها و محدودیت‌های اقتصادی خانواده‌ها می‌تواند در اصلاح رفتار مالی و همچنین واقعیت‌نگری آنان نقش مهمی ایفا کند. در جمع خانواده، پدر، مادر و فرزندان بزرگ‌تر، نقش هدایت و برنامه‌ریزی برای فرزندان کوچک‌تر را بر عهده دارند.

فرزندانی که این‌گونه تربیت می‌شوند هم به اقتصاد خانواده و هم به اقتصاد جامعه کمک خواهند کرد. از آنجا که صرفه‌جویی امری است که تا حد زیادی به باور و عقیده افراد وابسته است، با آموزش و تربیت صحیح، بهتر و بیشتر می‌توان به این مهم دست یافت و افراد را با این حقیقت آشنا کرد که صرفه‌جویی، در زندگی شخصی و جمعی اثری مثبت و سازنده دارد.

از جمله روش‌های قناعت و صرفه‌جویی در خانواده می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

(الف) انتخاب مناسب از بین کالاهای مختلف: توصیه می‌شود خانواده‌ها از میان کالاهای دارای کیفیت و خاصیت مشابه، به‌منظور کاهش هزینه‌ها کالاهای ارزان‌تر را جایگزین نوع گران‌تر آن کنند.

(ب) صرفه‌جویی در مصرف انرژی: هر کالایی عمر مفیدی دارد. استفاده نادرست از کالا عمر مفید آن را کم می‌کند، مانند روشن و خاموش کردن‌های بی‌موقع وسایل برقی.

(ج) توجه به همگانی بودن مصرف: انتخاب آن دسته از خدمات و کالاهای مصرفی که همه اعضای خانواده از آن استفاده می‌کنند بر انتخاب‌های فردی برتری دارد، مانند یخچال و

(د) ترویج فرهنگ خودکفایی در خانواده: از اوقات فراغت خانواده در جهت کمک به اقتصاد خانواده استفاده شود مانند قالی‌بافی، شیرینی‌پزی و

(هـ) به‌کارگیری شیوه درست خرید: برای دستیابی به یک شیوه درست خرید رعایت نکات زیر الزامی است:

۱ تهیه فهرست خرید: به اطراف خانه خود نگاه کنید، همه شما به کالاهایی برخورد می‌کنید که یا اصلاً به آنها نیاز ندارید یا نیاز محدودی دارید. برای اینکه درآمد خود را صرف خرید کالاهای غیرضروری نکنید، قبل از خرید هر کالا با توجه به نیاز خانواده از ضروری بودن آن مطمئن شوید. سپس فهرستی از آنها تهیه کنید تا هنگام رفتن به فروشگاه فقط مطابق آن خرید کنید.

۲ انتخاب اقتصادی: آیا انتخاب شما اقتصادی است یا خیر؟ در کشور ما بسیاری از مواد غذایی به‌صورت طبخ شده یا آماده طبخ وجود دارد، ولی شما باید هزینه غذاهای طبخ شده یا آماده طبخ را با هزینه طبخ یا تهیه این مواد در خانه مقایسه کنید.

اگر خانواده‌ای با مشکل درآمدی مواجه است، به‌خصوص اگر اعضای خانواده برای تهیه مواد غذایی در خانه وقت کافی دارند باید سعی کنند غذا را در خانه تهیه کنند تا به این ترتیب هزینه‌های خانواده را کاهش دهند. ولی چنانچه اعضای خانواده شاغل‌اند و با کارکردن درآمدی بیشتر از تفاوت هزینه غذاهای طبخ شده یا آماده طبخ به‌دست می‌آورند، می‌توانند این اقلام را از بیرون خریداری کنند.

۳ تنظیم مقدار خرید: مقدار خرید باید، با توجه به نوع و خصوصیت کالا (فاسدشدنی یا نشدنی) فضای خانه، امکان نگهداری مطلوب در خانه و همچنین فواصل دریافت درآمد، تنظیم شود.

۴ کاهش دفعات خرید: از آنجا که برای هر بار مراجعه به بازار وقت و هزینه صرف می‌شود، باید فواصل مناسبی را برای خرید در نظر بگیرید و تعداد مراجعات خود را به کمترین حد ممکن برسانید. همچنین اگر فاصله دریافت درآمد زیاد است (سالانه - ماهانه)، می‌توان مواد فاسدشدنی را به‌طور عمده خریداری کرد.

۵ مناسب بودن محل خرید: تا آنجا که امکان دارد از نزدیک‌ترین مراکز عمده فروشی خرید کنید. خرید از نقاط دوردست هر چند ممکن است ارزان‌تر باشد، هزینه رفت و آمد، زمان صرف شده و خطرهای احتمالی ناشی از بعد مسافت را نیز باید به هزینه‌ها اضافه کرد. مواد فاسدشدنی باید روزانه و از نزدیک‌ترین فروشگاه به محل زندگی، تهیه شود.

فعالیت ۵۱

با جست‌وجو در منابع علمی و یا به کمک تجارب شخصی خود در خصوص صرفه‌جویی (قناعت)، آیه، روایت، شعر و یا ضرب‌المثل جمع‌آوری کنید و به صورت بروشور در کلاس ارائه دهید.

روش‌های رسمی و غیررسمی پس‌انداز در خانواده

فعالیت ۵۲

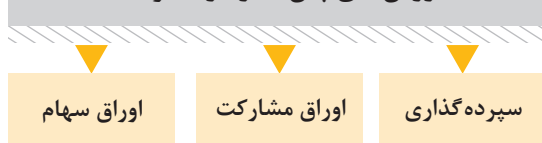
در گروه‌های کلاسی در مورد انواع سپرده‌گذاری در بانک و اوراق مشارکت گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

اگر مقدار پول پس‌انداز شده آن قدر ناچیز است که نمی‌توان آن را در بانک گذاشت، نگران نباشید. پاکت، کیف یا فلک کوچکی تهیه کنید و چنین پولی را در یکی از آنها پس‌انداز کنید و بعد از چند ماه که به حدکافی رسید درباره آن تصمیم بگیرید. اگر پول پس‌انداز شده را در خانه نگهداری کنید نه تنها هیچ سودی به آن تعلق نمی‌گیرد، بلکه در معرض خطرهایی مانند دزدی، آتش‌سوزی و غیره قرار می‌گیرد، به علاوه اگر پول در دسترس باشد ممکن است خانواده تحت تأثیر وسوسه آنی خرید قرار گیرد. پس بهتر است حتی اگر مقدار پس‌انداز خانواده ناچیز باشد، آن را در حسابی جداگانه بگذارید. مدیریت پس‌انداز می‌تواند در افزایش رفاه خانواده و

در نتیجه افزایش سرعت رسیدن به هدف‌های خانواده نقش مهمی داشته باشد.

بنابراین، خانواده می‌تواند پس‌انداز خود را با توجه به مقدار و مدت پس‌انداز به‌طریقی نگهداری کند که دارای بالاترین بازدهی و کمترین میزان مخاطره باشد (نمودار ۷).

روش‌های پس‌انداز در خانواده

نمودار ۷

سه مورد از این راه‌های مطمئن برای پس‌انداز عبارت‌اند از:

۱ سپرده‌گذاری

یکی از کم‌خطرترین و شاید ساده‌ترین راه‌های نگهداری پس‌انداز این است که به نزدیک‌ترین بانک محل زندگی یا کار خود مراجعه کرده و اندوخته را سپرده‌گذاری کنید.

کمترین فایده این روش آن است که پول شما را از دسترس دور نگه می‌دارد و باعث می‌شود تحت تأثیر وسوسه‌های آنی خرید قرار نگیرید و تنها زمانی از حساب خود برداشت کنید که نیاز واقعی داشته باشید.

امروزه در کشور ما انواع روش‌های سپرده‌گذاری به شرح زیر است:

(الف) سپرده‌گذاری به صورت قرض الحسنه: حسن این روش آن است که علاوه بر اجر معنوی و تضمین اصل پول، آن را از خطرهایی مانند دزدی، آتش‌سوزی و... حفظ می‌کند.

(ب) سپرده‌گذاری کوتاه‌مدت: در این نوع سپرده‌گذاری، علاوه بر تضمین اصل پول و ایمنی آن در برابر خطرهای بازدهی (سود) نیز به آن تعلق می‌گیرد. این حسن را نیز دارد که هر زمان به کل پس‌انداز یا بخشی از آن نیاز داشته باشید می‌توانید آن را از حساب خود برداشت کنید.

(ج) سپرده‌گذاری بلندمدت: این نوع سپرده‌گذاری طی قراردادهای یک ساله، دوساله، سه‌ساله و پنج‌ساله، بین بانک و سپرده‌گذار صورت می‌گیرد. نرخ‌های سود علی‌الحساب این نوع سپرده‌گذاری با توجه به دوره قرارداد متفاوت است. هرچه دوره سپرده‌گذاری طولانی‌تر باشد، نرخ سود نیز بیشتر است. این نوع سپرده‌گذاری بی‌خطر است، زیرا اصل پول تضمین شده است. هر وقت نیاز داشته باشید می‌توانید اصل مبلغ را دریافت کنید، ولی اگر اصل پول قبل از سررسید دریافت شود، سود مطابق سپرده‌های کوتاه‌مدت محاسبه می‌شود.

۲ اوراق مشارکت

روش دیگر نگهداری پس‌انداز، خرید اوراق مشارکت است. این اوراق برای اجرای پروژه‌هایی خاص منتشر می‌شود و اصل سرمایه را دولت یا بانک مرکزی تضمین می‌کند. این اوراق، بی‌نام و به‌صورت یک‌ساله تا پنج‌ساله‌اند. سود این اوراق هر سه‌ماه یکبار پرداخت می‌شود. حسن این اوراق در آن است که به محض مراجعه به بانک

شکل ۱۲- اوراق مشارکت

قابل تبدیل شدن به پول است. به علاوه، نرخ سود آن به‌صورت روزانه محاسبه می‌شود. یعنی اگر شما اوراق مشارکت پنج‌ساله را بعد از مدتی کوتاه به بانک بفروشید، سود تا همان روز محاسبه و به شما پرداخت می‌شود. از آنجا که این اوراق بی‌نام‌اند، ممکن است در معرض دزدی و سایر خطرهای مانند آتش‌سوزی و غیره قرار گیرند. بنابراین باید در حفظ و نگهداری آنها کوشا باشید (شکل ۱۲).

۳ اوراق سهام

روش دیگر نگهداری پس‌انداز خرید اوراق سهام است. این اوراق همان سهام شرکت‌های گوناگون است که در بازار عرضه می‌شود. در این نوع اوراق، درست برخلاف انواع سپرده‌گذاری‌ها و اوراق مشارکت، اصل آن تضمین نشده است. از این رو قیمت سهام با توجه به وضعیت اقتصادی کشور و وضعیت درونی شرکت در حال تغییر است. سود آن هم مقداری ثابت نیست. این سود سالانه پرداخت می‌شود.

بنابراین عایدی فرد با خرید اوراق سهام از دو منبع به‌دست می‌آید: ۱- تغییر قیمت سهم ۲- سود سهم که هر دو تحت تأثیر شرایط حاکم بر اقتصاد است. از این رو خرید این نوع اوراق با خطرهای بسیار مواجه است و خریداران باید برای جلوگیری از خطرهای زیاد آن با مشاوره متخصصان مربوط سبدي از سهم‌های مختلف را نگهداری کنند.

موارد زیر را با توجه به وضعیت اقتصادی خانواده خود پاسخ دهید:

- ۱ پس انداز ماهانه خانواده شما حدوداً چه مقدار است؟
- ۲ به چه روشی آن را نگهداری می کنید؟
- ۳ دلیل استفاده خانواده شما از این روش (روش ها) چیست؟
- ۴ جدولی تهیه کنید و گزارشی در مورد نحوه نگهداری پس انداز خانواده ارائه دهید.

هدف توانمندسازی ۸: نحوه باز کردن حساب پس انداز در خانواده را مدیریت کند.

با توجه به تجربه های خود به سؤالات زیر پاسخ دهید:
الف) دلایل پس انداز خانواده در بانک یا استفاده از روش های دیگر را بررسی کنید.
ب) نحوه باز کردن حساب پس انداز در یک بانک را ارائه دهید.

نحوه باز کردن حساب پس انداز

باتوجه به تعریف انواع روش های پس انداز هر خانواده یا شخص لازم است با بررسی وضعیت بودجه خود و وضعیت حساب ها، سود و چگونگی برداشت از حساب و... تصمیم بگیرد که می خواهد کدام حساب را افتتاح کند. برای افتتاح حساب، توجه به نکات زیر لازم است:

۱ شخصی که به سن ۱۸ سال تمام رسیده و یا برای او حکم رشد از دادگاه صادر شده باشد می تواند به نام خود یا کسانی که تحت ولایت یا قیمومت او باشند حساب سپرده سرمایه گذاری درازمدت یا کوتاهمدت یا قرض الحسنه افتتاح نمایند.

۲ افتتاح حساب به وکالت از طرف اشخاص با قبول شرایط عمومی و ارائه وکالت نامه مجاز است.

۳ افتتاح برای اطفال صغیر به وسیله ولی و قیم و برای محجور و غایب و مفقودالثر توسط امین منصوب از طرف دادگاه مقدور است.

۴ افتتاح حساب برای اطفال صغیر به وسیله اشخاص غیر از ولی و قیم از طریق وکالت مقدور است.

۵ افتتاح حساب مستلزم قبول شرایط بانک با امضای کلیه اوراق مربوطه خواهد بود. در مورد اشخاص بی سواد مهر آنان جانشین امضا می باشد.

۶ دو یا چند نفر به طور مشترک می توانند نزد بانک افتتاح حساب نمایند.

۷ در مورد اشخاص حقوقی، افتتاح حساب سپرده سرمایه گذاری کوتاهمدت و بلندمدت به وسیله صاحبان امضای مجاز صورت می گیرد (مانند حساب مدرسه، حساب شرکت، تولیدی و...).

بیشتر بدانید

مدارک مورد نیاز جهت افتتاح حساب برای اشخاص حقیقی

- ۱ اصل و تصویر شناسنامه و کارت ملی (در مورد افتتاح حساب برای محجورین ارائه شناسنامه ولی نیز ضروری است).
- ۲ تسلیم فتوکپی شناسنامه ولی و برگه تأیید سمت قیم و امین که به وکالت، افتتاح حساب نموده‌اند و زدن عکس آنها به کارت حساب، الزامی است.
- ۳ دو قطعه عکس در مواردی که نوع حساب سپرده سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت و... بوده و افتتاح‌کننده حساب فاقد سواد خواندن و نوشتن باشد و عکس‌های مزبور بر روی دفترچه حساب و کارت عملیات حساب الصاق می‌شود.
- ۴ گذرنامه و برگ اقامت در صورتی که بازکننده حساب از اتباع خارجی باشد.

فعالیت ۵۵

در گروه‌های کلاسی در مورد چگونگی افتتاح حساب پس‌انداز تحقیق کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۵۶

شما برای پس‌انداز پول خود کدام روش را انتخاب می‌کنید؟ پاسخ خود را با ذکر دلیل به صورت گزارش در کلاس ارائه دهید.

فعالیت‌های پایانی

- ۱ در مورد مزایای استفاده از چک و کارت اعتباری و روش‌های دیگر پرداخت الکترونیکی و اینترنتی در معاملات به جای پول نقد تحقیق کنید.
- ۲ از نحوه چگونگی پرکردن صحیح یک برگ سفته و چک گزارشی تهیه کنید.
- ۳ درباره هر یک از این موارد از جهت سوددهی بیشتر و خطر (ریسک) کمتر تحقیق کنید.
 - خرید اوراق مشارکت؛
 - سپرده‌گذاری در بانک؛
 - اوراق سهام.

واحد یادگیری ۴: توسعه شناخت از اصطلاحات حسابداری

استاندارد عملکرد

مفهوم اصطلاحات حسابداری از طریق به کارگیری مفاهیم اصطلاحات حسابداری (حساب‌ها، دارایی‌ها، بدهی‌ها، حساب‌های سرمایه، اثر رویدادهای مالی روی حساب‌ها و ماهیت حساب‌ها)، انواع مؤسسه‌ها از لحاظ (فعالیت، هدف، مالکیت)، مفهوم دوره مالی و مفهوم فعالیت مالی براساس استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور

شایستگی‌های فنی مورد انتظار

- ۱ مفهوم اصطلاحات حسابداری (حساب‌ها، دارایی‌ها، بدهی‌ها، حساب‌های سرمایه، اثر رویدادهای مالی روی حساب‌ها و ماهیت حساب‌ها)
- ۲ انواع مؤسسه از لحاظ نوع فعالیت (خدماتی، بازرگانی و تولیدی)
- ۳ انواع مؤسسه از لحاظ هدف (انتفاعی، غیرانتفاعی)
- ۴ انواع مؤسسه از لحاظ نوع مالکیت (تعاونی، عمومی و خصوصی)
- ۵ انواع مؤسسه از لحاظ تعداد مالکیت (انفرادی و سهامی)
- ۶ مفهوم دوره مالی
- ۷ مفهوم فعالیت مالی

شایستگی‌های غیر فنی مورد انتظار

- ۱ رعایت اخلاق حرفه‌ای
- ۲ دقت در کار و نظارت بر کیفیت کار
- ۳ رعایت ایمنی و بهداشت
- ۴ مدیریت پسماند

هدف توانمندسازی ۹: اصطلاحات حسابداری را توضیح دهد.

مفهوم اصطلاحات حسابداری (حساب‌ها - دارایی‌ها - بدهی‌ها - حساب‌های سرمایه - اثر رویدادهای مالی روی حساب‌ها - ماهیت حساب‌ها)

فعالیت ۵۷

در گروه‌های کلاسی در مورد حسابداری و مفاهیم آن گفت‌وگو کنید.

حسابداری عبارت است از یک سیستم اطلاعاتی که از طریق شناسایی، ثبت، طبقه‌بندی، تلخیص و گزارشگری رویدادهای مالی، اطلاعات لازم را در اختیار استفاده‌کنندگان از اطلاعات حسابداری قرار می‌دهد. در سال‌های اخیر و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی شاهد ظهور بانک‌های اسلامی و مؤسسات اقتصاد اسلامی بوده‌ایم. تأسیس سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی کشورهای اسلامی در سال ۱۳۷۰ هجری شمسی (۱۹۹۱ میلادی) در کشور الجزایر هم از این موارد است. نتیجه آنکه هر شرکتی برای ساماندهی فعالیت‌های مالی و گزارشگری خود نیاز به حسابدار دارد و حسابدار بنا به نوع شرکت، وظایف گوناگونی را از نظر مالی انجام می‌دهد، مانند حسابداری خزانه، حسابداری خرید و فروش، حسابداری حقوق و دستمزد، حسابداری اموال و انبار، حسابداری بهای تمام شده و... .

حسابداری نیز مانند سایر دانش‌های بشری حاوی اصطلاحات ویژه‌ای است. آشنایی با این اصطلاحات، شرط اساسی یادگیری صحیح حسابداری است. درک عمیق و درست اصطلاحات حسابداری مستلزم تحصیلات تخصصی در این رشته است، اما در ابتدای امر آگاهی مختصر از این اصطلاحات خالی از فایده نیست. لذا در ادامه این مبحث، چند مورد از اصطلاحات اصلی حسابداری معرفی می‌گردد.

فرض کنید قصد شروع فعالیت را دارید. برای این منظور ۲,۰۰۰,۰۰۰ ریال وجه نقد متعلق به خودتان را برای این کار اختصاص می‌دهید. چون فکر می‌کنید که مبلغ فوق برای انجام فعالیت مورد نظر کافی نیست، مبلغ ۶۰۰,۰۰۰ ریال نیز به صورت قرض دریافت می‌کنید. اگر فعالیت‌های فوق را در قالب یک مؤسسه یا شرکت ارائه کرده باشید، اکنون کل وجه نقدی که در اختیار شرکت شماست برابر است با:

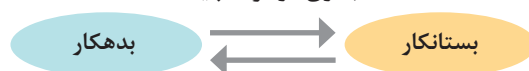
$$۲,۰۰۰,۰۰۰ + ۶۰۰,۰۰۰ = ۲,۶۰۰,۰۰۰$$

در حسابداری، ۲,۶۰۰,۰۰۰ ریال فوق را اصطلاحاً دارایی، ۶۰۰,۰۰۰ ریال را بدهی و ۲,۰۰۰,۰۰۰ ریال را سرمایه می‌گویند. چنانچه به معادله فوق دقت کنید خواهید دید که رابطه زیر برقرار است:

دارایی‌ها = بدهی‌ها + سرمایه

در حسابداری، این معادله همواره برقرار است و به آن «معادله اساسی حسابداری» می‌گویند. معادله اساسی حسابداری، مبنا و شالوده سیستم حسابداری دو طرفه را تشکیل می‌دهد. بر اساس این معادله می‌توان هر یک از معاملات و عملیات مالی و رویدادهای دارای اثر مالی را تجزیه و تحلیل و آثار آن را بر عناصر معادله تعیین کرد.

حسابداری دوطرفه چیست؟

حسابداری دو طرفه یکی از انواع حسابداری است که تمام فعالیت‌های شرکت و مجموعه در آن به شکل حساب‌های بستانکار و یا بدهکار ثبت می‌شود.

امروزه در سرتاسر دنیا از سیستم حسابداری دوطرفه استفاده می‌شود، به این دلیل که در هر معامله حداقل در یک حساب به‌عنوان بدهکار و در یک حساب به‌عنوان بستانکار ثبت می‌شود و برای هر معامله مجموع اقلام بدهکار باید همیشه برابر باشد با مجموع اقلام بستانکار و اگر این‌طور نباشد می‌توان به این پی‌برد که مشکلی در معامله وجود دارد. امروزه در کسب و کارها از حسابداری یک‌طرفه تنها در بخش غیر رسمی و در دادوستدهای خیلی کوچک، که تقاضا برای حسابرسی و ثبت بسیار کم می‌باشد، استفاده می‌شود. در حسابداری ثبت دوطرفه حساب‌های گوناگونی وجود دارند که به دو نوع بدهکار و بستانکار تقسیم می‌شود. این حساب‌ها جدا از مفهوم بستانکار و بدهکار در زبان محاوره‌ای می‌باشند. در روش حسابداری یک طرفه فقط فهرست هزینه‌های اقلام به شکل تکی و مجموع آنها آورده می‌شود، به عبارتی دیگر در حسابداری یک طرفه تنها حساب بدهکار تحلیل و بررسی می‌شود و حساب بستانکار بدون بررسی رها می‌شود. حساب‌های صندوق، لوازم اداری، حساب بدهکاران، هزینه‌ها و حساب خرید از گونه بدهکار می‌باشد و حساب‌های فروش، بستانکاران و درآمدها از نوع بستانکار است. افزایش در حساب‌های بدهکار، حساب موردنظر را بدهکار و کاهش در حساب‌های بدهکار، حساب موردنظر را بستانکار می‌کند و همچنین به طور مشابه داریم افزایش در حساب‌های بستانکار، آن حساب را بستانکار و کاهش در حساب‌های بستانکار آن را بدهکار می‌کند. به‌عنوان مثال، زمانی که پولی از صندوق برداشت می‌شود به دلیل اینکه حساب صندوق از نوع بدهکار است و به این دلیل که موجودی صندوق کاهش یافته است، گفته می‌شود که حساب صندوق بستانکار است و یا مثلاً زمانی که وسیله‌ای برای شرکت خریداری می‌شود به این دلیل که خرید وسایل جزء ملزومات به حساب می‌آید، گفته می‌شود که حساب ملزومات بدهکار شده است.

دارایی‌ها، بدهی‌ها و سرمایه، عناصر اصلی معادله اساسی حسابداری را تشکیل می‌دهند. این اصطلاحات در زیر توضیح داده می‌شوند.

الف) حساب: حساب همانند ظرفی است که اطلاعات مربوط به هر کدام از دارایی‌ها، بدهی‌ها و سرمایه در آن نگهداری می‌شود.

ب) دارایی‌ها: دارایی‌ها منابع اقتصادی مؤسسه هستند که فعالیت‌های اقتصادی با استفاده از آنها انجام می‌گیرد. اموال، مطالبات و سایر منابع اقتصادی متعلق به یک مؤسسه، که در نتیجه معاملات، عملیات مالی یا سایر رویدادها ایجاد شده و قابل تبدیل به پول و دارای منافع آتی است «دارایی» نامیده می‌شود. مؤسسات برحسب نوع و حجم فعالیت‌شان، دارایی‌های مختلفی دارند.

ج) بدهی‌ها: تعهداتی که یک مؤسسه در مقابل اشخاص و مؤسسات دیگر دارد و از معاملات و رویدادهای گذشته ناشی شده است و باید از طریق پرداخت پول، تحویل کالا، انجام دادن خدمت یا انتقال سایر اقلام دارایی تسویه شوند «بدهی» نامیده می‌شود.

د) حساب‌های سرمایه: حق مالی مالک یا مالکان یک مؤسسه نسبت به دارایی‌های آن، «سرمایه» نامیده

می‌شود. در هر زمان با کسر کردن بدهی‌های یک مؤسسه از دارایی‌های آن، مبلغ سرمایه به‌دست می‌آید. سرمایه مؤسسه عمدتاً ناشی از آورده نقدی و یا غیرنقدی مالک (یا مالکان) در زمان تشکیل مؤسسه و پس از آن است. آورده نقدی مالک شامل وجه نقدی است که مالک (یا مالکان) در مؤسسه سرمایه‌گذاری می‌کند و آورده غیرنقدی شامل دارایی‌هایی غیر از وجه نقد است که مالک (یا مالکان) به‌عنوان سرمایه وارد مؤسسه می‌کند. **هـ) سرمایه‌گذاری مجدد:** اگر مالکان پس از تشکیل مؤسسه مبالغی را به‌صورت نقد و یا غیرنقد در مؤسسه سرمایه‌گذاری کنند، به آن سرمایه‌گذاری مجدد می‌گویند. **و) اثر رویدادهای مالی روی حساب‌ها:** رویدادهای مالی، فعالیت‌هایی هستند که اثر مالی داشته باشند. به‌طور دقیق‌تر می‌توان گفت رویدادهای مالی، رویدادهایی هستند که حداقل بر یکی از عناصر معادله اساسی حسابداری (دارایی‌ها، بدهی‌ها و سرمایه) تأثیر بگذارند.

بیشتر بدانید

مثال: آقای احسانی در اسفندماه سال ۱۳۸۹ مؤسسه احسانی را تأسیس نمود. رویدادهای زیر طی اسفندماه سال ۱۳۸۹ در مؤسسه احسانی اتفاق افتاده است. تعیین کنید که آیا رویدادهای ذکر شده، مالی هستند یا خیر؟

۱ آقای احسانی مبلغ ۹۰۰,۰۰۰ ریال به‌عنوان سرمایه اولیه وارد مؤسسه نمود.

جواب: رویداد فوق یک رویداد مالی است، زیرا در اثر آن هم دارایی‌های مؤسسه (صندوق یا وجه نقد) و هم سرمایه مؤسسه افزایش یافته است.

۲ یک دستگاه خودرو به مبلغ ۱۲۰,۰۰۰ ریال به‌صورت نقد خریداری شد.

جواب: رویداد مالی است، زیرا در اثر آن یکی از دارایی‌ها تحت عنوان وسایل نقلیه (خودرو) افزایش یافته و یکی دیگر از دارایی‌ها تحت عنوان وجه نقد (صندوق) کاهش یافته است.

۳ مبلغ ۸۰,۰۰۰ ریال به‌صورت قرض از شرکت الف دریافت شد.

جواب: رویداد مالی است، زیرا در اثر آن یکی از دارایی‌ها (صندوق یا وجه نقد) افزایش یافته و همچنین بدهی شرکت (حساب‌های پرداختی) افزایش پیدا کرده است.

۴ مبلغ ۶۰,۰۰۰ ریال به‌صورت قرض به شرکت ب پرداخت شد.

جواب: رویداد مالی است، زیرا در اثر آن یکی از دارایی‌ها (صندوق یا وجه نقد) کاهش و در مقابل یکی دیگر از دارایی‌ها (حساب‌های دریافتنی یا طلب) افزایش یافته است.

ی) ماهیت حساب‌ها: از عناصر معادله اساسی حسابداری، حساب‌های مربوط به دارایی‌ها، ماهیت بدهکار و حساب‌های مربوط به بدهی‌ها و سرمایه، ماهیت بستانکار دارند. حساب‌های درآمد نیز از این نظر، مشابه حساب سرمایه، مانده بستانکار و هزینه‌ها برعکس حساب سرمایه، مانده بدهکار دارند.

فعالیت ۵۸

با یک هنجروی حسابداری گفت‌وگو کنید و گزارشی از اصطلاحات حسابداری تهیه و در کلاس ارائه دهید.

مفهوم دوره مالی

نتایج واقعی عملیات مؤسسه را، به طور دقیق و قطعی، فقط می‌توان در پایان اجرای عملیات آن و پس از وصول مطالبات، فروش دارایی‌ها و اجرای تعهدات و پرداخت بدهی‌ها، تعیین کرد. اما استفاده‌کنندگان از اطلاعات مالی نمی‌توانند برای دریافت اطلاعات تا آن زمان تأمل کنند. بنابراین عمر طولانی یک مؤسسه به دوره‌های زمانی مساوی کوتاه‌تر (معمولاً یک ساله) تقسیم می‌شود و برای هر دوره، گزارش‌های مالی جداگانه‌ای ارائه می‌گردد. به این دوره‌های زمانی، اصطلاحاً «دوره مالی یا حسابداری» می‌گویند. هر دوره مالی را که برابر یک سال کامل رسمی هر کشور باشد، «سال مالی» می‌گویند.

فعالیت ۵۹

در گفت‌وگو با حسابدار یک شرکت نمونه‌ای از فعالیت‌های مالی (رویداد مالی) آن شرکت را تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۶۰

با جست‌وجو در منابع علمی، در مورد تاریخچه پیدایش حسابداری در جهان و ایران گزارشی تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

هدف توانمندسازی ۱۰: هنرجو بتواند از اصطلاحات و انواع واحدهای اقتصادی یا مؤسسات گزارشی ارائه دهد.

انواع واحدهای اقتصادی یا مؤسسات

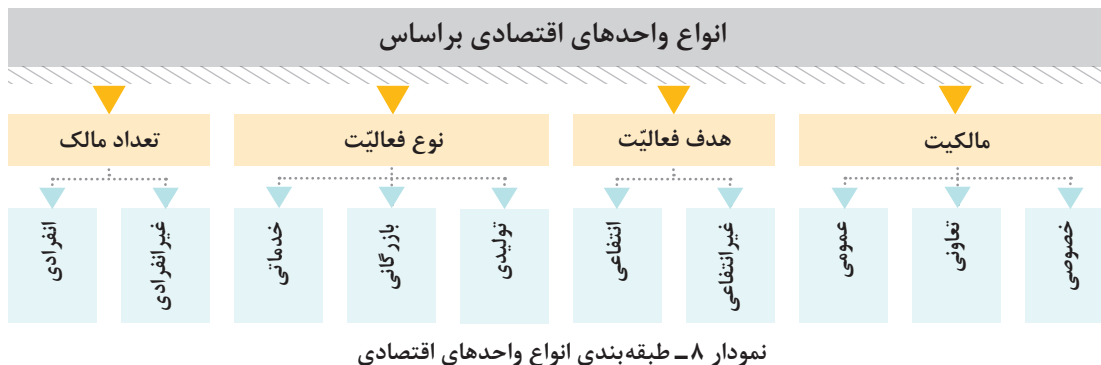
فعالیت ۶۱

- در گروه‌های کلاسی در مورد سؤالات زیر گفت‌وگو کنید:
- ۱ آیا با انواع واحدهای اقتصادی یا مؤسسات آشنایی دارید؟
 - ۲ واحدهای تعاونی و واحدهای بازرگانی چه ویژگی‌هایی دارند؟

واحدهای اقتصادی، مؤسسات جدا و مستقلی هستند که با ترکیب عوامل مختلف اقتصادی منافع مالکین خود را دنبال می‌کنند. تعداد واحدهای اقتصادی در جامعه بی‌شمار است. بانک‌ها، مؤسسات آموزشی، شرکت‌ها، فروشگاه‌ها، مغازه‌ها و کارگاه‌ها از جمله واحدهای اقتصادی به شمار می‌آیند. واحدهای اقتصادی را از لحاظ مالکیت، شکل حقوقی، نوع فعالیت و سایر جنبه‌ها می‌توان به طبقات مختلف تقسیم‌بندی کرد. این تقسیم‌بندی‌ها از لحاظ مقاصد حسابداری اهمیت دارند. در صفحه بعد، چهار نمونه از طبقه‌بندی واحدهای اقتصادی ارائه شده است (نمودار ۸).

شایستگی ۳: تنظیم بودجه در خانواده و مدیریت هزینه‌های آن

واحدهای اقتصادی از نظر مالکیت

طبق قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بخش‌های اقتصادی کشور به‌صورت عمومی، تعاونی و خصوصی اداره می‌شوند.

واحدهای عمومی: این دسته از واحدهای اقتصادی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در مالکیت دولت یا سایر نهادهای عمومی قرار دارند. وزارت‌خانه‌ها، سازمان‌های مختلف دولتی مثل شهرداری‌ها، سازمان تأمین اجتماعی، سازمان حفاظت از محیط زیست، نیروی انتظامی و بنیاد شهید نمونه‌هایی از واحدهای اقتصادی بخش عمومی به‌شمار می‌آیند.

واحدهای تعاونی: کلیه واحدهایی هستند که به‌منظور رفع نیازمندی‌های مشترک و بهبود وضع اقتصادی و اجتماعی اعضای آن از طریق خودیاری، کمک و همکاری متقابل تشکیل شده و در مالکیت اعضا قرار دارند. شرکت‌های تعاونی روستایی، کارگری، مسکن، مصرف و اتحادیه‌های تعاونی در زمره واحدهای اقتصادی بخش تعاونی قرار دارند.

نحوه تشکیل شرکت‌های تعاونی خانوادگی

در گروه‌های کلاسی در مورد تصویر بالا گفت‌وگو کنید و نتیجه را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۶۲

تعاون یعنی همکاری، زمانی که فردی نتواند به تنهایی کار یا فعالیتی را انجام دهد، بهتر است که از دیگران کمک بگیرد تا آن کار را به صورت دسته جمعی و با همکاری یکدیگر انجام دهند این شیوه انجام کار را تعاون می گوئیم. تعاون به معنای عام به هرگونه همکاری و همیاری افراد برای کمک به رفع مشکلات یکدیگر و رسیدن به هدف های مشترک اطلاق می شود. اما تعاونی ها به عنوان مؤسسات اقتصادی - اجتماعی، بر شکل متفاوتی از فعالیت های تجاری با هدف برآوردن نیازهای اعضای خود و نیل به اهداف جمعی تأکید دارند و در کنار تأمین نیازهای مادی اهداف اجتماعی را نیز دنبال می کنند.

شرکت های تعاونی

هرگاه گروهی از مردم (حقیقی یا حقوقی) از روی میل و علاقه برای رسیدن به هدف های مشترک اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و طبق اساسنامه شرکت های تعاونی و قانون تعاون دور هم جمع شوند و به صورت عادلانه و با سرمایه گذاری مشترک فعالیتی را شروع نمایند و در سود و زیان آن سهیم باشند؛ درواقع یک شرکت تعاونی تأسیس کرده اند. این افراد اعضای تعاونی نام دارند و هریک از آنها را یک عضو شرکت تعاونی می نامند؛ از جمله شرکت های تعاونی می توان شرکت های تعاونی مصرف، شرکت تعاونی خانوادگی، شرکت تعاونی مسکن و... را نام برد.

فعالیت ۶۳

از تجربه تشکیل تعاونی در مدرسه یا هنرستان خود گزارشی در کلاس ارائه دهید.

چگونگی تشکیل شرکت های تعاونی: شرکت های تعاونی جزو اشخاص حقوقی محسوب می شوند و وابستگی تشکیلاتی و سازمانی به دستگاه های دولتی ندارند. از این رو تشکیل آن نیازمند عزم و اراده افراد جامعه است. به عبارت دیگر دولت اقدام به ایجاد تعاونی ها نمی کند، بلکه تعدادی از اشخاص که درخواست و هدف مشترک دارند، سرمایه و امکانات خود را در یک جا جمع نموده و در قالب تعاونی به فعالیت می پردازند. دولت نیز وظیفه هدایت، حمایت و نظارت بر آنها را برعهده دارد.

بنابراین برای آنکه یک شرکت تعاونی تشکیل گردد، باید عده ای از داوطلبان تأسیس تعاونی (به نام هیئت مؤسس) پیش قدم شوند و طی مراحل اقدام به تأسیس تعاونی نمایند. امروزه در بسیاری از کشورها بعضی افراد هستند که به صورت یک گروه خانوادگی جهت کسب درآمد، کارهای مختلفی را از طریق رایانه در منزل انجام داده و به شرکت ها و مؤسسات خارج از منزل و حتی اقصی نقاط جهان خدمات خود را ارائه می دهند.

ثبت شرکت تعاونی دوستانه و خانوادگی: مجموعه ای از افراد که برای انجام فعالیتی خاص با همدیگر همکاری می کنند، می توانند یک شرکت یا مؤسسه را تشکیل دهند. انتخاب شکل شرکت برای فعالیت تجاری به دلایل مختلفی مانند ضرورت جمع کردن سرمایه زیاد، تخصص های گوناگون، استفاده از مزایای بیمه و بازنشستگی، افتتاح حساب بانکی تجاری، بهره مندی از وام و منابع مالی، امکان شرکت در مناقصات و مزایده و قراردادهای دولتی و... صورت می گیرد.

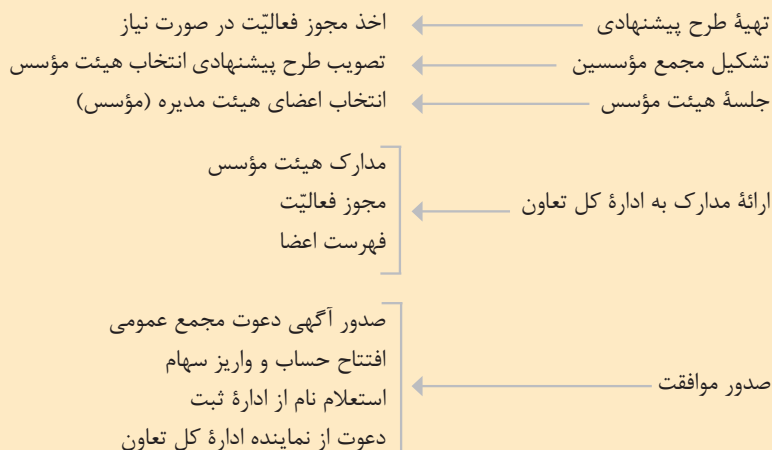
چنانچه می خواهید اقدام به تأسیس و ثبت شرکتی دوستانه و خانوادگی نمایید، از بهترین گزینه ها برای ثبت،

شرکت با مسئولیت محدود است. شرکت با مسئولیت محدود، به اصطلاح شرکت دوستانه و خانوادگی است که بیشتر بین افرادی که با هم دوست و روابط مالی دارند تشکیل می‌شود.

فرایند تشکیل تعاونی تأمین نیاز مشاغل خانگی

- ۱ تشکیل تعاونی تأمین نیاز مشاغل خانگی به دو صورت زیر امکان‌پذیر است:
(الف) تشکیل تعاونی تأمین نیاز برای افرادی که دارای مشاغل خانگی در یک گرایش و یا چند گرایش هم‌سو و نزدیک به هم هستند.
(ب) تشکیل تعاونی تأمین نیاز برای اشخاص پشتیبان مشاغل خانگی.
- ۲ تعداد اعضا براساس آیین‌نامه مواد ۶ و ۲۰ قانون بخش تعاون اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، حداقل درهنگام تشکیل ۲۰ عضو می‌باشد (در مواردی که امکان ثبت تعاونی با ۲۰ عضو میسر نباشد، در صورت تشخیص معاونت امور تعاون با کمتر از این تعداد نیز قابل تشکیل است. در هر صورت نباید تعداد اعضا کمتر از ۷ نفر باشد)؛
- ۳ درخواست حداقل ۳ نفر از متقاضیان به‌عنوان هیئت مؤسس؛
- ۴ معرفی یک نفر به نمایندگی از هیئت مؤسس به اداره کل تعاون کار و رفاه اجتماعی استان؛
- ۵ ورود نماینده هیئت مؤسس به سامانه الکترونیکی تشکیل و ثبت تعاونی‌ها به آدرس <http://ei.icm.ir> و تکمیل فرم درخواست موافقت با تشکیل تعاونی، دریافت شماره درخواست تشکیل به‌منظور پیگیری‌های بعدی و انجام سایر امور به‌شرح موجود در سامانه مذکور.

نحوه تشکیل شرکت‌های تعاونی

بیشتر بدانید

فرض کنید می‌خواهید با گروهی از دوستان خود یک شرکت تعاونی به ثبت برسانید. نحوه تشکیل این شرکت را از ابتدا تا انتها در کلاس گزارش دهید.

فعالیت ۶۴

با جست‌وجو در منابع دینی، آیات و روایاتی درخصوص اهمیت تعاون و همکاری تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

واحدهای خصوصی: واحدهای اقتصادی خصوصی نه متعلق به بخش عمومی است و نه به صورت تعاونی اداره می‌شوند. فروشگاه‌ها، واحدهای صنفی و کارگاه‌های تولیدی خصوصی، نمونه‌هایی از این نوع واحدها هستند. این واحدها به یک یا چند نفر تعلق دارند.

واحدهای اقتصادی از نظر هدف فعالیت

یکی از عوامل مؤثر بر نحوه حسابداری هر واحد اقتصادی، هدف فعالیت آن می‌باشد. واحدهای اقتصادی از نظر هدف فعالیت به دو دسته تقسیم می‌شوند:

واحدهای انتفاعی: هر واحد اقتصادی که با هدف کسب سود و منفعت مادی تشکیل شود، یک واحد انتفاعی محسوب می‌شود. واحد انتفاعی می‌تواند تحت مالکیت بخش عمومی باشد مثل شرکت فولاد ایران و یا در اختیار بخش خصوصی باشد مثل واحدهای صنفی در سطح شهر و روستا و یا به صورت تعاونی اداره شود مثل شرکت‌های تعاونی مصرف.

واحدهای غیرانتفاعی: هر واحدی که هدف از تشکیل آن کسب منفعت مادی برای مالکان آن نباشد واحد غیرانتفاعی محسوب می‌گردد. واحدهای غیرانتفاعی ممکن است در قبال ارائه کالا یا خدمات، وجه دریافت نمایند مانند مدارس و دانشگاه‌های غیرانتفاعی و یا ممکن است در قبال ارائه خدمات و کالا وجهی دریافت نکنند مانند بنیادهای خیریه.

طبقه‌بندی واحدهای اقتصادی از نظر نوع فعالیت

نوع فعالیت یک واحد اقتصادی بر نحوه حسابداری آن واحد مؤثر است. واحدهای اقتصادی اعم از خصوصی و غیرخصوصی از لحاظ نوع فعالیت به سه دسته تقسیم می‌شوند:

واحدهای خدماتی: واحدهایی هستند که خدماتی به مشتریان ارائه می‌کنند و معمولاً در قبال ارائه خدمات، منفعت به دست می‌آورند. بانک‌ها، هتل‌ها، بیمارستان‌ها، آموزشگاه‌ها، مؤسسات حسابداری، دفاتر وکالت و تعمیرگاه‌ها نمونه‌هایی از واحدهای خدماتی هستند.

واحدهای بازرگانی: واحدهایی هستند که به خرید و فروش مواد خام، فرآورده‌ها و کالاها اشتغال دارند. این واحدها معمولاً بدون تغییر شکل و محتوای کالاهای خریداری شده آنها را به فروش می‌رسانند. واحدهای بازرگانی کالا را خریداری و حمل کرده، در محل مناسب به مشتریان عرضه می‌کنند و بهای کالاهای فروخته شده را از آنها دریافت می‌کنند. بنگاه‌های عمده فروشی و فروشگاه‌ها و مغازه‌ها از جمله واحدهای بازرگانی به شمار می‌آیند.

واحدهای تولیدی: واحدهایی هستند که با استفاده از عوامل و مواد تولید به ساخت کالاهای اقتصادی می‌پردازند. این واحدها مواد اولیه را تهیه کرده، با تغییر شکل، آنها را به صورت کالای ساخته شده به فروش می‌رسانند.

واحدهای تولیدی در فعالیت‌های متنوعی مانند کشاورزی، معدن، محصولات مصرفی، شرکت‌های خودروسازی، صنایع شیمیایی، کارگاه‌های تجاری و غیره به تولید اشتغال دارند. واحدهایی که تسهیلاتی از قبیل آب، برق و گاز تولید می‌کنند هم، در شمار واحدهای تولیدی به حساب می‌آیند.

واحدهای اقتصادی از نظر تعداد مالک

واحدهای اقتصادی از نظر تعداد مالک به دو دسته تقسیم می‌شوند:

واحدهای انفرادی: واحدهایی هستند که مالکیت آنها به یک نفر تعلق دارد. این واحدهای اقتصادی، واحدهای تک مالکی هم نامیده می‌شوند. بسیاری از فروشگاه‌ها، مغازه‌ها و تعمیرگاه‌ها جزو این دسته قلمداد می‌شوند. برای مثال یک فروشگاه، یک کارگاه یا یک چاپخانه که مالکیت آن متعلق به یک نفر باشد از مصادیق مؤسسات تک مالکی یا انفرادی است.

واحدهای غیرانفرادی (چند مالکی یا سهامی): بیشتر واحدهای اقتصادی بزرگ متعلق به دو یا چند نفر می‌باشند. معمولاً افراد، سرمایه‌های کوچک خود را با یکدیگر جمع می‌کنند و واحدهای اقتصادی بزرگ‌تری را تشکیل می‌دهند. شرکت‌ها و مؤسسات حسابرسی از جمله واحدهای اقتصادی غیرانفرادی به‌شمار می‌آیند.

در گروه‌های کلاسی با جست‌وجو در منابع علمی در مورد تفاوت واحدهای تعاونی با واحدهای خصوصی بروشوری تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۶۶

فعالیت‌های پایانی

- ۱ گزارشی از واحدهای انتفاعی و غیرانتفاعی محل سکونت خود را در کلاس ارائه دهید.
- ۲ واحدهای اقتصادی زیر را بر اساس جدول ۱۲ کامل نمایید.

جدول ۱۲

تعداد مالکان	نوع فعالیت			هدف فعالیت		مالکیت			واحدهای اقتصادی
	انفرادی	غیرانفرادی	تولیدی	بازرگانی	خدماتی	غیرانتفاعی	انتفاعی	خصوصی	
									شرکت ذوب آهن اصفهان
									شرکت ایران خودرو
									شرکت فروشگاه‌های زنجیره‌ای رفاه
									نانوایی محله
									تعمیرگاه اتومبیل محله خودتان
									هنرستان محل تحصیل خودتان
									دبستان غیردولتی
									شرکت مخابرات
									مهد کودک
									دفتر خدمات پستی

- ۳ گزارشی از نقش تعاون و همکاری در خانواده از نگاه قرآن کریم تهیه کنید.
- ۴ زهرا قرار است به‌همراه دوستان خود یک شرکت تعاونی خانوادگی تشکیل دهد. لطفاً او را راهنمایی کنید.

شایستگی ۴

پرورش شخصیت خلاق و کارآفرین

- به نام آفرینشگری که همهٔ اشیاء و ذرات هستی را از عدم و نیستی آفرید و هرکدام را در مسیر شایسته و بایسته هدایت نمود.^۱
- هرگز نمی‌دانیم چه میزان توان اوج گرفتن داریم. مادام که برنخاسته‌ایم هرگز نخواهیم دانست اندازه قاطمتمان چقدر است و آنگاه اگر درست بایستیم می‌بینیم قدامان به آسمان می‌رسد و قهرمانی که در ذهنمان داریم موجودی معمولی است و ما هرگز حاضر نشده‌ایم برای به اوج رسیدن خود را به زحمت بیندازیم.^۲
- آنچه سبب می‌شود که نیستی صورت هستی به خود گیرد، آفرینش و خلاقیت است. از این‌رو همهٔ هنرها آفریدن است و استادان و هنرمندان همه خلاق و آفرینش‌گرند. (افلاطون)

زمان: ۱۷ ساعت (نظری ۸ ساعت + عملی ۹ ساعت)

۱. برگزیده از قرآن کریم سوره طه آیه ۵۰ و دعای جوشن کبیر فراز ۸۱

۲. امیلی دیکسون

واحد یادگیری ۱: پرورش ویژگی‌های تفکر خلاق

استاندارد عملکرد

پرورش شخصیت خلاق از طریق آموزش مفاهیم کنجکاوی، پرسشگری، ابتکار، تحمل ابهام، انعطاف‌پذیری، استقلال‌طلبی، اعتماد به نفس، شوخ طبعی و برون‌گرایی براساس اصول علمی روان‌شناسی و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش.

شایستگی‌های فنی مورد انتظار

- ۱ توسعه شناخت شخصیت خلاق
- ۲ پرورش ویژگی‌های تفکر خلاق

شایستگی‌های غیرفنی مورد انتظار

- ۱ تفکر انتقادی
- ۲ تفکر خلاق

هدف توانمندسازی ۱: هنرجو بتواند خلاقیت را توضیح دهد.

فعالیت ۱

- الف) در گروه‌های کلاسی در مورد سؤالات زیر گفت‌وگو کنید؟
- ۱ اگر پارچه، مقوا، کاغذ رنگی، چسب و قیچی داشته باشید، چه کاردستی‌ای می‌توانید درست کنید؟
 - ۲ از یک تکه کاغذ چه استفاده‌هایی می‌کنید؟
- ب) پاسخ سؤالات را در کلاس ارائه دهید و فهرستی از آنها تهیه کنید.
- ج) کدام توانایی ذهنی به شما کمک کرد بتوانید پاسخ‌های بیشتر و تازه‌تری ارائه دهید؟

شکل ۱- نقاشی تالار آیین، اثر محمد غفاری معروف به کمال‌الملک

کلمه خلاقیت احتمالاً دانشمندان و هنرمندان زیادی را به ذهن شما می‌آورد و آثار هنری و اختراعات بزرگی را در ذهن خود حاضر می‌کنید. روان‌شناسان از دیرباز به مطالعه خلاقیت و مشخص کردن ویژگی‌های آن علاقه‌مند بوده‌اند. آنها تلاش کرده‌اند که نمودهای رفتار خلاقانه را در زندگی روزمره توضیح دهند و فرایند رشد و تحول خلاقیت را نیز مطالعه کنند (شکل ۱).

روان‌شناسان برای خلاقیت تعاریف متعددی ارائه داده‌اند. برخی خلاقیت را شیوه خاصی از حل مسئله می‌دانند (گانیه^۱) و برخی خلاقیت را با توجه به شیوه‌های مختلف تفکر تعریف می‌کنند (گیلفورد^۲). اگر بخواهیم تعریف واحدی از خلاقیت ارائه دهیم می‌توانیم آن را به صورت زیر تعریف کنیم: «خلاقیت به تولید ایده‌های اصیل و ارزشمند گفته می‌شود». در این تعریف، منظور از ایده اصیل، ایده‌ای تازه و نو و منظور از ارزشمند بودن، مفید و رضایت‌بخش بودن آن است.^۳

فعالیت ۲

تصور کنید که در حین خوردن بستنی لیوانی، قاشق بستنی می‌شکند. چه راه‌هایی برای خوردن باقی‌مانده بستنی به ذهن شما می‌رسد؟ با هم گروه‌های خود گفت‌وگو کنید و فهرستی از این راه‌ها را در کلاس ارائه دهید.

۱. Gagne

۲. Guilford

۳. برای کسب اطلاعات بیشتر به کتاب پرورش مهارت‌های شناختی و خلاق رشته تربیت کودک پایه دوازدهم مراجعه کنید.

پرورش خلاقیت به دلایل زیر مهم و ضروری است:

- تمام پیشرفت‌های حوزه اقتصاد، فرهنگ، سیاست و اجتماع مدیون خلاقیت است؛
- خلاقیت کلیدی‌ترین مسئله در جامعه ما و تمام جوامع در حال توسعه است که اگر به‌درستی با آن برخورد و زمینه‌ها و بسترهای آن فراهم شود بسیاری از مشکلات آنها حل خواهد شد؛
- اگر انسان بخواهد برای نیازهای متغیر خود در شرایط جدید از همان راه‌حل‌های قدیمی استفاده کند در نهایت روزی فرا می‌رسد که راه‌حل‌های کهنه پاسخگوی شرایط جدید نخواهد بود، لذا داشتن خلاقیت برای ادامه زندگی ضروری است؛
- خلاقیت آموختنی است، بهتر است زمینه‌هایش فراهم گردد و مهارت‌های لازم آن در زمان مناسب به افراد آموزش داده شود؛
- امروزه، مردم ما نیازمند آموزش خلاقیت هستند. آن‌چنان که لحظه‌به‌لحظه محیط اطراف خویش را کاوش کنند و با خلق افکار نو، به‌سوی یک جامعه سعادت‌مند قدم بردارند.

ویژگی‌های فرد خلاق

به نظر شما یک رفتار چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد که آن را خلاقانه بدانیم؟ تعاریف خود را در دو جمله برای سایر اعضای کلاس بگویید و نکات مشترک تعاریف را پیدا کنید.

فعالیت ۳

برخی روان‌شناسان معتقدند افراد خلاق چهار ویژگی دارند:

- ۱ **انعطاف‌پذیرند:** افراد خلاق نسبت به باورها و دیدگاه‌های جدید پذیرش بالایی دارند. این افراد به دیدگاه‌های سایر افراد توجه دارند و در مقابل آنها جبهه‌گیری نمی‌کنند. این ویژگی به آنها فرصت می‌دهد تا ایده‌های خود را فراتر از محیط اطرافشان گسترش دهند.
- ۲ **رفتارهای غیر کلیشه‌ای دارند:** رفتارهای کلیشه‌ای، رفتارهای کلی و بی‌انعطاف هستند که بدون هیچ تغییری توسط افراد تکرار می‌شوند. حال آنکه، افراد خلاق سبک زندگی خلاقانه و خاص خود را دارند. آنها از رفتارهای دیگران تقلید نمی‌کنند، تابع مد نیستند و از زوایای جدیدی به مسائل نگاه می‌کنند.
- ۳ **در حوزه تخصصی خود دانش بالایی دارند:** اگر شما مثلاً اطلاعاتی درباره بودجه، هزینه و پس‌انداز نداشته باشید نمی‌توانید درباره تنظیم بودجه و مدیریت هزینه‌های آن طرحی خلاقانه در جهت کمک به خانواده داشته باشید. به‌همین دلیل است که گفته می‌شود خلاقیت با دانش ارتباط تنگاتنگی دارد. افراد خلاق برای کسب دانش در زمینه‌های مورد علاقه خود وقت می‌گذارند و بسیار تلاش می‌کنند.
- ۴ **دارای انگیزه درونی هستند:** انگیزه، نیروی محرکه فرد برای شروع به یک کار و پیگیری آن است. افراد خلاق انگیزه درونی بالایی دارند، یعنی به کاری که انجام می‌دهند علاقه‌مندند و بدون وجود اجبار یا فشار بیرونی، خود را متعهد به انجام آن می‌دانند (جدول ۱).^۱

۱. بعضی از متخصصان موارد دیگری نظیر کنجکاوی زیاد، علاقه‌مندی به تجربه و آزمایش، پشتکار و تمایل به خطرپذیری را به این ویژگی‌ها افزوده‌اند.

جدول ۱- نمونه رفتارهای خلاقانه کودکان در زمینه‌های مختلف

زمینه	نمونه رفتار خلاق
آواز خواندن	آنگاه که کودکان یک ملودی خاص بسازند یا کلمات بی‌معنی خود را با آهنگ‌های آشنا همراه کنند؛
نقاشی	بازی با خطوط، اشکال و رنگ‌های مختلف؛
ساختن	استفاده از وسایل مختلف برای ساختن برج و ساختمان در حین بازی؛
روابط اجتماعی	استفاده از راه‌حل‌های مختلف و مفید برای حل مسائل بین خود و دیگران؛
قصه‌گویی	ادامه دادن داستان‌های ناقص با موضوعات و شخصیت‌های بدیع؛

مفاهیم خلاقیت

۱ تعیین هدف: یکی از مهم‌ترین عوامل در موفقیت افراد، تدوین و مشخص کردن دقیق اهداف است. هدف همان نقطه و موقعیتی است که می‌خواهیم به آن برسیم. انسان بی‌هدف کاملاً تابع حوادث و پیشامدهاست.

شکل ۲- تعیین هدف

کسی که هدف روشنی در زندگی دارد، پس از رسیدن به کامیابی، احساس خوشبختی و آرامش می‌کند. اما افرادی که اهداف معینی ندارند به هر مقامی که برسند باز هم ناراضی‌اند. هدف‌سازی در واقع به‌منزله ترسیم جاده‌ای برای آینده است. بنابراین تشخیص هدف و آگاهی از آن پیش‌شرط هر اقدامی به حساب می‌آید. افراد موفق و خلاق پس از هدف‌سازی و تعیین اهداف، برای رسیدن به آن برنامه‌ریزی می‌کنند و مصمم هستند که با تلاش، مقاومت و صبر در برابر مشکلات، به موفقیت دست یابند (شکل ۲).

یک هدف خوب حداقل پنج ویژگی زیر را باید داشته باشد:

(الف) مشخص باشد.

(ب) قابل اندازه‌گیری باشد: یعنی بتوانید تشخیص دهید که نسبت به دوره زمانی قبلی به هدف خود نزدیک‌تر شده‌اید یا دورتر.

(ج) قابل دست یافتن باشد: اهداف باید بزرگ باشد، اما به‌صورت معقول به اهداف کوچک‌تر و قابل دستیابی تقسیم‌بندی شود.

(د) معقول باشد: هر چند هدف نهایی می‌تواند بسیار بزرگ باشد، اما باید در مراحل قابل دست یافتن و معقول برنامه‌ریزی گردد.

(ه) زمان‌بندی شده باشد.

چند عدد کارتن خالی با اندازه‌ها و شکل‌های متفاوت، تعداد محدودی پارچه، نخ کاموا و لوله‌های خالی دستمال کاغذی تهیه کنید. با استفاده از این وسایل یک بازی برای کودکان زیر ۶ سال طراحی کنید.

۲ کنجکاوی: کنجکاوی افراد را به حل معما و یافتن پاسخ می‌کشاند تا درگیر نوعی کاوش شوند. کنجکاوی

می‌تواند منبع مهم و پشتیبان خلاقیت باشد. کنجکاوی، افراد را به جست‌وجوی اطلاعات می‌کشاند که فراتر از نیاز برای حل معماست. یکی از ویژگی‌های شخصیتی هر فرد از بدو تولد کنجکاوی است. با افزایش سن به تدریج میزان کنجکاوی افزایش پیدا می‌کند. در واقع هدف از کنجکاوی جست‌وجوی یک پدیده جدید است. کودکان از طریق کنجکاوی و جست‌وجو در حال آموختن هستند. تقویت جنبه کنجکاوی آنها تأثیرات سودمندی در موفقیت و سعادشان خواهد داشت (شکل ۳).

شکل ۳- کنجکاوی

در گروه‌های کلاسی در مورد موضوع زیر تحقیق و جست‌وجو کنید و نتیجه را به صورت گزارش در کلاس ارائه دهید:

چه واکنشی در برابر کنجکاوی کودکان مناسب است؟

شکل ۴- پرسشگری

۳ پرسشگری: پرسشگری در لغت به معنای نقد کردن و برای یک

سؤال، پاسخ خواستن است. پرسشگری نقش بسیار مهمی در ارتباطات، یادگیری و پیشرفت دارد. سؤال کردن باعث مسئله‌شناسی می‌شود، همچنین براساس موقعیتی که در آن قرار دارید؛ به شما کمک می‌کند تا موضوعی که درباره آن بحث می‌کنید، برایتان شفاف‌تر شود. طرح پرسش‌های مناسب، راه رسیدن به اهداف را هموارتر می‌کند. همه ما برای تصمیم‌گیری در کارهای مهم، به اطلاعات جامع و کافی نیاز داریم. پرسیدن یکی از مهم‌ترین روش‌های کسب اطلاعات است. همه ما ضرب‌المثل «پرسیدن عیب نیست، ندانستن عیب است» را شنیده‌ایم. هر چه سؤال‌ها بیشتر و بهتر باشند، یادگیری عمیق‌تر است (شکل ۴).

در گروه‌های کلاسی در مورد موضوعات زیر تحقیق و جست‌وجو کنید و نتیجه را به صورت بروشور در کلاس ارائه دهید:

۱ چگونه می‌توان پرسشگری را در کودکان پرورش داد؟

۲ چه واکنشی در برابر پرسشگری کودکان مناسب است؟

تقویت روحیه پرسشگری، باعث پرورش کنجکاوی در انسان می‌شود و ساختارشکنی قالب‌های ذهنی را تسریع می‌کند. داشتن روحیه پرسشگری باعث می‌شود یادگیری بهتر صورت بگیرد:

- در کودکان زیر ۵ سال، پرسش درباره موارد مختلف به علت این است که آنها می‌خواهند صحبت کنند، اما به دنبال جواب سؤال‌های خود نیستند.
- در کودکان بین ۶ تا ۹ سال پرسش نشانه تفکر و آگاهی است؛ زیرا آنها درمورد چیزهای جدید سؤال می‌کنند.
- در کودکان بین ۱۰ تا ۱۵ سال سؤالات آنها بیشتر از رسانه‌های جمعی، مانند رادیو و تلویزیون شکل می‌گیرد؛ به همین دلیل مهارت پرسشگری باید در کودکان تقویت شود.
- اگر این مهارت از کودکی به آنها آموزش داده شود؛ در آینده نیز از پرسیدن خجالت نمی‌کشند و برای یافتن پاسخ برای پرسش‌های خود، تلاش می‌کنند و به آگاهی می‌رسند.

۴ **ابتکار:** ابتکار به معنی توانایی تولید جواب‌های تازه است که به ذهن فرد خطور می‌کند. در تازگی یا اصالت، ملاک منحصر به فرد بودن و نادر بودن جواب‌ها و ایده‌هاست. برای مثال تصور کنید از ۱۰۰ نفر درباره

شکل ۵- ابتکار

کاربردهای سنجاق ته‌گرد سؤال می‌کنید. در بررسی آنها معلوم می‌شود جواب‌های ۹۰ تا ۹۵ نفر از شرکت‌کنندگان تا حدودی مشابه است؛ اما ۵ تا ۱۰ نفر به کاربردهایی اشاره کرده‌اند که به ذهن دیگران نرسیده است. این جواب‌هاست که اصالت و تازگی بالایی دارند و فرد را در مسیر خلاقیت و به‌کارگیری ایده‌های نو قرار می‌دهد (شکل ۵).

داستان ناتمام زیر را بخوانید و سعی کنید آن را تا جایی که ممکن است به شیوه‌ای بدیع و نو ادامه دهید: مینا هر روز صبح که از خواب برمی‌خاست با حسرت به آسمان و به گنجشک‌ها نگاه می‌کرد. او آرزو داشت که یک گنجشک باشد. یک روز صبح...

شکل ۶- تحمل ابهام

۵ **تحمل ابهام و گرایش به امور پیچیده:** بعضی از افراد از موقعیت‌های مبهم، پیچیده و غیرمطمئن استقبال نمی‌کنند. آنها احساس می‌کنند قادر به مواجهه با آن نیستند و ترجیح می‌دهند با موقعیت‌های ساده‌تری روبه‌رو شوند؛ تنبلی، مسامحه و سهل‌انگاری از خصوصیات این افراد است. اینان سعی می‌کنند ذهن خود را از درگیری با مسائلی که در آنها نکته مبهمی وجود دارد برهانند و به مسائل ساده‌تر بپردازند و بدین ترتیب فرصت‌هایی که می‌تواند منجر به خلق و ابداع شود از بین می‌رود (شکل ۶).

به شکل بالا با دقت نگاه کنید و خود را به جای آن فرد تصور کنید. در مورد وضعیت خود داستانی در کلاس ارائه دهید.

۶ استقلال طلبی و آزادی: استقلال طلبی به عنوان یک نیروی انگیزشی مهم برای فرد خلاق دانسته شده است. در واقع نیاز به استقلال را می توان با عباراتی نظیر کنترل داشتن بر سرنوشت خویش و نیز کاری را مستقلاً انجام دادن اما با مسئولیت تعریف کرد. استقلال طلبی در دوره های رشد کودک تا بزرگسالی به صورت مصادیق مختلفی ظهور پیدا می کند که اوج این رفتارها و روحیه در دوران نوجوانی شکل می گیرد.

شکل ۷- استقلال طلبی

دادن مسئولیت های خاص در خانواده و مدرسه به نوجوان و کنترل غیرمستقیم فعالیت های او به پرورش معقول این روحیه، کمک خواهد کرد. پدر و مادرانی که معتقد به دادن آزادی های مناسبی به کودکان شان هستند، استبدادی عمل نمی کنند و فعالیت های کودکان را محدود نمی کنند. در واقع زمینه را برای داشتن کودکانی خلاق فراهم می سازند (شکل ۷).

۷ مسئولیت پذیری: مسئولیت پذیری یعنی اینکه فرد، توانایی این را داشته باشد که کاری را برعهده بگیرد و در قبال آن، پاسخگو باشد. مسئولیت پذیری، تعهدی درونی از سوی فرد برای انجام مطلوب همه فعالیت هایی است که بر عهده او گذاشته شده و از درون فرد سرچشمه می گیرد.

مسئولیت پذیر نبودن معضل فرهنگی و تربیتی است و در نتیجه آن افراد به جای تلاش برای رفع مشکلات و بررسی علل ناکامی ها، آن را توجیه می کنند و به دنبال مقصر دیگری می گردند تا خود را پاک نشان دهند. ایجاد حس مسئولیت پذیری در کودکان، نقش مهمی در آینده شغلی، تحصیلی و زندگی شخصی آنها دارد که باید از همان دوران ابتدایی و دبستان، در افراد تقویت شود (شکل ۸).

شکل ۸- آموزش مسئولیت پذیری

در گروه‌های کلاسی، با رجوع به منابع علمی درباره فرهنگ مسئولیت‌پذیری در کشورهای مختلف جست‌وجو کنید و نتیجه را در کلاس به صورت بروشور ارائه دهید.

۸ انعطاف‌پذیری: انعطاف‌پذیری به تنوع پاسخ‌هایی که فرد به یک مسئله می‌دهد، اشاره می‌کند. گوناگونی پاسخ‌ها مشخص می‌کند که ذهن چقدر می‌تواند در پاسخ به سؤال تغییر ایجاد کند. مثلاً اگر از یک نفر سؤال کنیم که همهٔ مواردی را که می‌توان از یک آجر استفاده کرد نام ببرد، او ممکن است استفاده از آن را به یک مقوله محدود کند و مثلاً بگوید: برای ساختن خانه، مدرسه، کارخانه، و غیره. اما ممکن است پاسخ خود را تغییر دهد، آن را به مقوله‌های مختلف از قبیل شکستن بعضی چیزهای سخت، کوبیدن میخ روی دیوار، نشستن روی آن، گسترش دهد. این حالت انعطاف فکری بیش از حالت اول است. بنابراین ملاک در انعطاف‌پذیری، تنها تعدد پاسخ‌ها نیست. از یک دسته و گروه نبودن پاسخ‌ها نیز اهمیت دارد.

به گروه‌های سه یا چهار نفره تقسیم شوید. یک وسیله موجود در کلاس (مثلاً صندلی‌ها) را در نظر بگیرید و در مورد آن به سؤال‌های زیر پاسخ دهید:

- ۱ چه وسایل دیگری در کلاس موجود است که کارکردی مشابه صندلی را دارند؟
- ۲ چطور می‌توان این وسیله را تغییر داد تا برای استفاده راحت‌تر شود؟
- ۳ چه چیزهایی می‌توان به این وسیله اضافه کرد؟
- ۴ چه چیزهایی را می‌توان از آن حذف کرد؟
- ۵ چه وسیله دیگری را می‌توان جایگزین این وسیله کرد؟

الف) برای تمام سؤال‌های بالا به هر تعداد که می‌توانید پاسخ ارائه دهید.
ب) دو ویژگی انعطاف‌پذیری را در پاسخ‌های خود و گروه‌های دیگر مشخص کنید.
ج) پاسخ‌ها را با هم مقایسه کنید و نتیجه را در کلاس گزارش دهید.

۹ اعتماد به نفس: اعتماد به نفس به این معناست که یک نفر به توان و توانمندی‌های خودش باور و اعتماد داشته باشد. اعتماد به نفس نباید به معنای خودرأی بودن و یا متکبر بودن معنا شود و خودباوری فرد منافاتی با اعتماد به قدرت الهی ندارد. انسان اگر به قدرت و توانایی‌های خودش تکیه کند و خود را محور بیند دچار تکبر، خودبینی و خودخواهی می‌گردد. بنابراین، معنای درست خودباوری کشف و قبول استعدادهای خود و تلاش برای پرورش آنهاست. خودباوری مثبت نیرویی خلاقانه و سازنده است که موجب شکوفایی و پیشروی بی‌وقفه انسان در مسیر اهداف می‌شود. افراد موفق از شکست ترسی ندارند و باور دارند که با تلاش و کمک خدا به مراد و مقصد خویش خواهند رسید (شکل ۹).

شکل ۹- اعتماد به نفس در کودکان

عزت نفس

به احترام و ارزشی که انسان برای خود قائل است عزت نفس گفته می‌شود. برای آنکه بیشتر با عزت نفس آشنا شوید، بهتر است بدانید که عزت نفس شامل دو قسمت است:

۱ آنچه من هستم. یعنی آنکه من چه خصوصیاتی دارم و کیستم. مثلاً من ترانه حسینی هستم، ۱۴ ساله‌ام، هنرجوی رشته مدیریت خانواده، دو برادر و خواهر دارم. در شیراز زندگی می‌کنم و ...

۲ قسمت دوم مرحله ایست که فرد خود را ارزشگذاری می‌کند که آیا من با این خصوصیاتی که دارم خوب هستم یا نه؟ مثلاً اینکه من ترانه حسینی، هنرجوی رشته مدیریت خانواده هستم خوب است یا بد؟ اینکه دو برادر و خواهر دارم خوب است یا بد؟ اینکه در شیراز زندگی می‌کنم خوب است یا بد؟ انسان‌های سالم، قوی و توانا از خصوصیات خود راضی‌اند و هنگامی که خود را ارزیابی می‌کنند، جوابی که به خود می‌دهند آن است که من خوبم.

فعالیت ۱۱

۱ فهرستی از توانایی‌ها و مهارت‌های خویش تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

۲ شما چگونه خود را توصیف می‌کنید؟ گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

۱۰ **شوخ طبعی:** یکی از ویژگی‌های افراد خلاق، شوخ طبعی است. روان‌شناسان بر این باورند افرادی که از هوش هیجانی بالاتری برخوردار هستند، توانایی شوخ طبعی بیشتری نسبت به دیگر افراد دارند. معمولاً شوخی‌های مثبت و خلاقانه می‌تواند فضا را برای دیگران دلپذیرتر کند. شوخ طبع‌ها معمولاً خلاقیتشان در سایر امور زندگی بالاتر است، طوری که به راحتی می‌توانند یک جمع را شیفته خود کنند و فضا را برای حاضران دلچسب کنند. در نتیجه با نوع رفتار خود در متقاعد کردن دیگران موفق‌تر عمل می‌کنند.

■ شایستگی ۴: پرورش شخصیت خلاق و کارآفرین

بین شوخ طبعی و مسخره کردن تفاوت بسیار است. شوخ طبع کسی است که هم خود و هم دیگران را می خنداند، اما مسخره کننده با رفتار ناشایستش تنها خود می خندد آن هم به قیمت ناراحتی و دلخوری دیگران. زیاده روی در شوخی ممکن است موجب جدی نگرفتن خود و دیگران شود و به لودگی و رفتارهای خارج از ادب منجر شود.

فعالیت ۱۲

در گروه های کلاسی فعالیت های زیر را انجام دهید:
(الف) مسابقه گفتن داستان های خنده دار را برگزار کنید.
(ب) هر فرد گروه، با شکل های متفاوت و حرکات خنده دار سایر اعضای گروه را بخنداند.

فعالیت ۱۳

با جست و جو در منابع علمی بروشوری با موضوع پرورش شوخ طبعی و نقش آن در سلامت روانی افراد تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱۴

- ۱ چند فرد شوخ طبعی را که می شناسید در نظر بگیرید.
- ۲ ویژگی های این افراد شوخ طبع را فهرست کنید.
- ۳ مهم ترین ویژگی مشترک آنها را بنویسید.

۱۱ برون گرایی: افراد برون گرا از نظر ژنتیکی، خصوصیات و رفتارهای تیپ شخصیتی برون گرایی دارند. بسیار فعال و ماجراجو هستند و فعالیت هایی را انتخاب می کنند که با ماجرا، تنوع، لذت و هیجان همراه باشد؛ زیرا تمایل چندانی به انجام کارهای یکنواخت و آرام نشان نمی دهند. این افراد همچنین مانند افراد خلاق، پیوسته ابراز نظر می کنند. روحیه همکاری دارند و قابل اعتماد و مطمئن هستند.

فعالیت ۱۵

با جست و جو در منابع علمی بروشوری با موضوع پرورش برون گرایی و نقش آن در سلامت روانی افراد تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱۶

فعالیت های خود، همکلاسی ها و اطرافیان را با دقت نگاه کنید.
(الف) رفتارها و یا فعالیت های برون گرایانه آنها را فهرست کنید.
(ب) مهم ترین ویژگی مشترک در این افراد را بنویسید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

به فعالیت‌های خود، هم‌کلاسی‌ها و اطرافیان‌تان با دقت نگاه کنید.
 الف) کدام یک از شما رفتار خلاقانه دارد؟
 ب) ویژگی‌های رفتاری فرد خلاق را یادداشت کنید.
 ج) هر کدام فهرست خود از ویژگی‌های فرد خلاق را با فهرست دیگران مقایسه کنید.
 د) گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

مفهوم تفکر خلاق

تفکر خلاق: پیچیده‌ترین و عالی‌ترین جلوه‌های اندیشه انسان، تفکر خلاق است. تفکر خلاق مهارتی است که شخص به کمک تلفیق دو مهارت حل مسئله و تصمیم‌گیری از افکار یا روابط نو برخوردار می‌شود و قدرت کشف و انتخاب راه‌حل‌های جدید را پیدا می‌کند. قدرت تفکر خلاق به شخص امکان می‌دهد از دایره بسته تجربیات محدود خویش خارج گردد و به فراسوی تجارب بنگرد. بدین‌سان زندگی فرد انعطاف‌پذیر می‌شود و از تمام جوانب به پدیده‌ها می‌نگرد. تفکر خلاق دارای ویژگی‌های سیالی یا روانی، انعطاف‌پذیری یا نرمش، تازگی یا اصالت و بسط یا گسترش است (جدول ۲).

جدول ۲- ویژگی‌های تفکر خلاق

ویژگی	تعریف
سیالی یا روانی	قدرت تولید ایده‌ها و پاسخ‌های فراوان به یک مسئله یا سؤال است. هر قدر تعداد پاسخ‌ها بیشتر سیالی بالاتر.
انعطاف‌پذیری یا نرمش	به تنوع پاسخ‌هایی که فرد به یک مسئله می‌دهد، اشاره می‌کند و ملاک یک دسته و گروه نبودن پاسخ‌هاست.
تازگی یا اصالت	در حقیقت به معنی توانایی تولید جواب‌های مبتکرانه و تازه است و ملاک منحصر به فرد بودن و نادر بودن جواب‌ها و ایده‌هاست.
بسط یا گسترش	فرد به تمام جزئیات موضوع توجه می‌کند و حتی خصوصیات را که ممکن است بدیهی به نظر برسند، به طور عمیق‌تری می‌بیند.

برنامه عملی خود را برای رسیدن به اهداف مورد نظرتان در قالب ۲۰ تا ۲۵ کلمه توضیح دهید.

از یک گلدان شکسته چه استفاده‌های غیرمعمولی می‌توان داشت؟

بیشتر بدانید

پیشنهادهایی برای پرورش تفکر خلاق در کودکان

- یک شیء آشنا به کودکان نشان دهید و از آنها بخواهید دربارهٔ موارد متنوع استفاده از آن برای شما ایده‌پردازی کنند. در ابتدا ممکن است آنها فقط به کاربردهای منطقی اشاره کنند. اما شما با ارائهٔ یک یا دو مثال آنها را در تولید ایده‌های بیشتر تشویق کنید.
- تصویر مشابه زیر را بر روی مقوا بکشید و دور آن را ببرید. از کودکان بخواهید تا با استفاده از این شکل نقاشی‌های متنوعی بکشند.

- از کودکان بخواهید فقط با استفاده از شابلون برای شما نقاشی بکشند.

- از کودکان بخواهید با استفاده از سایهٔ انگشتان خود هر قدر می‌توانند شکل‌های متنوعی روی دیوار بسازند.
- از کودکان بخواهید تا برای سایه‌هایی که با انگشتان خود بر روی دیوار می‌سازند، داستان‌های نو و بدیعی تعریف کنند.

واحد یادگیری ۲: توسعه شناخت عوامل و موانع خلاقیت

استاندارد عملکرد

توسعه شناخت پرورش خلاقیت و عوامل و موانع خلاقیت براساس اصول علمی روان شناسی و دستورالعمل های وزارت آموزش و پرورش

شایستگی های فنی مورد انتظار

- ۱ پرورش خلاقیت
- ۲ شناخت عوامل و موانع خلاقیت

شایستگی های غیر فنی مورد انتظار

- ۱ تفکر انتقادی
- ۲ تفکر خلاق

هدف توانمندسازی ۲: هنرجو بتواند عوامل و موانع پرورش خلاقیت را توضیح دهد.

فعالیت ۲۰

سارا دختر بازیگوشی است و در کلاس سوم دبستان درس می‌خواند. معلم سارا از این که او گاه و بی‌گاه حرف‌هایی بی‌ربط می‌زند. ناخشنود است. روزی در کلاس علوم معلم شکل یک زنگ را روی تابلو کشید و از او پرسید: «این شکل شبیه چیست؟» و منتظر پاسخ سارا شد. اما سارا اسم هشت چیز دیگر را گفت و در آخر هم معلم عصبانی شد و بر سر او فریاد کشید و از او خواست تا با مادرش فردا به مدرسه بیاد. وقتی معلم مسئله را با مادر سارا مطرح کرد، او هم گفت که سارا بی‌توجه است و خانواده هم ناراحت هستند. معلم و مادر سارا تصمیم گرفتند او را پیش یک مشاور ببرند. الف) اگر شما جای مشاور بودید به مادر و معلم سارا چه می‌گفتید؟ ب) با توجه به آنچه در مورد خلاقیت آموخته‌اید، آیا سارا یک دختر بازیگوش است؟

به عقیده متخصصان دو دسته از عوامل در بروز خلاقیت تأثیر دارند:

۱ عوامل درون فردی

۲ عوامل بین فردی یا عوامل محیطی

۱ عوامل درون فردی: شامل موارد زیر است:

الف) عوامل شناختی، که شامل توانایی‌های فرد در فرایندهای تفکر و حل مسئله است؛
ب) عوامل شخصیتی، که شامل ویژگی‌هایی نظیر خودباوری، توانایی تحمل ابهام کنجکاوی و اعتماد به نفس است.

ج) عوامل انگیزشی، که شامل علاقه‌مندی شخصی به فرایند تکلیف به جای تمرکز بر هدف است؛

۲ عوامل بین فردی یا عوامل محیطی: شامل موارد زیر است:

الف) نیازها

ب) مقتضیات اجتماعی و فرهنگی (شکل ۱۰) (محیط آموزشی خلاق نیاز امروز فضاهای آموزشی است)

ب) خلاقیت معلم در تدریس فصل پاییز در محیط آموزشی (مدرسه روستایی چندپایه)

الف) خلاقیت معلم در تدریس حرف (ن)

ویژگی‌های محیط آموزشی مناسب برای رشد خلاقیت دارای ویژگی‌های زیر است:

- به کودکان احترام گذاشته می‌شود.
- مطالب به شیوه‌های مختلف و متنوع به کودکان آموزش داده می‌شود.
- کودکان در فرایند یادگیری فعالانه دخالت دارند.
- محیط آموزشی عاری از فشار و تنش است.
- کودکان به مربی خود اعتماد دارند و می‌توانند مسائل را با او در میان بگذارند.
- همکاری بر رقابت اولویت دارد.
- چیدمان کلاس متنوع است و هر چند وقت یک‌بار تغییر می‌کند.
- کودکان در فضای آموزشی احساس عزت نفس و ارزشمندی دارند.
- فرایند آموزش، امری جدی ولی در عین حال لذت‌بخش و متنوع است.

در گروه‌های کلاسی در مورد موضوع زیر گفت‌وگو کنید. هر ایده‌ای که به ذهنتان می‌رسد آن را یادداشت کنید. سعی کنید ایده‌های خنده‌دار و حتی غیرکاربردی ارائه دهید. مثلاً اگر کسی در نظافت هنرستان شرکت کرد بتواند برای کل سال از بوفه هنرستان خوراکی مجانی دریافت کند. پیشنهادهای خود را در کلاس مطرح کنید و درباره امکان‌پذیری آنها در کلاس پنج پیشنهاد در کلاس ارائه دهید. چه تغییراتی در محیط آموزشی می‌تواند هنرجویان را به مشارکت در نظافت هنرستان ترغیب کند؟

موانع توسعه خلاقیت

موانع خلاقیت را به‌طور کلی می‌توان به دو دسته درونی و بیرونی به شرح زیر تقسیم کرد:

- ۱ موانع درونی** مانند خود‌پنداره منفی و ترس از شکست
- ۲ موانع بیرونی** مانند موانع خانوادگی (روش‌های مختلف فرزندپروری) و موانع مربوط به محیط آموزشی

الف) موانع درونی

- ۱ خودپنداره:** هریک از ما تصویری از خود در ذهن داریم که خودپنداره نامیده می‌شود. این تصویر ذهنی می‌تواند مثبت یا منفی باشد. کسی که از خودش تصویری منفی داشته باشد اعتمادبه‌نفس لازم را برای ابراز «ایده‌هایش» ندارد. به همین دلیل خودپنداره مثبت را از عوامل مؤثر بر خلاقیت و خودپنداره منفی را از موانع توسعه خلاقیت می‌دانند. خانواده و محیط آموزشی در شکل‌گیری خودپنداره نقش مهمی دارند. محیط‌های خانوادگی و آموزشی‌ای که در آن کودکان پیوسته سرزنش می‌شوند و از آنها می‌خواهند مشابه دیگران یا مطابق میل دیگران رفتار کنند، باعث می‌شود به خودپنداره منفی دچار شوند.

در گروه‌هایی در مورد مقایسه کودک با همسالانش و تأثیرات مثبت و منفی این مقایسه گفت‌وگو کنید.

مربی یک مرکز پیش از دبستان در هنگام فعالیت‌های کلاس دائماً جمله «تو نمی‌توانی» را در مواجهه با کودکان بیان می‌کند. تأثیر این جمله را بر کودکان، به‌صورت داستان در دو کارت تصویری نشان دهید.

شکل ۱۱ - ترس از شکست

۲ ترس از شکست: زندگی طبیعی انسان‌ها همواره با موفقیت‌ها و شکست‌ها همراه است و نتایج شکست‌ها و ناکامی‌ها، می‌تواند زمینه‌ساز پیروزی‌های بزرگ باشد. لذا پذیرش این حقیقت، منجر به عدم امکان حرکت به سمت اهداف و کسب موفقیت‌هاست. همچنین نپذیرفتن شکست و تحمل نکردن آن منجر به کاهش اعتمادبه‌نفس در افراد و در نتیجه اضطراب‌ها و مشکلات متعدد دیگر خواهد شد. ترس از شکست خوردن یکی از عوامل درونی است که بر خلاقیت تأثیر منفی می‌گذارد. افرادی که ایده‌های نو را تجربه نمی‌کنند؛ در واقع به دلیل ترس از موفق نشدن، و شکست خوردن، از آزمودن راه‌های نو اجتناب می‌کنند و مانع توسعه خلاقیت خود می‌شوند (شکل ۱۱).

در سرگذشت اکثر افراد خلاق، ناکامی وجود داشته است، اما:

■ آنها به جای کلمه شکست از تجربه استفاده می‌کنند.

■ به شکست به‌عنوان ضرورت زندگی نگاه می‌کنند؛ زیرا حاصل بسیاری از نتیجه‌ها منوط به شکست است.

چهار راهکار که می‌توان با کمک آنها بر شکست غلبه کرد و به اهداف خود در زندگی رسید عبارت‌اند از:

۱ باور کنید که هیچ چیز ارزشمندی، آسان به‌دست نمی‌آید؛

۲ از آدم‌های منفی‌باف دوری کنید؛ زیرا آنها با تمام توانشان آماده سرزنش شما هستند؛

۳ به شکست مانند یک فرصت نگاه کنید تا بر ترس‌هایتان غلبه کنید؛

۴ از شکست به‌عنوان تجربه‌ای آموزنده استفاده کنید.

وقتی سرگذشت مخترعان بزرگ را مطالعه می‌کنیم، متوجه می‌شویم که همیشه نظرات و ایده‌های آنها موفق نبوده است و آنها مراتبی از شکست و ناکامی را در مسیر رسیدن به هدف تجربه کرده‌اند. اما شکست‌ها مانع از تلاش آنها برای امتحان کردن ایده‌ها و راه‌های جدید نبوده است.

در گروه‌های کلاسی، هر گروه درباره زندگی یک مخترع ایرانی پرس‌وجو کنید و گزارش خود را در مورد شکست‌ها و موفقیت‌های این مخترع به‌صورت یک روزنامه دیواری در کلاس ارائه کنید.

یک داستان با موضوع زیر بنویسید و در کلاس ارائه دهید:
چگونه می‌توان در برابر شکست واکنش مناسب از خود نشان داد؟

هدف توانمند سازی ۳: هنرجو بتواند از عوامل و موانع خلاقیت گزارش ارائه دهد.

ب) موانع بیرونی

۱ خانواده: شیوه‌های تربیتی خانواده^۱ بر توسعه و پرورش خلاقیت نقش مهمی دارند. در شیوه تربیتی مستبدانه، به کودکان فرصت پرسش داده نمی‌شود و آنها دائماً توسط والدین کنترل و محدود می‌شوند بنابراین کودکان فقط منتظر دریافت دستور مستقیم از سوی والدین هستند. در مقابل، روش تربیتی سهل‌گیرانه کودکان فرصت تولید راه‌حل و مواجه شدن با پیامدهای تصمیمات خود را ندارند در نتیجه به فکر تولید ایده‌های بهتر و خلاقانه‌تر نمی‌افتند. متخصصان، شیوه تربیتی مقتدرانه را بهترین روش فرزندپروری برای تربیت کودکان خلاق می‌دانند. در این روش، کودکان فرصت پرسش دارند. همچنین به کودکان آزادی عمل بیشتری داده می‌شود و از آنها می‌خواهند که خودشان به دنبال راه‌حل مسائلشان باشند، آنها را اجرا کنند، پیامدهای عمل خود را ببینند و در نتیجه راه‌حل‌های خود را ارتقا دهند.

خانواده می‌تواند اصول زیر را در تقویت خلاقیت کودک به کار ببرد:

- برای موفقیت در پرورش خلاقیت در کودکان لازم است والدین به نکات زیر توجه کنند:
- درباره اصول زندگی خود تصویر روشنی داشته باشند و به ارزش‌ها و معیارها و اصولی که مایلند کودکان در سراسر زندگی از آنها پیروی کند اعتقاد و ایمان داشته باشند.
- این ارزش‌ها و اصول باید واقع‌بینانه و براساس طبیعت، شخصیت، نیازها، و علایق کودک انتخاب شوند (شکل ۱۲).

شکل ۱۲- نقش خانواده در پرورش خلاقیت کودک

- تفکر خلاق را ارزشمند بدانند تا کودک نیز آن را ارزشمند بداند و به آن گرایش پیدا کند.
- کودک را به مسائلی که در محیط او وجود دارد حساس کنند و فراموش نکنند چنین کاری مستلزم آن است که خود نیز به مسائل محیط زندگی دقیق باشند.
- کودکان اصولاً دستکاری اشیاء و وسایل را دوست دارند، زیرا کنجکاوند، از این‌رو نباید آنها را از این کار منع کرد.
- اگر کودک نظری را ابراز کرد او را تشویق کنید که درباره آن بررسی و تحقیق کند.
- اگر کودک عقایدی برخلاف نظر آنها یا اوضاع معمول ابراز کند، او را توبیخ نکنند و در صورتی که نظر

۱. برای کسب اطلاعات بیشتر به جلد دوم شایستگی ۷ مراجعه کنید.

■ شایستگی ۴: پرورش شخصیت خلاق و کارآفرین

- کودک اشکال جدی یا ضرری داشت با زبان نرم و متناسب با فهم کودک اشتباه او را با بیان دلایل بررسی کنند. با این کار کودک یاد می‌گیرد علاوه بر آنکه به خود حق دهد، نظر مستقل داشته باشد. عقاید تازه و نظر مخالف را نیز بپذیرد و تحمل کند.
- اصرار نکنند که کودک کارهایش را حتماً با الگوی مشخص انجام دهد.
- از آنجا که احساس عجز و ضعف در مقابل شاهکار یا اثری برجسته می‌تواند مانع بروز خلاقیت شود، بهتر است با مشاهده آن، به جای تحسین و ابراز شگفتی، به شرح روش و جزئیات کار خالق اثر بپردازند و کودک را با چگونگی آن آشنا کنند.
- برای کودک فرصت و موقعیت درگیر شدن با برخی از مسائل و سؤالات را فراهم کنند تا زمینه ارائه ایده‌های نو برای او فراهم شود.
- به جای آنکه فقط به اشکالات و نقاط ضعف و نقد آنها بپردازند پیشنهاد جایگزین را مطرح کنند.

جدول ۳- والدین کودکان بسیار خلاق و کمتر خلاق

والدین کودکان بسیار خلاق	والدین کودکان کمتر خلاق
برای عقاید فرزندان خود احترام قایل هستند.	آنها به فرزندان خود می‌آموزند وقتی رفتار بدی داشته باشند به طریقی تنبیه می‌شوند.
کودک برای فکر کردن، رویا دیدن و انجام کار دلخواه باید فرصت داشته باشد.	آنها به فرزندان‌شان اجازه نمی‌دهند نسبت به والدین عصبانی شوند.
این والدین با کودکان خود اوقات گرم و صمیمانه‌ای می‌گذرانند.	فرزندشان را از کودکان یا افرادی فامیل که دارای عقاید و ارزش‌های متفاوتی هستند دور نگاه می‌دارند.
این والدین به کودکان اجازه می‌دهند بسیاری از تصمیمات را خودشان اتخاذ کنند.	عقیده دارند یک کودک فقط باید دیده شود ولی صدایش شنیده نشود.
این والدین فرزندشان را تشویق می‌کنند کنجکاو باشد و درباره چیزهای مختلف، کاوش و سؤال کند.	احساس می‌کنند فرزندشان موجب ناامیدی است.
اطمینان حاصل می‌کنند فرزندشان می‌داند آنچه را او آزمایش نموده و انجام می‌دهد، مورد تأیید پدر و مادر است.	اجازه نمی‌دهند فرزندشان تصمیمات آنها را زیر سؤال ببرد.

بیشتر بدانید

درباره نقش خانواده و اعضای آن یا نزدیکانتان که باعث خلاقیت در شما شده است، گزارش کوتاهی در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۲۶

۲ محیط آموزشی: برخی ویژگی‌های محیط آموزشی می‌تواند باعث تقویت یا تضعیف خلاقیت شود. برای مثال کلاسی را در نظر بگیرید که در آن مربی جلوی کلاس و روبه‌روی کودکان می‌ایستد و سعی می‌کند تا آموزش‌های لازم را به کودکان ارائه دهد. سپس از آنها می‌خواهد تا دستورالعمل‌های او را اجرا کنند یا مطالب را به دنبال او تکرار نمایند. طبیعی است که این سبک آموزشی، شیوه مناسبی برای توسعه رفتارهای خلاقانه نیست و حتی ممکن است رفتارهای تکراری و کلیشه‌ای بیشتر از رفتارهای بدیع و خلاقانه مورد تشویق قرار گیرد. همچنین اگر کودک در محیط آموزشی به سبب مطرح کردن ایده‌های متفاوتش مسخره شود، ممکن است بروز ایده‌های خلاقانه بسیار کاهش یابد.

فعالیت ۲۷

در گروه‌های کلاسی در مدت یک دقیقه کلمات چهار حرفی (معنادار و بی‌معنا) و متشکل از حروف «و»، «س»، «الف» و «ن» را بنویسید.

فعالیت ۲۸

یک برنامه آشپزی با هم‌کلاسی‌های خود ترتیب دهید و با رعایت موارد زیر آن را اجرا کنید.

- ۱ با آنها درباره موضوع آشپزی گفت‌وگو کنید.
- ۲ خوراکی‌هایی مثل تهیه انواع سالاد مانند سالاد ماکارونی و سالاد میوه و... را پیشنهاد دهید.
- ۳ با توجه به نوع علاقه آنها به خوراکی‌ها، گروه‌های آشپزی را تشکیل دهید.
- ۴ در پایان برنامه، با آنها درباره مشارکت و اینکه چه احساسی از آن دارند؛ گفت‌وگو کنید.

روش‌های پرورش خلاقیت

برای پرورش خلاقیت روش‌های زیادی وجود دارد (نمودار ۱) که برخی از آنها عبارت‌اند از:

- ۱ بارش فکری
- ۲ فهرست سؤالات
- ۳ روش ارتباط اجباری
- ۴ همراهی بی‌ربط
- ۵ تداعی تصویری
- ۶ معکوس‌سازی^۱

۱. برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد خلاقیت و روش‌های آن به کتاب پرورش مهارت‌های شناختی و خلاق رشته تربیت کودک و کتاب‌های پرورش خلاقیت در کودکان مراجعه کنید.

در ادامه به معرفی و توضیح چهار روش از آنها به شرح زیر پرداخته می‌شود:

۱ بارش فکری: در این روش که به روش یورش فکری و طوفان فکری هم مشهور است، برای فرد فرصت‌هایی ایجاد می‌شود که بیشترین بهره را از توانایی‌های خود ببرد. در این روش برای پاسخ به سؤال، فرد سعی می‌کند هرچه راه‌حل به ذهن او می‌رسد مطرح کند. این روش به صورت فردی یا گروهی انجام می‌شود و دارای چهار قانون زیر است:

- ۱ انتقاد ممنوع است؛
 - ۲ از ایده‌های تازه استقبال می‌شود؛
 - ۳ کمیت بیشتر، بهتر است؛
 - ۴ ترکیب و اصلاح ایده‌ها مهم است.
- مثال:** برای موفقیت در امتحان، چه باید کرد؟

۲ تهیه فهرست سؤالات: در این روش، فهرستی از سؤالات مختلف با استفاده از کلمات پرسشی چرا، چطور، چگونه، چه کسی، کجا، چه، چه وقت،... مطرح می‌شود تا موجب برانگیختن قدرت تفکر و تصور فرد گردد. در این روش ابتدا موضوع یا مسئله‌ای بیان می‌شود سپس سؤالات درباره هر مرحله از موضوع یا مسئله مطرح می‌شود.

مثال: دانش‌آموزی که هر روز دیر به مدرسه می‌رسد.

چرا دانش‌آموزان دیر به مدرسه می‌رسند؟
چون شب دیر می‌خوابند.
چرا شب‌ها دیر می‌خوابند؟
چون تکالیف مدرسه زیاد است.
سؤالات دیگر و پاسخ و باز ساختن سؤال جدید تا رسیدن به پاسخ‌های مختلف ادامه می‌یابد.

۳ تداعی تصویری: در این روش فرد در هنگام فکر کردن برای حل موضوع یا مسئله، به جای کلمات با تصاویر فکر می‌کند:

- موضوع یا مسئله را به اجزای تشکیل دهنده آن تقسیم کنید.
- شکل هر جزء را روی یک مقوا یا کاغذ به تصویر بکشید.
- کارت‌های تصویری را که به دست می‌آید روی میز قرار دهید.
- جای کارت‌ها را به‌طور تصادفی با هم عوض کنید و ارتباط بین آنها را به‌دست بیاورید.

مثال: شما می‌خواهید یک فیلم کمدی درباره آشپزی کردن بسازید. مراحل انجام آن را آشپزی را نقاشی کنید. سپس با جابه‌جا کردن تصاویر ایده‌های جالبی به‌دست آورید (شکل ۱۳).

۴ معکوس‌سازی مسئله: دنیا پر از چیزهای متضاد است و هر مفهوم بدون متضادش، بی‌معنی است. در این روش به موضوع یا مسئله از زاویه‌ای معکوس نگاه می‌شود.

مثال: چگونه می‌توان دانش‌آموزان تنبلی تربیت کرد؟

شکل ۱۳- تداعی تصویری

با استفاده از روش‌های پرورش خلاقیت، فعالیت زیر را انجام دهید:

چیدمان کلاس خود را به گونه‌ای تغییر دهید که بتوانید در فضایی جذاب‌تر آموزش ببینید. چه تغییراتی را پیشنهاد می‌دهید. پیشنهادها را در کلاس با هم مقایسه کنید و در صورت تأیید هنرآموز و سایر هنرجویان آنها را به اجرا درآورید.

فعالیت‌های پایانی

- ۱ امروز زهره با دوستش در مورد کاربردهای مسواک گفت‌وگو می‌کردند. دوست زهره کاربرد مسواک را فقط تمیز کردن دندان عنوان کرد. اما زهره ۱۰ استفاده دیگر از مسواک را بیان کرد. به نظر شما جواب‌های زهره در کدام خصوصیت خلاقیت قرار می‌گیرد؟ شما چه استفاده‌های دیگری برای مسواک می‌توانید ارائه دهید؟
- ۲ با روش فهرست سؤالات، در مورد انجام فعالیت‌ها، سؤالاتی را طراحی کنید و پاسخ‌های احتمالی خود را در کلاس ارائه دهید.

۳ با استفاده از روش تداعی تصویری برای کلمات زیر تصاویری تخیلی بکشید:

آرامش	برف
آینده	دیروز
کرونا	ساعت

۴ برای افزایش انگیزه تحصیلی در هم‌کلاسی‌های خود پنج راهکار ارائه دهید.

۵ مهمانی عصرانه ترتیب داده‌اید و می‌خواهید با مواد ساده مانند پنیر و سبزی و مقداری میوه، عصرانه‌ای مناسب و از نظر ظاهر زیبا تهیه کنید. نام و شکل آنها را ارائه دهید.

۶ برای اینکه بتوانید زمین را پاک نگه دارید، چه راه‌حلهایی ارائه می‌دهید.

۷ داستانی بنویسید که در آن کلمات زیر هر کدام چند بار تکرار شده باشند:

آرامش	عصبانی
وحشت	آماده‌باش!
حتماً	بنابراین

واحد یادگیری ۳: پرورش ویژگی‌های فرد کارآفرین

استاندارد عملکرد

پرورش شخصیت کارآفرین از طریق شناخت ویژگی‌ها و اهداف کارآفرین شدن براساس اصول علمی روان‌شناسی و دستورالعمل‌های وزارت آموزش و پرورش

شایستگی‌های فنی مورد انتظار

- ۱ پرورش فرد کارآفرین
- ۲ پرورش ویژگی‌های فرد کارآفرین موفق

شایستگی‌های غیرفنی مورد انتظار

- ۱ تفکر انتقادی
- ۲ تفکر خلاق
- ۳ تفکر کارآفرین

هدف توانمندسازی ۴: هنرجو بتواند کارآفرینی را توضیح دهد.

فعالیت ۳۰

در گروه‌های کلاسی در مورد شکل‌گیری یک کارگاه خیاطی یا بسته‌بندی مواد غذایی، فرد مؤسس آنها و فکری که باعث تأسیس این کارگاه‌های کسب و کار شده است، گفت‌وگو کنید. سپس در مورد ویژگی‌های مؤسسان آنها (کارآفرینان) گفت‌وگو کنید.

کارآفرینی

شکل ۱۴- کارآفرینی

فرایند خلق چیزی با ارزش و متفاوت، از طریق اختصاص زمان و تلاش کافی، با خطر مالی، روانی و اجتماعی است که به‌منظور دریافت پاداش‌های مالی و رضایت شخص از نتایج صورت می‌گیرد. کارآفرینی نام دارد. به‌معنای دیگر، کارآفرینی ایجاد یک کسب و کار براساس یک ایده جدید است. زمانی که از ایده نو حرف می‌زنیم مشخص است که کارآفرینی نیاز به خلاقیت فردی دارد (شکل ۱۴).

بیشتر بدانید

کارآفرینی به فرایند شناسایی فرصت‌های جدید و ایجاد کسب و کار و سازمان‌های جدید و رشد یابنده برای بهره‌برداری از فرصت‌های شناسایی شده اطلاق می‌شود که در نتیجه آن، کالاها و خدمات جدیدی به جامعه عرضه می‌شود. برای آنکه بتوانیم افراد کارآفرین در جامعه داشته باشیم، باید پرورش خلاقیت از زمان کودکی سرلوحه آموزش در خانواده و محیط مدرسه قرار گیرد.

ضرورت و نقش خلاقیت در کارآفرینی

خلاقیت به‌عنوان جوهره کارآفرینی شناخته شده است. امروزه دنیای کسب و کار و رقابت به‌حدی پیچیده، پویا و نامطمئن شده است که بزرگ‌ترین و معتبرترین شرکت‌های دنیا بدون خلاقیت مستمر، سریع و به‌موقع محکوم به فنا هستند. اگر افراد با بالاترین سطح تخصص و بیشترین تجربه را در رشته کاری خود داشته باشند و سرمایه کافی نیز در اختیارشان باشد اما حرف تازه‌ای برای گفتن در بازار نداشته باشند، نه تنها موفق نخواهند شد بلکه به‌سرعت نابود و حذف می‌شوند. بنابراین خلاقیت عامل اصلی موفقیت کارآفرینان است.

بیشتر بدانید

کارآفرینان و افراد موفق معمولاً عادت‌های ویژه‌ای دارند که سبب تمایز از افراد دیگر می‌شود. یکی از تمایزهای کارآفرینان موفق، خلاقیت است. مشاهده کامل فرایند کارآفرینی نشان می‌دهد که تفکر خلاق، مهارت یک کارآفرین برای خلق ایده‌های جدید است. خلاقیت به فرد اجازه می‌دهد؛ تا فرایندهای جالبی را طراحی کند، که مزایای بسیاری برای کارآفرینان دارد.

با جست‌وجو در منابع علمی در مورد کارآفرینی و نقش خلاقیت در آن، پوستری تهیه کنید و در کلاس ارائه دهید.

کارآفرین کیست؟

برای شناخت فرد کارآفرین باید بدانیم که او چه کارهایی می‌کند و سپس دریابیم کدام خصوصیات و ویژگی‌های شخصیتی، او را از دیگران متمایز می‌سازد. کارآفرین فردی است دارای فکر جدید، که از طریق ایجاد کسب‌وکار خانگی، کسب‌وکار مجازی، کسب‌وکار در مغازه یا شرکت یا سازمان، توأم با منابع مخاطره آمیز مالی و اجتماعی محصول یا خدمات جدیدی به بازار عرضه می‌کند.

در این تعریف، سه نکته مهم وجود دارد:

۱ کارآفرین کسب‌وکار جدیدی را راه اندازی می‌کند. اصولاً کارآفرین با کسب‌وکارهای تازه و نو، شناخته می‌شود. این تازگی، ممکن است در زمینه‌های زیر باشد:

■ عرضه محصول تازه یا محصولی با کیفیت جدید

■ ارائه روشی جدید برای تولید یک محصول

■ گشایش بازار تازه

■ تهیه منابع و روش جدید برای تأمین مواد اولیه یا اجزای تشکیل‌دهنده یک محصول

■ سازماندهی مجدد یک سازمان

۲ راه اندازی کسب‌وکار با خلاقیت و نوآوری همراه است.

۳ فرد کارآفرین احتمال خطا هم دارد.

خصوصیات افراد کارآفرین

فرد کارآفرین دارای خصوصیات زیر است:

■ با خوداتکایی به مبارزه با سختی‌ها می‌رود.

■ زبان و مخاطره ناشی از شکست را پذیرفته و تحمل می‌کند.

■ وقت تلف نمی‌کند، سریع تصمیم‌گیری می‌کند.

■ نیاز به پیشرفت دائمی دارد.

■ توانایی بالایی در کنترل خود دارد.

■ همواره به هدف نگاه می‌کند.

■ توانایی تشخیص اولویت‌ها را دارد.

■ توانایی پیاده کردن رؤیاهای خود را دارد.

■ به سریع‌ترین روش ممکن، تصمیم‌گیری و اجرا می‌کند.

■ به مشارکت و اجرای کار متعهد است.

شکل ۱۵- بانوی کارآفرین

- خود را وقف کسب و کارش می‌کند.
 - خوش‌بینی و شجاعت دو ویژگی مهم اوست.
 - کارآفرینان عاشق کاری هستند که انجام می‌دهند (انگیزه درونی).
 - کارآفرینان خود را ورای جزئیات قرار می‌دهند.
 - مسئول سرنوشت خود هستند (شکل ۱۵).
- آیا شما نیز آرزوی کارکردن و کسب درآمد برای خودتان را دارید؟

هدف توانمند سازی ۵: هنرجو بتواند ویژگی‌های فرد کارآفرین را در خود پرورش دهد.

مراحل کارآفرینی

- ۱ **خلاقیت:** در این مرحله با توجه به موضوع یا مسئله چند ایده در ذهن فرد کارآفرین شکل می‌گیرد که با بررسی آنها می‌تواند یکی از آنها را انتخاب کند.
- ۲ **نوآوری:** در این مرحله، کارآفرین با استفاده از ایده خلاقانه‌ای که داشته است، برای رسیدن به هدف مورد نظر تلاش می‌کند. یعنی نوآوری اقدامی است که براساس یک ایده خلاقانه شکل گرفته است.
- ۳ **کارآفرینی:** کارآفرینی بسته به نوع آن می‌تواند فردی یا سازمانی باشد که به معنای استفاده از ایده خلاقانه و اقدام نوآورانه در دو مرحله قبل (خلاقیت-نوآوری) برای راه‌اندازی یک کسب و کار و برای درآمدزایی است.

فرد کارآفرینی را در نظر بگیرید. سپس با مطالعه تاریخچه زندگی و کارآفرینی او، در مورد ویژگی شخصیتی و مراحل کارآفرینی او گزارشی در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۳۲

ویژگی‌های کارآفرینی برای تبدیل شدن به یک کارآفرین موفق

- ۱ **تمرکز:** وقتی افراد متمرکز باشند، به نتیجه می‌رسند. متمرکز بودن یعنی شما عمل‌محور یا عمل‌گرا هستید. یک هدف دارید و آن را دنبال می‌کنید. برای اینکه یاد بگیرید متمرکز باشید، با اهداف کوچک شروع کنید. عادت‌های خوب ایجاد کنید و آنها را هر روز تمرین کنید. اهدافتان را افزایش دهید، تلاش کنید با تنظیم محدودیت‌های زمانی برای رسیدن به اهداف، متمرکز شوید. زمانی که تمرکزتان را افزایش دادید، شاهد این خواهید بود که همه چیز سر جای خودش قرار خواهد گرفت.
- ۲ **پشتکار:** تلاش زیاد، بر استعداد کم چیره می‌شود. مهم نیست چقدر استعداد داشته باشید، اگر تلاش نکنید به هیچ‌جا نخواهید رسید. کار و تلاش زیاد هرگز آسان نیست، ولی پشتکار یعنی چیزی که برای به پایان رساندن مسیرتان لازم است در اختیار دارید.
- ۳ **مخاطره‌پذیری یا ریسک‌پذیری:** مخاطره‌پذیری عبارت است از پذیرش مخاطره‌های معتدل که می‌تواند با تلاش‌های شخصی آنها را مهار کرد. در اینجا مقصود از مخاطره و ریسک امور کنترل نشدنی و بی‌انتها نیست

شکل ۱۶- مخاطره پذیری

بلکه مخاطره معتدل حساب شده و قابل اندازه گیری مدنظر است. فرد خلاق و کارآفرین لزوماً در پی فعالیتی نیست که مخاطره آن زیاد باشد، بلکه مایل است مقدار متوسط از مخاطره را که برای شروع فعالیت معمولی تلقی می شود، بپذیرد و حتی حاضر می شود پول، امنیت، شهرت و موقعیت خود را به خطر اندازد. فرد خلاق و کارآفرین هرگز ماجراجویی نمی کند، بلکه در روی آوردن به مخاطره بسیار حساب شده و با دقت عمل می کنند (شکل ۱۶).

۴ انعطاف پذیری: توانایی سازگار شدن با هر شرایط یک مهارت با ارزش است. انعطاف پذیر بودن به این معنی است که شما می توانید با هر نوع افرادی فعالیت کنید و برای رسیدن به نتیجه مطلوب، خودتان را با هر شرایطی وفق دهید. انعطاف پذیر بودن شما را به دستاوردهای بیشتری در زندگی تان می رساند. باید

همیشه مشتاق حرکت در مسیر جریان باشید و در عین حال تمامیت خودتان را حفظ کنید.

۵ اعتماد به نفس: اعتماد به نفس به معنای بزرگ تر یا مهم تر از مابقی دنیا بودن نیست. اعتماد به نفس به نحوه واکنش نشان دادن شما به افراد و موقعیت ها اشاره دارد. داشتن اعتماد به نفس یعنی، پذیرش اینکه چه کسی هستید، و نسبت به تمام ویژگی های مثبت و منفی تان آگاهی داشته باشید. اعتماد به نفس یعنی استفاده از داشته ها و تکمیل و جبران نداشته ها. یعنی داشتن قدرت و شجاعت برای مواجهه با موانع و پیشامدهای زندگی.

۶ صبر و شکیبایی: صبر چیزی است که می توانید آن را با تمرین نیز به دست بیاورید. می توانید با اندک شروع کنید، و کم کم صبرتان را در موضوعات بزرگ نیز افزایش دهید و اجازه ندهید دیگران بر اعصاب شما مسلط شوند. صبر و شکیبایی یعنی تغییر نگرستان نسبت به شرایطی که غالباً به آن توجه نمی کنید. اگر دقت کنید، آن دسته از دوستانتان بیشتر به حرف هایتان گوش می دهند که صبورتر هستند. صبر و شکیبایی در بسیاری از بخش های زندگی نقش دارد. اگر بدون داشتن این ویژگی بزرگ شوید، از زندگی کردن نیز خسته خواهید شد.

۷ شور و شوق: مشتاق بودن نسبت به کاری که هر روز انجام می دهید شما را به انسانی سرزنده تر و شاداب تر تبدیل می کند. مشتاق بودن یعنی، قدردان داشته ها و افرادی که در اطرافمان هستند باشیم. قدردان بودن برابر است با شاد بودن! شما هرگز فردی خارق العاده و شایسته را بدبخت نمی دانید. قدردان بودن را تمرین کنید، به ویژه نسبت به چیزهایی که تاکنون به آنها توجه نمی کردید. به سرعت شاهد علاقه مند شدنن به اجزای زندگی خواهید بود.

۸ تمامیت: برای اینکه شخصیت خوبی داشته باشید باید تمامیت خود را حفظ کنید. همیشه کار درست را انجام دهید، همه می دانند در هر شرایط کار درست کدام است. سعی کنید تا حد امکان صادق باشید، نه تنها در مقابل دیگران، بلکه با خودتان نیز صادق باشید. مردم بر مبنای اعتماد پذیری تان شما را قضاوت می کنند.

۹ خودکنترلی: اینکه افراد بدانند چه زمانی از کاری دست بکشند یا به فعالیتشان ادامه دهند. افرادی خودکنترل هستند که می دانند چه زمانی زیاده روی کرده اند یا زیاد خورده اند یا زیاد صحبت کرده اند و به ندرت از این مرز عبور می کنند. داشتن این ویژگی یک خصلت ارزشمند است. افرادی که خودکنترلی خوبی دارند، از عزت نفس خوبی برخوردار هستند.

۱۰ همنشین خوب: همنشین خوب کسی است که می‌توانید از هم‌صحبتی با او بهره‌مند شوید. مسئله این نیست که این بهره چیست، مسئله اینجاست که چیزی از او یاد بگیرید یا اوقات خوبی با او سپری کنید. خوب یا بد بودن یک فرد را خودتان احساس می‌کنید.

۱۱ متکی به خود: افرادی که به خودشان متکی هستند معمولاً خودآغازگر هستند. آنها وقتی گرسنه هستند، منتظر نمی‌مانند کسی به آنها غذا برساند. در عوض، خودشان دست به کار می‌شوند و آشپزی می‌کنند و خودشان را سیر می‌کنند. افراد خودمتکی، مستقل هم هستند. آنها می‌دانند که مهارت و توانایی لازم برای انجام کارها را دارند. این گروه از افراد بسیار ساعی و سخت‌کوش هستند.

۱۲ کنجکاو: افرادی که کنجکاو هستند، از همه چیز لذت می‌برند. آنها از خطر کردن لذت می‌برند و هر نوع نتیجه‌ای را می‌پذیرند. این دسته از افراد عاشق یادگیری هستند. انسان‌های فوق‌العاده، عاشق یاد گرفتن و تجربه کردن هستند.

۱۳ مهربان: در برابر این گروه از آدم‌ها از هر دست بدهید از همان دست پس می‌گیرید. انسان‌های بزرگ همیشه می‌دانند چه زمانی کار خوبتان را جبران کنند و همواره بیش از انتظار جبران می‌کنند. مهربانی چیزی است که از قلب آدم‌ها شروع می‌شود و یک ویژگی برجسته به حساب می‌آید.

اکنون می‌دانید چگونه می‌توانید به یک کارآفرین تبدیل شوید. فوراً دست به کار شوید و این نکات را به کار ببندید. اگر جرئت خطر کردن نداشته باشید نمی‌توانید به موفقیت برسید.

نکته

در گروه‌های کلاسی ویژگی‌های لازم برای تبدیل شدن به یک کارآفرین موفق را به صورت پوستر نمایش دهید.

فعالیت ۳۳

در گروه‌های کلاسی با توجه به خلاقیت و کارآفرینی و رشته تحصیلی خود، یک کسب‌وکار برای آینده خود طراحی کنید.

فعالیت ۳۴

فعالیت‌های دو فروشگاه بزرگ محل سکونت خود را طی دو هفته مشاهده کنید. الف) دو فروشگاه را از نظر موارد زیر با هم مقایسه کنید و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۳۵

۱ چیدمان مواد

۲ برخورد فروشندگان

۳ کیفیت کالا

۴ فضای فروشگاه

۵ خلاقیت و نوآوری در فروش

۶ تغییرات خلاق برای فروش و رضایت مشتریان

ب) کدام فروشگاه کارآفرین‌تر به نظر می‌رسد دلایل خود را ارائه دهید.

فعالیت‌های پایانی

- ۱ داستان‌ی در مورد یک فرد کارآفرین با مطالعه زندگی او بنویسید.
- ۲ اگر بخواهید کارآفرین باشید باید چگونه عمل کنید؟
- ۳ برای کارآفرین شدن چه ویژگی‌هایی را دارید و یا باید آنها را تقویت کنید؟

شما چقدر تحمل ابهام دارید؟

آیا شما تا به حال فکر کرده‌اید که قدرت تحمل ابهامتان چقدر است؟ اگر پاسختان منفی است برای اینکه شما را در این خودشناسی یاری کنیم، دعوت می‌کنیم پرسشنامه زیر را خوانده و به هر گزینه از ۱ تا ۷ امتیاز بدهید. عدد یک یعنی «کاملاً مخالف» و عدد هفت یعنی «کاملاً موافق».

- ۱ متخصصی که پاسخ مشخصی برای مسائل حیطة تخصصی خود ندارد، احتمالاً کم سواد است.
 - ۲ دوست دارم برای مدتی خارج از کشور زندگی کنم.
 - ۳ مشکلی وجود ندارد که نتوان آن را حل کرد.
 - ۴ کسانی که زندگی خود را مطابق با برنامه تنظیم می‌کنند، احتمالاً بسیاری از لذت‌های زندگی را از دست می‌دهند.
 - ۵ شغل خوب آن است که نوع کار و نحوه انجام آن همواره واضح باشد.
 - ۶ حل مشکل پیچیده، از حل مشکل ساده لذت بخش‌تر است.
 - ۷ با حل مشکلات کوچک و ساده در بلندمدت، می‌توان مشکلات پیچیده و بزرگ را به روش‌های کارا تر حل کرد.
 - ۸ اغلب افراد جالب و چالشی، متفاوت بودن و منحصر به فرد بودن را عیب نمی‌دانند.
 - ۹ همیشه چیزهای عادی بر چیزهای ناآشنا برتری دارند.
 - ۱۰ افرادی که بر پاسخ آری یا نه اصرار می‌ورزند، نمی‌دانند که مسائل واقعاً چقدر پیچیده‌اند.
 - ۱۱ برای کسی که یک زندگی عادی دارد، چند واقعه غیرمنتظره، شادی آفرین خواهد بود.
 - ۱۲ بسیاری از تصمیمات مهم ما، براساس اطلاعات ناکافی اتخاذ می‌گردد.
 - ۱۳ من از مهمانی‌هایی که در آن غالب حضار را بشناسم بیشتر خوشم می‌آید تا مهمانی‌هایی که در آن بسیاری از مهمانان یا تمامی آنها برایم غریبه‌اند.
 - ۱۴ معلمین و استادانی که تکالیف مبهم می‌دهند، از این طریق، فرصتی برای ابتکار عمل در من به وجود می‌آورند.
 - ۱۵ هر چه زودتر ارزش‌های مشترک و متعالی پیدا کنیم، بهتر است.
 - ۱۶ معلم خوب کسی است که نحوه نگرش شما نسبت به مسائل را تغییر دهد.
- هرچه امتیاز شما بیشتر باشد، به این معناست که از توان تحمل ابهام کمتری برخوردارید.

پرسشنامه فوق استاندارد است و در سال ۱۹۸۲ توسط «بارنر» طراحی شده است.

شایستگی ۵

راهبری طرح کسب و کار برای برنامه ریز امور خانواده

امام صادق علیه السلام فرمودند:

«كُلُّ ذِي صِنَاعَةٍ مُضْطَرَّرٌ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ يَجْتَلِبُ بِهَا الْكَسْبَ: وَ هُوَ أَنْ يَكُونَ حَازِقًا بِعَمَلِهِ مُؤَدِّيًا لِلْأَمَانَةِ فِيهِ، مُسْتَمِيلًا لِمَنْ اسْتَعْمَلَهُ» (بحار الأنوار، ج ۷۵، ح ۲۳۵)

هر اهل فنی برای موفقیت در کسب و کار خود (که کارش بگیرد) به سه مطلب نیازمند است:

- ۱- تخصص و باهوشی در فن و حرفه مورد نظر.
- ۲- امین باشد و در کار و مال مردم، امانت و درستی را حفظ کند.
- ۳- با کارفرما و صاحب کار، خوش برخورد و خوش قلب باشد.

زمان: ۳۰ ساعت (نظری ۱۰ ساعت + عملی ۲۰ ساعت)

واحد یادگیری ۱: انجام یک پروژه کارآفرینی خانوادگی

استاندارد عملکرد

آشنایی با نحوه انجام پروژه کارآفرینی خانگی، نگارش طرح کسب و کار و راه اندازی شرکت های تعاونی براساس استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور

شایستگی های فنی مورد انتظار

- ۱ انجام یک پروژه کارآفرینی خانگی
- ۲ نگارش طرح کسب و کار
- ۳ راه اندازی یک کسب و کار در خانه متناسب با هنرهای آموخته شده
- ۴ راه اندازی یک شرکت تعاونی

شایستگی های غیر فنی مورد انتظار

- ۱ تفکر خلاق
- ۲ تفکر انتقادی
- ۳ شرکت در اجتماعات و فعالیت ها

هنرجویان عزیز، تمام فعالیت های این فصل باید حضوری و یا در منزل انجام شود و نیمی از نمره این فصل انجام فعالیت های عملی و تهیه پروژه نهایی بوم کسب و کار است.

نکته

هدف توانمندسازی ۱: هنرجو بتواند کارآفرینی در خانواده را توضیح دهد.

خانواده و کارآفرینی ۱

کارآفرینی و کسب و کار قالب اصلی ساختار توسعه در جامعه است. تعداد کسب و کارهای مختلف در هر جامعه‌ای علاوه بر اینکه درآمد و سودی برای صاحب کسب و کار دارد، در ایجاد رفاه جامعه نیز تأثیرگذار است. کسب و کارهای کوچک به‌ویژه کسب و کار خانوادگی عامل اصلی اشتغال‌زایی برای اعضای خانواده و جلوگیری از بیکاری است. اگر کسب و کارهای کوچک خانوادگی از ابتدا با شناخت نیروی کار خانواده، برآورد هزینه‌ها، برنامه‌ریزی درست، خلاقیت و نوآوری شروع شود نه تنها باعث رشد و رونق اقتصاد خانواده، بلکه باعث رشد اقتصادی در سطح جامعه و کلان کشور می‌شود. این نوع کسب و کارها نیاز به امکانات و سرمایه زیادی ندارند و هر شخصی با استفاده از قوه خلاقیت خود و اندکی سرمایه قادر به راه‌اندازی آن خواهد بود.

در گروه‌های کلاسی در مورد افرادی که با راه‌اندازی کسب و کار خانگی به کارآفرین موفق تبدیل شده‌اند، گفت‌وگو کنید.

فعالیت ۱

شکل ۱- کارآفرینی در خانواده

خانواده، کانونی است که در شکل‌گیری این ویژگی‌ها، می‌تواند نقش حیاتی ایفا کند (شکل ۱).

شکل ۲- زن کارآفرین

در جوامع سنتی که مردان نقش «نان‌آوری» و زنان نقش «خانه‌داری» و تربیت فرزندان» را برعهده داشتند، انتقال ایده کسب‌وکار بیشتر از طرف مرد صورت می‌گرفت؛ ساختار جدید خانواده در جامعه امروز و به تبع آن خروج زن از خانه، باعث ظهور جلوه‌های تازه‌ای از خلاقیت و نوآوری را در هر دو جنس زن و مرد شده است. به دنبال این تغییر نگرش، شیوه تولید، سبک زندگی و نقش‌های والدین در درون خانواده نیز دچار دگرگونی شد. به شکلی که هر کدام از والدین با رفتار خود می‌توانند در رشد اعتمادبه‌نفس، خلق ایده‌های جدید در خانواده و تعیین مسیر شغلی فرزندان، نقش‌های اساسی را ایفا کنند (شکل ۲).

مفهوم کسب‌وکار در خانواده^۱

کسب‌وکارهای خانوادگی از مهم‌ترین اولویت‌های کشورهای مختلف برای اشتغال‌زایی و کارآفرینی محسوب می‌شوند. این نوع کسب‌وکار در دوران رونق اقتصادی نسبت به کسب‌وکارهای دیگر درآمد بیشتری خلق نمی‌کنند، اما در دوران رکود و بحران عملکرد بسیار بهتری دارند. در سال گذشته با انواع کسب‌وکارهای خانگی آشنا شدید و دریافتید که یکی از انواع آنها، کسب‌وکار خانوادگی است.

شکل ۳- کارآفرینی خانوادگی

یک ایده خوب کسب‌وکار در خانه می‌تواند منجر به داد و ستد و معامله گردد. بهتر است برای راه‌اندازی کسب‌وکار در خانه ابتدا به مهارت‌های افراد خانواده توجه کنید و با استفاده از آن مهارت‌ها، ایده خوب را شناسایی و آن را ارزیابی نمایید. سپس براساس اعتبارسنجی و بازاریابی که برای آن ایده انجام می‌دهید؛ اقدام به تدوین کسب‌وکار کنید و در راه‌اندازی آن بکوشید؛ یا با تشکیل یک شرکت تعاونی آن را گسترش دهید (شکل ۳).

از دید کلی، یک کسب‌وکار یا شرکت خانوادگی را می‌توان بدین‌گونه تعریف کرد: شرکت‌ها، مؤسسات و کسب‌وکارهایی که به‌وسیله ارتباطات و تعاملات خانوادگی و افراد خانواده تحت تأثیر قرار می‌گیرند. از دید جزئی می‌توان گفت: کسب‌وکاری که متعلق به افراد یک خانواده است و توسط افراد خانواده و غیر آن اداره می‌شود. می‌تواند به‌صورت شرکت تعاونی هم باشد.

البته در تعریف این نوع کسب‌وکار سه عامل مهم مطرح است: خانواده، مالکیت و مدیریت. آنچه از یافته‌های تمام تحقیقات برمی‌آید این است که همگرای عامل خانواده و تنها یکی از دو عامل مالکیت و مدیریت (خانواده و مالکیت یک کسب‌وکار، یا خانواده و مدیریت یک کسب‌وکار) می‌تواند در تعریف یک کسب‌وکار خانوادگی کافی باشد.

با فرد کارآفرینی که می‌شناسید گفت‌وگو کنید و از نحوه راه‌اندازی کسب‌وکار او گزارشی تهیه و در کلاس ارائه دهید و در گزارش خود هدف، انگیزه، امکانات شخصی و محیطی را مشخص کنید.

فعالیت ۲

رشد و بقای کسب و کارهای خانوادگی^۱

برای اینکه یک کسب و کار خانوادگی رشد کند و برای نسل‌های بعدی نیز بقا داشته باشد بایستی یک برنامه‌ریزی دقیق و اصولی برای کسب و کار از سوی مدیران کسب و کار انجام گیرد. علاوه بر این به دلیل اهمیت روزافزون این نوع کسب و کارها برای جوامع و اقتصاد ملت‌ها حمایت‌هایی نیز باید از سوی دولت‌ها در این راستا انجام شود. ترکیب چندین عامل برای توضیح و تشریح موفقیت، رشد و بقای کسب و کارهای خانوادگی لازم است از آن جمله می‌توان به مواردی مانند فرهنگ خانواده، شخصیت و خصوصیات هر کدام از اعضای خانواده، عوامل محیطی و اجتماعی، نوع کسب و کار، خصوصیات کارآفرین (بنیانگذار) کسب و کار و بسیاری موارد دیگر اشاره کرد.

عوامل درآمذزایی^۲ برای کسب و کار خانوادگی

شکل ۴- کسب و کار خانوادگی

- ۱ برنامه‌ریزی برای آینده کسب و کار خانوادگی؛
- ۲ درک و پذیرش ارتباطات درونی بین نقش خانوادگی و نقش شغلی؛
- ۳ پرداختن به این کسب و کار به عنوان یک کسب و کار جدی و رسمی؛
- ۴ بهره‌مندی از نصایح و مشاوره‌های حرفه‌ای؛
- ۵ سودآوری: بازده حقوق صاحبان سهام برای کسب و کارهای خانوادگی در بازارهای توسعه‌یافته، بیش از سایر کسب و کارهاست. تأکید این نوع کسب و کار، بر سودآوری با ثبات به جای رشد تهاجمی است (شکل ۴).

با جست‌وجو در منابع علمی و مطالعهٔ سرگذشت افراد کارآفرین، بروشوری در مورد عواملی که در کسب و کارهای خانگی افراد باعث درآمذزایی شده است، تهیه و در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۳

الگوهای کسب و کارهای خانوادگی^۳

برای راهاندازی یک کسب و کار خانوادگی، سه الگوی گذرا، محافظه کارانه و کارآفرینانه وجود دارد. (نمودار ۱)

۱. The growth and survival of family businesses

۲. Income factors

۳. Family business patterns

در گروه‌های کلاسی در مورد ویژگی‌های افراد کارآفرینی که می‌شناسید گفت‌وگو کنید و ویژگی‌های مشترک آنها را در کلاس ارائه دهید.

کسب‌وکارهای خانوادگی گذرا^۱: نوعی از کسب‌وکار است که توسط یک فرد از خانواده تأسیس و یا کسب‌وکاری است که در طی مراحل اولیه نسل دوم شکست می‌خورد. موفقیت آن بستگی زیادی به کارآفرین (مؤسس) قوی دارد.

کسب‌وکارهای خانوادگی محافظه‌کارانه^۲: نمونه‌های خاصی از کسب‌وکارهای خانوادگی محافظه‌کارانه، فعالیت‌ها و شرکت‌های خانوادگی هستند که برحسب سنت، اولین نواده مرد، مالکیت و رهبری آن را در دست می‌گیرد. فرهنگ محافظه‌کارانه به جای دیدگاه رشد، به نگرش محافظه‌کارانه منجر می‌شود.

شکل ۵- کسب‌وکار کارآفرینانه

کسب‌وکارهای خانوادگی کارآفرینانه^۳: یک کسب‌وکار خانوادگی کارآفرینانه به جای ساختارهای ساده که در کسب‌وکارهای خانوادگی محافظه‌کارانه وجود داشت و یا نبود ساختار در کسب‌وکارهای خانوادگی گذرا، دارای پیچیدگی‌هایی است که براساس رشد خانواده در طی چندین نسل شکل گرفته است. آنها به جای طرد کردن اعضای خانواده، در جستجوی ساختارها و روش‌هایی هستند که بتواند نیازهای متنوع خانواده در حال رشد را نشان دهد (شکل ۵).

قابلیت‌های پیاده‌سازی کسب‌وکارهای خانگی به پنج عامل بستگی دارد:

۱. مقیاس تولید^۴؛
۲. وضعیت و ساختار فناوری مورد نیاز^۵؛
۳. سطح تخصصی مورد نیاز؛
۴. تهیه مواد اولیه مورد نیاز؛
۵. بازاریابی و بازاریابی^۶؛ (شکل ۶)

شکل ۶- سطح تخصصی مورد نیاز

با جست‌وجو در منابع علمی، بروشوری با عنوان کسب‌وکار خانگی و روش راه‌اندازی آن تهیه کرده و در کلاس ارائه دهید.

۱. Transient family businesses
۲. Conservative family businesses
۳. Entrepreneurial family businesses
۴. Procuvation scale
۵. Technology
۶. Marketing and marketing

راه و روش کسب و کار خانگی

باید دربارهٔ محصول یا خدماتی که می‌خواهید ارائه دهید، اطلاعات درست کسب کنید، تعیین محل کار، جلب مشارکت دیگر اعضای خانواده، تعیین اسم مناسب و تهیهٔ تجهیزات مناسب از جمله ویژگی‌های مورد نیاز در کسب و کار است. کسانی که به‌سرآغ مشاغل خانگی می‌روند بعد از مدتی متوجه نیازهایی مثل تبلیغات، ارتباط گسترده‌تر با افرادی که در همان صنف فعالیت می‌کنند و ضرورت نظام حسابداری در کار خواهند شد. برای موفق‌تر بودن کارتان باید از مهارت و تخصص کافی برای انجام شغل خانگی مورد نظر برخوردار باشید (شکل ۷).

شکل ۷- مدل‌های کسب و کار خانگی

با توجه به روش‌های کسب و کار خانگی و جست و جو در منابع علمی، حداقل ۵ کارآفرین که در زمینه‌های مختلف فعالیت دارند را شناسایی و بروشوری برای آنها تهیه کرده، در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۶

هدف توانمند سازی ۲: هنرجو بتواند یک پروژه کارآفرینی را در خانواده طراحی و اجرا کند.

مراحل انجام یک پروژه کارآفرین در خانواده

برای انجام یک پروژه کارآفرینی در خانواده، لازم است مراحل زیر انجام شود:

۱ **مراحل نهاده‌ینه کردن «فرهنگ کارآفرینی»:** خانواده به‌عنوان انتقال‌دهنده مجموعه‌ای از اصطلاحات، آیین‌ها و رفتارهای اجتماعی می‌تواند نقش ثمربخش خود را در جهت آشنایی با مفاهیمی مثل: «توفیق طلبی»، «استقلال طلبی» و «خطرپذیری» در عرصهٔ فعالیت اقتصادی و همسان‌سازی با واقعیت‌های کاری در جامعه، به اعضاء خود ایفا کند.

۲ **تعیین مسیر شغلی:** فضای درون خانواده، خصوصاً رهنمودهای والدین به فرزندان، این امکان را به آنها می‌دهد تا با گسستن از عادات و معتقدات پیشین خود یا سایر افراد خانواده، رفتار جدیدی را در پیش

گرفته و خود را با نظم اجتماعی نوین هماهنگ سازند؛ به شکلی که بتوانند بر فراز خواسته‌ها و آرزوهای ذهنی خود و منطبق بر نظام‌های مدرن پر و بال بزنند و از نفوذ و سلطه اندیشه و روش‌های سنتی در رفتار آتی خود بکاهند. در این ارتباط، والدین با شناخت توانمندی‌های بالقوه فرزندان خود و هدایت آنها در مسیر شغلی، نقش مهمی در شناسایی و پرورش افراد خلاق و کارآفرین در جامعه ایفاء می‌کنند.

۳ توانمندسازی^۱ (یادگیری فناوری‌های نوین): حمایت

و تشویق والدین برای یادگیری فناوری‌های نوین از جمله فناوری‌های تکنولوژیک و اطلاعاتی و معرفی مشاغلی که امکان کسب درآمد بالا را برای فرزندان فراهم می‌سازد، آنان را علاوه بر نقش‌آفرینی در درون خانواده، معطوف به اهداف توسعه در سطح جامعه یعنی کار مفید و بهره‌وری بالا خواهد کرد. تغییر نگرش‌ها و رفتارهای کلیشه‌ای در مورد ایفاء نقش‌های خانوادگی و اجتماعی و تشویق فرزندان به رفتارهای مثبت اقتصادی و اجتماعی، آنان را افرادی کارآمد و هدفمند می‌پرواند (شکل ۸).

شکل ۸- فناوری‌های نوین

۴ راه‌اندازی و اداره کسب‌وکار اقتصادی: در این مرحله، فرد با ارزیابی مشاغل متناسب با خواسته‌های خود و خانواده، به خلق ایده در زمینه کار و فعالیت می‌پردازد؛ چارچوب فکری خود را در قالب طرح کسب و کار به جامعه عرضه می‌کند و سپس با مدیریت خود فعالیت اقتصادی را آغاز می‌کند.

والدین با استفاده از تجارب خود می‌توانند فرزندان را برای اداره کسب‌وکار یاری کنند. هر چند ممکن است این نیاز صرفاً متوجه حمایت‌های مالی آنها نباشد. با ادامه حمایت خانواده و تقویت روحیه کارآفرینی در فرزندان به‌منظور راه‌اندازی و مدیریت کسب‌وکار اقتصادی توسط آنان، نتایج زیر متوجه جامعه خواهد شد:

■ ایجاد و توسعه اشتغال در بخش‌های اقتصادی کشور و به تبع آن، استقلال اقتصادی خانواده‌ها؛

■ دگرگونی در روند تولید با استفاده از فناوری‌های پیشرفته و به دنبال آن تغییر در فرهنگ مصرف؛

■ تنوع شغلی و ایجاد رقابت گسترده در بازارهای اقتصادی؛

■ بسط و توسعه صادرات با اتکاب منابع موجود در کشور؛

■ کاهش نرخ بیکاری و تورم و به دنبال آن، کاهش آسیب‌های اجتماعی در جامعه.

با ارزیابی مهارت‌های افراد خانواده و با توجه به مهارت و تخصص خودتان در رشته مدیریت خانواده، یک یا چند ایده کارآفرینی را در قالب طرح کسب و کار ارائه دهید.

فعالیت ۷

فعالیت ۸

با توجه به ایده طرح کسب و کاری که مشخص کردید:

الف) چهار مرحله را برای یکی از ایده‌ها تکمیل کنید.

ب) با کمک هنرآموز خود، گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

شکل ۹- بازار فروش محصولات کسب و کار خانگی

فروش محصولات^۱

طبق قانون ساماندهی و حمایت از مشاغل خانگی، عرضه محصول تنها در بازار خارج از محیط مسکونی صورت می گیرد و به این دلیل، عرضه و فروش محصول (کالا و خدمات) در منزل مسکونی ممنوع است، به همین منظور بازارهای محلی موقت به تناسب، برای عرضه محصولات خانگی اختصاص داده می شوند (شکل ۹).

با توجه به ایده های فعالیت قبل و تخصص هنری و توانمندی خود، چند ایده کار را متناسب با رشته مدیریت خانواده ارائه دهید.

فعالیت ۹

هدف توانمندسازی ۳: هنرجو بتواند طرح کسب و کار خود را توضیح دهد.

اهمیت نگارش طرح کسب و کار

مهم ترین دلیل نوشتن طرح کسب و کار تعیین اهداف کلی کسب و کار است. از دلایل دیگر نوشتن این طرح، آن است که سرمایه گذاران بانک ها و... مایل اند فعالیت های کارآفرینانه و کسب و کار کارآفرین را به صورت مکتوب ببینند تا تصویری روشن از هدف و احتمال موفقیت کسب و کار در آینده را داشته باشند. عاملی که می تواند سرمایه گذاران را برای حمایت متقاعد کند، این است که کارآفرین توانایی تحقق ایده کسب و کار را دارد.

هدف توانمندسازی ۴: هنرجو بتواند یک طرح کسب و کار را تنظیم کند.

نحوه نگارش طرح کسب و کار خانوادگی

برای نگارش یک طرح کسب و کار خانوادگی، لازم است دوازده گام توسط فرد صاحب کار انجام شود (نمودار ۲).

نمودار ۲- مراحل نگارش و تهیه طرح کسب و کار خانوادگی

گام اول: برگزیدن نوع فعالیت کسب و کار خانگی

گام اول در راه‌اندازی کسب و کار است. در انتخاب نوع کسب و کار عوامل زیر تأثیرگذار است:

- علاقه، مهارت و رشته تحصیلی، تجربه فردی، تجربه و سوابق خانوادگی، وجود امکانات اولیه، انگیزه کسب سود

گام دوم: تهیه طرح کسب و کار، برنامه‌ریزی کسب و کار

همانطور که در سال قبل هم گفته شد، طرح کسب و کار سندی مکتوب است که جزییات کسب و کار پیشنهادی را مشخص می‌کند. این سند باید ضمن تشریح موقعیت کنونی، نیازها، انتظارات و نتایج پیش‌بینی شده را شرح دهد و همه جوانب آن را ارزیابی کند.

گام سوم: تأمین منابع مالی طرح

آغاز هر فعالیت اقتصادی در همه بخش‌های اقتصادی، فارغ از بزرگی و کوچکی فعالیت، مستلزم سرمایه‌گذاری است. هر سرمایه‌گذاری نخست نیازمند تأمین مالی از بدو سرمایه‌گذاری تا مرحله تثبیت است (شکل ۱۰).

شکل ۱۰- تأمین منابع مالی طرح

یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های کارآفرینان و شروع‌کنندگان کسب و کارهای خرد خوداشتغالی و خانگی برای راه‌اندازی کسب و کارشان، کمبود منابع مالی است. نبود سرمایه کافی، کسب و کار نوپا را، بارها مستعد شکست خواهد کرد.

گام چهارم: تطبیق منزل با شغل انتخابی

اگر شرایط زیر شامل حال شما می‌شود، احتمالاً خانه شما برای فعالیت انتخابی مناسب است:

- کسب و کار من مزاحم همسایه‌ها نمی‌شود.

شکل ۱۱- تطبیق منزل با شغل انتخابی

- من بیش از اندازه سر و صدا و زباله تولید نمی‌کنم.
- من به اندازه کافی فضا دارم، به‌طوری که از سر و صدا و عواملی که موجب حواس‌پرتی می‌شوند در امان هستم.
- من تحویل و سفارشات آخروقت و یا دیروقت ندارم.
- نیاز به استخدام افرادی خارج از افراد ساکن در خانه ندارم.
- کسب و کارم به بیشتر از نیمی از مساحت خانه نیاز ندارد.
- کسب و کارم بیشتر از اندازه مصرف خانگی به گاز، آب و برق نیاز ندارد.

■ شغل من از جذابیت منطقه نمی‌کاهد (شکل ۱۱).

گام پنجم: برپایی یک فضای کاری جداگانه

بهترین حالت این است که یک اتاق و با یک ساختمان جدا برای کسب و کارتان انتخاب کنید. گاراژها، پارکینگ‌ها و انباری‌ها می‌توانند فضای کار مناسبی باشند. چنانچه مشتریان شما نیاز به یک ورودی جداگانه دارند، بایستی با دیوارک تغییرات لازم را انجام دهید.

شکل ۱۲- ایجاد تعادل بین شغل و زندگی خانوادگی

گام ششم: ایجاد تعادل شغل و زندگی خانوادگی (شکل ۱۲)
 یک کسب و کار خانگی، زندگی خانوادگی را تحت تأثیر قرار می‌دهد خانواده شما باید با این قضیه که فضای زندگی آنها اکنون به محل کسب و کار شما تبدیل شده، کنار بیایند. برای جلوگیری از مشکلات، فضای کار و ساعت کار را جدا کنید. ساعت کاری خود را برنامه‌ریزی کنید تا شما و دیگران بدانید که چه موقع مشغول کار هستید. یک فضای کار جدا با ابزار و لوازم تحریر مخصوص به خود، به شما کمک می‌کند تا سریع‌تر از حالت خانه به حالت کار درآیید. همچنین یک خط تلفن مجزا به شما کمک می‌کند تا مکالمات، زمان و هزینه‌های مکالمات خانگی و کاری را به صورت جداگانه کنترل کنید.

با توجه به اینکه شما مهارت لازم را در رشته تحصیلی برای راه‌اندازی کسب و کار یاد گرفته‌اید؛ یک فعالیت را مثال زده و ۶ گام اول راه‌اندازی آن را به صورت گزارش در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱۰

گام هفتم: مدیریت زمان

وقتی شما زمان را مدیریت می‌کنید، احساس می‌کنید که کارها در کنترل شماست. مهارت مدیریت زمان، بازدهی شما را زیاد و از اضافه کاری و بیهوده کاری جلوگیری می‌کند (شکل ۱۳).

شکل ۱۳- مدیریت زمان

برای کسب و کار خانگی خود، زمان را چگونه مدیریت می‌کنید؟ گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱۱

شکل ۱۴- امنیت و سلامت شغلی

گام هشتم: توجه به امنیت و سلامت شغلی (شکل ۱۴)

شناسایی و مدیریت خطرهای احتمالی محل کار، موجب امنیت و سلامت شغلی، درکسب و کار را فراهم می‌کند. هرکسب و کار خانگی به یک مکان ایمن و مناسب نیاز دارد. به همین سبب شما موظف به بیمه کردن خود و همکاران محل کارتان هستید و قانون حمایت و ساماندهی مشاغل خانگی مصوب سال ۱۳۸۹ مجلس شورای اسلامی و نیز تخفیفات در نظر گرفته شده، شما را در این امر یاری می‌کند.

گام نهم: ساختار کسب و کار خود را انتخاب کنید

بنابر قانون حمایت و ساماندهی مشاغل خانگی کشور و دستورالعمل‌های مربوطه، مشاغل خانگی در چهار نوع: مستقل، تحت پوشش، تعاونی، تهیه و توزیع و خوشه‌ای، دسته‌بندی می‌شوند.

شکل ۱۵- انتخاب و ثبت برند

گام دهم: انتخاب و ثبت یک برند یا نام تجاری

در دنیای کسب و کار به‌طور معمول، برندها به‌عنوان ابزاری در راستای دستیابی به اهداف بازاریابی، نظیر توسعه سهم بازار یا افزایش تکرار خرید مصرف‌کنندگان قلمداد می‌شوند. بنابراین، به مدیریت برند بیش از هر چیز به‌عنوان یک فرایند نظام‌مند بازاریابی نگریسته می‌شود (شکل ۱۵).

با توجه به ایده کسب و کار خانگی خود، الف) نوع شغل خود را مشخص کنید. ب) یک نام و یا برند مناسب برای آن انتخاب کنید. ج) گزارش فعالیت خود را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱۲

گام یازدهم: ثبت رویدادهای مالی کسب و کار خانگی

همه صاحب‌نظران اقتصادی بر این باورند که یکی از موارد مهم و مورد توجه کارآفرینان، حسابداری و مسائل مالی است. شما نیز برای شناسایی سود واقعی، نیازمند ثبت هزینه‌ها و درآمدهای کسب و کار خود هستید. به این منظور لازم است مخارج خانه و کسب و کار را جدا کنید و یک حساب بانکی جداگانه برای کسب و کار افتتاح کنید.

گام دوازدهم: بازاریابی و تبلیغات شبکه

بازاریابی در همه کسب و کارها وجود دارد. در سال قبل در کتاب (امور هنری) به‌طور کامل با بازاریابی

شکل ۱۶- بازاریابی

آشنا شدید. برای یادآوری لازم است بدانید بازاریابی به معنای برنامه‌ریزی و اجرای قیمت‌گذاری، ترویج و پخش کالاها و خدمات است. یک روش ساده این است که ببینید مشتری‌ها به چه چیز نیاز داشته یا آرزوی آن را دارند؛ سپس آن را به وجود آورید و بهترین محصول یا خدمات را برای فروش ارائه دهید (شکل ۱۶).

فعالیت ۱۳

با توجه به نوع کسب‌وکار انتخابی؛ شما درآمد و هزینه‌های احتمالی خود را پیش‌بینی کرده و گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱۴

برای راه‌اندازی کسب‌وکارتان از چه روش‌های بازاریابی استفاده می‌کنید؟ فهرستی از آنها را با رسم نمودار در کلاس ارائه دهید.

در یک پلان کسب‌وکار باید از قبل برای همهٔ موارد زیر برنامه داشته باشید. به این منظور لازم است قبل از تهیهٔ طرح به سؤال‌های زیر پاسخ دهید:

- نوع کسب‌وکار من چیست؟
- چه کالا یا خدماتی قرار هست ارائه دهم؟
- مخاطبان و مشتریان من چه کسانی هستند؟
- چه کالا یا خدماتی ارائه دهم که منحصر به فرد باشد؟
- رقیبان من چه کسانی هستند و چه باید کرد که نسبت به آنها قوی‌تر عمل کنم؟
- ایده‌ام را چگونه راه‌اندازی کنم؟
- چگونه شروع کنم؟ بعد از شروع باید چه کارهایی را انجام داد؟
- برای تبلیغات و بازاریابی چه کنم؟
- چگونه محتوای بهینه تولید کنم؟
- چگونه برندسازی و اعتمادسازی کنیم؟ و... (شکل ۱۷)

شکل ۱۷- کسب‌وکار من

فعالیت ۱۵

الف) با توجه به ایده‌های خود یک کسب‌وکار خانگی تنظیم کنید.
 ب) طرح خود را به کمک مطالب علمی و هم‌گروهی‌های خود، بازبینی و اصلاح کنید.
 ج) گزارش آن را در کلاس ارائه دهید.

هدف توانمندسازی ۵: هنرجو بتواند برای ایجاد کسب و کار خانگی، شرایط راه‌اندازی یک شرکت تعاونی را بداند و آن را راه‌اندازی کند.

فعالیت ۱۶

در گروه‌های کلاسی در مورد شرکت تعاونی کارمندان دولت و وظایف آن گفت‌وگو کنید.

شرایط راه‌اندازی و ایجاد شرکت تعاونی

برای راه‌اندازی و ایجاد یک شرکت تعاونی، قوانین و شرایطی وجود دارد که هر کسی می‌تواند با توجه به آنها برای اخذ مجوز به مراجع مربوط مراجعه کند. این قوانین و شرایط عبارت‌اند از:

اول: قبل از هر چیز باید تعداد شما حداقل ۷ نفر باشد و شرایط قانونی زیر را برای عضویت در شرکت‌های تعاونی داشته باشید (شکل ۱۸).

شکل ۱۸- اعضای شرکت تعاونی

شرایط عضویت در شرکت‌های تعاونی

۱. تابعیت جمهوری اسلامی ایران؛
 ۲. نداشتن ممنوعیت قانونی و حجر؛
 ۳. خرید حداقل سهام در اساسنامه؛
 ۴. نوشتن درخواست برای عضو شدن در تعاونی؛
 ۵. دادن تعهد برای اینکه مقررات تعاونی را رعایت کند؛
 ۶. در شرکت‌های تعاونی مشابه، عضو نباشد؛
- دوم:** هنگامی که تعداد شما به ۷ نفر یا بیشتر رسید، دور هم جمع شوید و جلسه مجمع عمومی مؤسس را تشکیل دهید. در جلسه مجمع عمومی، از بین خودتان سه نفر را به‌عنوان هیئت مؤسس انتخاب کنید. کار هیئت مؤسس انجام کارهای مربوط به تشکیل شرکت تعاونی است (شکل ۱۹).

شکل ۱۹- تشکیل شرکت تعاونی

شرکت‌های تعاونی با توجه به اهداف و وظایفی که دارند، به انواع مختلفی تقسیم می‌شوند. به استناد ماده ۲۶ و ۲۷ قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، شرکت‌های تعاونی به دو دسته عمده تقسیم می‌شوند.

۱ شرکت تعاونی تولیدی: شرکتی است که به منظور اشتغال در امور مربوط به کشاورزی، دامداری، دامپروری، پرورش و صید ماهی، شیلات صنعت، معدن، عمران شهری، روستایی و عشایری و نظایر این فعالیت می‌کند و یک واحد تولیدی را تشکیل می‌دهند.

شما با مشارکت اعضای انتخابی می‌توانید در زمینه هنر و صنایع دستی، یا پرورش گل و گیاه یا محصولات باغی و کشاورزی و... یک شرکت تعاونی تولیدی داشته باشید (شکل ۲۰).

شکل ۲۰- شرکت‌های تعاونی تولیدی

در گروه‌های کلاسی، چند مورد از کسب و کارهای متناسب با رشته خود را که می‌توانید برای راه‌اندازی آنها مجوز قانونی تأسیس شرکت تعاونی بگیرید، فهرست کنید.

فعالیت ۱۷

۲ شرکت تعاونی تولیدی و توزیعی: آن دسته از شرکت‌های تعاونی را که فعالیت آنان توأماً تولیدی و توزیعی باشد، شرکت تعاونی تولیدی و توزیعی می‌نامند.

انواع شرکت تعاونی از لحاظ نوع عضویت:

- ۱ شرکت تعاونی عام:** شرکتی است که عضویت در آن برای عموم مردم آزاد باشد و مؤسسان آن برای تأمین سرمایه اولیه، سهام شرکت را به عموم عرضه می‌کنند.
 - ۲ شرکت تعاونی خاص:** شرکتی است که عضویت در آن برای گروهی خاص مانند کارگران، دانشجویان، کشاورزان، زنان، پزشکان، وکلای دادگستری، اعضای هر صنف و مشاغل خاص و نظایر اینها با رعایت شرایط آزاد تعیین می‌شود و در نتیجه سهام آن فقط به افراد واجد شرایط واگذار می‌شود.
- شما نیز می‌توانید یک شرکت تعاونی خاص داشته باشید و با انتخاب اعضا به تشکیل این گونه شرکت‌ها بپردازید.

انواع گرایش‌های شرکت تعاونی در ایران

شرکت‌های تعاونی در ایران دارای گرایش‌ها و رشته‌های مختلفی است که از جمله می‌توان به گرایش‌های کشاورزی، صنعتی، معدنی، خدماتی، مسکن، فرش دستباف، تأمین‌کننده نیاز تولیدکنندگان، تأمین‌کننده نیاز مصرف‌کنندگان، اعتبار، حمل‌ونقل، تولیدی، توزیعی، تأمین نیاز صنوف خدماتی، مصرف، آموزشگاهی و عمرانی اشاره کرد.

گرایش‌های متناسب با رشته تحصیلی خود را برای تشکیل یک شرکت تعاونی خانوادگی فهرست کنید و در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۱۸

وظایف هیئت مؤسس شرکت تعاونی

مهم‌ترین وظایف هیئت مؤسس عبارت است از:

الف) تهیه طرح و اساسنامه شرکت تعاونی؛ هیئت مؤسس در طرحی که تهیه می‌کند دلیل تشکیل تعاونی و مشخصات همه داوطلبان عضو شده در تعاونی‌ها، نحوه تأمین سرمایه و امکانات لازم برای شروع فعالیت‌های شرکت تعاونی، میزان سهم هر عضو برای تأمین سرمایه شرکت تعاونی و همچنین نام یک بانک و یا صندوق تعاون را برای افتتاح حساب بانکی تعیین می‌نماید.

ب) دعوت از افرادی که شرایط لازم برای عضو شدن در شرکت تعاونی را دارند.

ج) شرایط را برای برگزار کردن جلسه مجمع عمومی عادی آماده می‌کند (شکل ۲۱).

شکل ۲۱- هیئت مؤسس تعاونی

یک اساسنامه موقت برای تشکیل یک تعاونی خانوادگی فرضی در یک زمینه هنری، صنایع دستی، باغداری یا کشاورزی تهیه کنید و هیئت مؤسس آن را مشخص کنید.

فعالیت ۱۹

سوم: جلسه هیئت مؤسس را تشکیل دهید تا از بین خودتان یک نفر را به‌عنوان نماینده انتخاب کنید و سپس او را به وزارت تعاون (اداره کل تعاون استان یا اداره تعاون شهرستان) معرفی کنید. نماینده شما طرح و اساسنامه‌ای را که توسط هیئت مؤسس تهیه شده است، به‌همراه تقاضانامه برای تشکیل شرکت تعاونی به ادارات کل تعاون استان‌ها و یا وزارت تعاون ارائه می‌کند. او لازم است تمام کارهای قانونی مربوط به تشکیل تعاونی را پیگیری کند (شکل ۲۲).

چهارم: وزارت تعاون (اداره کل تعاون استان و یا اداره تعاون شهرستان) طرح تهیه شده توسط هیئت مؤسس را بررسی می‌کند. برای تشکیل تعاونی در رشته‌های مختلف ابتدا در صورت نیاز باید از دستگاه دولتی ذی‌ربط نیز مجوز فعالیت اخذ کرد. برای مثال، برای تشکیل تعاونی صنایع دستی و هنر باید از وزارت صنایع و معادن مجوز

گرفت. هنگامی که وزارت تعاون یا دستگاه‌های دولتی ذی‌ربط موافقت خود را با تشکیل شرکت تعاونی شما اعلام کند، یک نمونه اساسنامه و مدارک مورد نیاز را در اختیار نماینده شرکت تعاونی شما قرار خواهد داد.

شکل ۲۲- جلسه عمومی مجمع مؤسس

فرض کنید می‌خواهید در زمینه تولید و فروش کیف‌های چرمی اقدام کنید. برای گرفتن مجوز فعالیت به چه وزارتخانه‌ای مراجعه می‌کنید؟ گزارش فعالیت و اقدامات خود را در زمینه تشکیل این شرکت فرضی در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۲۰

پنجم: هنگامی که هیئت مؤسس موافقت‌نامه تشکیل تعاونی را از وزارت تعاون (اداره کل تعاون و یا اداره تعاون شهرستان) دریافت کرد، باید از کسانی که شرایط عضو شدن را دارند، دعوت کند تا مدارک لازم را برای عضو شدن به این هیئت تحویل دهند. هیئت مؤسس پس از بررسی کامل، کسانی را که دارای شرایط لازم هستند، به عضویت شرکت تعاونی در می‌آورد.

ششم: حالا زمان آن رسیده است که جلسه مجمع عمومی عادی را تشکیل دهید. برای این کار به‌وسیله انتشار آگهی از اعضا دعوت کنید تا در این جلسه شرکت کنند (فراموش نکنید که تاریخ انتشار این آگهی با تاریخ تشکیل جلسه نباید کمتر از ۱۵ روز فاصله داشته باشد).

شکل ۲۳- مجمع عمومی عادی

در جلسه مجمع عمومی عادی، اعضای هیئت مدیره و بازرس‌های شرکت تعاونی خود را انتخاب کنید (شکل ۲۳).

هفتم: هیئت مدیره باید مدارک لازم را برای به ثبت رسانیدن شرکت تعاونی خود تهیه کند و به وزارت تعاون تحویل دهد.

توجه

در شرکت‌های تعاونی همه با هم برابر و همه همکار یکدیگرند و از نظر نژاد، زبان، رنگ پوست، ملیت، شغل و... هیچ کدام از اعضا بر دیگری برتری ندارند.

بیشتر بدانید

هیئت مدیره باید از هر کدام از مدارک زیر سه نسخه تهیه کند:

- دعوت‌نامه تشکیل اولین مجمع عمومی عادی؛
- صورت جلسه تصمیمات گرفته شده در اولین مجمع عمومی عادی؛
- صورت جلسه هیئت مدیره (جلسه‌ای که این هیئت در آن، رئیس، نائب رئیس، منشی هیئت مدیره و مدیرعامل را انتخاب کرده است).
- نام افرادی که برای انجام امور مالی شرکت دارای امضای مجاز هستند؛
- اساسنامه‌ای که به وسیله مجمع عمومی عادی تصویب شده است؛
- فهرست اسامی و اعضای که در اولین جلسه مجمع عمومی عادی شرکت داشته‌اند؛
- فهرست اسم و مشخصات اعضای هیئت مدیره، بازرسان و مدیرعامل شرکت تعاونی؛
- برگ رسید صندوق تعاون یا بانک که نشان دهد سرمایه پیش‌بینی شده برای تشکیل شرکت تعاونی به حساب بانک یا صندوق واریز شده است؛
- موافقت‌نامه وزارت تعاون (اداره کل تعاون استان یا اداره تعاون شهرستان) که برای تشکیل تعاونی صادر شده است؛
- وزارت تعاون پس از بررسی و تأیید مدارک بالا، اجازه ثبت شرکت تعاونی را صادر می‌کند.

نحوه ثبت

شرکت تعاونی

شکل ۲۴- ثبت شرکت تعاونی

هشتم: در مرحله آخر، هیئت مدیره مدارک بالا را به همراه اجازه‌نامه ثبت شرکت تعاونی که وزارت تعاون صادر کرده است، به اداره ثبت شرکت‌ها ارائه می‌کند. این اداره، شرکت تعاونی شما را به ثبت می‌رساند (شکل ۲۴).

نهم: پس از آنکه شرکت تعاونی شما به ثبت رسید، پروانه تأسیس شرکت به وسیله وزارت تعاون صادر می‌شود. اگر به موارد بالا خوب اهمیت دهید و درست اجرا کنید، می‌توانیم بگوییم:

«اکنون شرکت تعاونی شما می‌تواند فعالیت خود را شروع کند».

برای راهنمایی بیشتر در مورد شرکت‌های تعاونی و نحوه راه‌اندازی آنها، می‌توانید به وزارت تعاون، اداره کل تعاون استان و یا اداره تعاون شهرستان خود، مراجعه کنید.

بیشتر بدانید

مراحل ثبت یک شرکت تعاونی را با مشخص کردن نام، زمینه فعالیت، اعضا، هیئت مؤسس و... را به صورت گزارش در کلاس ارائه دهید.

فعالیت ۲۱

روش تهیه یک جعبه کادویی
نمونه یا طرح کسب و کار (جعبه کادو) (شکل ۲۵)

بیشتر بدانید

شکل ۲۵- طرح جعبه کادو

هدف از ایجاد کسب و کار: ایجاد کار و به دست آوردن درآمد از راه تولید و عرضه جعبه های تزئینی. مزیت های رقابتی: کار آنها ارائه جعبه های تزئینی با کیفیت بالا، خلاقیت در چگونگی ساخت جعبه ها و استفاده از الگوهای جذاب است. با توجه به رقابتی بودن قیمت ها و کیفیت ها آنها سعی می کنند که کالای خود را نسبت به رقبا با قیمت مناسب تر و کیفیت بهتر ارائه دهند. وضعیت بازار: هم اکنون نمونه هایی از این جعبه ها در بازار موجود است و به دلیل فرهنگ غنی ایرانیان در امر هدیه دادن، این فرصت مناسبی برای درآمدزایی است. میزان اشتغال زایی طرح: حداقل دو نفر مشتریان: عموم افراد، شرکت ها، مؤسسات و... می توانند برای هدیه دادن از این جعبه های زیبا استفاده کنند. محل اجرای طرح: با توجه به نوع کسب و کار (خانگی)، این جعبه ها در خانه تولید می شود. ظرفیت تولید: ۲۰۰ عدد جعبه فانتزی در یک ماه مدت زمان پیش بینی شده برای راه اندازی کار: یک هفته

تمام قیمت ها فرضی است و متناسب با زمان قابل تغییر است.

توجه

ساخت جعبه تزئینی

مواد و ابزار مورد نیاز

مواد و ابزار مورد نیاز برای ساخت جعبه های تزئینی به شرح زیر می باشد:

دستمزد هر جعبه: ۲۰۰۰۰ ریال

هزینه دستمزد: ۴۰۰۰۰۰۰ ریال (تعداد جعبه ها در هر ماه × دستمزد ساخت هر جعبه)

نام	تعداد	قیمت (ریال)	جمع
چیچی	۲ عدد	۲۵۰۰۰	۵۰۰۰۰
چسب مایع	۲۰ عدد	۱۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
چسب حرارتی	۲ دستگاه	۵۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰
مقوا در رنگ های مختلف	۳۰۰ برگ	۵۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰
روبان در رنگ های مختلف	۱۰۰ متر	۳۰۰۰	۳۰۰۰۰۰
خط کش	۲ عدد	۸۰۰۰	۱۶۰۰۰
مداد	۵ عدد	۵۰۰۰	۲۵۰۰۰
جمع			۲۱۹۱۰۰۰

تعداد و بهای جعبه های ساخته شده

بهای ۱۰۰ عدد جعبه بزرگ (هر عدد ۶۵۰۰ ریال) برابر خواهد بود با ۶۵۰۰۰۰۰ ریال

بهای ۱۰۰ عدد جعبه کوچک (هر عدد ۳۵۰۰۰ ریال) برابر خواهد بود با ۳۵۰۰۰۰۰ ریال

قیمت کل فروش = ۱۰۰۰۰۰۰۰۰ ریال

میزان سود = ۳۸۹۰۰۰۰۰ ریال در هر ماه

میزان سود = درآمد - هزینه ها

با توجه به آنچه که در این شایستگی آموخته‌اید، در گروه‌های کلاسی ایده یک کسب‌وکار را ارائه دهید و سپس (طرح کسب‌وکار) آن را تهیه و در کلاس ارائه دهید.

با توجه به آنچه در مورد شرکت‌های تعاونی یاد گرفته‌اید، در گروه‌های کلاسی و متناسب با تعداد گروه‌ها، برای ایجاد چند شرکت تعاونی آموزشی اقدام کنید، سپس سِمَت افراد و وظایف آنها را مشخص نمایید و با همفکری هم اساسنامه شرکت تعاونی را بنویسید. با این کار شرکت‌های تعاونی مختلفی را راه‌اندازی کنید. حتی می‌توانید در هنرستان بازارچه‌ای با رویکردهای مختلف شرکت تعاونی راه‌اندازی کنید.

سخن آخر

راه‌اندازی و مدیریت کسب‌وکار (حتی موفقیت در کسب‌وکار) بدون تهیه یک طرح کسب‌وکار خوب غیرممکن نیست؛ اما تدوین این سند، دیدگاه و بینشی عمیق نسبت به کسب‌وکار در شما ایجاد خواهد کرد. علاوه بر این، تحلیل‌های قبل از عمل (تحلیل بازار، تحلیل SWOT که در سال گذشته با آن آشنا شدید و...) که در فرایند تدوین طرح کسب‌وکار صورت می‌گیرد، راهنمای بسیار ارزشمندی برای برنامه‌ریزی‌های آتی خواهد بود. اگر در رشته انتخابی خود مهارت‌های لازم را به‌دقت آموخته‌اید، می‌توانید با کمک هم کلاسی‌های خود و خانواده‌هایتان، یک شرکت تعاونی دوستانه و یا خانوادگی را تشکیل دهید و شروع به فعالیت کنید.

فعالیت‌های پایانی

با توجه به آنچه در این شایستگی فرا گرفته‌اید:

- ۱ ایده‌های خود را برای کسب‌وکارهای خانوادگی، خانگی و اینترنتی با توجه به مهارت‌های آموخته شده در رشته تحصیلی، فهرست کنید.
- ۲ با توجه به فهرست ایده‌های نوشته شده، کدام را برای کسب‌وکار خود انتخاب می‌کنید؟ چرا؟
- ۳ ایده‌ای که انتخاب کرده‌اید، یک کسب‌وکار خانوادگی است یا کسب‌وکار خانگی؟ دلایل خود را توضیح دهید.
- ۴ آیا ایده موردنظر شما برای کسب‌وکار در خانواده و جامعه، شرایط مناسب برای موفق شدن را دارد؟ دلایل خود را عنوان کنید.
- ۵ پس از انتخاب ایده و طی مراحل کسب‌وکار، راه‌های بازاریابی و تبلیغ کسب‌وکار خود را بنویسید.
- ۶ طرح کسب‌وکار خود را با گام‌های دوازده‌گانه نگارش کسب‌وکار خانگی مقایسه کنید. کدام گام‌ها را در نظر نگرفته‌اید؟ آنها را فهرست کنید.
- ۷ قصد دارید ایده خود را به‌صورت شرکت تعاونی در حوزه کسب‌وکار، راه‌اندازی کنید. برای ثبت آن چه مرحله‌ای را طی می‌کنید؟

- ۱ احمدپورداریانی، محمود، محمد، عزیزی، (۱۳۹۲)، کتاب کارآفرینی، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، (شاخه کاردانش) چاپ دهم.
- ۲ اصلانی، ابراهیم؛ مینو، طاهری و لیلا سلیقه‌دار، (۱۳۹۸)، پرورش مهارت‌های عاطفی - اجتماعی، رشته تربیت کودک، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ دوم.
- ۳ اعزازی، شهلا، (۱۳۸۰)، جامعه‌شناسی خانواده، با تأکید بر نقش ساختار و کارکرد خانواده در دوران معاصر، تهران، روشنگران، چاپ دوم.
- ۴ افتخار، رحیم و زهره‌بخش، محمدعلی و سلطانی، داود و فرج‌زاده دهکردی، حسن و کوه‌پیما، عبدالرضا و نورشاهی، کبری، (۱۳۹۸)، دانش فنی پایه، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ چهارم.
- ۵ افشاری، زهرا، فریبا زمانی، شهین ایروانی، ربابه نوری و مریم ابن تراب، (۱۳۹۷-۱۳۹۴)، مدیریت خانواده جلد دوم، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ اول.
- ۶ آقاجانی، نصرالله، (۱۳۸۱)، مشارکت‌پذیری اعضای خانواده، مطالعات راهبردی زنان، شماره ۱۶.
- ۷ ایران‌پور، سوسن، (۱۳۹۳)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، رابطه اعتیاد به اینترنت و سبک‌های هویتی با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مقطع متوسطه، دانشگاه علوم و تحقیقات اهواز.
- ۸ بانکی‌پورفرد، امیرحسین و مصلحی، حامد و نقش زن، ملیحه و همکاران، (۱۳۹۸)، مدیریت خانواده و سبک زندگی ویژه دختران، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ اول.
- ۹ بنی‌عامریان، سمیه و زارعی، مهدی، (۱۳۷۸)، مادران شاغل و فرزندان چشم‌انتظار، روزنامه رسالت، شماره ۶۵۲۷.
- ۱۰ بیک خورمیزی، سکینه، (۱۳۹۴)، اسوه خانه‌داری، وبگاه زندگی رضوی.
- ۱۱ پارسانیا، حمید و همکاران، (۱۳۹۲)، جامعه‌شناسی ۲، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ سوم.
- ۱۲ پارسا، محمد، محمدرضا اصغری، (۱۳۹۸)، روان‌شناسی عمومی. دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ دهم.
- ۱۳ پناهی، علی احمد، فروردین (۱۳۹۰)، نقش‌های جنسیتی زن و مرد در نظام خانواده، معرفت، سال بیستم، شماره ۱۶۰.
- ۱۴ ترابی‌نژاد، شکوه، (۱۳۹۶)، شیوه‌های مقابله با بحران، مشاوره ازدواج و خانواده‌درمانی، ص ۸۷.
- ۱۵ حجت‌الاسلام دکتر هادوی، اصغر، (۱۳۹۱)، سبک درست دخل و خرج، ماهنامه پاسدار اسلام، اول اسفند ماه، شماره ۳۷۵.
- ۱۶ حسینی، سیدداود، (۱۳۸۷)، روابط سالم در خانواده، تهران: مرکز پژوهشی‌های اسلامی صدا و سیما، چاپ سوم.

- ۱۷ حقیقت، حمید وقائمی، محمدحسین، (۱۳۹۴)، اصول حسابداری، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران. چاپ یازدهم.
- ۱۸ حیدری، احمد، (۱۳۸۴)، مرد زن و مدیریت خانواده، ماهنامه پیام زن، آبان ماه، شماره ۱۶۴.
- ۱۹ خیرالله، عزت‌الله، طغرایبی، محمدتقی، محمد کفاشان (۱۳۹۸-۱۳۹۶)، کتاب ارتباط مؤثر، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ دوم و چهارم.
- ۲۰ دکتر نوایی‌نژاد، شکوه، (۱۳۸۲)، نقش زنان فرهیخته در مدیریت بحران، مجله پیام زن، اسفند ماه، شماره ۱۴۴.
- ۲۱ دوانی، غلامحسین و امانی، علی، (۱۳۹۲)، حسابداری شرکت‌ها (مقدماتی)، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ سیزدهم.
- ۲۲ رجبی، مریم و شهبازی، طاهره، (۱۳۸۶)، مدیریت خانواده، تهران کتابخانه فرهنگ و تعاونی کارکنان سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور، چاپ سوم.
- ۲۳ رزاقی، ابراهیم، (۱۳۹۴)، مدیریت خانواده و هزینه‌ها، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ پنجم.
- ۲۴ رضاییان، علی، ۱۳۸۵ ص: ۵۷.
- ۲۵ رعنائی‌فر، مانده و افشاری، زهرا و زمانی، فریبا، (۱۳۹۷)، مدیریت خانواده جلد (۱)، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ اول.
- ۲۶ زارع، مرتضی، (۱۳۹۵)، بودجه‌ریزی به زبان ساده، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره روزنامه ۴۲۴۶، شماره خبر: ۳۲۷۷۸۰.
- ۲۷ زارع، حسین و علی‌اکبری، مهناز و راصد، سعید، (۱۳۹۸)، روان‌شناسی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ سوم.
- ۲۸ ساعتچی، محمود (۱۳۷۷)، خانواده اولین آزمون رهبری مدیریت اثربخش، نشریه تدبیر، شماره ۸۱.
- ۲۹ ساروخانی، باقر، (۱۳۹۳)، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده، تهران: سروش، چاپ هجدهم.
- ۳۰ سایت وزارت کار و تعاون و رفاه اجتماعی.
- ۳۱ سوری، علیرضا، (۱۳۹۴)، اصول مبانی و رویکردهای مدیریت بحران با تأکید بر بحران‌های اجتماعی، فصلنامه مدیریت بحران، سال هفتم، تابستان، شماره ۲۴.
- ۳۲ سیف، علی‌اکبر، (۱۳۹۰)، اندازه‌گیری سنجش و ارزشیابی آموزشی، تهران: دوران، چاپ سی‌وسوم.
- ۳۳ شفیع‌زاده، علی، (۱۳۹۸)، حسابداری عمومی مقدماتی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ چهارم.
- ۳۴ شیرمحمدی، محمد مهدی و مصطفی چهاردولی، (۱۳۸۸)، کارآفرینی، تهران: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی، چاپ سوم.
- ۳۵ عزیزاللهی، مهدی و سهیل مقدم، غلامرضا، (۱۳۹۵)، کارآفرینی، تهران: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی، چاپ سوم.
- ۳۶ عظیم‌زاده اردبیلی، فائزه شماره ۲۰- با تصرف و تلخیص
- ۳۷ فتاحی، سیدمجتبی و روزبهان، محمود و ذاکری، ناصر و پیغامی، دکتر عادل، (۱۳۹۱)، اقتصاد، تهران:

- شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ دوازدهم.
- ۳۸ فردوسی، سیما، فاطمه قسم‌زاده، با همکاری عاصفه اسدی‌فر، شهره تمنایی، مه‌لقا صفویان و معصومه صادق (۱۳۹۲). بهداشت روانی، رشته کودکان نظام‌قدیم، شماره درس ۴۱۴۴ دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ دوازدهم.
- ۳۹ فیضی‌پور، علی‌اصغر و فیضی‌پور، محمدحسن، (۱۳۸۹)، مشورت در اندیشه سیاسی امام علی (ع)، فصلنامه کتاب نقد، سال سیزدهم، شماره ۵۷، ص ۲۲۹.
- ۴۰ قائمی امیری، علی، (۱۳۹۱)، خانواده در اسلام، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.
- ۴۱ قائمی امیری، علی، (۱۳۹۴)، تعلیم و تربیت اسلامی، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ پانزدهم.
- ۴۲ کریمی، محمود، محمد اسماعیل جلیلی، سروش رحیمیان، سیاوش ملکی‌فر، محسن مولایی نسب، فریده جعفری (۱۳۹۸)، کارگاه نوآوری و کارآفرینی، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ سوم.
- ۴۳ کشوادی، طاهره (۱۳۸۶)، خلاصه کتاب امیدرایی، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ دوم.
- ۴۴ گلستان هاشمی، سید مهدی (تابستان ۱۳۸۲). مقدمه‌ای بر علم خلاقیت‌شناسی بر دانش و نوآوری، جهاد دانشگاهی: واحد صنعتی اصفهان، چاپ اول.
- ۴۵ گنجی، مهدی، (۱۳۹۲)، روان‌شناسی کودکان استثنایی براساس DSM-۵، تهران: ساوالان، چاپ اول.
- ۴۶ مجیب، فرشته و آزاده فضایی (۱۳۹۸)، پرورش مهارت‌های کلامی کودک، رشته تربیت کودک، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران. چاپ سوم.
- ۴۷ مجیب، فرشته، سارا فرجاد، فاطمه قاسم‌زاده، اکرم دهقانی، شهربانو سرداری، سکینه راه‌پیما و معصومه صادق (۱۳۹۸). دانش فنی پایه، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ چهارم.
- ۴۸ مجیب، فرشته، نسرین امیدوار، شهرزاد رکنی (۱۳۹۴). فعالیت‌های آموزش پیش‌دبستانی، رشته کودکان، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ دوازدهم.
- ۴۹ محمدی، آریا، علیرضا و اکرم دهقانی و سکینه راه‌پیما و فاطمه لچینانی، (۱۳۹۸)، پرورش مهارت‌های ارتباطی و مشارکتی رشته تربیت، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ سوم.
- ۵۰ محمدی، رضا، (۱۳۸۸)، مدیریت خانواده در اسلام، مجله پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، نشریه اندیشه حوزه، شماره ۷۸-۷۷.
- ۵۱ مختاری، ستاره و زینب رحمتی (۱۳۹۸). مهارت‌های شناختی خلاق کودک، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ دوم.

۵۲ مدیریت مالی در شرکت‌های تعاونی، (۱۳۸۴)، وزارت تعاون معاونت و تحقیقات آموزش و ترویج، تهران: انتشار پایگاه، چاپ اول.

۵۳ مظفر، حسین، آیین‌نامه مدارس شماره ۶۵۲ از سایت شورای عالی آموزش و پرورش.

<https://www.medu.ir>

۵۴ معظمی، شهلا، (۱۳۹۴)، حقوق خانواده در اسلام، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ شانزدهم.

۵۵ مفیدی، فرخنده، (۱۳۹۲)، اصول و مفاهیم آموزش و پرورش پیش از دبستان، رشته کودکیاری، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.

۵۶ نوری، اعظم (زمستان ۱۳۹۸ شماره ۷). عوامل تحکیم و استحکام خانواده دانش‌آموخته سطح جامعه الزهرا ۳، رشته معارف اسلامی، فصلنامه طه‌ورا سال سوم.

۵۷ نوری، ربابه، (۱۳۹۴)، بهداشت روانی، رشته مدیریت برنامه‌ریزی امور خانواده، دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش، تهران: دفتر چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، چاپ هشتم.

۵۸ نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، ج ۱۱، ص ۱۶۰، ب ۳.

